MUZEUL JUDEȚEAN SATU MARE

SATU MARE

studii și comunicări
seria arheologie

XXXI–XXXII/I
2015–2016

MUZEUL JUDEŢEAN SATU MARE

satu mare

studii şi comunicări

seria

Arheologie

XXXI–XXXII/I

2015–2016

Corecturi: Ciprian ASTALOŞ, Cristian VIRAG

Referenţi ştiinţifici:
Florin GOGÂLTAN (Cluj Napoca, România)
Horea POP (Zalău, România)
Ioan STANCIU (Cluj Napoca, România)
Zsolt MOLNÁR (Cluj Napoca, România)

COPERTA: Iulian PETRESCU, Aurel CORDEA
(Sigiliul oraşului Satu Mare din secolul al XVIII-lea)

Răspunderea pentru conţinutul ştiinţific al studiilor, formulări şi calitatea textelor în limbi străine revine, în exclusivitate, autorilor.
The authors are responsible for the presentation of the facts contained in their articles, and for the accuracy of the foreign languages texts.

SATU MARE - STUDII ŞI COMUNICĂRI

Orice corespondenţă se va trimite pe adresa:
Any mail will be posted to the next address:
Toute corespondance sera envoyée à l'adresse:
Richten Sie bitten jedwelche Korrespondenz
an die Adresse:

MUZEUL JUDEŢEAN
Piaţa Dr. Vasile Lucaciu, 21
440031 Satu Mare, ROMÂNIA
Tel.: 04/0261/73.75.26
E-mail: muzeusm@gmail.com

ISSN 2067-6956

TIPOGRAFIA:
Mega Print SRL, Cluj-Napoca

SUMAR – CONTENTS – INHALT

Hágó Attila Nándor

Descoperiri neolitice de la Carei-*Bobald I* (jud. Satu-Mare).....*5*

Monica Mărgărit, Cristian Virag

Vânător și în lumea „de dincolo". Analiza inventarului funerar confecționat din materii osoase, provenind dintr-un mormânt din necropola eneolitică de la Urziceni-*Vamă* (jud. Satu Mare).....*23*

Liviu Marta, János Németi, Endre Szász

Depozitele de bronzuri de la Pir și Ciumești. Reflectări ale mobilității culturale și a conectivității în spațiul carparpatic.....*35*

Robert Gindele

Centrul de producție ceramică de la Mediești Aurit. Istoricul cercetărilor și rezultate primare ale noilor cercetări.....*53*

Lavinia Brândușan

Șantierul arheologic Teremia Mică-*La Cimitir*. Morminte de secol XI.....*73*

Belbe Sebastian, Csók Zsolt

O spadă și un pinten medieval descoperite în satul Oaș (com. Frata, jud. Cluj).....*119*

Attila Nándor Hágó, Sándor Romát, Erika Szabó

Date privind topografia arheologică a zonei Marghita, jud. Bihor.....*133*

Abbreviations/Abkürzungenr.....*170*

Descoperiri neolitice de la Carei-*Bobald I* (jud. Satu-Mare)

Hágó Attila Nándor

Abstract: *The aim of this paper is to present the Middle and Late Neolithic archaeological finds from the Carei-Bobald area. The archaeological site named Bobald is situated at 3 km southeast of the city Carei. This zone is very rich in archaeological discoveries. In this zone we have found finds from the Late Neolithic to the Late Medieval Ages. The most of them come from field surveys near the Bobald tell settlement, and another part were found in different layers or archaeological features during the systematical excavations on the Bobald I– Livada. Based on the analogies found in the nearest zone of the Bobald, in the Late Neolithic settlement of Carei-Kozard, and from other settlements in NW Romania and NE Hungary. The archaeological material presented in this paper can date in the first half of the Late Neolithic period, on the Herpály culture.*

Cuvinte cheie: *neolitic târziu, Carei-Bobald, cultura Herpály, Carei-Kozárd, ceramică neolitică.*

Keywords: *Late Neolithic, Carei-Bobald, Herpály Culture, Carei-Kozárd, Neolithic pottery.*

Localitatea Carei este situată în partea vestică a judeţului Satu Mare, în Câmpia Careiului, regiune cu înălţimi cuprinse între 120 şi 163 m, pe alocuri cu denivelări[1](Planşa I/1–2). La nord-est de hotarul localităţii odihnioară s-a întins mlaştina Ecedea, cu o suprafaţă de 400 kmp[2]. Dealul Bobald este situat extravilan, pe malul pârâului Mérges (Mergeş), pe o popină mai înaltă din zona inundabilă[3] (Planşa II/2), distanţa de la hotarul oraşului Carei fiind de cca. 3 km în direcţia de sud-vest (Planşa III/1–2; Planşa IV/1–2.).

Situl arheologic Bobald cuprinde atât *tell*-ul din epoca bronzului cât şi zonele situate în apropiere, aşezate între drumul naţional DN19 Satu-Mare – Oradea pâna la hotarul localităţii Ghenci[4]. Această zonă a primit denumirile de Bobald I-XII (Planşa II/2).

Câmpia Careiului are un mezorelief moderat prin eroziune fluvială, iar principalele depozite de solidificare sunt loturi loessoide cu un nivel freatic cuprins între 2–5 m. Această câmpie se încadrează între Câmpia Ecedea şi Câmpia Nirului[5]. Această zonă este străbătută de mai multe pârâiaşe mai mici (Sárosvölgy, Kis-Károly pataka, Papirgyár-pataka, Mérges), care aprovizionau cu apă Mlaştina Ecedea, sau curgeau spre câmpia inundabilă a Crasnei[6]. Această zonă, în special terasele mai înalte a pârâiaşelor este extrem de bogată în vestigii arheologice de la epoca neolitică până în evul mediu târziu[7]. Datorită cercetărilor arheologice efectuate au fost localizate peste o sută de puncte cu material arheologic care sunt datate din epoca neolitică târzie pâna în evul mediu târziu.

Localitatea Bobald (Bobad, Budad, Bubard, Borbáld) este numele unei localităţi dispărute, menţionată în documentele medievale prima dată în 1329, aparţinând familiei Károlyi, fiind unul dintre

---

[1] Ciută, Molnár 88.

[2] Ardelean, Karácsonyi 2003, 11, Harta nr. 1.

[3] Németi, Molnár 2012, 14 şi urm.

[4] Németi 1999, 64.

[5] Németi 1999, 11.

[6] Németi 1999, 64, Karácsonyi 1995, 8.

[7] Roman, Németi 1978, 10, 18; Németi 1981–82, 167–182; Iercoşan 1986–87, 63–70; Németi, Gindele 1997, 648; Németi 1999, 64–67.

cele mai bogate și înfloritoare sate cu iobagi și jeleri[8]. Localitatea a fost părăsită cel mai probabil în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, după semnarea păcii de la Sătmar.

Primele cercetări arheologice au fost întreprinse la începutul secolului XX (1908), de către A. Vende[9]. Materialul arheologic format mai ales din vestigii datate în epoca bronzului au ajuns în colecţia Muzeului Comitatului la Carei. Săpăturile sistematice au fost începute în a doua jumătate a anilor '60 ai secolului trecut de către cercetătorul Muzeului Municipal Carei J. Németi. Cercetările arheologice cu mici sau mari întreruperi, au fost continuate și în deceniile următoare, prin colaborarea muzeului careian cu Institutul de Tracologie din Bucureşti, urmând ca, începând din anii 2000 prin încheierea unei protocol de colaborare cu Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, să devenă un șantier școală care funcţionează și astăzi. Prin diferite proiecte internaţionale au fost folosite metode moderne interdisciplinare de cercetare și au fost localizate și secţiunile săpate în perioadele mai vechi de cercetare[10] (Planșa VI/3).

Stratul superior al dealului *Bobald* a fost bulversat de mai multe ori. Prima dată prin săparea mormintelor medievale târzii, urmate de transportarea pământului pentru diferite construcţii, lucrări agricole și de plantarea pomilor fructiferi în a doua jumătate a aniilor '50 a secolului XX. Astfel până la adâncimea de 0–40 de cm, materialul arheologic este foarte amestecat, descoperind astfel material ceramic preistoric, oase umane din cimitirul medieval dar și obiecte moderne.

Săpăturile aferente au avut în vizor cercetarea *tell*-ului, care se datează în epoca bronzului mijlociu, în cultura Otomani, având o stratigrafie verticală de peste 3 m. Din acestă perioadă avem locuinţe de suprafaţă, gropi menajere și o cantitate însemnată de material ceramic[11] și osteologic[12]; tot din zona centrală a așezării avem și o descoperire de mormânt de incineraţie în urnă, datată în epoca bronzului, în faza mijlocie a culturii Otomani[13].

Pe lângă materialul arheologic din această perioadă trebuie să menţionăm că avem descoperiri și din alte epoci ale preistoriei: din neoliticul târziu, din cultura Gáva[14], gropi menajere din epoca celtică[15] și dacică[16], dar și un cimitir medieval târziu, unele morminte având un inventar deosebit (ace de coc, inele, coliere, cingătoare, etc)[17]. Tot în partea superioară a *tell*-ului au fost descoperite urmele capelei medievale[18].

După această scurtă introducere despre localizarea geografică și prezentarea sumară a istoricul cercetărilor și a stratigrafiei sitului arheologic Bobald, vom trece la ţelul nostru de a prezenta descoperirile neolitice de pe *tell* și din împrejurimile acestuia.

Majoritatea materialului neolitic descoperit în situl arheologic Carei-Bobald provin din prierighezele efectuate în zona Bobaldului, o parte mai mică provin din *tell* din săpăturile sistematice, efectuate în perioada 1986–2002. Nivelul de locuire neolitică se găseşte la o adâncime de cca. 3,40–4 m de la nivelul actual al solului și au fost descoperite doar câteva complexe, gropi menajere cu un material destul de sărac.

În apropierea așezării de tip tell, descoperiri neolitice avem din următoarele puncte (Planșa V/1)

Bobald If. - partea centrală a promontoriului, în solul antic au fost descoperite fragmente ceramice din neoliticul târziu[19].

---

[8] Suciu 1968 II, 299, Maksai 1940, 117; Németi 1999, 64. Mérai 2007, 23–48; Mizsér, 2001, 250.

[9] Borovszky 1910, 409–410

[10] Németi, Molnár 2012, 19–34; Mizsur 2014, 67–84.

[11] Németi, Molnár 2002; 2007; 2012.

[12] El Susi 2002, 243–265.

[13] Németi, Dani 2001, 95–126.

[14] Németi, Molnár 2012.

[15] Material arheologic descoperit cu ocazia săpăturilor sistematice. Nepublicat, în colecţia Muzeului Municipal Carei.

[16] Németi 200, 57–70. Németi 2014 in press.

[17] Németi 1986–87, 172–175; Szőcs, Mérai, T. Eng 2005, 315–325. Németi, Molnár 2012, Abb. 21–23.

[18] Németi, Molnár 2012, Abb. 30–32.

[19] Németi 1986–87, 21–22, Fig. 25/5–7.

Bobald IVc. – sud-vest de la Bobald I, pe malul stâng al pârâului Mérges au fost descoperite fragmente ceramice din neoliticul târziu[20].

Bobald Vb. – așezarea neolitică de la punctul BIVc, se continua și pe partea aceasta. Așezare localizată prin cercetări de teren efectuate de J. Németi în 1982, 1997[21] .

Bobald VIa – cuprinde zona din partea stângă și dreaptă a șoselei Carei-Moftinu-Mic, în primul rând terasa înaltă a pârâului Mérges. Această zonă a fost deranjată prin diferite lucrări agricole, construcţii de drumuri, sau cu ocazia săpării conductelor de apă și gaz. Cu această ocazie au fost descoperite materiale arheologice databile în mai multe epoci, printre care și în neoliticul târziu[22].

Bobald VIIIa. – punctul arheologic se găsește în ambele părţi a drumului de câmp, care se coboară spre valea Mérges. Zona este o peninsulă care intră adânc în albia mlaștinii. Au fost adunate fragmentele ceramice neolitice de culoare cărămizie, ornamentate cu motive plastice.[23].

Bobald XIa. – așezarea se găsește la dreapta șoselei 1F (Carei-Tășnad), pe o terasă joasă a pârâului Mérges. Prin cercetări de teren și prin săparea șanţului pentru cablu telefonic, au fost deranjate mai multe complexe arheologice. Din această zonă provin câteva fragmente ceramice atribuite neoliticului târziu[24].

Bobald XIII. – este în partea stângă a căii ferate Carei-Zalău, în apropierea podului peste pârâul Mérges. De la acest punct provin câteva fragmente neolitice și un topor de piatră șlefuită, neperforat[25].

Descrierea materialului arheologic din punctul Bobald I

1. Fragment de castron, de dimensiune medie de factură semifină, de culoare cărămizie, ardere bună oxidantă, suprafaţă bine netezită, materialul folosit ca degresant nisip și pleavă. Fragmentul este neornamentat, ***(SVII/1994).*** Diametrul fundului: 10 cm, (Pl. VI/1).

2. Fragment de vas de provizii, de factură grosieră, de dimensiune mare, (vas de provizie, oală), culoare brun deschis, suprafaţa anetizită, poroasă, lutul fiind amestecat cu nisip și mâl, fără ornamente. ***Material adunat.*** (Pl. VI/2).

3. Fragment buză de strachină tronconică, de dimensiune medie. Este de factură semifină, suprafaţa săpunoasă, de culoare brun cu flecuri, degresat cu nisip și mâl, fără ornamente. ***(SVII/1994).*** Diametrul gurii: 12 cm, (Pl. VI/3).

4. Fragment de fund de vas miniatural, este de factură semifină, suprafaţa netezită, degresat cu nisip fin, fără ornamente, ***(SI/1986).*** Diametrul fundului: 6 cm, (Pl. VI/4).

5. Fragment ceramic dintr-un vas neidentificabil, de facură semifină, suprafaţa netezită, de culoare brună, lutul amestecat cu nisip, fără ornamente. ***Material adunat.*** (Pl. VI/5.)

6. Fragment de oală sau amforă, de factură semifină, suprafaţa netezită, este de culoare cărămizie, materialul folosit ca degresant nisip, fragmentul este neornamentat ***(SVII/1994).*** Piesa a fost prevăzută cu o toartă (Pl. VI/6).

7. Fragment de burtă de vas neidentificabil, de factură semifină, suprafaţa netezită, lutul amestecat cu nisip și resturi vegetale, fără ornamente. ***Material adunat.***(Pl. VII/7).

8. Fragment de vas de dimensiune mai mare (castron sau oală), de factură semifină, culoarea este brun cu flecuri, lutul amestecat cu nisip, fără ornamente ***(SVIB/2001)***. Fragmentul de burtă este prevăzut cu o toartă.(Pl. VII/1).

9. Fragment de burtă dintr-o oală, factură grosieră, este de culoare brun deschis, suprafaţa aspră, poroasă, amestecat cu mâl și nisip, fără ornamente, ***(SVIB/2001),***(Pl. VII/2).

---

[20] Iercoșan 1986–87, 141, Fig. 9/1–6; Németi 1999, 65.
[21] Németi 1999, 65.
[22] Németi 1999, 65.
[23] Németi 1999, 66; Hágó, Molnár 2015, 85–106.
[24] Németi 1999, 66.
[25] Németi 1999, 67.

10. Fragment de burtă, este de factură semifină, ardere bună oxidantă, este de culoare cărămizie, amestecat cu nisip fin. Neornamentat. ***Material adunat.*** (Pl. VII/3).

11. Fragment de silex prelucrat. ***Material adunat.*** (Pl. VII/4).

12. Fragment de strachină cu buză lobată, este de factură fină, suprafaţa bine netezită, lutul amestecat cu nisip fin. ***Material adunat, Bobald II.*** Fragmentul este neornamentat (VII/5).

13. Fragment castron, de dimensiune medie. Este de factură grosieră, culoare brună, suprafaţa anetezit, lutul amestecat cu nisip şi mâl, fără ornamente (***SX/1995).*** Diametrul gurii: 8 cm, (Pl. VII/6).

14. Oală cu corp globular, de dimensiune medie. Este de factură semifină, culoarea brun deschis, suprafaţa poroasă, săpunoasă, amestecat cu nisip şi pleavă, fără ornamente, (***SX/1995).*** Diametrul gurii: 8 cm, (Pl. VII/7).

15. Fragment de oală globulară, de dimensiune mare, de factură semifină, culoarea brun deschis, suprafaţa bine netezită, materialul folosit ca degresant nisip şi pleavă, fără ornamente ***(SVIA/2001).*** Diametrul buzei: 8 cm (Pl. VIII/1).

16. Fragment de buză, de factură grosieră, culoarea brun închis, suprafaţa poroasă, lutul fiind amestecat cu nisip, fără ornamente ***(SXI/1997),*** (Pl. VIII/2).

17. Fragment de buză de factură grosieră, suprafaţa anetezită, culoarea brun deschis, degresat cu nisip, fără ornamente ***(SIII/1994)***. Diametrul gurii: 8 cm, (Pl. VIII/3).

18. Fragment de burtă dintr-un vas de provizie, este de factură grosieră, culoare brun închis, materialul folosit ca degresant nisip şi mâl, fragmentul este neornamentat ***(SXI/1997),*** (Pl. VIII/4).

19. Fragment de fund de strachină, este de factură semifină, de culoare brun deschis, amestecat cu nisip fin, suprafaţa bine netezită, fără ornamente ***(SX/1995).*** Diametru fund: 6 cm (Pl. VIII/5).

20. Fragment de fund de strachină, este de factură semifină, de culoare cenuşie, suprafaţa este bine netezită, materialul folosit la degresare nisip fin. Fragmentul nu este ornamentat, ***(SVI/1990).*** Diametru fund: 6 cm (Pl. VIII/6).

21. Fragment de burtă de vas, de factură grosieră, de culoare brun-cărămiziu, suprafaţa este bine netezită, lutul a fost amestecat cu nisip, pe fragment sunt urme de pictură de culoare neagră ***(SIV/2001),*** (Pl. VIII/7).

22. Fragment de gât şi umăr a unui vas cu gât cilindric. Este de factură semifină, de culoare cărămizie, suprafaţa netezită, materialul de degresare nisip fin, fără ornamente ***(SIV/2001),*** (Pl. VIII/8).

23. Fragment de fund de vas, de factură semifină, de culoare brun deschis, suprafaţa netezită, lutul fiind amestecat cu nisip fin, fără ornamente ***(SX/1995),*** (Pl. VIII/9).

24. Fragment din vas de provizie, de factură grosieră, de culoare brun închis, suprafaţa netezită, material folosit ca degresant nisip şi mâl, fără ornamente. ***Material adunat.*** (Pl. IX/1).

25. Fragment de toartă de la un vas de provizie, este de factură grosieră, culoarea brun-cărămiziu, suprafaţa anetezită, lutul fiind amestecat cu nisip, fără ornamente, ***(SI/1986),*** Pl. IX/2).

26. Fragment de burtă de castron, este de factură semifină, suprafaţa poroasă, de culoare brun deschis, material folosit la degresare nisip şi pietricele ***(SII/1986)***. Fragmentul nu este prevăzut cu ornamente (Pl. IX/3).

27. Fragment de buză de vas, de factură semifină, de culoare cărămiziu-cenuşie, suprafaţa bine netezită, poroasă, lutul amestecat cu nisip fin, fără ornamente. Sub buză este o toartă mică de formă globulară ***(SV/1990).*** Diametrul buzei: 20 cm, (Pl. IX/4).

28. Fragment de buză de castron, de factură semifină, de culoare brun închis, suprafaţa netezită poroasă, lutul fiind amestecat cu nisip fin. Pe fragment sunt urme de pictură de culoare neagră. ***Material adunat***. Diametrul gurii: 10 cm (Pl. IX/5).

29. Fragment de buză de oală, de factură bună, culoare brun deschis, suprafaţa bine netezită, poroasă. Material folosit la degresarea lutului, nisip fin. Fragmentul ceramic este ornamentat cu linii incizate oblice ***(SIX/1995).*** Diametrul gurii: 10 cm, (Pl. IX/6).

30. Fragment de buză de oală de factură semifină, culoare brun deschis, suprafaţa bine netezită, poroasă, lutul amestecat cu nisip fin, fără ornamente ***(SVI/1990)***. Diametrul gurii: 12 cm (Pl. IX/7).

31. Fragment de fund de oală de factură grosieră, suprafaţa netezită, de culoare brună. Lutul este

amestecat cu nisip şi mâl. Fragmentul nu este ornamentat ***(SVIII/1994)***. Diametrul fundului: 8 cm (Planşa IX/8).

32. Fragment de oală, de factură semifină, de culoare cărămizie cu flecuri brune. Suprafaţa este netezită, uşor poroasă. Lutul amestecat cu nisip, fără ornamente ***(SIX/1995).*** Diametrul gurii: 18 cm (Pl. IX/9).

33. Fragment de oală de factură semifină, de culoare brun închis. Suprafaţa este bine netezită, uşor poroasă. Material folosit ca degresant nisip. Fragmentul nu este ornamentat ***(SVI/1990)***. Diametrul gurii: 8 cm (Pl. IX/10).

Forme ceramice

În studiul de faţă identificarea formelor ceramice a fost foarte dificilă, datorită faptului că majoritatea materialul arheologic provine din periegheze, sau din stratul de cultură bulversat. În cazul fragmentelor care provin din gropi menajere, chiar dacă avem toate informaţiile stratigrafice, materialul este foarte puţin: 5–10 cioburi, care provin din vase diferite. Totuşi, am putut realiza o diagramă privind fomele ceramice descoperite. În această statistică au fost incluse toate fragmentele descoperite inclusiv cele neilustrate pe planşe. Astfel, situaţia formelor ceramice este prezentată pe următorul grafic:

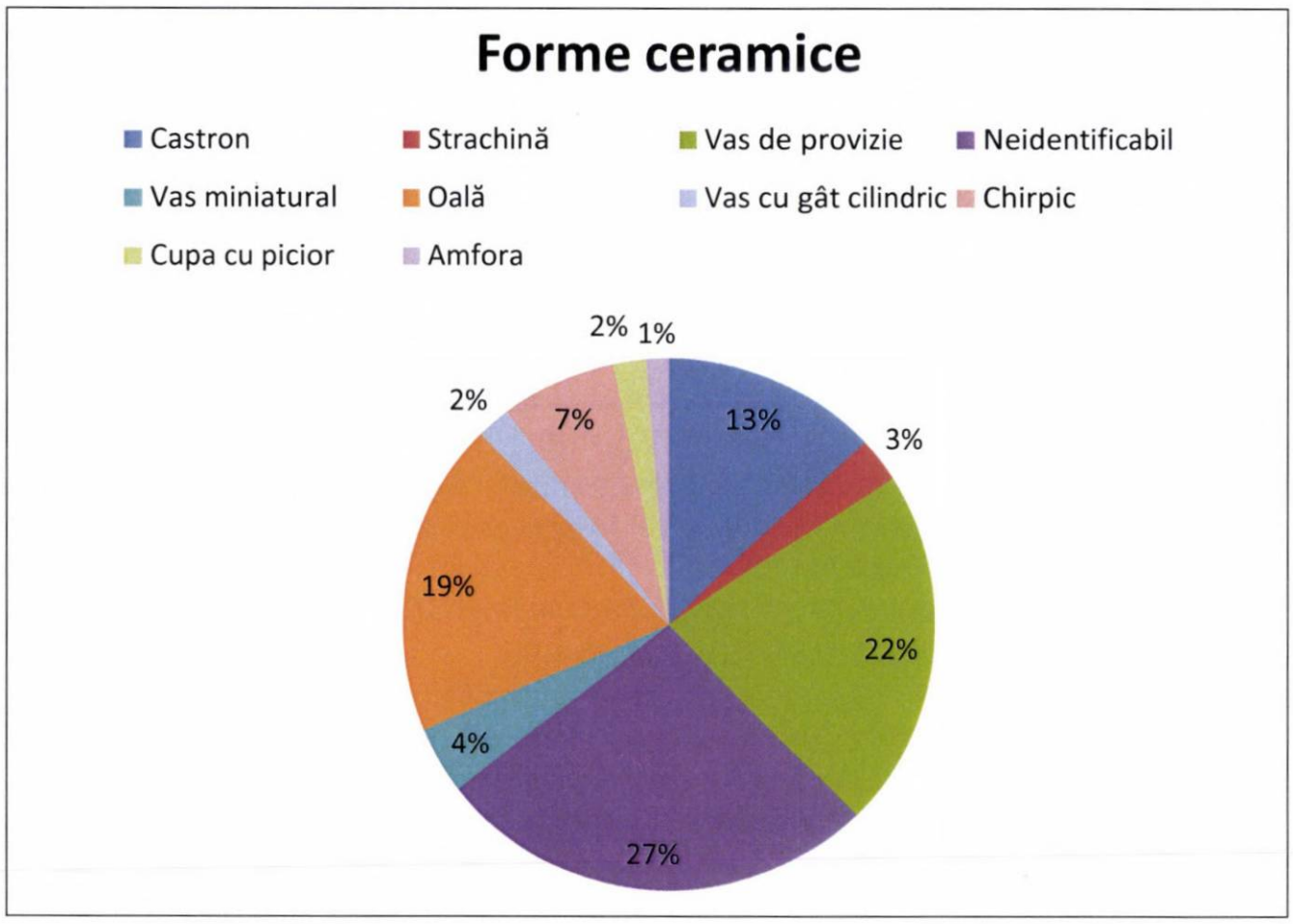

Datarea

Datarea materialului arheologic este destul de dificil, fiindcă majoritatea materialului arheologic nu este ornamentat, iar fragmentele cu incizii sau cu urme de pictură neagră nu ne ajută cu prea multe informaţii. În ceea ce priveşte formele ceramice descoperite, sunt cele obişnuite, cu care ne întâlnim în fiecare aşezare din epoca neolitică dezvoltată sau târzie.

Luând în considerare aşezările cercetate sistematic sau prin săpături de salvare din apropierea Bobaldului, în aşezarea de la Carei-Kozard[26] şi materialul adunat prin cercetări de teren din zona

[26] Iercoşan 1997, 23–58; Virag 2008, 179–190; Hágó 2011a, 5–10.

Bobaldului[27], descoperirile de la Carei-Bobald se încadrează în neoliticul târziu, în cultura Herpály, care este răspândită între Crișul Repede și Someș, în nordul Bihorului, în zonele învecinate și în Ungaria, spre vest, nord-est și est. Acestă civilizație a fost definită pentru teritoriul României ca Tisa II-Herpály[28].

Chiar dacă nu s-au putut reconstitui prea multe forme ceramice, nici motivistica ornamentării, materialul arheologic are analogii bune la Berettyóújfalu-Herpály[29], Polgár-Csőszhalom[30], Mediești Aurit-Togul lui Schweitzer[31], Dumbrava-La Cosma[32], Oradea-Salca[33], Săcueini-Horo[34] și în alte așezări din zona Careiului[35].

Hágó Attila Nándor
Muzeul Județean Satu-Mare
Satu-Mare, Ro
hagonandor@gmail.com

Bibliografie:

Ardelean, Karácsonyi 2003: Ardelean G., Karácsonyi K., *Flora și fauna Ecedei de la mlaștină la câmpie*, Satu-Mare, 2003.

Borovszky 1910: Borovszky S., *Magyarország városai és vármegyei. Szatmár vármegye*, 1910.

Ciută, Molnár 2014: Ciută B. Molnár Zs., *Contribuții* la dieta comunităților Otomani din situl *Carei-Bobald,* Terra Sebus. ActaMuseiSabesiensis, 6, 2014, 87–99.

El Susi 2002: El Susi G., *Cercetări arheozoologice în așezarea de epoca bronzului de la Carei-„Bobald" (județul Satu-Mare). (Archaeozoological Researches in the Bronze Age settlement from Carei-„Bobald", (Satu-Mare District),* Thraco-Dacica XXIII, 1–2, 243–265.

Hágó 2009: Hagó A. N., *Descoperiri din neoliticul dezvoltat și târziu din zona Careiului, jud. Satu-Mare. (Middele and Late Neolithic researches from Carei area),* Marisia, XXIX, Târgu-Mureș, 2009, 15–47.

Hágó 2011a: Hágó A. N., *Așezarea neolitică de la Carei-Kozárd* (jud. Satu-Mare). (*The Late Neolithic settlement of Carei-Kozárd), StCom Satu Mare*, XXVII/1, 2011, 5–10.

Hágó 2011b: Hágó A. N., *Késő neolitikus település Meggyesgombás (Dumbrava) - „La Cosma" (Szatmár megye) lelőhelyen. (Late Neolithic settlement at the Meggyesgombás (Dumbrava) - „La Cosma" (Szatmár county) site,* JAMÉ, XLII, 2011, 11–28.

Hágó, Molnár 2015: Hágó A. N., Molnár Zs., *A Late Neolithic pit from Carei-Bobald-Tumul (Bobald VII), Satu-Mare County, Romania,* ActaTS, XIV, 2015, 85–106

Iercoșan 1986–87: Iercoșan N., *Noi descoperiri arheologice* în *zona Carei. (Neue Archälogische Entdekungenaus Carei), StCom Satu Mare*, VII-VIII, 1986–87, 139–158.

Iercoșan 1992–1993: Iercoșan N., *Săpăturile arheologice din județul Satu-Mare (1971–1990). (Les fouilles archéologiques* du département de Satu-Mare (1971–1990), StCom Satu Mare, IX-X, 1992–1993, 77–90.

Iercoșan 1997: Iercoșan N., *Descoperiri arheologice* în așezarea neolitică târzie de la Carei, *„Cozard". Groapa nr. 2 (Découvertes archéoligiques dansl'établismnen tnéolitique tardif de Care „Cozard". La fossénr. 2*, StCom Satu Mare, XIV, 1997, 23–58

Kalicz, Raczky 1986: Kalicz N. Raczky P., *Ásatások Berettyóújfalu-Herpály neolitikus és Bronzkori tell településen 1977–1982 között. I. Újkőkor (Neolitikum).* A Bihari Múzeum Évkönyve, IV-V, 1986, 63–128.

---

[27] Iercoșan 1986–1987, 139–158; Németi 1981–1982, 167–182.

[28] Lazarovici, Lakó 1981, 34.

[29] Kalicz, Raczky, 1986, 63–128; 1987, 11–30.

[30] Raczky, Anders 2009, 73–92; Sebők et al. 2013, 29–79

[31] Virag, Kádas, 2006–2007, 5–9.

[32] Hágó 2011b, 11–28.

[33] Luca 2001, 43.

[34] Luca, Iercoșan 1997, 11–22.

[35] Németi 1999, 96; Hágó 2009, 15–47.

Kalicz, Raczky 1987: Kalicz N. Raczky P, *Berettyóújfalu-Herpály. A settlement of the Herpály culture,* in *The Late Neolithic of the Tisa Region*, Budapest-Szolnok, 1987, 11–30.

Karácsonyi 1995: Karácsonyi K, *Flora şi vegetaţia judeţului Satu-Mare, (Flora und vegetation des Kreis Satu Mare*, Satu-Mare, 1995, Editura Muzeului Sătmărean.

Lazarovici, Lakó 1981: *Săpăturile de la Zăuan campania 1980 şi importanţa acestor descoperiri pentru neoliticul din nord-vestul României,* AMN XVIII, 1981, 13–44.

Luca, Iercoşan 1997: Luca S.A., Iercoşan N., *Contribuţii la cunoaşterea neoliticului din nord-vestul României (III). Materialele descoperite la Săcueini-Horo (jud. Bihor) în anul 1996. (Contribution à la connaissance du nşolitique dans nord-ouest de la Romanie (III). Les matşriaux* découvertes à Săcuieni-Horo de*p. Bihor en 199,*. StComSM XIV, 1997, 11–22.

Luca 2001: Luca S. A., *Cercetări arheologice la Oradea-Salca şi câteva probleme legate de cultura Salca-Herp*ály, Apulum, XXXVIII/1, 2001, 27–85.

Maksai 1940: Maksai F., *A középkori Szatmár megye. Település – és népségtörténeti értekezések, 4. Sz.* Budapest, 1940.

Mérai 2007: Mérai D., *Bobáld, egy elpusztult szatmári falu a források tükrében. (Bobáld, an Ertswhile Village in Satu-Mare County), StCom Satu Mare*, XXII-XXIV/2, 2005–2007, Satu-Mare, 23–48.

Mizsér 2001: Mizsér L., *Szatmár vármegye Pesthy Frigyes 1864–1866. évi helynévtárában,* Nyíregyháza 2001, 250.

Mizsur 2014: Mizsur A. K., *A középső bronzkori kerámia anyagviszgálata és vizsgálati lehetőségei,* StCom Satu Mare, XXX/1, 2014, 67–84.

Németi 1981–1982: Németi J., *Descoperiri arheologice din hotarul oraşului* Carei (jud. Satu-*Mare). (Archäologische Endeckungen in der Ungebung der Stadt Carei (Kreis Satu-Mare),* StCom Satu Mare, V-VI, 1981–1982, 167–182.

Németi 1986–87: Németi J., *Descoperiri din neoliticul târziu în Valea Crasnei. (Entdeckungen aus der späten jungsteinzeit in der zone von Carei (Kreis Satu-Mare)*, StCom Satu Mare, VII-VIII, 1986–87, 15–62.

Németi 1999: Németi J., *Repertoriul arheologic al zonei Carei,* BibliotechaThracologica, XXVIII, Bucureşti, 1999.

Németi 2001: Németi J., *Descoperiri din La Téne-ul* târziu din judeţul Satu-Mare (Die dakische *Entdeckungen der Gegend von Szatm*ár), in *Studii de istorie antică. Omagiu profesorului Ioan Glodariu*, Bibliotecha Musei Napocensis, XX, Cluj-Napoca, 2001, 57–70.

Németi 2014: Németi J., *A Nagykároly-Bobáld-i késő LaTène (LT.D1) település. (Late la Téne LTD1 settlementat Nagykároly-Bobáld*, in press.

Németi, Gindele 1997: Németi J., Gindele R., *Beitrage zur Geschicte des Careigegend im 2–4 Jahrhundert n. Chr.,* În Gudea, N. (Hrsg.), *Romani şi barbari la frontierele Daciei romane*, Zalău, 1997, 599–703.

Németi, Dani 2001: Németi J., Dani J., *Néhány kora bronzkori sír az Érmellékről (Románia) és a Nyírségből (Magyarország)/Adalékok ÉK-Magyarország és Ény-Románia kora bronzkorához. (Some Early Bronze Age graves from the Érmellék (Romania) and Nyírség (Hungary). Some data on the Early Bronze Age of Northeast Hungary and Northwest Romania.* JAMÉ, XLIII, 2001, Nyíregyháza, 95–126.

Németi Molnár 2002: Németi J., Molnár Zs., *A tell telepek elterjedése a Nagykárolyi síkságon és az Ér völgyében. (Verbreitung der Tellsiedlungen in der Ebene von Nagykárolyi und im Ér-Tal).* Kolozsvár, 2002.

Németi, Molnár 2007: Németi J., Molnár Zs., *A tell telepek fejlődése és vége a Nagykárolyi síkságon és az Ér-völgyében. (Entwicklung der Tellsiedlungen und deren Ende in der Ebene von Nagykárolyi und Ér-Tal),* Kolozsvár, 2007.

Németi, Molnár 2012: Németi J., Molnár Zs., *Bronzkori hatalmi központok Északnyugat-Erdélyben: A Nagykároly-Bobáld-tell, (Bronzezeitliche Machtzentren in Nordwest-Siebenbürger: Der tell von Carei-Bobald)*, Szeged, 2012.

Raczky et al. 1994: Raczky P., Meier-Arendt W., Kurucz K., Hajdú Zs., Szikora Á., *A Late Neolithic settlement in the Upper Tisa region and its cultural conections. (Polgár-Csőszhalom. Egy későneolitikus lelőhely kutatása a Felső-Tisza vidékén és annak kulturális összefüggései,* JAMÉ, XXVI, Nyíregyháza, 1994, 231–240.

Raczky et al. 1997: Raczky P., Anders A., Nagy E. Gy, Meier-Arendt W., Kurucz K., Hajdú Zs., Meier-Arendt W., *Polgár-Csőszhalom dülő. Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései (Paths in to the past. Rescue excavations on the M3 motorway),* Budapest, 1997, 34–41.

Raczky, Anders 2009: Raczky P., Anders A., *Tér és időszemlélet az újkőkorban. Polgár-Csőszhalom ásatásainak a megfigyelései.* Régészeti dimenziók, Budapest 2009, 73–92.

Roman, Németi 1978: Roman P., Németi J., *Cultura Baden în România*, Bucureşti 1978, 10, 18.

Sebők et. al: Sebők K., Faragó N., Hajdú Zs., Ander A., Raczky P., *Egy különleges kút és leltei Polgár-Csőszhalom késő neolitikus településről,* ArchÉrt, 138 (2013), 29–79

Suciu 1968: Suciu C. *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania, I-II,* Bucureşri 1966–1968.

Szőcs et al. 2005: Szőcs P., Mérai D., T. Eng. J., *A nagykárolyi bobáldi temető és templom 2001. évi régészeti kutatása. (Archaeological investigation of the Nagykároly-Bobáld cemetery and church in 2001).* In. *Ritók Á, Simonyi E. (szerk.) „...a halál árnyékának völgyében járok". A középkori templom körüli temetők kutatása. A Magyar Nemzeti Múzeumban, 2003, május 13–16. között megtartott konferencia előadásai.*, Budapest, 2005, 315–324.

Virag, Kádas 2006–2007: Virag C. Kádas Z., *Aşezarea neolitică de la Medieşul Aurit – Togul lui Schweitzer. (The neolithic settlement from Medieş Aurit – Togul lui Schweitzer.* StCom Satu Mare, 2006–2007, 5–9.

Virag 2008: Virag C., *Materiale ceramice din G2 de la Carei-Cozard,* Archeometria în România, 2008, 179–190.

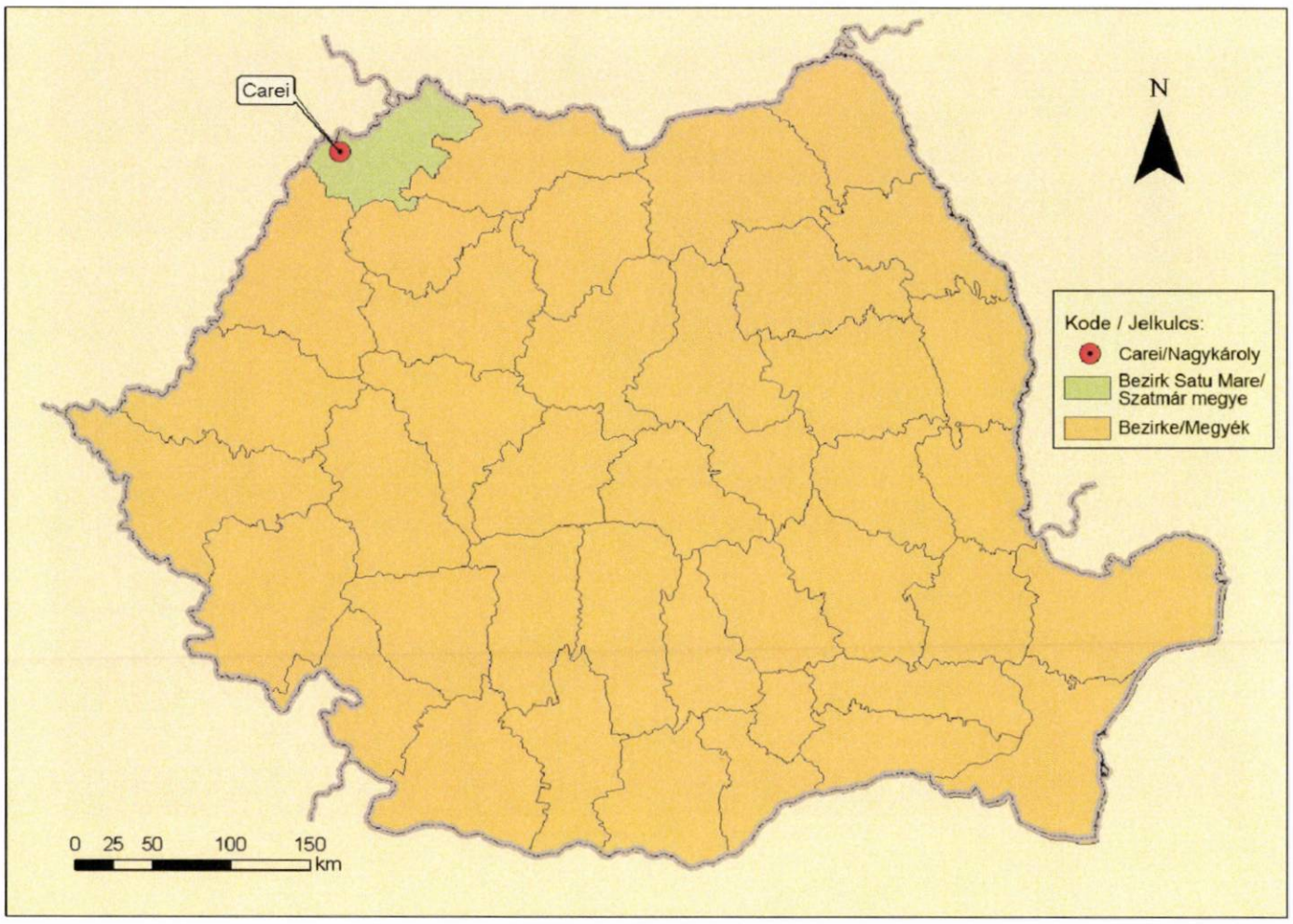

1

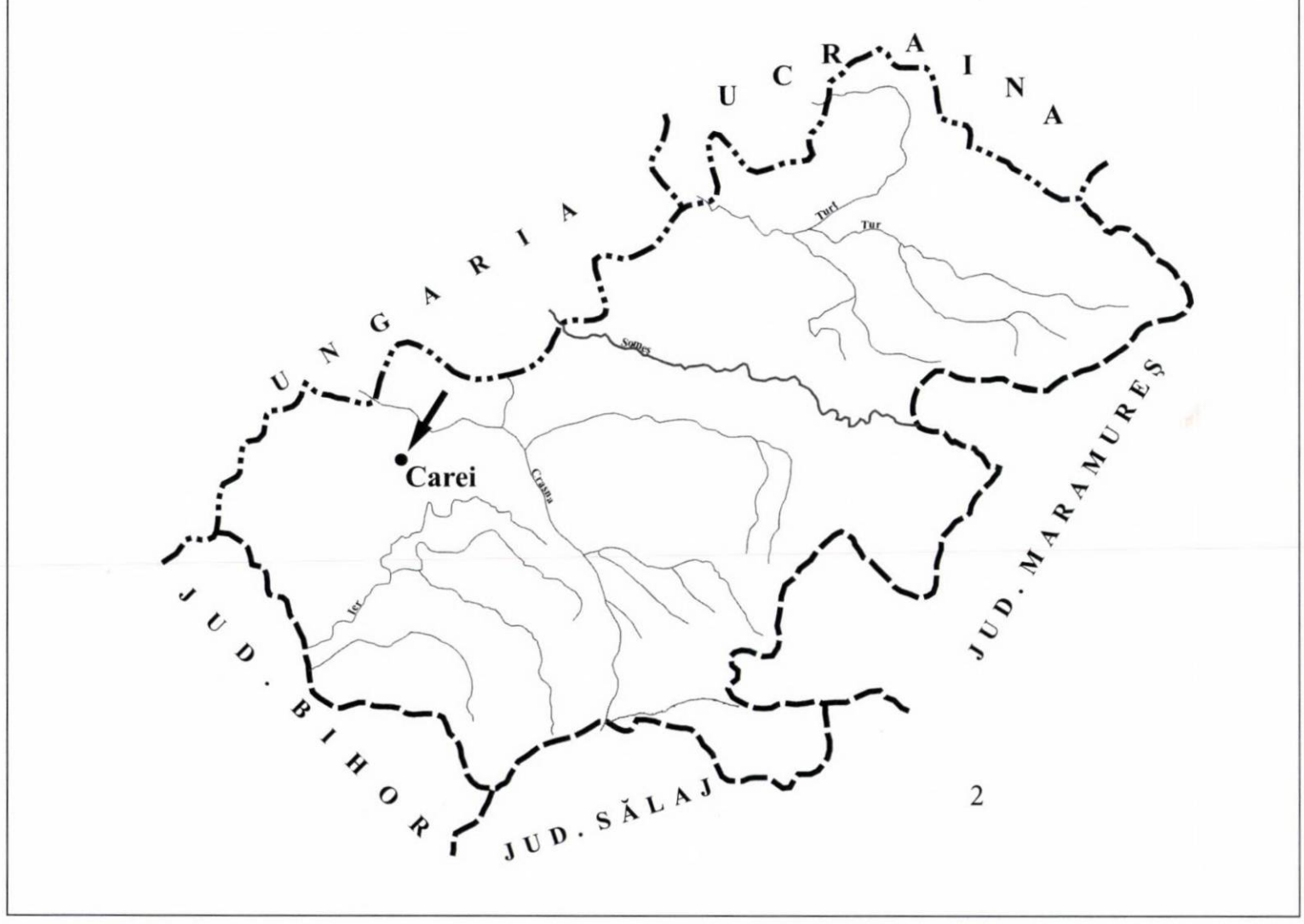

2

Planșa I. 1. Așezarea geografică a județului Satu-Mare (după Németi, Molnár 2012, Abb. 1). 2. Așezarea geografică a orașului Carei. / Geographical situation of Satu-Mare county (after Németi, Molnár 2012, Abb. 1). 2. Geographical situation of city of Carei.

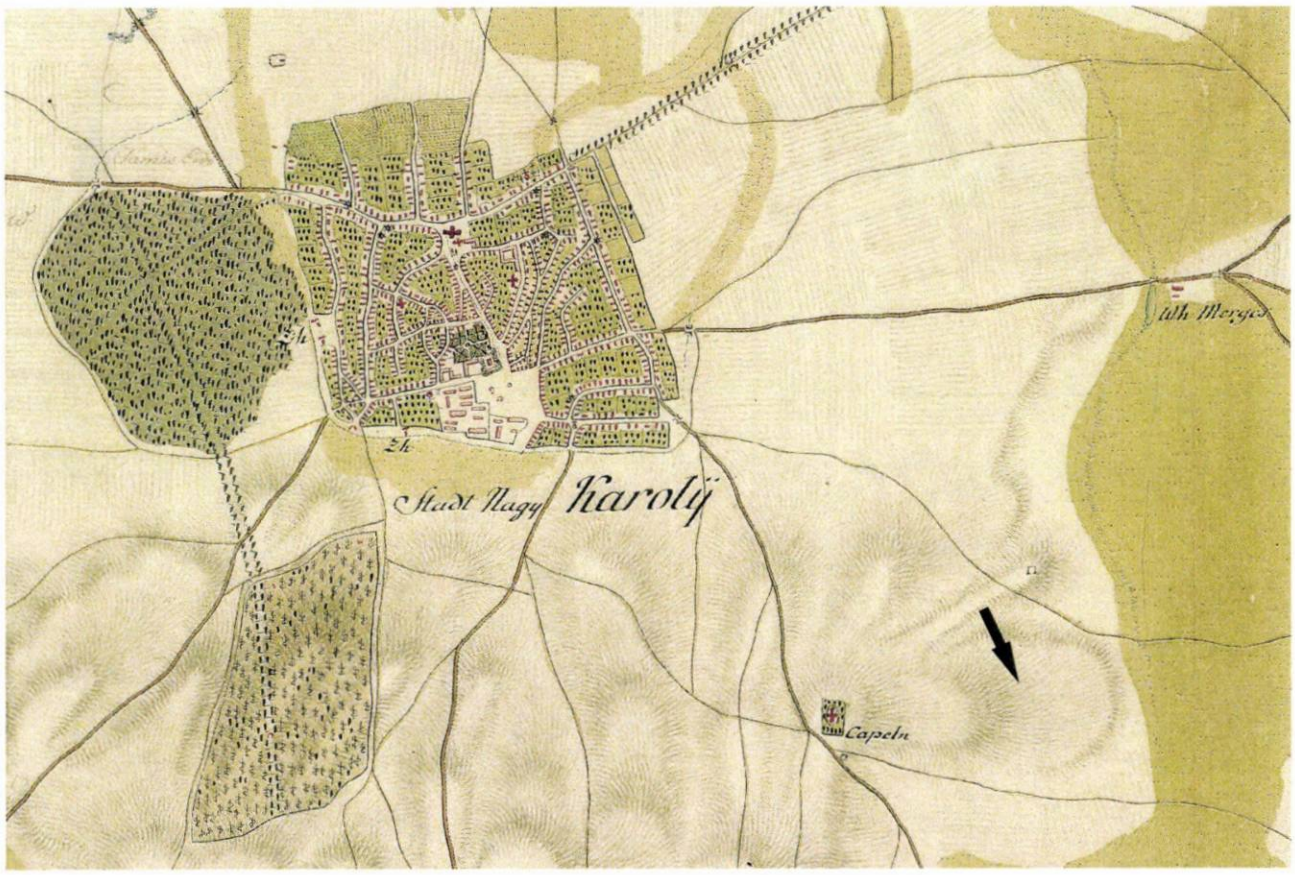

1

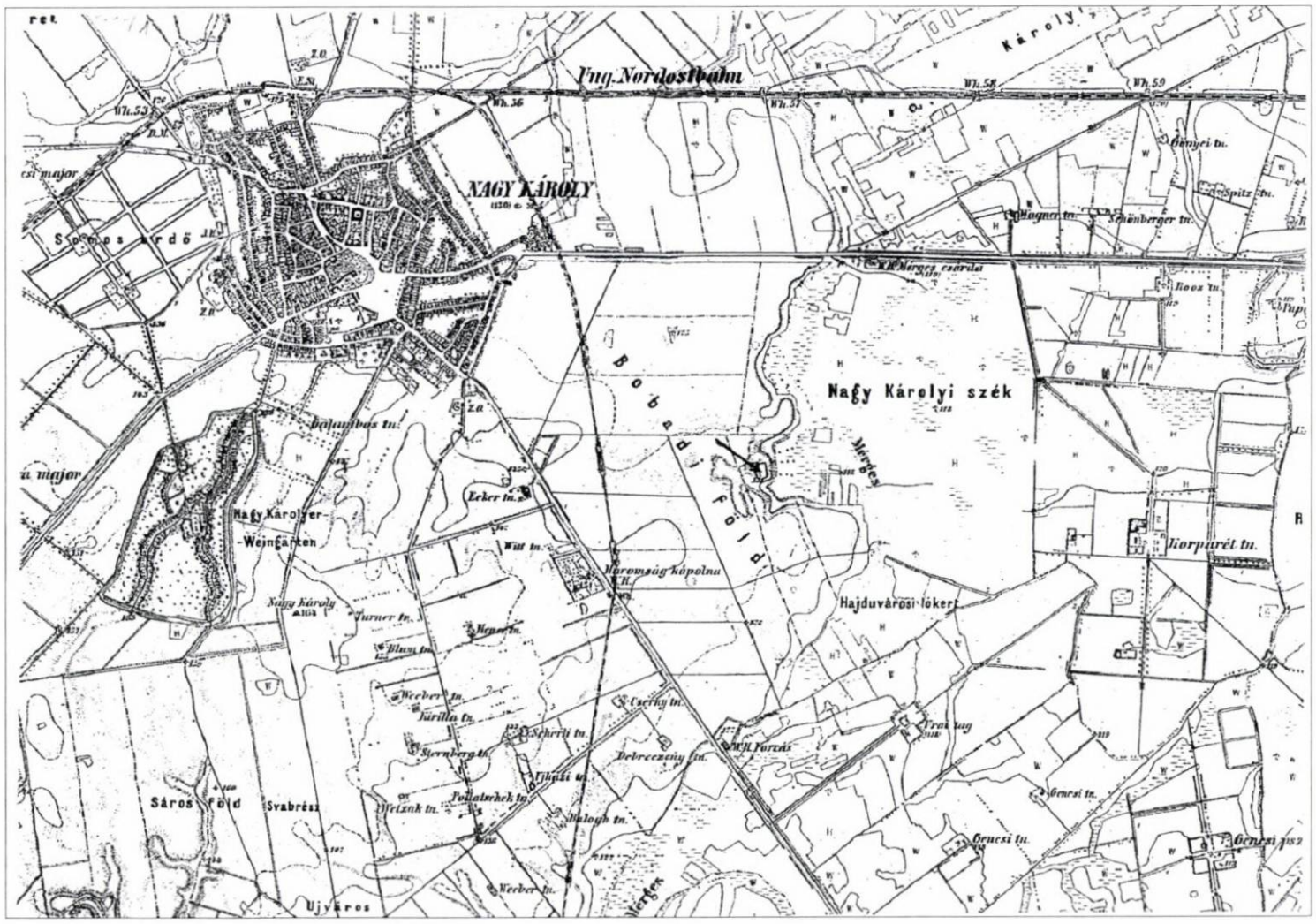

2

Planșa II. 1. Localizarea sitului aeheologic Carei-Bobald I (Livada) pe Harta Iosefinianã – 1786. 2. Localizarea sitului arheologic Carei-Bobald I (Livada) – hartă din 1943. / 1. Geographical situation of Carei-Bobald on the Iosephinian Military Map (1786) 2. Geographical situation of Carei-Bobal I (Livada/) archaeological settlemet– map from 1943.

1

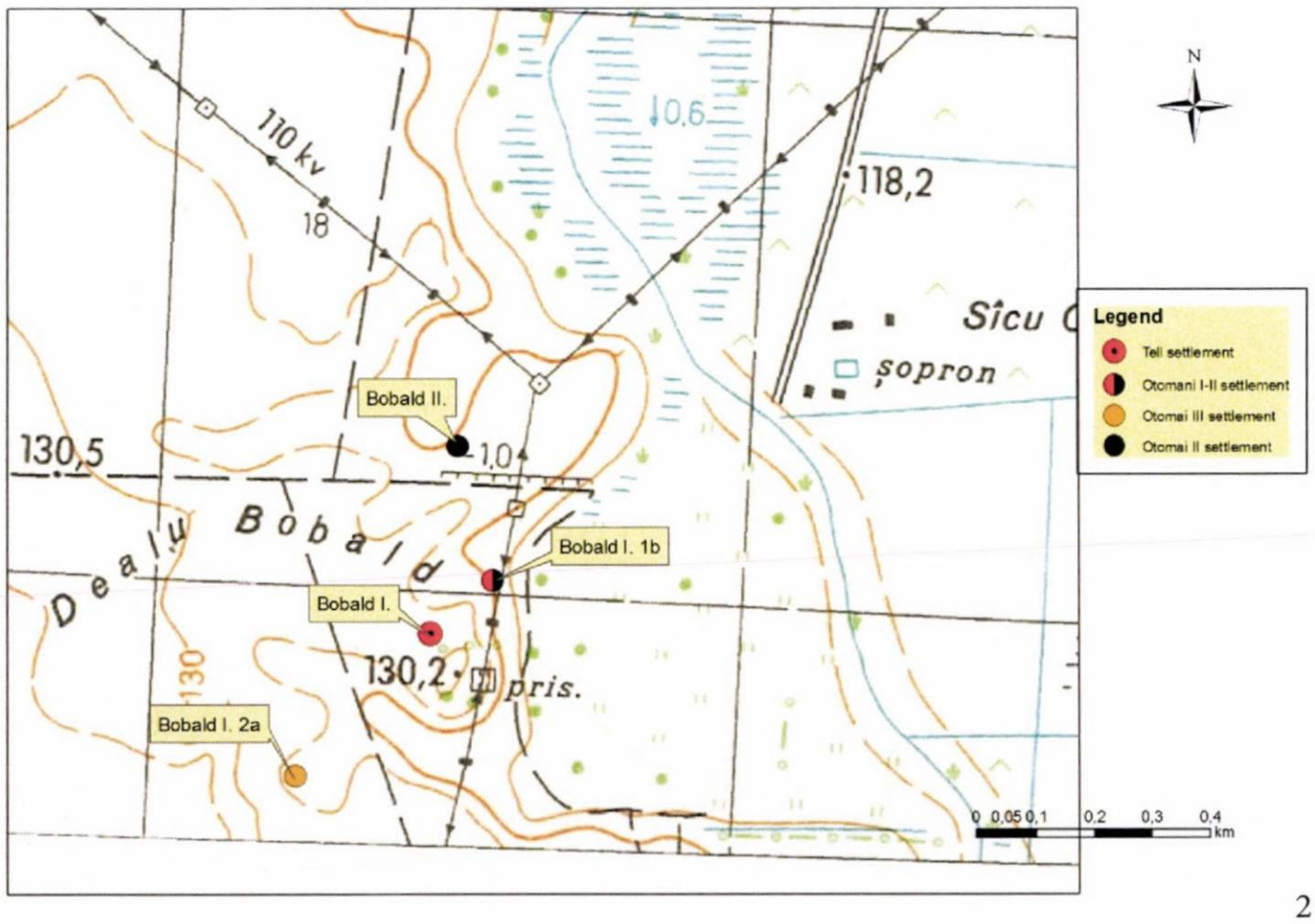

2

Planşa III. 1–2. Localizarea sitului arheologic Carei-Bobald I (Livada) pe hărţi moderne. /
1–2. Geographical situatiation of Carei-Bobal I (Livada/) archaeological settlement on modern maps

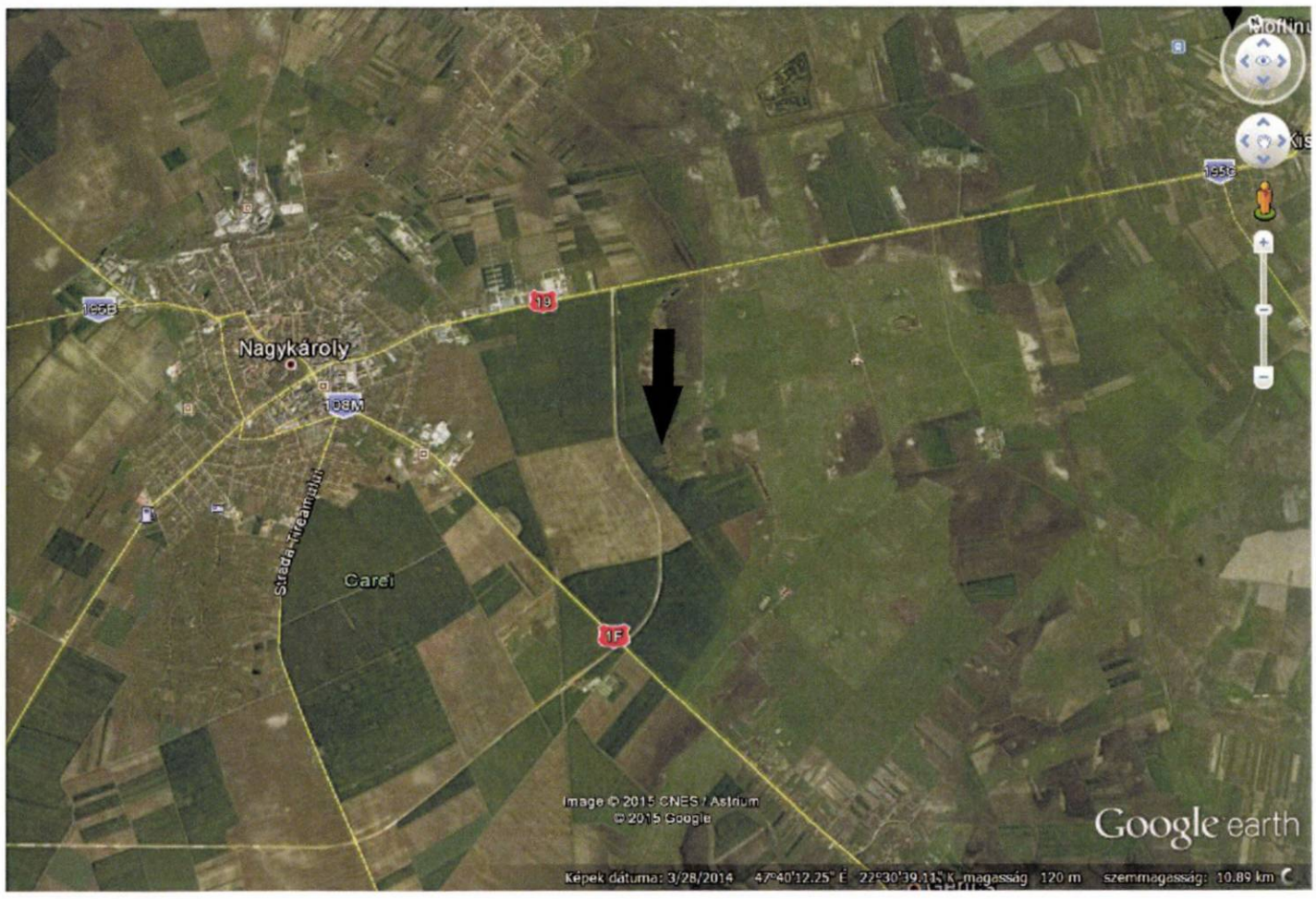

1

2

Planşa IV. 1. Imagine google map despre Baza Arheologică Carei-Bobald. 2. Fotografie aeriană despre Baza Arheologică Carei-Bobald (foto. Molnár-Kovács Zsolt). / 1. Googgle Map image about Carei-Bobald Archaeological Base. 2. Aerian photo about Carei-Bobald Archaeological Base and its area.

1

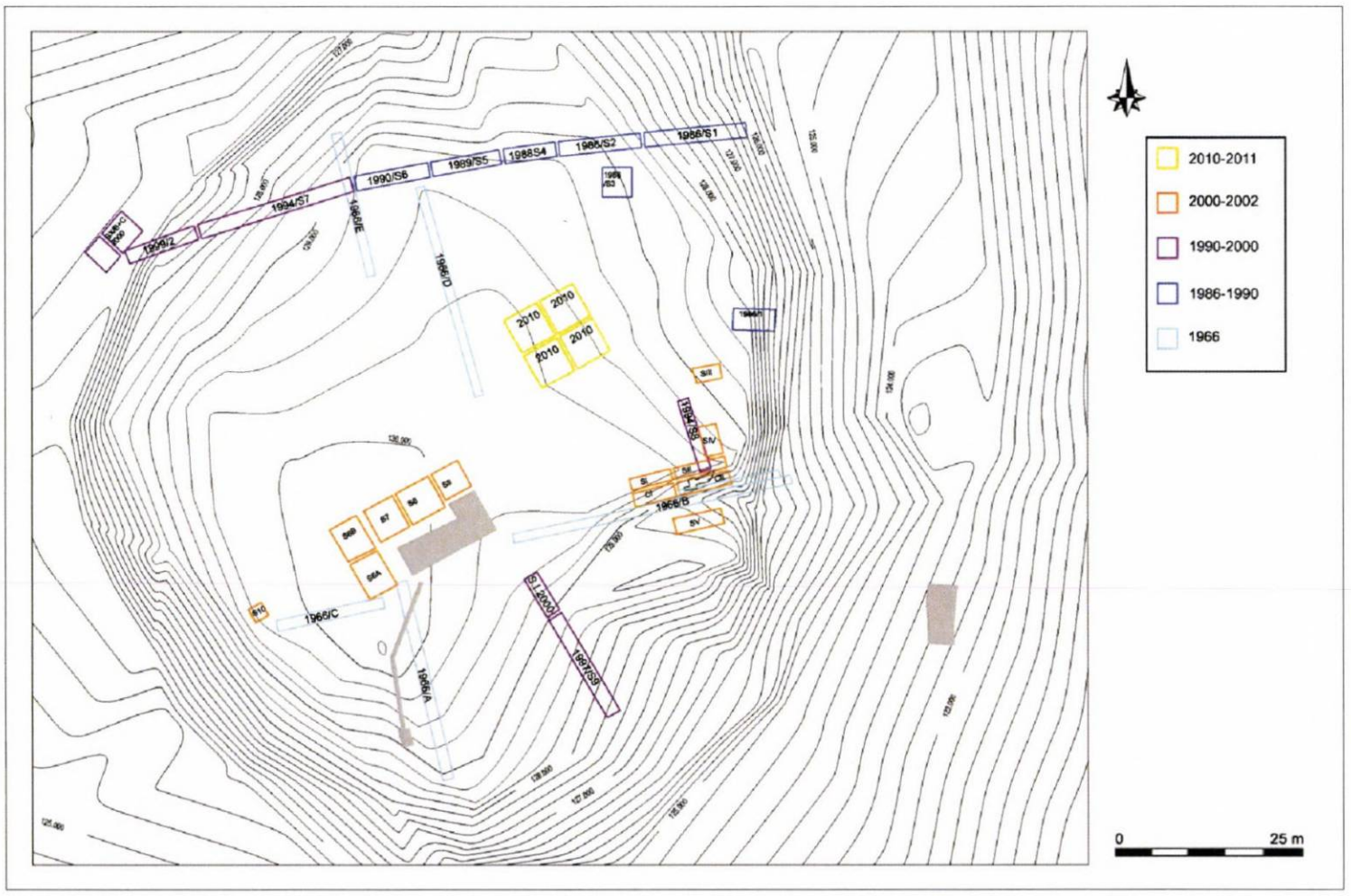

2

Planșa V. 1. Așezări neolitice de la Carei-Bobald. 2. Planul săpăturilor arheologice de la Carei-Bobald I (Livada) în perioada 1966–2013 (după Németi, Molnár 2012, Abb. 15). /
1. Neolithic settlements at Carei-Bobald. 2. Plan of the archaeological excavations at Carei-Bobald I (Livada), between 1966–2013 (after Németi-Molnár 2012, Abb. 15)

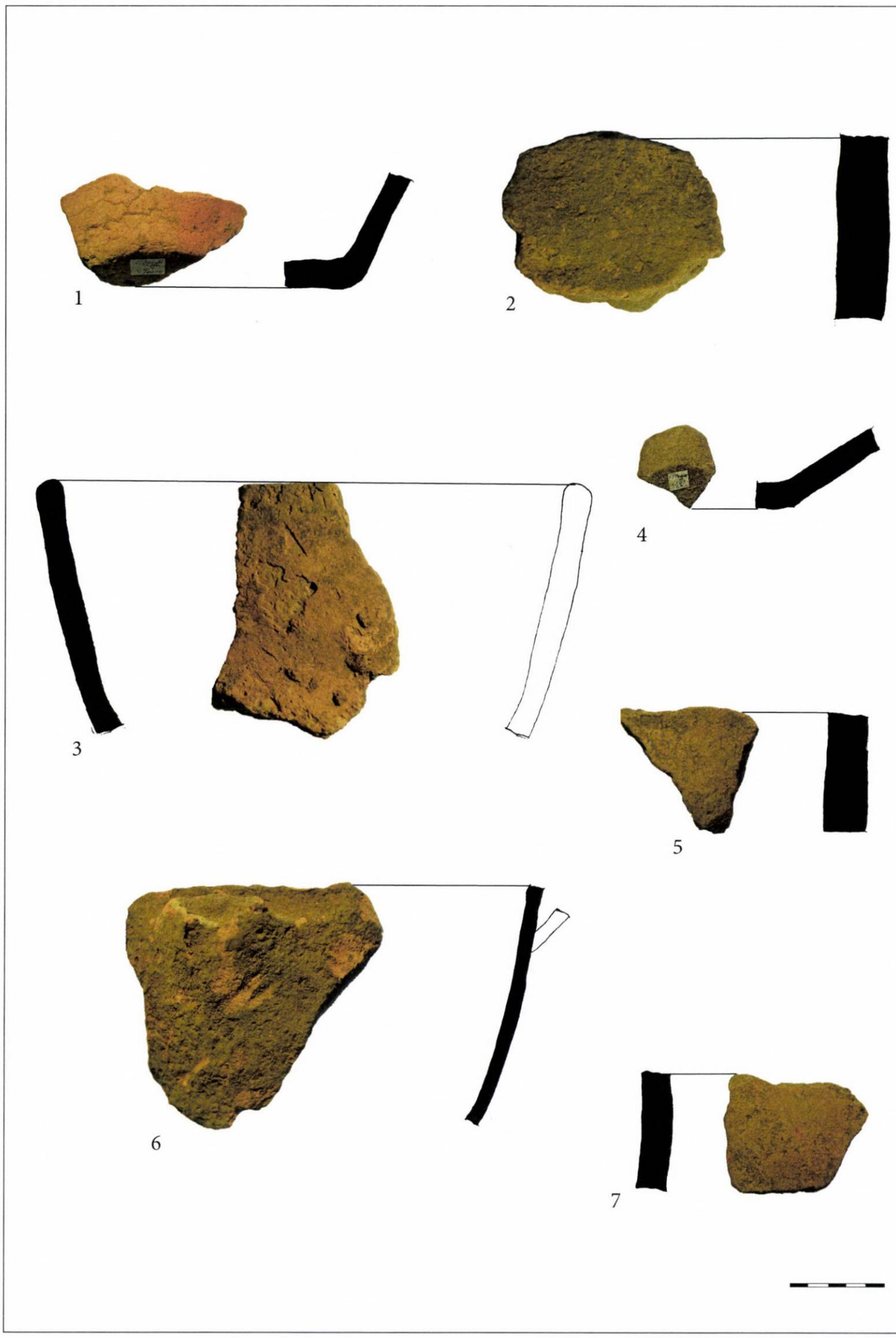

Plate VI. 1–7. Material ceramic de la Carei-Bobald I (Livada). /
1–7. Pottery fragments from Carei-Bobald I (Livada).

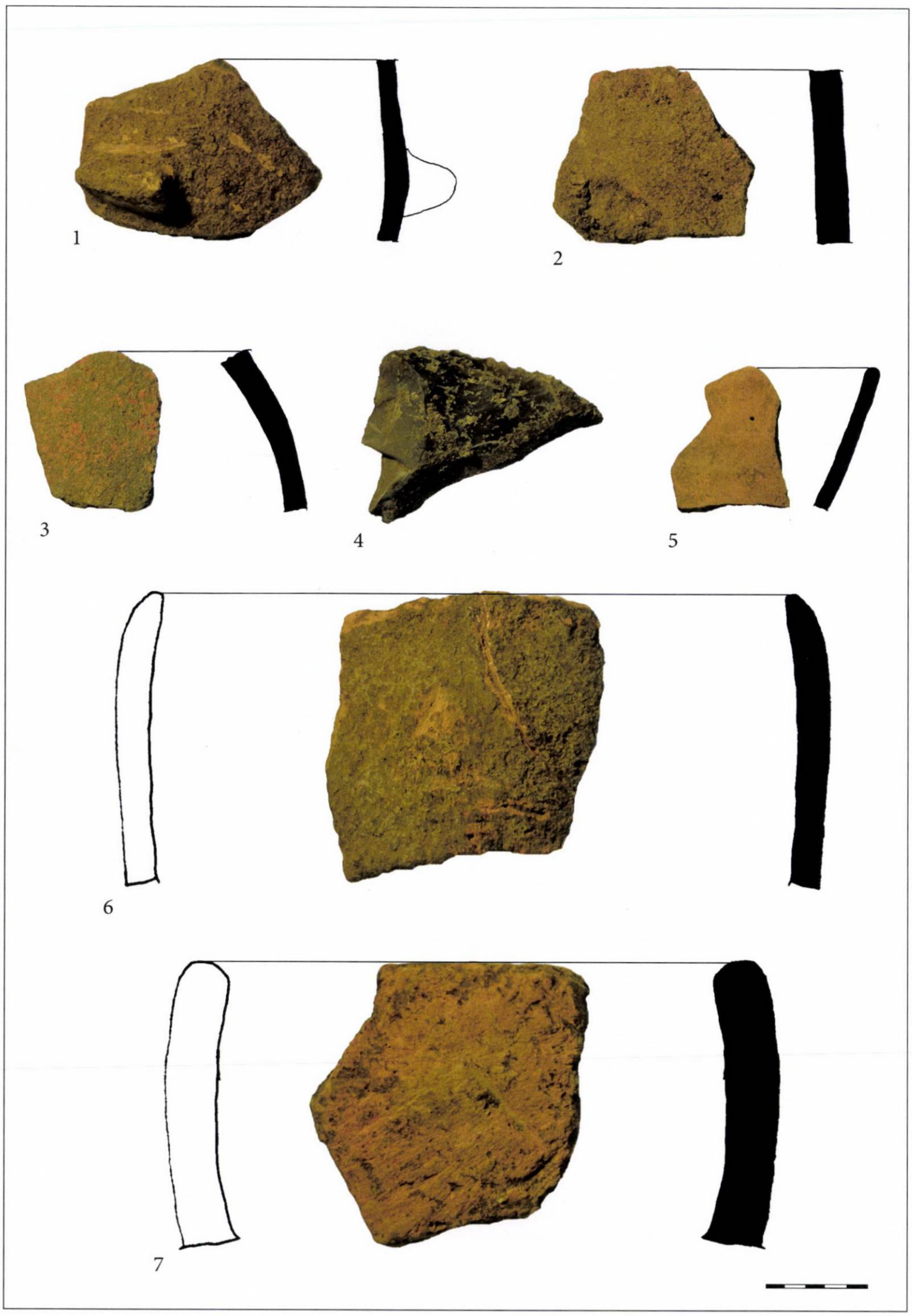

Planșa VII. 1–7. Material ceramic de la Carei-Bobald I (Livada). /
1–7. Pottery fragments from Carei-Bobald I (Livada).

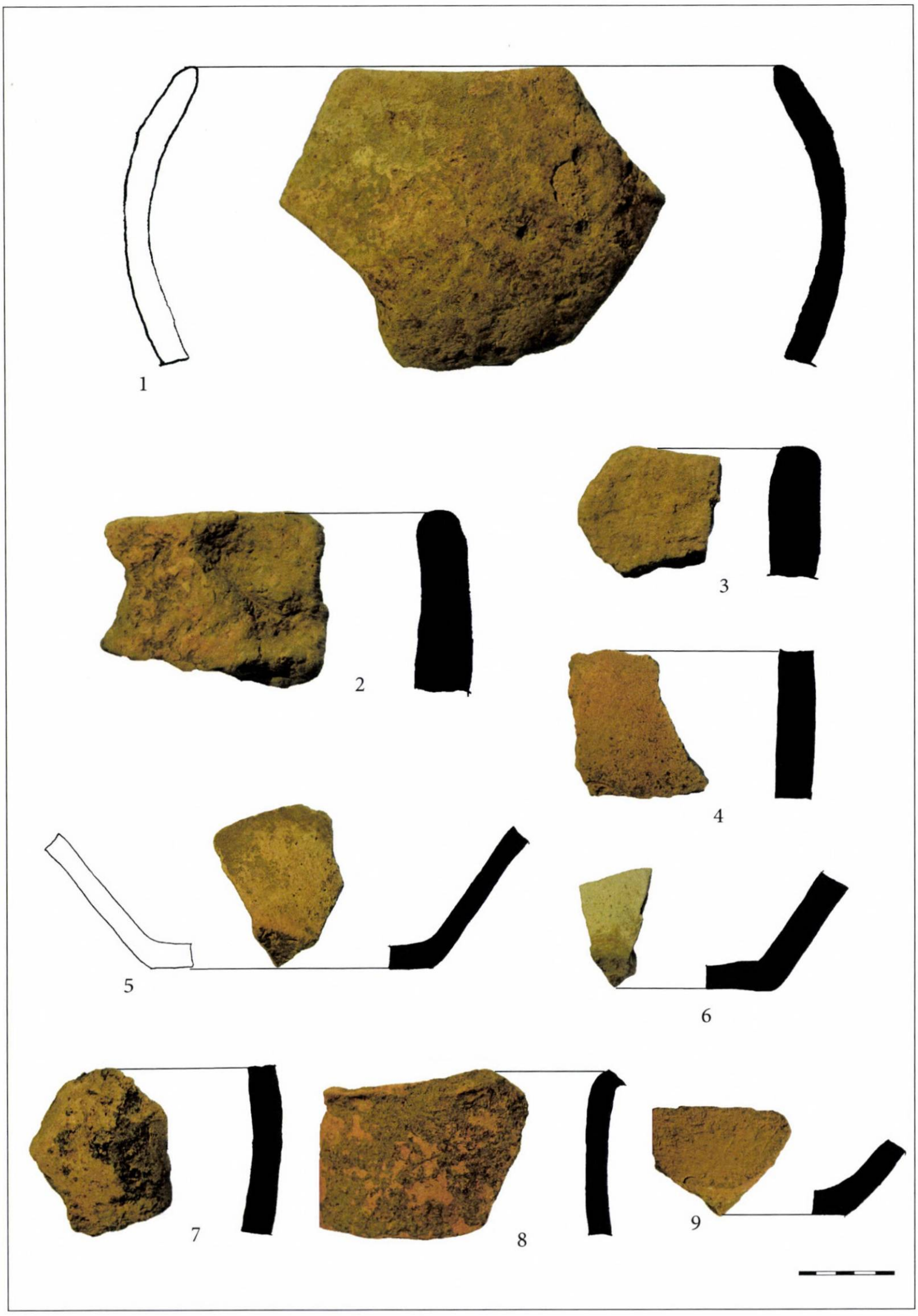

Planșa VIII. 1–9. Material ceramic de la Carei-Bobald I (Livada). /
1–9. Pottery fragments from Carei-Bobald I (Livada).

Planșa IX. 1–10. Material ceramic de la Carei-Bobald I (Livada). /
1–10. Pottery fragments from Carei-Bobald I (Livada).

Vânător și în lumea „de dincolo”. Analiza inventarului funerar confecționat din materii osoase, provenind dintr-un mormânt din necropola eneolitică de la Urziceni-*Vamă* (jud. Satu Mare)

Monica Mărgărit, Cristian Virag

Abstract: *The purpose of this study is to analyze the funeral inventory (especially artifacts made of hard animal materials) deriving from the grave 79 of the Eneolithic necropolis of Urziceni (Vamă). A 40–50-year-old man was buried in this grave placed in a crouched position. Eight artifacts made of three types of hard animal materials were deposited next to the skeleton (Sus sp. canines, long bones diaphyses and Cervus elaphus antler). Typological categories are not varied: scrapers and projectile points. The methodology we have used aimed not just to identify the operational schemes used for the manufacture of different typological categories but also to determine if the pieces were used before they became a funeral inventory. Our conclusion is that all the items belong to the hunting domain and that they have been used throughout the life of the owner. The fact that such an inventory accompanied a man reflects the types of religious beliefs of the community: the extension beyond death of the same activities, implicitly of the social status.*

Keywords: *Eneolithic, funeral inventory, osseous artifacts; technological analysis; use-wear traces.*

Introducere

Necropola eneolitică de la Urziceni este poziționată în zona liberă a frontierei româno-maghiară de la Urziceni-Vállaj, pe un grind din valea mlăștinoasă a Pârâului Negru. Necropola se datează între 4300–4000 a. Chr., fiind descoperită în anul 2003 cu ocazia construirii unor magazine Duty Free fiind descoperite 17 morminte eneolitice *in situ* precum și alte trei morminte distruse de intervențiile antropice. Cercetările au fost extinse în anul 2005, iar caracterul spectaculos al descoperirilor care a suscitat mult interes din partea specialiștilor și a comunității locale, a determinat reluarea săpăturilor în anii 2014, 2015, 2016, 2017. La ora actuală, sunt cercetate până în prezent 103 morminte, necropola fiind renumită și pentru multiplele descoperiri de obiecte de aur și artefacte de valoare deosebită.

În cursul cercetărilor arheologice din anii 2003, 2005[1], 2014, 2016[2], cercetările au fost comasate preponderent pe latura sudică a necropolei, aceasta fiind tăiată în două de un șanț de apă. A fost cercetată jumătatea sudică, rămânând de cercetat latura nordică, precum și verificarea zonei limitrofe pentru a surprinde eventuale morminte dispuse răsfirat sau al unui grup de morminte mai timpurii. Pentru zona nord-vestică a necropolei au fost realizate cercetări în 2005[3], respectiv o suprafață în 2016, cunoscându-se cu aproximație și limita nordică a necropolei. În zona vestică, necropola este deranjată de un canal și de actualul drum DN 1F.

Pentru acest orizont cultural se practică înhumația, defunctul fiind așezat în poziție chircită, orientat E-V, culcat pe partea stângă sau dreaptă, cu capul orientat spre V sau E[4]. O observație

[1] Cristian Virag, Liviu Marta, Hago Attila, *Urziceni, com. Urziceni, jud. Satu Mare Punct: Vamă, Cronica cercetărilor arheologice din România 2006*, Campania 2005, 383–386

[2] Cristian Virag, *com. Urziceni jud. Satu Mare, Punct: Urziceni-Vade Ret (Vamă), Cronica cercetărilor din România, Campania 2016*, 2017, 150–151

[3] Cristian Virag, *Cercetări arheologice la Urziceni-Vamă*, în ActaMP, XXVI, 2004, 41–76

[4] Pentru problematică a se vedea Iharka Szücs-Csillik, Cristian Virag, *The orientation of the dead at Urziceni necropolis.*

general-valabilă (există însă și excepții) este că poziționarea defunctului pe o parte sau alta este determinată de sexul defunctului, respectiv femeile sunt chircite pe partea stângă iar bărbații pe partea dreaptă. Diferențele dintre sexe continuă și în ceea ce privește inventarul funerar. În mormintele de femei numărul vaselor este mai mare, 5–7 vase, așezate de jur-împrejurul mortului iar în zona bazinului se găsesc în multe cazuri șiraguri de mărgele de scoică, probabil utilizate la ornamentarea vestimentației. La bărbați numărul de vase este semnificativ mai mic, 1–2 vase, poziționate de regulă în zona picioarelor, alături de care se găsesc unelte de piatră sau cupru, respectiv vârfuri de săgeți, cuțite, răzuitoare, străpungătoare.

Necropola se remarcă printr-un inventar spectaculos, cu numeroase vase ceramice, piese de cupru (podoabe și arme), podoabe din scoică Spondylus sau marmură, piese litice (vârfuri de săgeți, lame, topoare), 6 piese de aur, piese de os (unelte și podoabe).

Mormântul analizat aparține unui bărbat de 40–50 de ani, depus în poziție chircită, orientat E-V (90°). Groapa mormântului este de formă rectangulară, având colțurile ușor rotunjite. Defunctul este orientat E-V (112°), culcat pe partea dreaptă. Capul defunctului nu este în poziție anatomică. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față: mâna stângă – 40°, mâna dreaptă – 36°. Picioarele sunt și ele flexate, genunchii aduși spre piept, călcâiele aduse spre bazin; flexația genunchilor este de 24°. În mormânt au fost depuse 8 artefacte (inv 6, 11–17) confecționate din trei tipuri de materii dure animale (canini de *Sus* sp., diafize de oase lungi și corn de *Cervus elaphus*), aparținând la două categorii tipologice: *racloire* și vârfuri de armă. Aceste piese erau grupate lângă piciorul stâng al defunctului, în asociere cu alte 7 piese litice (inv. 2–5, 8–10) și un ac de cupru (inv. 7). Între umărul drept și palmă a fost amplasat și un castron din lut.

Studiul nostru a vizat atât achiziția datelor de natură tipologică și tehnologică asupra artefactelor confecționate din materii dure animale, cât și stabilirea, pe baza micro-stigmatelor de uzură, dacă este vorba despre piese utilizate anterior depunerii în mormânt. O astfel de analiză ne permite să extragem un maximum de informație privind credințele/ritualurile funerare specifice comunității din care defunctul a făcut parte.

Metodologia

Studiul asupra materialului arheologic a fost realizat prin corelarea analizei directe a pieselor provenind din M79 cu datele deja publicate pentru alte contexte similare. Într-o primă etapă, piesele au fost supuse unui examen macroscopic, pentru a putea identifica operațiile tehnologice ce au permis obținerea pieselor. În această etapă, caracterizarea corectă a stigmatelor tehnologice este importantă, mai ales pentru etapa ulterioară de analiză. A urmat etapa microscopică, în care stigmatele tehnologice au fost examinate cu un microscop optic Keyence VHX–600, la măriri cuprinse între 30x și 150x. Imaginile au fost capturate cu ajutorul unei camere încorporate microscopului menționat. Identificarea posibilelor zone de uzură, care să certifice faptul că piesele au fost utilizate înainte de a se constitui în inventar funerar, s-a realizat cu ajutorul unui microscop metalografic Olympus BX53M (măriri între 50x și 200x), echipat cu o camera EOS 1200D Canon. Criteriile analitice pentru interpretarea tehnologică și funcțională a stigmatelor au fost stabilite pe baza comparațiilor cu publicații dedicate vârfurilor de armă din materii dure animale[5], dar și *racloirelor* din dinte de *Sus* sp.[6] De asemenea, s-a recurs și la publicații care făceau referire la diferite contexte funerare[7], pentru a identifica

---

An archaeoastronomical approach, în: *ArheoVest, Nr. IV: In Honorem Adrian Bejan, Interdisciplinaritate* în *Arheologie* și *Istorie, Timișoara, 26 noiembrie 2016*, Vol. 2: *Metode Interdisciplinare* și *Istorie*, Universitatea de Vest din Timișoara, JATEPress Kiadó, Szeged, 2016, 591–599.

[5] Allain/ Rigaud 1992; Pokines/Krupa 1997; Pokines 1998; Pétillon/Letourneux 2003; Choyke/Bartosiewicz 2004; Pétillon 2006; Rigaud, 2006; Letourneux/Pétillon 2008; Pétillon/Bignon/Bodu/Cattelain/Debout/Langlais/ Laroulandie/ Plisson/Valentin 2011; Langley 2014, 2016.

[6] Sidéra 2000, 2008, 2012; Maigrot 2001, 2005; Legrand/Sidéra 2007.

[7] Renfrew 1986; Turek/Černý 2001; Parker Pearson 2003; Salanova/Sohn, 2007; Bailly/Plisson 2008; Sohn 2008.

dacă la nivelul preistoriei era o practică curentă aceea de a depune alături de defunct unelte/arme care i-au servit și în timpul vieții.

Inventarul funerar

Dintele

Canin de Sus sp. (inv. nr. 55171). Din zona rădăcinii dintelui au fost confecționate două piese de tip *racloir*. În consecință, piesele au pereții subțiri și o secțiune convex-concavă. Primul exemplar (Fig. 2/a) este pe suport plat, obținut printr-un procedeu de bipartiție longitudinală, aplicat în percuție. Fața inferioară a piesei a fost amenajată prin *raclage* longitudinal (Fig. 2/c). Piesa este fracturată la ambele extremități, dar, totuși, este evident faptul că, spre vârf, nu s-a format o latură concavă specifică unei utilizări îndelungate. În consecință, vorbim despre o piesă puțin utilizată. Uzura se formează la câteva minute de la utilizare, dar nu-i putem identifica stigmatele specifice, datorită reascuțitii frontului activ (Fig. 2/b). Lungimea inițială a piesei nu mai poate fi stabilită, însă prezintă o lățime medie de 14,6 mm și o grosime medie de 2,2 mm.

Cea de a doua piesă (inv. nr. 55173) (Fig. 2/d) provine din zona mediană a dintelui, deoarece spre partea proximală prezintă pereții subțiri – specifici rădăcinii dintelui, în timp ce la nivelul părții distale, pereții sunt mai groși – specifici vârfului dintelui. Pentru obținerea suportului a fost folosită aceeași metodă de debitaj prin bipartiție, în percuție. Transversal, pare să fie aplicat un procedeu de segmentare printr-o flexionare neglijentă. Laturile de debitaj și fața inferioară au fost regularizate printr-un *raclage* longitudinal neregulat, aplicat la nivel mezo-distal. Spre deosebire de piesa anterioară, fațeta concavă, specifică utilizării, a început să se formeze. La acest nivel, stigmatele de *raclage* sunt puternic marcate (Fig. 2/e), ceea ce ilustrează o reascuțire periodică a frontului activ, pentru a rămâne eficient. La microscop, este evident un lustru de uzură (Fig. 2/f), cu deformarea volumului inițial, prin apariția de depresiuni neregulate pe *fil du tranchant*. Suprafața de uzură este însă în mare parte acoperită de stigmatele de reascuțire. Vârful piesei este ușor fracturat (Fig. 2/g), dar el nu are un rol funcțional, formându-se ca urmare a modului de utilizare a piesei. Datele morfometrice ale piesei sunt următoarele: lungime – 83 mm, lățime medie – 25,4 mm, grosime medie – 3,2 mm.

Următoarea piesă (inv. nr. 55172) (Fig. 3/a) provine din vârful dintelui, suportul fiind compact și gros. Este un suport plat, de fapt o așchie din blocul de materie primă, obținută prin spargeri succesive. Prezintă o secțiune triunghiulară, două fețe fiind acoperite cu smalț. Cea de a treia fațetă a fost regularizată prin *raclage* (Fig. 3/c) și are o latură concavă spre extremitate – aceasta fiind latura de uzură/frontul activ. Concavitatea este destul de pronunțată și vârful asociat laturii este fracturat, de unde concluzia utilizării intense. Și în acest caz, stigmatele de *raclage* (Fig. 3/b) acoperă în totalitate frontal activ, ilustrând etape repetate de reascuțire. Datorită fracturării, lungimea inițială a piesei este indeterminabilă. Lățimea maximă a piesei este de 15,5 mm, iar grosimea medie de 8,5 mm.

Cea de a patra piesă (inv. nr. 55174) (Fig. 3/d) provine tot dinspre vârful dintelui, fiind obținut prin același procedeu de partiții succesive. Piesa este destul de degradată pe fața inferioară. Laturile de debitaj și fața inferioară au fost sumar regularizate prin *raclage* (Fig. 3/f). Frontul activ este acoperit cu stigmate de *raclage* (Fig. 3/e), însă forma concavă nu este atât de marcată, dovedind că piesa nu a fost intens folosită. Lungimea piesei este de 111 mm, lățimea medie de 20,6 mm și grosimea medie de 6,5 mm.

În fine, ultima piesă (inv. nr. 55175) (Fig. 4/a) provine dinspre vârful dintelui, păstrând o parte din fațeta de uzură specifică acestor canini. Este un suport plat, bipartiționat prin percuție, fără urme de prelucrare sau de uzură. Putem să-l considerăm un suport, punând în evidență realizarea unui stoc, pentru înlocuirea rapidă, la nevoie, a pieselor fracturate sau pierdute. Acesta prezintă o lungime de 119,8 mm; o lățime medie de 25,6 mm și o grosime medie de 10 mm.

Osul

Dintr-o diafiză de os lung (inv. nr. 55176) (Fig. 4/b) a fost confecționat un vârf de armă. Suportul folosit este unul plat, de fapt o așchie din peretele diafizar, obținut prin partiții succesive. Nu mai putem

identifica procedeul de partiție, deoarece întreaga suprafață a fost regularizată prin *raclage* longitudinal (Fig. 4/d) ce a creat secțiunea circulară a piesei și morfologia ascuțită a vârfului. Piesa a avut un sistem de înmănușare, deoarece este mai subțire la nivel proximal, dar nu putem să-i reconstituim morfologia, datorită fracturării. Vârful este fracturat recent (Fig. 4/c) dar se poate vedea faptul că la nivelul extremității *raclage*-ul este foarte evident (Fig. 4/e). Înclinăm să credem că a avut loc o reascuțire a vârfului, care a distrus stigmatele anterioare, deoarece la nivel mezial (Fig. 4/f) se dezvoltă o uzură extinsă, generată de manipulare. În consecință, chiar dacă este vorba despre un vârf de armă fracturat, păstrarea lui dovedește intenția de reparare/reascuțire. Diametrul mediu al piesei este de 9,5 mm.

Unui al doilea fragment distal (inv. nr. 55178) (Fig. 5/a), probabil tot un vârf de armă, i se aplică aceeași descriere, începând cu tipul de materie primă, modalitatea de obținere a suportului, precum și preocuparea pentru întreținerea armei. Stigmatele de *raclage* au un aspect „proaspăt" (Fig. 5/b), dar studiul la microscop ne demonstrează că acest *raclage* a suprapus uzura dezvoltată în etapele anterioare (Fig. 5/c). Deci, vorbim, din nou, despre un vârf de armă ce a fost reascuțit, fie pentru că s-a fracturat, fie pentru că vârful s-a tocit și nu mai pătrundea în țintă. Diametrul mediu al piesei este de 7 mm.

Cornul

Singura piesă confecționată din corn de cervideu (inv. nr. 55177) este un vârf de armă (Fig. 5/d). A fost utilizată o rază de corn (specia *Cervus elaphus*), conservându-se volumul anatomic. Segmentarea din ramură a fost realizată prin percuție. Stigmatele specifice acestui procedeu sunt greu de identificat deoarece planul de segmentare a fost regularizat prin abraziune (Fig. 5/f). La nivel proximal, piesa a fost perforată prin rotație bifacială (Fig. 5/e). În următoarea etapă de transformare tehnologică, întreaga suprafață a fost regularizată și ascuțită prin *raclage* longitudinal (Fig. 5/h), pentru a crea un vârf ascuțit și fin și pentru a elimina perlatura. De asemenea, spre extremitatea distală, s-a aplicat și o abraziune, în jurul întregii circumferințe, pentru a finisa partea activă. Aceasta este afectată de uzură, dobândind o morfologie puternic rotunjită, cu dispariția stigmatelor tehnologice (Fig. 4/g). Datele morfometrice sunt următoarele: lungime – 73 mm, diametrul maxim – 20,2 mm și diametrul perforației – 5 mm.

Discuții și concluzii

Toate piesele analizate sunt subordonate domeniului cinegetic, fiind vorba fie despre vârfuri de armă, fie despre unelte destinate întreținerii acestora. Astfel, vârfurile din os au fost cel mai probabil utilizate și s-au rupt în timpul folosirii. În general, astfel de vârfuri de armă se rup la nivelul sistemului de înmănușare: în timp ce vârful rămâne în carcasa vânatului, partea proximală rămâne atașată de mâner[8]. Faptul că în ambele cazuri este vorba despre vârfuri, ne dovedește că vânătorul le-a recuperat cu intenția vădită de a le repara și utiliza în continuare. Ele nu au fost abandonate și s-a inițiat repararea lor, prin reascuțirea vârfului. S-a aplicat o reamenajare superficială, posesorul vizând probabil finisarea lor doar în momentul înmănușării și folosirii. Armele din materii osoase au marele avantaj de a fi rapid reparate[9], prin abraziune sau *raclage*, în comparație cu vârfurile din piatră. Cele două vârfuri au fost păstrate pentru a înlocui la nevoie alte piese rupte/pierdute. Vârful din corn era perfect funcțional, făcând parte din setul de vânătoare al celui înhumat. Aceste acțiuni sistematice de repunere în formă, comparate cu soliditatea armelor experimentale[10], demonstrează faptul că ele corespund la numeroase expediții de vânătoare. Conform specialiștilor, dintre materiile prime, cornul prezintă cel mai bun raport elasticitate/duritate. Din acest punct de vedere, este cel mai bine adaptat fabricării diferitelor artefacte specifice echipamentului preistoric[11].

---

[8] ex. Guthrie 1983; Arndt/Newcomer 1986; Bergman 1987; Knecht 1997; Pétillon 2006.

[9] Pokines/Krupa 1997.

[10] Pétillon/Letourneux 2003, 2006.

[11] Averbouh 2000; Riedel/Pohlmeyer/Von Rautenfeld 2004; Vercoutère/Patou-Mathis/Giacobini 2007.

Datele publicate până în prezent par să ateste faptul că *racloirele* din dinte de *Sus* sp. erau folosite pentru prelucrarea lemnului (eliminarea scoarței, prelucrare mânere/tije din lemn, ascuțire lemn etc.)[12]. Aspectul foarte proaspăt al *raclage*-ului este determinat de o reascuțire periodică a frontului activ. Ipoteza este confirmată de studiile etnografice conduse de Chiquet[13], care arată că, la grupele din Indonezia, piesele de acest tip sunt reascuțite. Se menține astfel unghiul de atac al frontului activ. Acest front activ evoluează de la o formă rectilinie la una concavă, în funcție de durata utilizării. *Racloirele* erau folosite pentru a pregăti tija din lemn a armelor de vânătoare sau chiar pentru a crea arme (ex. sulițe) din lemn. Din păcate, cele din urmă se păstrează în condiții excepționale. Piesele din dinte analizate se află în etape diferite de evoluție a uzurii. Mai mult, prezența unui suport dovedește grija posesorului pentru a avea în permanență un stoc pentru a confecționa *racloirs*, cu ajutorul cărora se puteau pregăti armele. La acest tip de materie primă putem afirma că se exploata întregul bloc, deoarece am identificat atât piese confecționate din zona de rădăcină, cât și dinspre vârf. Pentru celelalte două tipuri de materii prime nu putem face observații similare. Nici sursele de achiziție ale materiei prime nu sunt determinabile în toate cazurile. Dacă în cazul dintelui, putem considera vânătoarea drept sursa de achiziție, nu știm dacă osul și cornul provin tot de la animale vânate (sau din expediții de colectare, pentru corn). Și piesele litice identificate în același context funerar, par să aparțină aceleași categorii, a pieselor de transformare/prelucrare a altor materiale. Ele au servit, cel mai probabil, pentru a ascuți/repara vârfurile din os și corn.

Faptul că un astfel de inventar însoțea un bărbat reflectă tipurile de credință ale comunității: continuarea și dincolo de moarte a acelorași activități, implicit a statutului social. Este clar vorba despre un vânător iar piesele care îl însoțeau trebuiau să-i servească și dincolo de moarte, pentru a vâna și a-și desfășura activitățile cotidiene. În egală măsură, piesele din mormânt ne oferă informații valoroase despre soluțiile tehnologice (manufacturare/folosire/ întreținere/abandon), dar și despre tipul de vânătoare practicat de comunitate (interacțiunea om/mediu). De altfel, analize similare asupra unor contexte arheologice au demonstrat că nu există piese „cu vocație funerară"[14] la nivelul preistoriei, adică nu există piese care să fi fost create cu scopul unic de a fi depuse alături de defunct. Acest context este, de fapt, ultimul episod al „vieții" acestor artefacte care au fost îndelung utilizate și chiar reparate/reciclate, după cum este și cazul inventarului din acest mormânt. Cel mai probabil, biografia acestor artefacte s-a suprapus cu cea a posesorului. Deci, prin intermediul lor, putem reconstitui și fragmente din viața persoanei înhumate. Pe de altă parte, acest mobilier funerar este selectat, deoarece după cum au observat unii specialiști[15], lângă defunct nu sunt depuse toate tipurile de obiecte care i-au servit de-a lungul vieții, manifestându-se, se pare, o preferință pentru podoabe și arme.

Analiza inventarului funerar din celelalte morminte ale necropolei de la Urziceni a arătat că există un model cultural, la nivelul compoziției inventarului, puternic structurat pe genuri (bărbații cu arme și unelte specifice, uneori cu câte un vas, în opoziție cu schelete de femei însoțite de mai multe vase ceramice și podoabe)[16].

Monica Mărgărit
Universitatea „Valahia" din Târgoviște,
e-mail: monicamargarit@yahoo.com

Cristian Virag
Muzeul Județean Satu Mare,
e-mail: ccvirag@gmail.com

[12] Sidéra 2000, 2008, 2012; Maigrot 2001, 2005; Legrand/Sidéra 2007.
[13] Chiquet/Rachez/Pétrequin 1997.
[14] Bailly/Plisson 2008, 12.
[15] Sohn 2008.
[16] Szücs-Csillik/Virag 2016.

Bibliografie

Allain/Rigaud 1992 — J. Allain/A. Rigaud, *Les petites pointes dans l'industrie osseuse de La Garenne: fonction et figuration*, L'Anthropologie 96, 1992, 135–162.

Arndt/Newcomer — S. Arndt/M. H. Newcomer, *Breakage patterns on prehistoric bone points: an experimental study.* In D. A. Roe (ed.), *Studies in the Upper Palaeolithic of Britain and Northwestern Europe*. BAR International Series 269, Oxford, 165–173.

Averbouh 2000 — A. Averbouh, *Technologie de la matière osseuse travaillée et implication palethnologique; l'exemple des chaînes d'exploitation du bois de cervidé chez les magdaléniens des Pyrénées*. Unpublished PhD Thesis. Université de Paris I Panthéon-Sorbonne. Paris.

Bailly/Plisson 2008 — M. Bailly/H. Plisson, *Introduction*. In M. Bailly/H. Plisson (eds.), *La valeur fonctionnelle des objets sépulcraux, Actes de la table ronde d'Aix-en-Provence*, 25–27 oct. 2006. Préhistoire Anthropologie méditerranéennes 14, 11–14.

Bergman 1987 — C.A. Bergman, *Hafting and use of bone and antler points from Ksar Akil, Lebanon*. In D. Stordeur-Yedid (ed.), *La Main et l'Outil: Manches et Emmanchements Préhistorique*. Travaux de la Maison de l'Orient 15, Lyon, 117–126.

Chiquet/Rachez/Pétrequin 1997 — P. A. Chiquet/E. Rachez/P. Pétrequin, *Les défenses de sanglier*. In P. Pétrequin (ed), *Les sites littoraux néolithiques de Clairvaux-les-Lacs et de Chalain (Jura), III: Chalain station 3, 3200–2900 av. J.-C.* Éditions de la Maison des sciences de l'homme, Paris, 511–521.

Choyke/Bartosiewicz 2004 — A. Choyke/L. Bartosiewicz, *Osseous projectile points from the Swiss Neolithic: taphonomy, typology and function*. In M. Roksandic (ed.), *Violent interactions in the Mesolithic. Evidence and meaning*. BAR International Series 1237, Oxford, 75–88.

Guthrie 1983 — R. D. Guthrie, *Osseous projectile points: Biological considerations affecting raw material selection and design among Paleolithic and Paleoindian peoples*. In J. Clutton-Brock/C. Grigson (eds.), *Animals and Archaeology*. BAR International Series 163, Oxford, 273–294.

Knecht 1997 — H. Knecht, *Projectile points of bone, antler, and stone: experimental explorations of manufacture and use*. In H. Knecht (ed.), *Projectile Technology*. Plenum Press, New York, 191–212.

Langley 2014 — M. C. Langley, *Investigating Maintenance and Discard Patterns for Middle to Late Magdalenian Antler Projectile Points: Inter-Site and Inter-Regional Comparisons*. Unpublished PhD Thesis, Institute of Archaeology, University of Oxford, Oxford.

Langley 2015 — M. C. Langley, *Investigating maintenance and discard behaviours for osseous projectile points: A Middle to Late Magdalenian (c. 19,000–14,000 cal. BP) example*. Journal of Anthropological Archaeology 40, 2015, 340–360.

Legrand/Sidéra 2007 — A. Legrand/I. Sidéra, *Methods, Means, and Results When Studying European Bone Industry*. In C. Gate/R. Walker (eds.), *Bones as tools: current methods and interpretations in worked bone studies*. B.A.R. International series 1622, Oxford, 291–304.

Letourneux/Pétillon 2008 — C. Letourneux/J.-M. Pétillon, *Hunting lesions caused by osseous projectile points: experimental results and archaeological implications*. Journal of Archaeological Science, 35, 2008, 2849– 2862.

Maigrot 2001 — Y. Maigrot, *Technical and functional study of ethnografic (Irian Jaya, Indonesia) and archaeological (Chalain and Clairvaux, Jura, Frace, 30th century BC) tools made from boars'tusks*. In S. Beyries/ P. Petrequin (eds.), *Ethno-archaeology and its transfers* (Papers from a session held at the European Association of Archaeologists Fifth Annual Meeting in Bournemouth 1999), BAR International Series 983, Oxford, 67–79.

Maigrot 2005 — Y. Maigrot, *Ivory, bone and antler tools production systems at Chalain 4 (Jura, France): late Neolothic site, 3rd millennium*. In H. Luik/A. M. Choyke/C. E. Batey/L. Lõgas (eds.), *From Hooves to Horns, from Mollusc to Mammoth – Manufacture and Use of Bone Artefacts from Prehistoric Times to the Present – Proceedings of the 4th Meeting of the ICAZ Worked Bone Research Group at Tallinn, 26th–31st of August 2003*/ Muinasaja teadus 15, Tallin, 113–126.

Parker Pearson 2003 — M. Parker Pearson, *The archaeology of death and burial*. Sutton Publishing, Stroud.

Pétillon 2006 — J.-M. Pétillon, *Des Magdaleniens en Arms. Technologie des Armatures de Projectile en Bois de Cervide du Magdalenien Superieur de la Grotte d'Isturitz (Pyrenées-Atlantiques)*. Centre d'Etudes et de Documentation Archeologiques, Treignes.

Pétillon/Letourneux 2003 — J.-M. Pétillon/C. Letourneux, *Au retour de la chasse... Observations expérimentales concernant les impacts sur le gibier, la récupération et la maintenance des projectiles dans le Magdalénien supérieur d'Isturitz*. Préhistoire Anthropologie méditerranéennes 12, 173–188.

Pétillon/Bignon/Bodu/ Cattelain/Debout/ Langlais/ Laroulandie/ Plisson/Valentin 2011 — J.-M. Pétillon/O. Bignon/P. Bodu/P. Cattelain/G. Debout/M. Langlais/V. Laroulandie/H. Plisson/B. Valentin, *Hard core and cutting edge: experimental manufacture and use of Magdalenian composite projectile tips*. Journal of Archaeological Science 38, 2011, 1266–1283.

Pokines 1998 — J. Pokines, *Experimental replication and use of Cantabrian Lower Magdalenian antler projectile points*. Journal of Archaeological Science 25, 1998, 875–886.

Pokines/Krupa 1997 — J. T. Pokines/M. Krupa, *Self-barbed antler spearpoints and evidence of fishing in the Late Upper Paleolithic of Cantabrian Spain*. In H. Knecht (ed.), *Projectile Technology*. Plenum Publishing, New York, 241–262.

Renfrew 1986 — C. Renfrew, *Varna and the emergence of wealth in prehistoric Europe*. In A. Appadurai (ed.), *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge University Press, Cambridge, 141–168.

Riedel/Pohlmeyer/Von Rautenfeld 2004 — K. Riedel/K. Pohlmeyer/D. B. Von Rautenfeld, *An examination of Stone Age/ Bronze Age adzes and axes of red deer (Cervus elaphus L.) antler from the Leine Valley, near Hannover*. European Journal of Wildlife Research 50, 197–206.

Rigaud 2006 — Rigaud, A., 2006. Étude *technologique des baguettes demi-rondes de Labastide (Hautes-Pyrénees)*. Archéologie des Pyrénées occidentales et des Landes 25, 229–246

Salanova/Sohn 2007 — L. Salanova/M. Sohn, «*Mobilier funéraire et modes de différentiation des morts à la fin du Néolithique en Europe occidentale*». In L. Baray/P. Brun/A. Testart (dir.), *Actes du colloque Pratiques Funéraires et Sociétés*, Sens, juin 2003. Editions Universitaires de Dijon, 77–90.

Sidéra 2000 — I. Sidéra, *Les Matières dures animales. L'outillage en os et en ivoire*. In D. Ramseyer (ed.), *Muntelier/Fischergässli. Un habitat néolithique au bord du lac de Morat 895 à 3820 avant J.-C.* Cahiers d'Archéologie fribourgeoise 15, Éditions Universitaires Fribourg (Suisse), 118–156.

Sidéra 2008 — I. Sidéra, *Rubané, VSG et Cardial. Filiations de l'industrie osseuse*. In L. Burnez-Lanotte/P. Allard/M. Ilett (eds.), *Fin des traditions danubiennes dans le Néolithique du Bassin parisien et la Belgique (5100–4700 BC). Autour des recherches de Claude Constantin*. Mémoire 44 de la Société préhistorique française, 209–219.

Sidéra 2012 — I. Sidéra, *Nouveau regard sur la néolithisation. Les industries osseuses de l'Anatolie au Bassin parisien via la Méditerranée*. De Boccard, Paris.

Sohn 2008 — M. Sohn, *Entre signe et symbole: les fonctions du mobilier des sépultures collectives d'Europe occidentale* à *la fin du Néolithique*. In M. Bailly/H. Plisson (eds.), *La valeur fonctionnelle des objets sépulcraux, Actes de la table ronde d'Aix-en-Provence*, 25–27 oct. 2006. Préhistoire Anthropologie méditerranéennes 14, 53–71.

Szücs-Csillik/Virag 2016	I. Szücs-Csillik/C. Virag, *The orientation of the dead at Urziceni necropolis. An archaeoastronomical approach.* ArheoVest. In Honorem Adrian Bejan, Interdisciplinaritate în Arheologie şi Istorie IV, JATE Press Kiadó, Szeged, 591–599.
Turek/Černý 2001	J. Turek/V. Černý, *Society, gender and sexual dimorphism of the Corded Ware and Bell beaker populations.* In F. Nicolis (ed.), *Bell beakers today, pottery, people, culture, symbols in prehistoric Europe. Proceedings of the International Colloquium Riva del Garda (Trento, Italy)*, 601–612.
Vercoutère/Patou-Mathis/ Giacobini 2007	C. Vercoutère/M. Patou-Mathis/G. Giacobini, *The importance of the palaeontological and taphonomical analyses for the study of bone industries.* In Ch. Gates St – Pierre/R. B. Walker (eds.), *Bones as tools current methods and interpretations in worked bone studies.* BAR International Series 1622, Oxford, 23–34.
Virag/Marta/Hago 2005	*Urziceni, com. Urziceni, jud. Satu Mare Punct: Vamă, Cronica cercetărilor arheologice din România* 2006, Campania 2005, 383–386.
Virag 2004	*Cercetări arheologice la Urziceni-Vamă*, AMP, XXVI, 2004, 41–76.
Virag 2016	*Urziceni, com. Urziceni jud. Satu Mare, Punct: Urziceni-Vade Ret (Vamă), Cronica cercetărilor din România, Campania 2016*, 2017, 150–151.

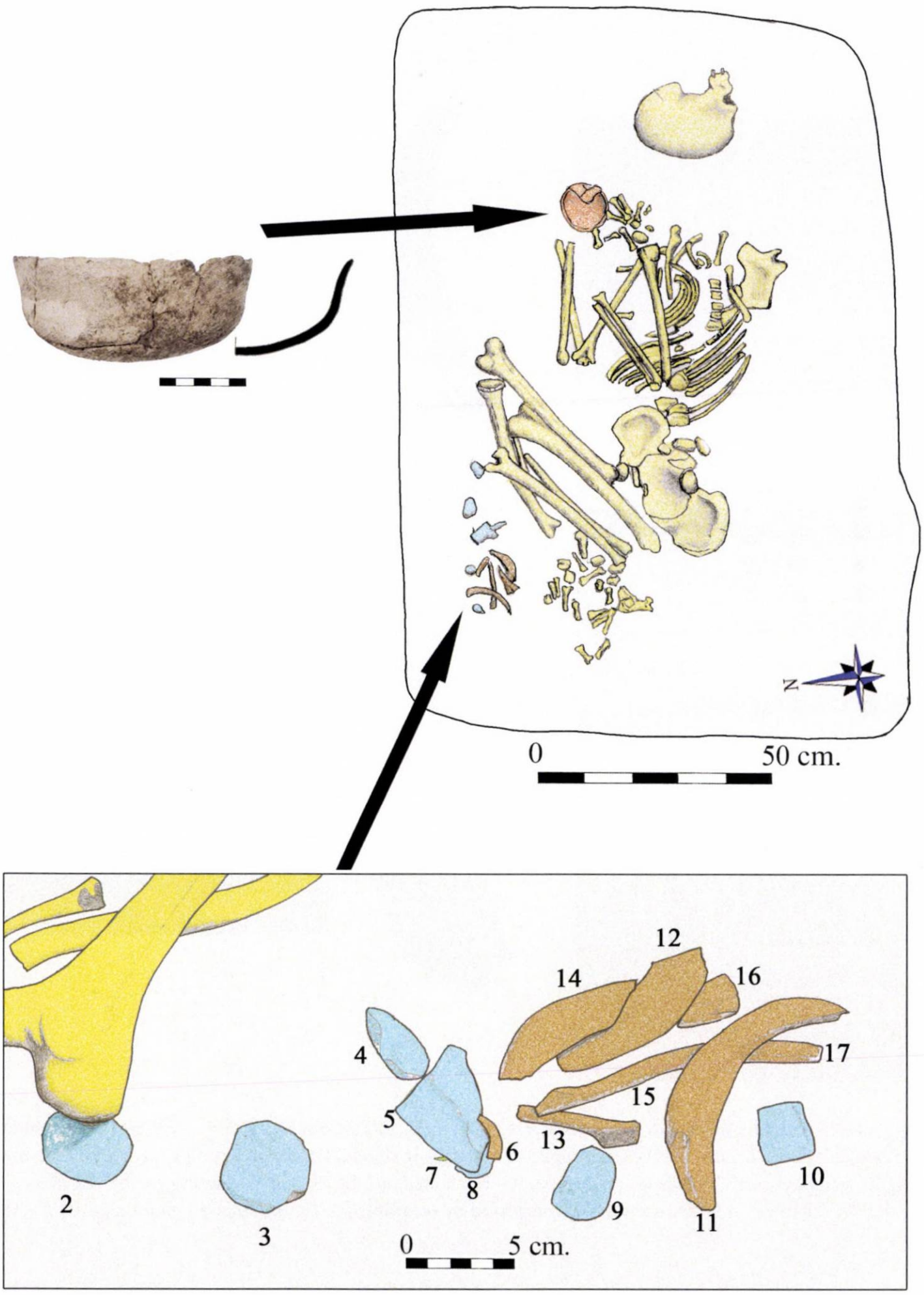

Fig. 1. Poziționarea defunctului și a inventarului funerar în M 79: ansamblu și detaliu.
Fig. 1. The position of the dead and funerary goods in M 79: general and detail.

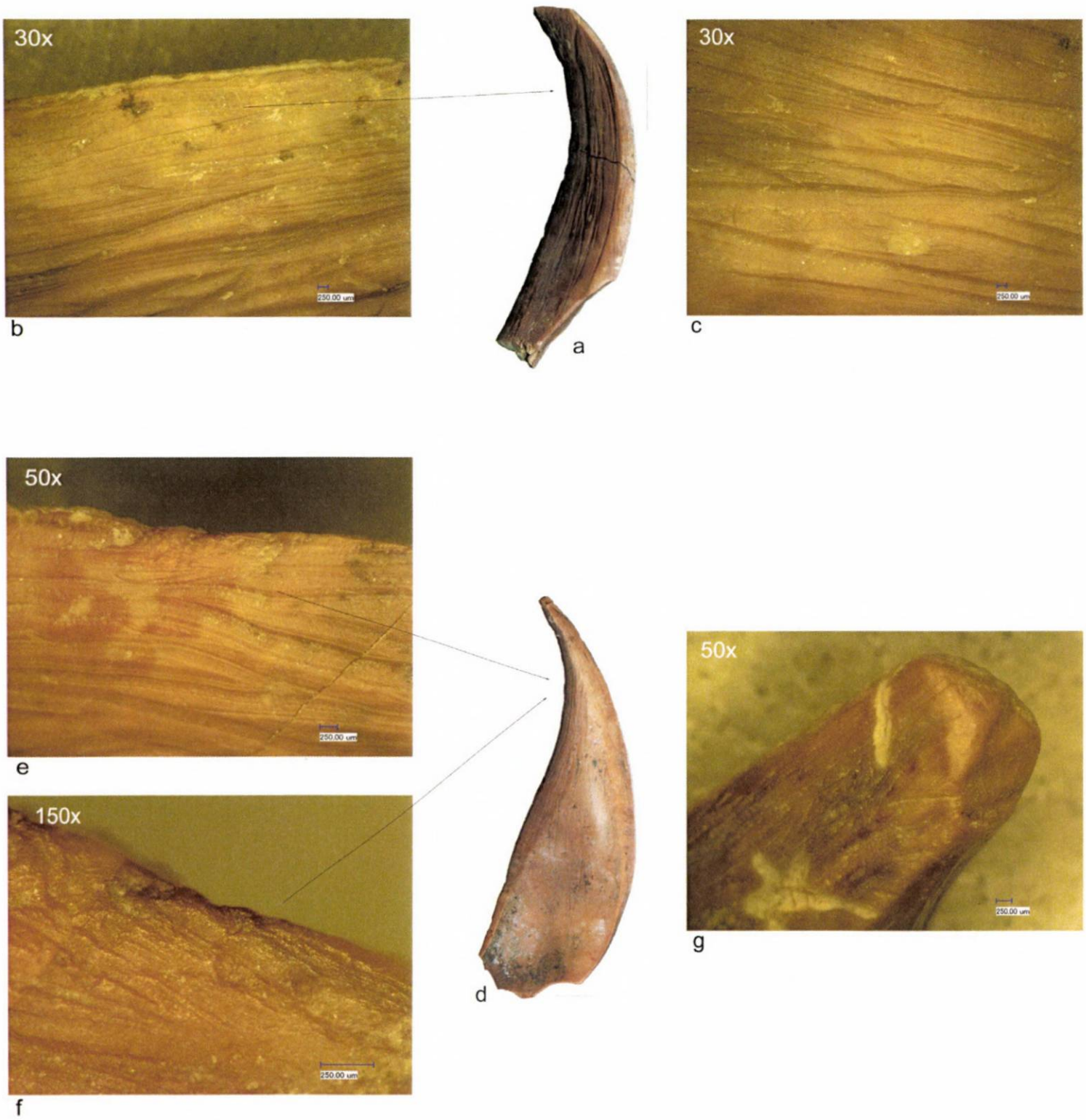

Fig. 2. *Racloirs* confecționate din canini de *Sus* sp.: a, d – artefacte din M 79; b, e – *raclage* fațeta de uzură; c. *raclage* fața inferioară; f. uzură, suprapusă de *raclage* la nivelul fațetei de uzură; g. vârf ușor fracturat.
Fig. 2. Scrapers made of *Sus* sp. canines: a, d – artefacts from M 79; b, e – scraping on the use side; c – scraping on the lower side; f – use wear, cuperposed by scraping on the use side; g – point slightly fractured.

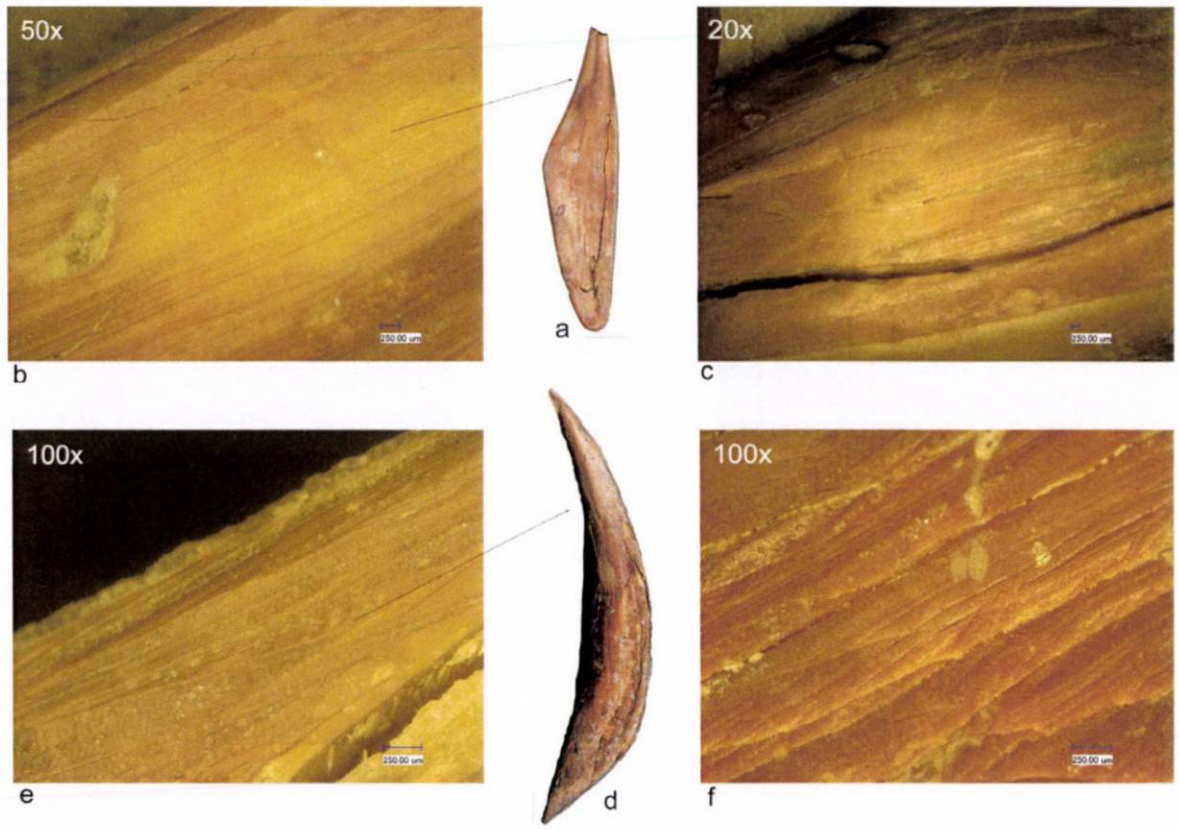

Fig. 3. *Racloirs* confecționate din canini de *Sus* sp.: a, d – artefacte din M 79; b, e – *raclage* fateța de uzură; c, f – *raclage* fața inferioară.
Fig. 3. Scrapers made of *Sus* sp. canines: a, d – artefacts from M 79; b, e – scraping on the use side; c, f – scraping on the lower side.

Fig. 4. Artefacte descoperite în M79: a. suport din canin de *Sus* sp; b. vârf confecționat din os; c-d. amenajare vârf prin *raclage* longitudinal; e. front activ lipsit de uzură; f. uzură prezentă la nivel mezial.
Fig. 4. Artefacts found in M 79: a. blank made of *Sus* sp. canine; b. bone point; c-d. processing of point through longitudinal scraping; e. active side lacking use wear; f. use wear present at medial level.

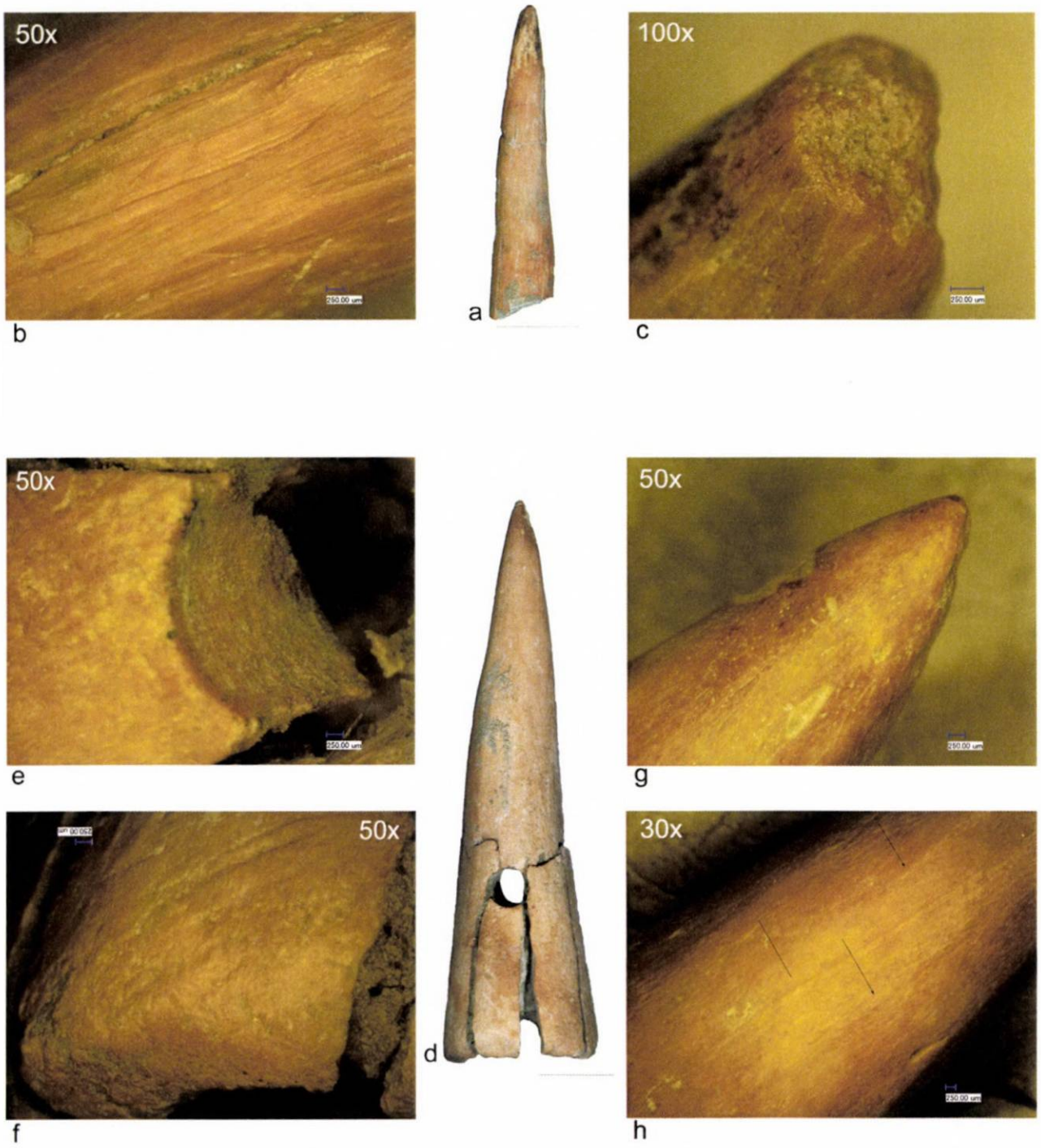

Fig. 5. Artefacte descoperite în M79: a. vârf confecționat din os; b. amenajare front activ prin *raclage*; c. vârf fracturat; d. vârf confecționat din corn de *Cervus elaphus*; e. detaliu perforație; f. abraziune extremitate proximală; g. detaliu vârf; h. *raclage* pentru amenajarea vârfului.
Fig. 5. Artefacts found in M 79: a. bone point; b. processing of active side through scraping; c. fractured point; d. point made of *Cervus elaphus* antler; e. detail of the perforation; f. abrasion of proximal end; g. detail of the tip; h. scraping for point processing.

Depozitele de bronzuri de la Pir și Ciumești. Reflectări ale mobilității culturale și a conectivității în spațiul carparpatic

Liviu Marta, János Németi, Endre Szász

Abstract: *Among the 37 objects from the bronze hoard of Pir there are some pieces of which presence in the Upper Tisa Basin and north Transylvania is extremely rare but are frequevent discoveries in other regions. Five of these objects, four socketed axes and a pendant, have analogies in the Alpine area and the north-western Balkans and may be considered imports from the west and south-west. The considering of the objects from Pir as imports is supported by the fact that they are continuing a process from the previous period (HaA) when, between the metalurgic centre including Transdanubia and the north-western Balkan area and the metalurgical centres from Upper Tisa region and Transylvania took place exchages in metal pieces. The intermediary discoveries may be considered marking points of the directions of circulation of these objects. The concentration of pieces along some communication lines makes necesary the discussion about if the connectivity between regions means only the import of objects or if there are also other types of mobility implied. Along the objects from the Pir hoard there are pieces with a similar provenience in the hoard from Ciumești. Both hoards are completing the picture about the presence of imports in an area considered to be a traditional trade route linking Transylvania and the north of the Pannonian Plain. The meaning of these „imports" of north-west Balkanic/ south-east Pannonian adornments, weapons and vestimentary pieces have to be treated from the perspective of their deposition as offerings and also as identitary marks. In this context, the connectivity is seen in close relationship with regional deposition customs, with economic and comercial realities and also with identitary negotiations produced in the framework of a distinguishable physical and cultural mobility. The intense connectivity evidenced in the repertoire of the bronze discoveries from Transylvania and along the routes towards this area rich in resources, reflects a new dinamization of the society pointing to the fact that from a socio-economic perspective the macroregional convergences tend to prevail over regional divergences. This phenomenon may represent an explanation for the magnificence riched by the big Transylvanian bronze hoards but also for the amplitude riched by the fortification phenomenon. The location of fortifications shows that they were built in order to protect the routes by which the resources from Transylvania circulated in the framework of a continental comercial circuit in which some of the fortified settlements were acting as nodal points. The social values of the offerings and „import-objects" contained by them are evidenced as historical sources giving some detailes above a long term interregional connectivity phenomenon, a phenomenon observed also for other historical periods but difficult to catch through the methods of the traditional archaeology.*

Cuvinte cheie: *Epoca târzie a bronzului, depozite de bronzuri, Tisa Superioară, Transilvania, Balcanii de nord-vest, Transdanubia, conectivitate, relații sociale.*

Keywords: *Late Bronze Age, Bronze hoards, Upper Tisa Basin, Transylvania, North-vest Balkans, Transdanubia, connectivity, social relations.*

Între cele 37 de obiecte ce compun depozitul de bronzuri de la Pir există câteva obiecte a căror prezență în bazinul superior al Tisei și în nordul Transilvaniei este extrem de rară, ele fiind, în schimb, descoperiri frecvente în alte regiuni. Cinci dintre aceste obiecte, patru celturi și un pandantiv, au analogii în aria alpină și nord-vest balcanică și ar putea fi considerate importuri dinspre vest și sud-vest. Considerarea obiectelor de la Pir ca importuri este sprijinită de faptul că ele se află în continuarea unui amplu proces din perioada anterioară (HaA), când între centrul metalurgic

ce include Transdanubia și regiunea nord-vest balcanică are loc un schimb de obiecte metalice cu centrele metalurgice din regiunea Tisei superioare și Transilvania. Descoperirile intermediare pot fi apreciate ca jaloane ale direcțiilor de răspândire a obiectelor puse în discuție. Concentrarea obiectelor pe traseele unor căi de comunicație obligă la discutarea măsurii în care conectivitatea dintre aceste regiuni se reduce la importul unor obiecte sau dacă împreună cu circulația acestor obiecte pot fi aduse în discuție și alte tipuri de mobilitate. În sprijinul interpretării pieselor de la Pir sunt evidențiate piese cu o proveniență similară descoperite în depozitul de la Ciumești. Ambele depozite vin să completeze consistența prezenței importurilor în regiunea Văii Ierului și Câmpia Careiului, zonă ce este apreciată ca și culoar de legătură între Transilvania și nordul Câmpiei Panonice, traseu al unei tradiționale căi comerciale. Rolul „importurilor" de podoabe, arme și piese vestimentare nord-vest balcanice/sud-vest panonice se impune a fi apreciat din perspectiva depunerii lor în cadrul unor ofrande, dar și din perspectiva unor valențe identitare ale majorității acestor obiecte. În acest context evaluarea conectivității se prezintă a fi în strânsă și complexă legătură cu obiceiurile de depunere regională, cu fluxurile economice și comerciale, dar și cu negocierile de factură identitară ce se produc în ambianța unei sesizabile mobilități fizice și culturale. Conectivitatea intensă evidențiată în repertoriul descoperirilor de bronzuri din Transilvania și de pe traseele ce duc spre această provincie bogată în resurse, reflectă o nouă dinamizare a societății evidențiind faptul că pe plan socio-economic convergențele macroregionale tind să prevaleze asupra divergențelor regionale. Acest fenomen ar putea reprezenta una dintre explicațiile referitoare la grandoarea pe care o ating marile depozite de bronzuri transilvănene dar și a amplorii atinse de fenomenul de fortificare. Amplasamentul fortificațiilor arată că acestea au fost construite pentru a proteja traseele pe care circulă resursele provinciei intracarpatice în cadrul unor fluxurile comerciale continentale în care unele dintre așezările fortificate se prezintă a juca rol de nod de rețea. Valențele sociale ale ofrandelor și ale „obiectelor-importuri" din ele se evidențiază ca surse istorice ce vin să ofere anumite detalii asupra unui fenomen de conectivitate interregională de lungă durată, fenomen reflectat în perioade istorice, însă dificil de surprins doar prin metodele arheologiei tradiționale.

Depozitul de bronzuri de la Pir

Primele două loturi din depozitul de la Pir (opt celturi), ieșite în urma lucrărilor agricole, au fost recuperate de către János Németi începând cu anul 1996, în partea de hotar „Krumpli Földek/Pământurile de cartofi"[1]. În vara anului 2007 Szász Endre (directorul școlii din Pir) a mai descoperit două topoare, pe care le-a donat muzeului din Satu Mare. La locul indicat, folosind detectorul de metale, au fost găsite celelalte obiecte de bronz[2]. Compoziția depozitului de la Pir constă din: 26 celturi (inițial 27)[3], șase seceri, trei vârfuri de lance și un fragment de pandantiv rotund ajurat (în total 37 piese). Piesele erau răspândite într-un perimetru restrâns, cu latura lungă de 8 m și latura scurtă de 6 m, situat pe un platou, la o distanță de 70–80 m sud de marginea terasei Ierului.

Cea mai mare parte a pieselor ce compun depozitul de la Pir sunt obiecte locale, frecvente în descoperirile din regiune. În ansamblul de la Pir există însă și câteva obiecte rare, a căror prezență poate fi legată de proveniența din alte regiuni (Fig. 1). De la un astfel de obiect provine un fragment de bronz, format dintr-o parte arcuită decorată cu nervuri, din care pornește o tijă cu profil arcuit (Fig. 1/1). Dată fiind prezența nervurilor de pe partea rotunjită (roată) și forma arcuită a secțiunii tijei (spiței) se poate aprecia că fragmentul provine de la pandantiv discoidal ajurat cu opt spițe. Subțierea spiței spre zona ruptă dinspre centrul discului și lungimea la care s-a rupt sunt elemente care duc la atribuirea piesei unui pandantiv ajurat. Forma și dimensiunea spiței sugerează

[1] Németi 1999, 31.

[2] Piesele au fost recuperate de către: Endre Szász, János Németi, Attila Hágó și Liviu Marta.

[3] Endre Szász a menționat descoperirea cu ani în urmă a unui celt, ulterior pierdut (Németi 1999, 31). Față de compoziția prezentată anterior (Marta 2015), depozitului îi pot fi atribuite încă două celturi, ajunse inițial în colecția școlară din Pir, iar apoi în colecția Muzeului Municipal din Carei (numerele de inventar: 10245 și 10246).

Figure 1. Obiecte din depozitul de bronzuri de la Pir. Objects from the bronze hoard from Pir.

proveniența de la tipul prevăzut în centru cu o bandă circulară. Nr. inv.: 49425, greutatea: 6,7 g. Fragmentul de pandantiv discoidal cu opt spițe de la Pir este singura piesă cunoscută în cadrul seriei de depozite Moigrad-Tăuteu (orizontul IV de depozite)[4], iar în seria similară din Ungaria, Hajdúböszörmeny, este prezent tot printr-o singură piesă, în depozitul Celldömölk-*Saghegy IV* din Transdanubia[5] (Fig. 2)

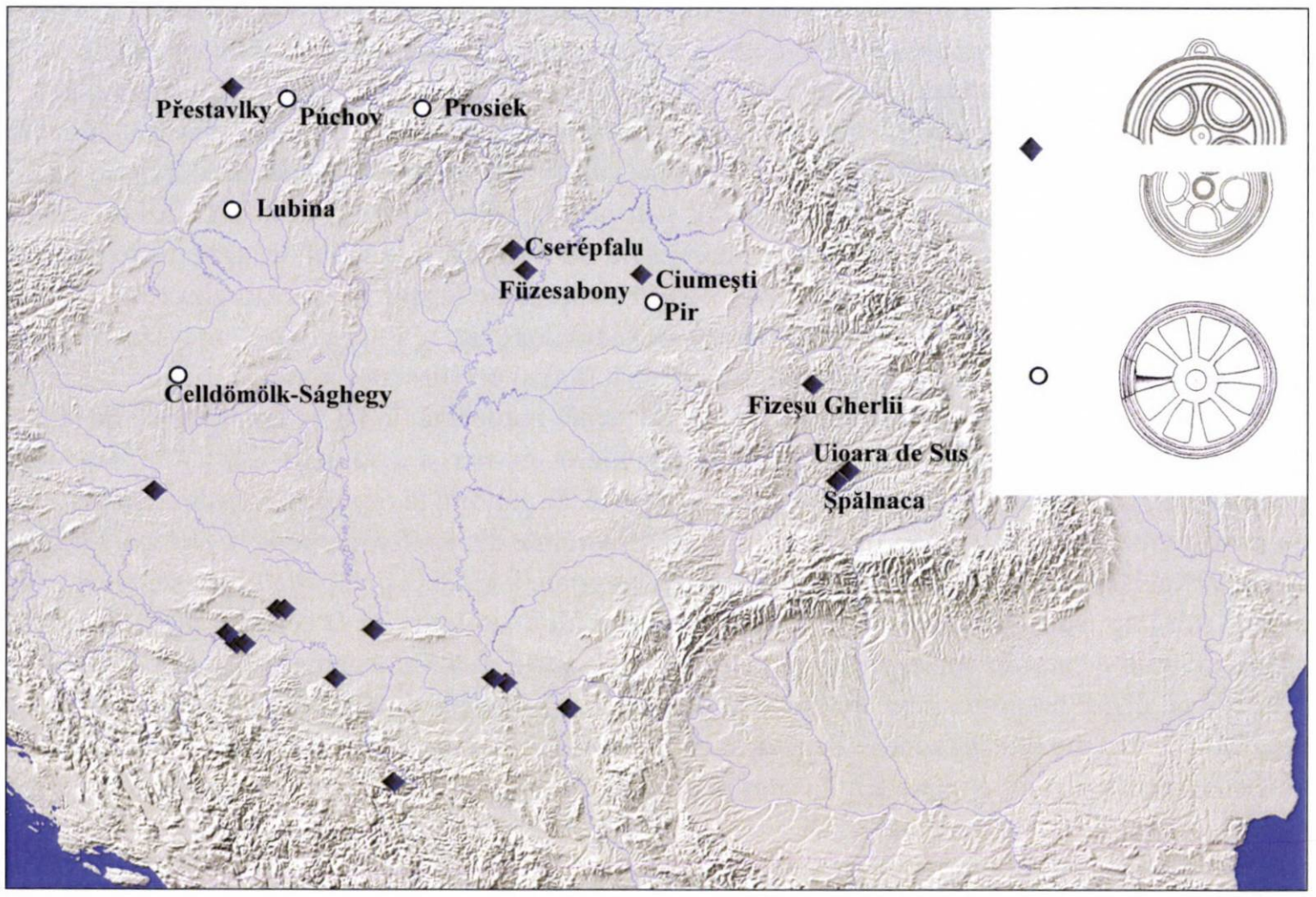

Figure 2. Răspândirea pandantivelor/ phalerelor discoidale cu opt spițe (după König 2004).The distribution of pendants / pierced round phalerae with four or eight spokes (the eastern area of distribution) (after König 2004).

Pandantivele ajurate cu spițe (4–8) au ca zonă de maximă răspândire regiunea sud-alpină, până spre centrul Italiei și regiunea nord-alpină, cu zona de concentrare a descoperirilor pe teritoriul

[4] Orizontul de depozite Moigrad-Tăuteu de pe teritoriul României este conturat în lucrările lui Mircea Rusu (1963) și Mircea Petrescu-Dîmbovița (1977). Ulterior Christopher Pare (1998) și Carola Metzner-Nebelsick (2005 și lucrări anterioare) au realizat noi structurări asupra depozitelor din România. În această lucrare este utilizată ultima dintre analize, care pentru orizontul Moigrad – Tăuteu (Hajdúböszörmeny) utilizează termenul de „orizonul IV de depozite". Pe baza redatării unor piese (săbiile cu antene, unele tipuri de celturi) C. Metzner-Nebelsick sporește considerabil numărul depozitelor din orizontul IV față de acela din orizontul Moigrad-Tăuteu.

[5] Mozsolics 2000, pl. 22/10.

Elveţiei şi spre est până pe teritoriul Sloveniei[6]. Ca urmare a simbolului solar pe care îl poartă, această formă de podoabă cunoaşte o lungă tradiţie în în Europa Centrală: apare în epoca timpurie şi mijlocie a bronzului, este deosebit de frecventă în perioada Câmpurilor de Urne şi rămâne un element tradiţional în epoca fierului[7]. Pandantivele cu opt spiţe, de felul aceluia din Pir, cunosc şi ele o circulaţie largă. Spre nord acest tip de piesă este răspândit în întreaga regiune de sud a Germaniei[8], iar spre vest, până în zona de est a Franţei[9]. Răspândirea spre sud-est comportă anumite discuţii, dat fiind că este dificil de apreciat măsura în care exemplarele tessaliene datate în epoca veche geometrică[10] sunt inspirate din regiunea alpină, prin intermediul zonei nord-vestice a Peninsulei Balcanice. Limita estică a pandantivelor ajurate cu 6–8 spiţe este dificil de apreciat, având în vedere incertitudinea atribuirii acestui tip de piese a unor fragmente din depozitele transilvănene Şpălnaca II şi Uioara de Sus[11]. În acest context se poate considera că exemplarul de la Pir marchează extremitatea estică a ariei de răspândire a acestui tip de piesă, cel puţin pentru orizontul IV de depozite. Un număr limitat de pandantive ajurate cu şase-opt spiţe sunt prezente şi în regiunile situate mai la vest, pe teritoriul Slovaciei[12] şi Boemiei[13].

În ce priveşte datarea acestor piese, pe teritoriul Sloveniei, unde a fost descoperit un număr mare de pandantive ajurate cu opt spiţe, sunt apreciate ca fiind piese definitorii pentru etapa HaB1-B2[14]. O datare în etapa HaB1 a fost atribuită exemplarului din Ungaria prin includerea în orizontul de depozite Hajdúböszörmeny, datare căreia i se asociază şi exemplarul de la Pir, dat fiind că este prezent într-un depozit cu o compoziţie încadrabilă în seria Moigrad-Tăuteu (orizontul IV de depozite).

Dincolo de poziţia geografică intermediară a piesei de la Celldömölk-Saghegy există mai multe indicii care trimit spre stabilirea regiunii sud-alpine ca zonă de origine a pandantivului de la Pir. În primul rând spre o astfel de proveniență trimit patru celturi din depozitul de la Pir. Trei dintre ele sunt identice ca decor şi formă, fiind celturi compacte, cu trecerea de la tubul de înmănuşare la lamă nediferenţiată. Sunt decorate cu patru-şase nervuri orizontale şi trei nervuri unghiulare, a căror capete se răsfrâng orizontal spre laturile înguste ale celturilor (Fig. 1/ 2–4). Acestea au doar trei piese din spaţiul intracarpatic ce pot fi invocate ca analogii, însă şi acestea cu o mare doză de indulgenţă. Chiar dacă fiecare dintre formele analoage este de formă compactă, la fel ca exemplarele de la Pir, analogiile sunt mai alungite şi au nervurile orizontale în număr şi dispunere diferită[15]. Slaba răspândire a acestui ornament în spaţiu carpatic ne face să ne gândim la o posibilă origine străină a sa, dacă nu cumva este o derivare/ combinare a unor ornamente din spaţiul carpatic [16]. Din perspectiva unor particularităţi morfologice ale ornamentului nu poate fi exclusă posibilitatea prezenţei acestor celturi sub impulsuri vest-balcanice. În acest sens este de menţionat că la cele trei piese de la Pir, vârful unghiului exterior apare prelungit printr-o linie scurtă, detaliu ornamental ce este frecvent la celturile cu decor unghiular din spaţiul vest-balcanic[17]. Ornamentul unghiular cu capete răsfrânte spre laturile înguste este prezent în depozitul de la Bokavič (Bosnia)[18], iar utilizarea sa mai timpurie în mediul vest-balcanic, comparativ cu spaţiul carpatic poate fi luată în calcul din perspectiva a două

---

[6] Wels-Weyrauch 1978, 27, pl. 9/125–133; Wels-Weyrauch 1991, 60–61, pl. 18/388–390; Audouze-Courtois 1970, pl. 21/4, 22/ 52, 23/ 2–5; Teržan 1996, 64–65.

[7] Teržan 1996, 64–65 (cu bibliografia).

[8] Wels-Weyrauch 1978, 27, taf. 9/125–133; Wels-Weyrauch 1991, 60–61, taf. 18/388–390.

[9] Audouze-Courtois 1970, pl. 21/4, 22/ 52, 23/ 2–5;

[10] Kiliam-Dirlmeier 1979, 27, pl. 9/ 125–133.

[11] Petrescu-Dîmboviţa 1978, pl. 157/591, pl. 194/855.

[12] Furmanek 1980, pl. 4/ 91,93 (cu opt spiţe) 4/ 89 (cu banda circulară prevăzută cu nervuri, fără spiţe).

[13] Kytlicová 2007, pl. 87/66

[14] Teržan 1996, 64–65, 208, fig. 15.

[15] Petrescu-Dîmboviţa 1977, pl. 318/10 (Sîg, jud. Sălaj); Petrescu-Dîmboviţa 1978, pl. 250/2 (Zagon II, jud. Covasna), pl. 237D/4 (Porumbenii Mari, jud. Harghita).

[16] Ar putea fi o combinare a unor ornamente unghiulare cu linii arcuite cu capătul de sus răsfrânt orizontal spre muchiile înguste ale celturilor, de felul acelora prezente în depozitul Zagon II (Petrescu-Dîmboviţa 1978, pl. 251A/7, 9).

[17] Žeravica1993, pl. 26/378, 27/364–367; König 2004, 11/2, 23/1–4, 6 şi urm.

[18] König 2004, 138, pl. 39/ 38.

exemplare de la Šumatac (orizontul de depozite II din Bosnia)[19]. Frecvența redusă a ornamentului ar putea duce la considerarea acestor celturi ca variantă a celturilor unghiulare cu laturile arcuite. Și această ipoteză trimite tot spre o origine sud-panonică/nord-balcanică, dat fiind că de această regiune este strâns legat și ornamentul unghiular cu laturile arcuite[20]. (Fig. 3)

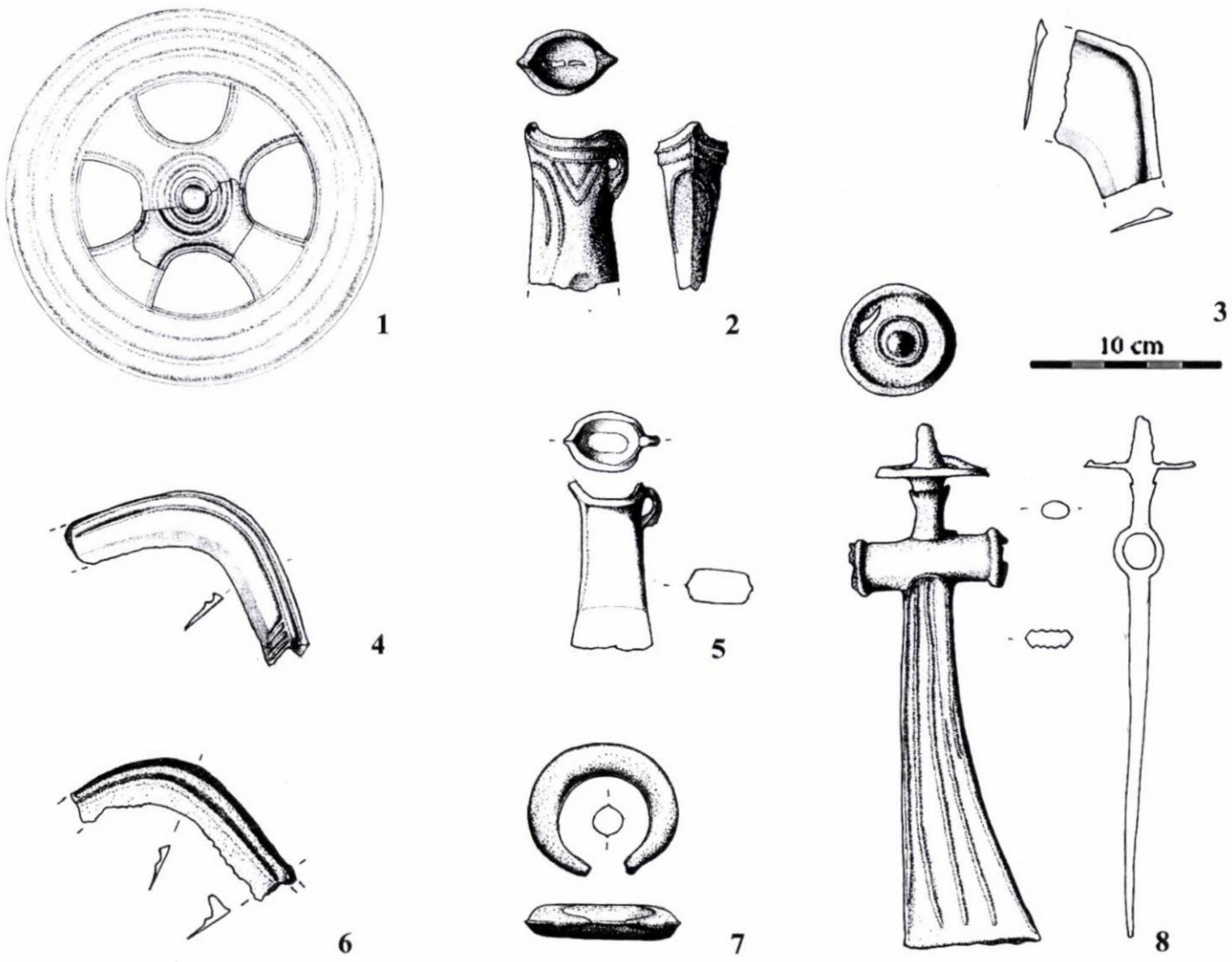

Figure 3. Obiecte din depozitul de bronzuri de la Ciumești. Objects from the bronze hoard from Ciumești.

În depozitul de la Pir există un al patrulea celt care poate fi luat în discuție din perspectiva unei proveniențe sud-vestice (Fig. 1/ 5), cu mențiunea că apartenența sa la ansamblul de la Pir nu este absolut certă[21]. Acest celt are o formă compactă, fără o evidențiere clară a zonei de trecere dintre tubul de înmănușare și lamă specifică altor celturi cu decor unghiular din depozitul de la Pir, deosebindu-se de acestea și printr-o lățire accentuată a lamei spre tăiș. Forma trimite spre celturile din orizontul III de depozite[22], idee ce o transmite combinația ornamentală, constituită din două nervuri triunghiulare ce coboară dintr-o linie orizontală. În repertorierea pe care o face Burger Wanzek acestui ornament (2.d) se poate constata că acesta este o combinație decorativă specifică depozitelor din perioada veche a câmpurilor de urne, prezența sa ulterioară fiind doar excepțională (depozitul de la Glod). Acest tip de celturi au o concentrare maximă a descoperirilor în Transdanubia și spațiul dintre Sava și Drava, dar spre est un număr relativ mare de piese sunt prezente în anumite regiuni, cum ar fi bazinul superior al Tisei și Transilvania[23].

---

[19] König 2004, pl. 11B/1,2.

[20] König 2004, 39–40, lista 4, pl. 82.

[21] Apartenența acestui celt la depozitul de la Pir nu este absolut certă (a avut desprins biletul cu numărul de inventar).

[22] Petrescu-Dîmbovița 1978: pl. 81/1 (Band, jud. Mureș), pl. 82/15 (Berzasca, jud. Caraș-Severin), pl. 84C/2,3 (Bogata, jud. Mureș), pl. 86C/1, 3–5 (Caransebeș, jud. Caraș-Severin), etc; Mozsolics 1985: pl. 3/1 (Bükkaronyos), 23/2 (Kurd), 27/1 (Szárazd), 31/7–9,11 (Keszőhidegkút), 42/3–4 (Sióagárd), 60/2–11 (Peterd), etc; Kobaly´ 2000: taf. 45B/1 (Velikaja Began´).

[23] Wanzek 1989, 213–214, lista 2d, pl. 66.

Depozitul de la Ciumeşti

Pentru stabilirea originii pieselor „străine" de la Pir, un indiciu îl oferă un alt depozit de bronzuri recent descoperit în nord-vestul României, la Ciumeşti. Atribuit seriei Cincu-Suseni/ Kurd depozitul conţine arme, podoabe, piese vestimentare, unelte şi turte, multe dintre obiecte fiind fragmentate[24]. Depozitul prezintă interes în contextul prezentei discuţii deoarece alături de forme locale (Fig. 3/ 4–8: topoare cu disc şi spin de tip B4, celturi cu plisc, seceri cu buton, brăţară cu mijlocul îngroşat) conţine şi câteva piese străine, între care şi combinaţia de la Pir: celt cu decor triunghiular dublu (Fig. 4/ 1.) şi un pandantiv (sau faleră) ajurată (Fig. 4/ 2). Ornamentul format din două nervuri triunghiulare şi două nervuri orizontale, are, după cum s-a văzut, origini vestice. Însă forma securii, prin gura arcuită, este mai degrabă una locală. Combinaţia mai este întâlnită în regiunea Tisei superioare, la depozitele de la Sighetul Marmaţiei[25], Harsány[26], Kemecse[27]. Celtul de la Ciumeşti are pe o latură două nervuri arcuite, în schimb pe a doua latură acest ornament este prezent doar printr-o singură nervură, slab conturată. Elementele locale şi străine prezente pe această piesă dar şi asimetria nervurilor arcuite sugerează o formă adaptată local, cu o notă de improvizare. Această interpretare este susţinută şi de raritatea analogiilor, în depozitele de tip Kurd/ Cincu -Suseni fiind cunoscut doar un singur exemplar cu decor format din două triunghiuri încadrate de două nervuri arcuite, ce coboară dintr-una orizontală[28]. Relevant pentru considerarea celtului de la Ciumeşti ca piesă eclectică este şi faptul că, la fel ca şi la el, analogia sa din depozitul de la Püspökhatvan apare tot într-un ansamblu compozit, în care sunt prezente celturi transdanubiene/vest-balcanice [29] şi celturi specifice regiunii Tisei superioare[30]. În situaţia de la Püspökhatvan se poate spune că această compoziţie a depozitului este în concordanţă cu amplasarea geografică a descoperirii, între cele două regiuni metalurgice (Fig. 3).

În depozitul de la Ciumeşti este prezent un fragment din zona centrală a unui pandantiv cu patru spiţe, ce are în centru un ornament format din caneluri concentrice (Fig. 4/1). Spre deosebire de celelalte piese de bronz din depozit, pandantivul a fost confecţionat din aşa numitul „bronz alb", denumire acordată pieselor de culoare albă-argintie, pală. Această culoare este dată de conţinutul mare de staniu, ce se constată în cazul a numeroase obiecte de podoabă. Statutul de import al pandantivului (falerei) de la Ciumeşti poate fi indus de raritatea unor astfel de obiecte în partea de est a bazinului carpatic, unde erau prezente până acum în două depozite din nord-estul Ungariei[31] şi în trei depozite din Transilvania: Fizeşu Gherlei[32] Şpălnaca II[33] şi Uioara de Sus[34] (Fig. 2). În schimb, acest tip de obiecte are o prezenţă intensă într-o regiune compactă, ce include spaţiul dintre Sava şi Drava, respectiv nordul Sebiei şi nordul Bosniei[35].

---

[24] Marta 2014, 13–16.

[25] Petrescu-Dîmboviţa 1977, pl. 185/ 12.

[26] Kemenczei 1984, pl. 47a/7.

[27] Kemenczei 1984, pl. 171/6.1

[28] Mozsolics 1985, pl. 139/14.

[29] Mozsolics 1985, pl. 139/6,7.

[30] Mozsolics 1985, pl. 139/4, 5.

[31] Füzesabony (Mozsolics 1985, pl. 145/1, 146/29) şi Cserepfalu (Kemenczei 1984, 115, pl. 44d/1). În afară de aceste două exemplare menţionate a fi descoperite în nord-estul Ungariei de către P. König (2004, 73–74, lista 13), necesită a fi adusă în discuţie o variantă uşor diferită, ce apare în cadrul a trei garnituri complexe de pandantive, unul descoperit la Kemecse (nord-estul Ungariei), un al doilea provenind din „nordul Ungariei" şi un al treilea din „Ungaria" (Jankovits 2010, 49, fig. 1, 2).

[32] Petrescu-Dîmboviţa 1978, 149, pl. 257/ 13. Rămâne greu de explicat contextul descoperirii sale în depozitul datat în HaB2.

[33] Petrescu-Dîmboviţa 1978, 128, pl. 157/ 589

[34] Petrescu-Dîmboviţa 1978, 128, pl. 207/ 1391–1394.

[35] König 2004, 73–74, lista 13, pl. 89.

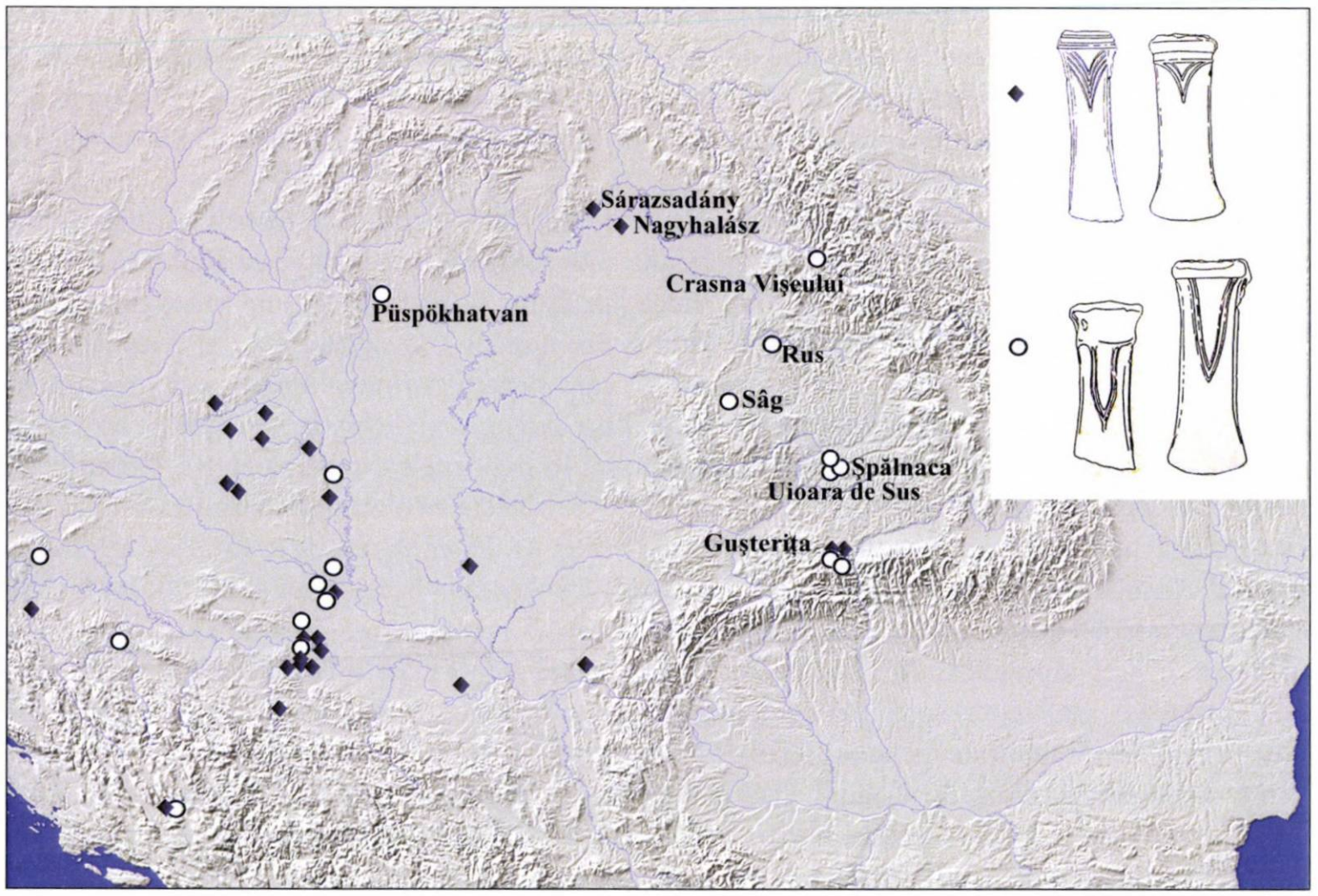

Figure 4. Răspândirea celturilor cu nervuri unghiulare ce au laturile arcuite în formă de „S" (după König 2004). The distribution of socketed axes with angular ribs with arched or "S"-shaped sides (after König 2004).

Importuri nord-vest balcanice și sud-vest panonice din perioada HaA

Pandantivele de la Ciumești și Pir, respectiv celturile de la Pir, fac parte dintr-o categorie mai largă de obiecte a căror prezență este rară în partea de nord-est a Bazinului Carpatic, dar se manifestă cu o frecvență de descoperire intensă în zona nord-vest balcanică și în zona Transdanubiei, de la sud de lacul Balaton. Venirea pieselor transdanubiene/ nord-vest balcanice are loc masiv în perioada de îngropare a depozitelor de tip Kurd și Cincu-Suseni, în contextul unui aflux mai larg de piese străine ce ajung în Transilvania din mai multe direcții[36]. Circulația unor obiecte de bronz între spațiul transdanubian/ nord-vest balcanic și spațiul est-carpatic se petrece în dublu sens, spațiul est-carpatic având ca focare de concentrare a importurilor regiunea Tisei superioare, respectiv zona centrală și sudică a Transilvaniei. Fenomenul a fost evidențiat în contextul studierii ariei de răspândire a unor categorii de obiecte de bronzuri[37], a analizei depozitelor de bronzuri din perioada câmpurilor de urne[38] sau a modului în care se difuzează unele piese descoperite pe teritoriile vest-balcanic[39].

Din categoria podoabelor, alături de pandantive/ falere ajurate de felul aceleia de la Ciumești, în Bazinul Superior al Tisei pătrund și falerele decorate cu cercuri concentrice[40] și acele cu cap tubular[41]. Din categoria armelor, o răspândire asemănătoare o au vârfurile de lance cu capătul tubului de înmănușare decorat prin canelare. În bazinul superior al Tisei a fost descoperită doar o astfel de armă, în depozitul Bükkaranyos II (com. Borsod-Abaúj-Zemplèn)[42], în schimb lăncile cu tubul de

[36] Soroceanu 1996, 272–276, Boroffka 1997,570.
[37] Wanzek 1989, în cazul celturilor.
[38] Hansen 1994: celturi, falere/pandantive, pumnale.
[39] König 2004: celturi, falere, vârfuri de lance, ace.
[40] Tállya, kom. Borsod–Abaúj–Zemplèn (Mozsolics 1985, 201, taf. 164/1; König 2004, 182, pl. 91, lista 15).
[41] Balsa, kom. Szabolcs–Szatmár–Bereg (Kemenczei 1984, 169, Taf. 165/24, König 2004, 178, pl. 87B, lista 10).
[42] Mozsolics 1985, 105, pl. 4/3.

înmănușare decorat prin canelare sunt deosebit de frecvente în interfluviul Sava-Drava[43]. Pumnalele de tip Tenja, Orci și Bizovac, a căror arie de concentrare a descoperirilor se află în Transdanubia și interfluviul Sava-Drava, sunt prezente prin două exemplare și în depozitele de pe Tisa Superioară (Balsa și Nyírtura) însă apar în număr mare și în trei mari depozite transilvănene, la Dipșa, Uioara de Sus și Gușteriţa[44].

În acest context, prezenţa unor securi cu elemente specifice spaţiului nord-vest balcanic la Pir apare ca fiind un reflex a unei situaţii din perioada anterioară, deoarece în etapa HaA1 mai multe tipuri de celturi specifice ariei nord-vest balcanice și sudului Transdanubiei sunt prezente în compoziţia depozitelor din bazinul superior al Tisei și din nordul Transilvaniei. Acest fenomen este reflectat de celturile cu nervuri unghiulare în „S", care pentru perioada HaA1 sunt prezente în depozitele de la Rus[45] și Crasna Vișeului[46] (Fig. 4). Prin exemplarul de la Sâg[47], celturile cu nervuri unghiulare în formă de „S" continuă să fie prezente și în depozitele din etapa HaB1. Celturile cu nervuri unghiulare arcuite reprezintă o altă categorie de obiecte cu o arie de concentrare ce se află într-o zonă cuprinsă între Transdanubia și Bosnia[48] (Fig. 4). Exemplarele de la Sárazsadány (com. Borsod-Abaúj-Zemplèn)[49] și Nagyhalász (com. Szabolcs-Szatmár-Bereg)[50] arată o utilizare izolată a acestei categorii de piese și în bazinul superior al Tisei. O a patra formă de secure cu apariţii rare în bazinul Tisei superioare, ce astfel poate fi considerată import din mediul vest-balcanic/ sud-transdanubian, este reprezentată de categoria celturilor înguste, cu laturile nedecorate și cu nervuri orizontale, pronunţate, pe tubul de înmănușare (Fig. 5). Aceasta formă a fost descoperită doar printr-un exemplar izolat în bazinul Tisei Superioare, la Kemecse, însă este răspândită în sudul Transdanubiei și o zonă largă din nord-vestul Penisulei Balcanice[51]. Forma poate fi considerată ca fiind specifică zonei nord-vest balcanice și din perspectiva faptului că singurul tipar cunoscut provine din nordul Serbiei, de la Dobanovci[52]. Pentru perioada veche a Câmpurilor de Urne, unele variante de celturi cu decor triunghiular au o prezenţă masivă în Transdanubia și în spaţiul dintre Sava și Drava – zone ce pot fi apreciate ca fiind zone originare[53], dar sunt prezente printr-un număr relativ mare și în bazinul superior al Tisei. Este cazul celturilor fără tortiţă sau cu tortiţă, decorate cu două nervuri triunghiulare înscrise ce coboară dintr-o nervură orizontală[54], a unor variante de celturi decorate cu trei nervuri triunghiulare înscrise[55] sau a securilor cu decor triunghiular încadrat de nervuri frânte[56] (Fig. 5).

Traseele de circulaţie

Descoperirile de pandantive și celturi de la Pir și Ciumești, situate pe un culoar comercial tradiţional de legătură dintre bazinul Tisei superioare și Transilvania vin să completeze sugestia pe care o oferă hărţile de răspândire: unele tipuri de piese au circulat dinspre spaţiul vest-balcanic și sudul Transdanubiei spre Transilvania, folosind un traseu ocolitor prin regiunea Tisei superioare. Pandantivele ajurate de la Ciumești sau Fizeșu Gherlei [57] fac legătura între cele două descoperiri din

---

[43] König 2004, 174, pl. 81, lista 3.
[44] Mozsolics 1985, 18; Hansen 1994, 218–219, abb. 136.
[45] Petrescu-Dâmboviţa 1978, 126, pl. 132B/2.
[46] Kacsó 1997, 250–257, fig. 3/2, 3.
[47] Soroceanu/ Lakó 1981, 156–164, fig. 8/5.
[48] König 2004, pl. 82, lista 4.
[49] Mozsolics 1985, pl. 169/7
[50] Kemenczei 1984, 177, pl. 174/27.
[51] Hansen 1994, 184, fig. 105, 107
[52] Wanzek 1989, 197, cat. nr. 22.
[53] Pentru varianta de celturi cu decorul format din trei triunghiuri ce coboară din buză au fost descoperite două tipare în nordul Serbiei, în zona de sud-est a ariei de răspândire (Wanzek 1989, 123).
[54] Wanzek 1989, 211–214, listele 2a, 2b și 2d, pl. 66
[55] Wanzek 1989, 216–218, liste 3a,3b și 3b, pl. 67–68
[56] König 2004, 41–42, pl. 84, lista 6.
[57] Petrescu-Dîmboviţa 1978: pl. 257/13. Rămâne greu de explicat contextul descoperirii sale în depozitul datat în HaB2.

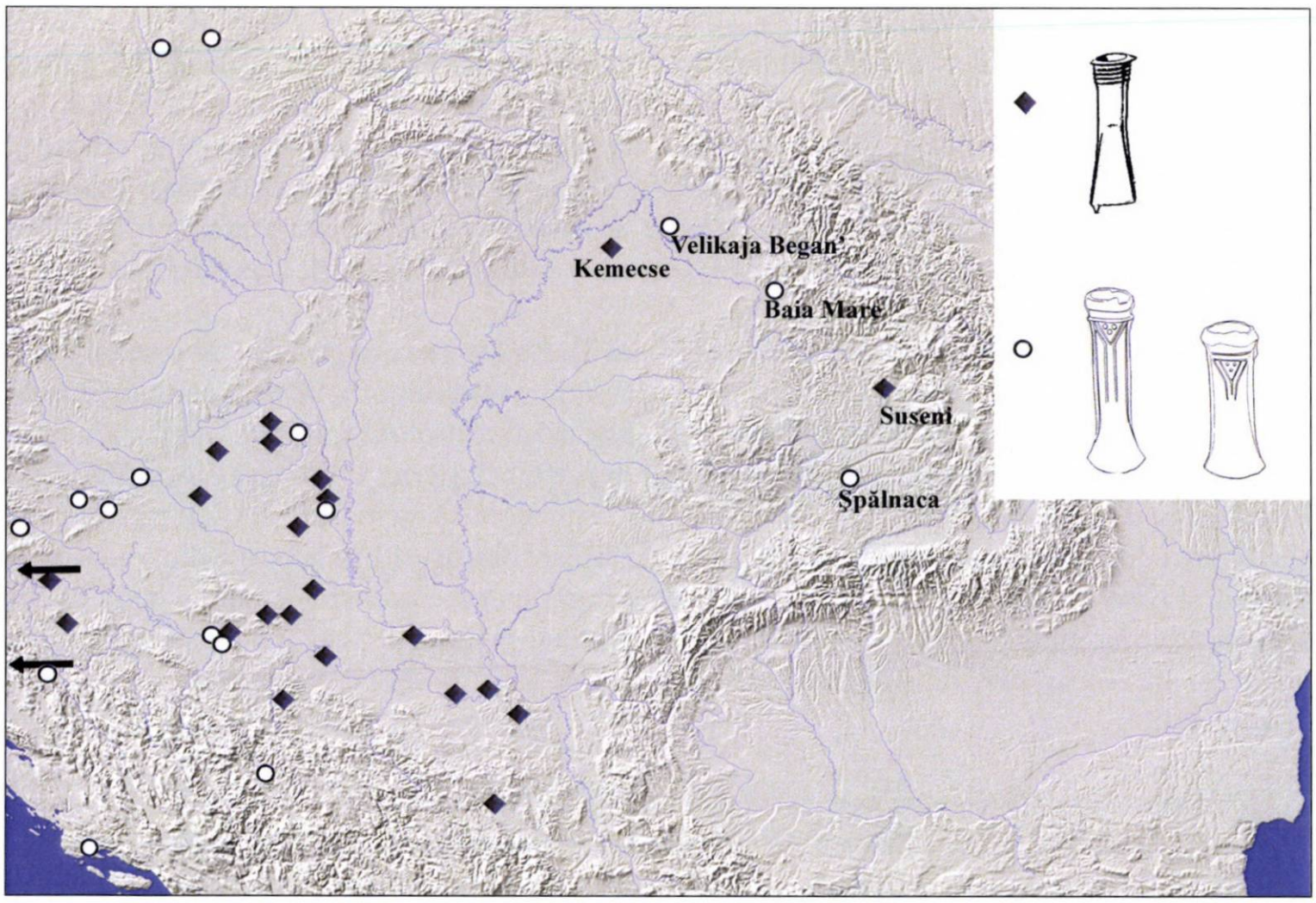

Figure 5. Răspândirea celturilor cu nervuri pronunțate și a celturilor cu nervuri unghiulare ce au laturile frânte (după Hansen 1994 și König 2004). The distribution of the norrow socketed axes with pronounced ribs and socketed axes with triangular ribs framed by broken ribs (after Hansen 1994 and König 2004).

nord-estul Ungariei (Füzesabony[58] și Cserepfalu[59]) și descoperirile din centrul Transilvaniei (Uioara de Sus și Șpălnaca II)[60].

Un traseu ocolitor asemănător, cu puncte intermediare situate între zona Transdanubiei/ zona nordică a Balcanilor Vestici și zona Tisei superioare vine să fie sugerat și de răspândirea altor piese. Unele artefacte au bine marcată circulația spre regiunea Tisei superioare prin descoperiri intermediare situate în nordul Ungariei. Este cazul acului cu cap tubular, jalonat prin descoperirea de la Püspökhatvan (kom. Pest, Ungaria)[61], a falerelor cu decor concentric, cu o descoperire intermediară la Esztergom (kom. Komárom, Ungaria)[62], descoperire ce face legătura între exemplarul din depozitul de la Tállya (kom. Borsod-Abaúj-Zemplén) și grupul compact de descoperiri din regiunea nord-balcanică[63]. Variantele celturilor cu decor triunghiular menționate anterior au bine reprezentate exemplare ce sugerează o legătură geografică cu grupul mai compact de descoperiri din bazinul superior al Tisei și nordul Transilvaniei[64].

Modul în care apar răspândite pe hartă unele categorii de piese sugerează că acestea utilizează bazinul Tisei ca „stație intermediară" spre punctele de descoperire din capătul de traseu, situate de regulă spre sud-est. Celturile înguste, cu laturile nedecorate și cu nervuri orizontale pronunțate pe gura de înmănușare au ca și capăt al traseului depozitul de la Suseni, din estul Transilvaniei[65] (Fig. 5). O direcție de răspândire sud-estică, dinspre bazinul superior al Tisei, o are și vârful de lance cu tubul

[58] Mozsolics 1985, pl. 145/1, 146/29
[59] Kemenczei 1984, 115 pl. 44 d/1.
[60] König 2004, 73–74, pl. 89.
[61] Kemenczei 1984, 150, pl. 114/33.
[62] Mozsolics 1985, 117, pl. 138/14, 17.
[63] König 2004, 76, lista15c, taf. 93.
[64] Wanzek 1989, 211–214, 216–218, listele 2a, 2b și 2d, 3a,3b și 3b pl. 66–68.
[65] Petrescu-Dîmbovița 1978, pl. 135 C/2.

decorat prin canelare, care ajunge până în Moldova (jud. Neamţ)[66]. Acelaşi traseu poate fi urmărit în cazul categoriei celturilor cu nervuri unghiulare în „S"[67] (Fig 4). Ea este reprezentată în depozitul maramureşan de la Crasna Vişeului[68], apoi, prin exemplarul din nordul Transilvaniei de la Rus[69], să fie asigurată o legătură cu celturile „absorbite" în trei dintre cele mai mari depozite din centrul şi sudul Transilvaniei: Uioara de Sus[70], Şpălnaca II[71]şi Guşteriţa II[72]. Un traseu asemănător descrie şi categoria celturilor cu decor triunghiular încadrat de nervuri frânte[73] ce este prezentă în regiunea Tisei superioare prin două exemplare, iar în centrul Transilvaniei apare în depozitul Şpălnaca II (Fig. 5)

Toate aceste categorii de piese par a folosi regiunea Tisei superioare ca şi rampă de relansare spre sud-estul Transilvanie. Utilizarea în acelaşi timp a acestui traseu ocolitor împreună cu unul alternativ, mai scurt, poate fi urmărit doar la puţine piese. Este cazul celturilor cu nervuri unghiulare arcuite, ce au ca şi capăt de traseu două exemplare din depozitul Guşteriţa II din sudul Transilvaniei[74]. Ruta de circulaţie a acestor piese dinspre zona nord-vest balcanică, poate fi legată atât de cele două descoperiri de pe Tisa Superioară, dar şi de două exemplare descoperite în depozite din Voievodina (Mersić şi Novi Bečej)[75]. Câteva din variantele de celturi cu decor triunghiular au pe lângă exemplarele ce fac legătura cu grupul de descoperiri din bazinul superior al Tisei şi piese descoperite în Banat sau în centrul şi sudul Alföldului, ce ar putea face legătura spre exemplarele descoperite în Transilvania[76].

Difuziunea obiectelor şi mobilitate culturală în Europa central-orientală

În cercetarea epocii bronzului, studiul difuziunii obiectelor reprezintă o temă majoră de cercetare, circulaţia intensă a acestora fiind unul dintre elementele care reflectă, prin intermediul unor modele antropologice, mobilitatea culturală mai intensă ce este pusă la baza progreselor pe care le aduce noua epocă. Fără a intra în profunzimea unei vaste literaturi referitoare la conceptul de mobilitate culturală, este general acceptat că acesta se evidenţiază arheologic prin modul în care cultura materială este mediată, recepţionată şi transformată, atunci când oamenii se mişcă la distanţe scurte în jurul regiunilor lor de origine sau când se angajează la călătorii lungi, în care traversează medii culturale diverse. Mobilitatea culturală are la bază trei categorii: mişcarea oamenilor, mişcarea fizică a obiectelor şi transferul de cunoştinţe şi de cultură imaterială, categorii care nu pot fi imaginate să se excludă reciproc [77].

Modul de difuziune ce apare în cazul obiectelor analizate anterior sugerează că circulaţia pieselor între zona vest-balcanică şi Transilvania pe traseul ocolitor ce include Tisa superioară pare a fi influenţată de atracţia pe care o joacă trei centre metalurgice învecinate (centrul metalurgic vest-balcanic şi centrele de pe Tisa Superioară şi din Transilvania)[78]. Nu ne putem opri doar la această constatare şi necesită a fi evidenţiaţi şi alţi factori de natură a influenţa imaginea circulaţiei pieselor preistorice între spaţiul nord-vest balcanic şi estul bazinului carpatic. În primul rând, dat fiind că piesele discutate provin aproape exclusiv din depozite, frecvenţa apariţiei obiectelor, de fapt a modului în care sunt prezente pe hărţile de răspândire, este influenţată de variaţiile zonale, atât în ce

[66] Vătămanu 1985, 484–489.
[67] König 2004, pl. 83, lista 5.
[68] Kacsó 1997, 250–257, pl. 3/2,3.
[69] Petrescu-Dîmboviţa 1978.
[70] Petrescu-Dîmboviţa 1978, 132, taf 164/83,84.
[71] Petrescu-Dîmboviţa 1978, 128, pl. 143/98.
[72] Holste 1951, 14, pl. 25/17, Petrescu-Dîmboviţa 1978, 121, pl. 105/5).
[73] König 2004, 41–42, pl. 84, lista 6.
[74] Holste 1951, 14, taf. 25/15; Petrescu-Dîmboviţa 1978, 120, pl. 105/44.
[75] König 2004, pl. 82, lista 4.
[76] Wanzek 1989, 211–214, 216–218, listele 2b, 2d, 3a, 3b şi 3b, pl. 66–68.
[77] Vandkilde et al. 2015, 6–14.
[78] În ce priveşte strict producţia de celturi, B. Wanzek stabileşte un cerc de tipare „Tisa-Transilvania" şi unul „Tisa – Dunăre" (Wanzek 1989, 161–162).

privește intensitatea fenomenului de depunere, cât și în ce privește diferitele obiceiuri de constituire a compoziției ofrandelor specifice regiunilor din spațiul carpato-balcanic. În raport cu alte regiuni mai sărace în descoperiri de ofrande, cum ar fi regiunile situate între Dunăre și Carpații Apuseni, prezența pieselor analizate este favorizată de concentrarea de depozite din spațiul vest-balcanic și din regiunea Tisei Superioare[79] sau de dimensiunile mari ale unor depozite transilvănene, situații ce favorizează o incidență mare a descoperirilor. De asemenea, după cum s-a pus în discuție în cazul celturilor din România, frecvența descoperirii unor obiecte poate fi pusă în legătură cu factori antropici sau cu factori naturali, cum ar fi distribuția resurselor naturale (din aceste perspective nord-vestul Transilvaniei este documentat ca o zonă majoră a descoperirilor de celturi)[80]. Incidența descoperirii celturilor este influențată și de structura grupelor regionale de depozitare: spre deosebire de celelalte regiuni din care provin obiectele discutate, regiunea Crișanei se remarcă printr-o absență a armelor[81]. În acest caz este evident că harta de răspândire a obiectelor de bronz ce fac obiectul studiului prezent nu reprezintă distribuția produselor unor centre metalurgice cât modul în care obiectele ajung la noi prin intermediul depozitelor, situație ce favorizează frecvența de descoperire a pieselor. Imaginea pe care o oferă hărțile de răspândire reprezintă o imagine a extragerii dirijate din circulație a unor obiecte, extragere care se produce diferit, fiind influențată de natura variată a obiceiurilor regionale de depozitare. Aceasta este o situație general valabilă pentru Europa central-orientală, spre vest adăugându-se încă un element favorizant, dat de păstrarea obiectelor de bronz în morminte[82]. Formele standardizate pe care le îmbracă inventarele de morminte sau compoziția depozitelor în anumite regiuni introduc un filtru esențial asupra modului în care trebuie înțeleasă imaginea hărții de răspândire a pieselor. Distribuția dinspre un centru de difuziune nu se produce radial, după modelul „centru-periferie", ci are loc pe direcții dirijate de condiții „istorice", condiții ce favorizează sau defavorizează anumite direcții de răspândire.

Ținând cont de modul în care apar descoperirile de obiecte de bronzuri, descifrarea înțelesului circulației obiectelor „străine" dinspre zona Transdanubiei și zona nord-vest balcanică spre regiunea Tisei superioare și Transilvana necesită a fi discutată, ținând seama de constatările că este o circulație de obiecte în dublu sens și că această circulație implică un număr relativ mare de obiecte metalice. Numărul mare de tipuri de obiecte care circulă între aceste regiuni ar putea fi o reflectare a unui fenomen istoric ce a avut loc la scară regională. Înainte de aplicarea unor modele teoretice ce fac referire la difuziunea pieselor (versiuni reformate ale sistemului global sau ale sistemului circulației în rețea etc.) explorarea interacțiunilor regionale trebuie să țină seama de natura bunurilor care circulă, posibilele resurse complementare ale regiunilor care determină fluxuri de mobilitate, posibile trasee și evidențe arheologice care asigură indicii ale modului de utilizare a acestor trasee.

În ce privește natura bunurilor care circulă trebuie evidențiate nu doar valențele funcționale ale obiectelor care circulă ci și posibilele roluri pe care le-au jucat în depuneri/ ofrande, acestea reprezentând contextul scoaterii lor din circulație și implicit punctul final al traseului lor. Rolul jucat în ofrande poate fi sugerat de analiza modului în care apar în depuneri celturile, una dintre cele mai prezente arme/ unelte /obiecte de prestigiu[83] de pe teritoriul Europei central-orientale, tip de obiect bine reprezentat pe parcursul perioadei câmpurilor de urne în toate cele trei regiuni avute în vedere. În analiza modului în care categoriile de piese apar în depozitele perioadei vechi a câmpurilor de urne, Svend Hansen a evidențiat că, deși celturile cu nervuri unghiulare sunt răspândite pe supra-

---

[79] Hansen 1994, abb, 206, beilage 1.

[80] Dietrich 2010, 32–34, fig. 5.

[81] Hansen 1994, 356–357; Kacsó 1995, 107–109.

[82] Hansen 1996/ 1998, 9–10.

[83] În mod tradițional celturile erau considerate unelte (ex. Mozsolics 1985, 5; Kobal' 2000, 39). Fără a exclude acest rol, pe baza descoperirilor din morminte sau a reprezentărilor iconografice celturile sunt considerate arme (Kuśnierz 1998, 5–6) sau, concomitent, arme și obiecte de prestigiu „simple" ce ar putea desemna o altă categorie socială decât aceea a purtătorilor de săbii (Boroffka 2005, 171–173, nota 168). Utilizarea celturilor ca arme/ obiecte de prestigiu se evidențiază pentru bazinul superior al Tisei prin descoperirea lor în asociere cu alte arme în tumulii de la Nyírkarász-Gyulaháza (Mozsolics 1960, 113–123, pl. LXIX-LXXII) și Lăpuș (Kacsó 1975, 49, fig. 1/6, Kacsó 2001, 234, fig. 26).

faţa întregului Bazin Carpatic, ele nu joacă un rol dominant în depozitele de la est de Dunăre, pe măsura rolului dominant pe care îl au în depozitele de la vest de Dunăre (Fig. 6). Zonele cu incidenţă scăzută a descoperirilor sau zonele de hiatusuri sunt suplinite de răspândirea pe acele suprafeţe a altor categorii de celturi. Este cazul categoriei de celturi cu plisc care este tipul de celt caracteristic bazinului superior al Tisei, respectiv de celturile „de tip transilvan" ce predomină în depozitele din Transilvania pe parcursul perioadei vechi a câmpurilor de urne[84]. Este de remarcat că cele două zone de excludere, a celturilor transilvănene şi a celturilor cu plisc, pe de o parte, şi a celturilor cu decor unghiular, pe de altă parte, corespund unor zone în care sunt practicate două tehnici de turnare diferite: în timp ce pentru zona de la est de Tisa este stabilită „varianta de turnare 4", pentru Transdanubia şi regiunea dintre Sava şi Drava este stabilită „varianta de turnare 5"[85]. Referitor la decorul unghiular al celturilor, Burger Wanzek a stabilit că numărul unghiurilor înscrise unul în altul şi combinarea cu alte elemente, cum ar fi nervurile orizontale, nu este întâmplătoare: cu un tabel combinatoriu al decorului şi prin utilizarea hărţilor de distribuţie s-au arătat anumite diferenţieri în ce priveşte utilizarea decorului unghiular[86]. Aceste situaţii determină a suspecta că mai multe categorii de celturi au beneficiat de arii închise de producţie şi distribuţie. De asemenea, faptul că aceste ornamente nu sunt puse arbitrar pe celturi, ci sunt purtătoare ale unor înţelesuri simbolice, sugerează că şi depunerea celturilor în cadrul depozitelor poate avea în spate anumite semnificaţii[87].

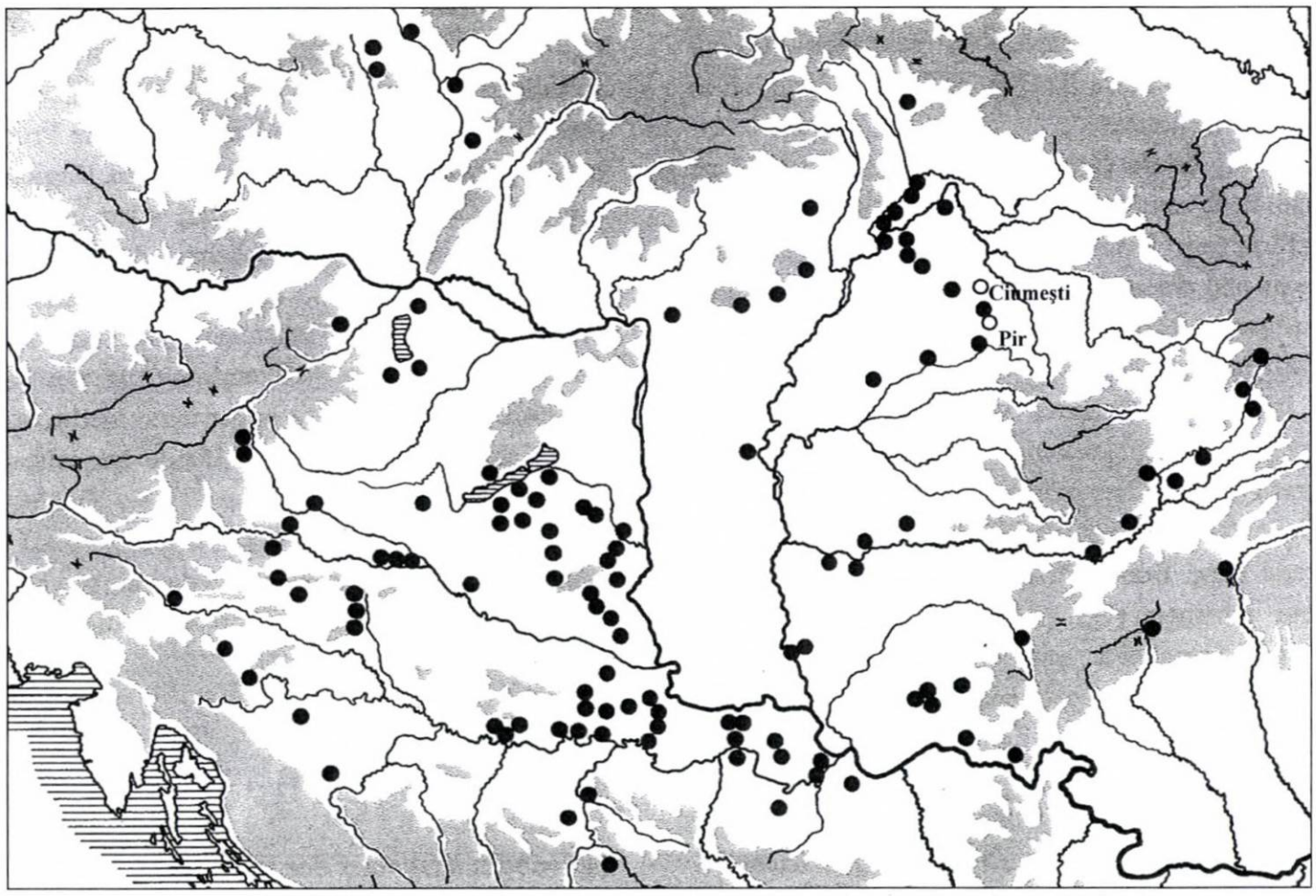

Figure 6. Răspândirea celturilor cu nervuri triunughiulare în perioada veche a Câmpurilor de urne (după Hansen 1994). The distribution of the socketed axes with triangular ribs from the old phase of the Urnfield period (after Hansen 1994).

Rolul de piese de prestigiu iese în evidenţă cu mai mare claritate pentru celelalte categorii de obiecte care circulă dinspre Transdanubia şi spaţiul dintre Sava şi Drava spre nord şi est. Vârfurile de lance decorate pot fi puse în discuţie ca armă de prestigiu, nu doar din perspectiva ornamentului, ci şi din perspectiva unei frecvenţe cu mult mai scăzute decât aceea a celturilor, sau a unei exluderi

[84] Hansen 1994, 182, fig. 101–103.
[85] Wanzek 1989, 49, 162–163.
[86] Wanzek 1989, 209, fig. 9, pl. 64–69.
[87] Hansen 1994, 184.

reciproce în constituirea ofrandelor. Acele cu capete tronconice goale și pandantivele/ discurile ajurate reprezintă piese de port ce pot fi puse în legătură cu valențele identitare ale costumației. Dincolo de semnificațiile simbolice ale pandantivelor ajurate[88], acestea intrau uneori în compoziția unor somptuoase garnituri de lanțuri, purtate la pieptul unor personaje[89]. Astfel de garnituri sunt prezente în regiunea Tisei superioare prin exemplare ce conțin falere ajurate cu patru spițe[90]. În partea estică a ariei de răspândire și exemplarele cu opt spițe păstrează elemente de asamblare ce ar sugera că provin de la garnituri complexe[91].

Circulația obiectelor de import și prezența fizică în zonă a unor personaje sosite din aria de proveniență a obiectelor rămâne o relație greu de dovedit arheologic[92]. Însă piesele de import ce fac obiectul studiului prezent au o amplă valoare identitară, atâta timp cât sunt bine circumscrise unei regiuni și, cel puțin în cazul garniturilor vestimentare și a podoabelor, pot fi apreciate ca obiecte personale. Pentru a descifra posibilele înțelesuri ce se află în spatele circulației obiectelor metalice aduse dinspre zona nord-vest balcanică, dar și alte regiuni, este semnificativ capătul traseului, marile depozite transilvănene Uioara de Sus, Șpălnaca II și Gușterița. În repetate rânduri a fost scoasă în evidență legătura dintre aceste depozite cu bogăția de sare sau metal[93]. Prezența pieselor străine aduse de la mare distanță vine să ateste atracția pe care o exercită aceste bogății de resurse. Prezența obiectelor pe traseele unor rute naturale de circulație ar putea să ateste circulația acestor resurse. Este de înțeles că o resursă cum este sarea nu reprezintă în sine o valoare în zonele de extracție, ci valoarea ei iese în evidență în contextul comercializării sale spre zonele lipsite de sare. Analizele realizate la o parte din obiectele de metal din depozitul de la Dipșa sugerează existența unor rețele de producție și distribuție și în ce privește obiectele de bronz[94].

Contextul social ce urmărea controlul circulației de resurse dintre Transilvania spre Câmpia Panonică ar putea explica densitatea de depozite ce este generată în culoarele care fac legătura dintre aceste regiuni: văile Someșului, Crasnei și Barcăului, iar, în continuarea lor, a Văii Ierului și a regiunilor Nir și Hajdú-Bihar[95]. Dacă în Transilvania dimensiunea excepțională a fenomenului depozițional a fost pusă în legătură cu bogăția resurselor din zonele în care au fost depuse, tot în legătură cu bogăția trebuie pusă și amploarea specială pe care o cunoaște fenomenul depozițional pe rutele de transport a acestor bogății. Numărul mare de ofrande din aceste regiuni, bogăția obiectelor depuse, par să fie motivate de o competiție socială pe care o sugerează însăși modul de constituire a unor categorii de ofrande metalice sau construcțiile unor așezări fortificate[96]. Primele evindențiază repetarea obsesivă a unor elemente ce fac referire la ierarhia socială prin asamblarea constantă a unor piese ce par a exprima diferite statuturi sociale. În același timp, dimensiunile excepționale și funcționalitatea așezărilor fortificate pot fi justificate doar prin existența unor ierarhii sociale solide. Spre exemplu, este relevant cazul așezării fortificate de la Căuaș unde a fost ridicat un sistem de fortificație impresionant și a fost prestabilită și menținută o planimetrie geometrică a așezării[97].

Depozitele de la Ciumești și Pir au atras piese și din alte regiuni[98], fapt ce ar putea oferi conotații

---

[88] Hansen 1994, 261. Motivul roților cu spițe este pus în legătură directă cu simbolul solar fapt pentru care apare pe obiecte speciale utilizate în numeroase civilizații din Orient și Europa.

[89] În morminte pandantivele ajurate au fost descoperite atât în zona abdomenului cât mai ales în zona pieptului. Un exemplar a fost descoperit într-un mormânt de bărbat, însă pe baza unor asocieri cu podoabe se consideră că puteau fi purtate și de femei (Wels-Weyrauch 1978, 68, Wels-Weyrauch 1991, 57).

[90] În depozitul de Kemecse I (Mozolics 1985, 132, pl. 190/1) și Cserepfalu (Kemenczei 1984, 115 pl. 44 d/1).

[91] Furmanek 1980, pl. 4/91, 5/94.

[92] Vanddkilde et al. 2015, 6–14.

[93] Rusu 1963, 184; Ciugudean/ Luca/ Georgescu 2006, 49–52.

[94] Kienlin/ Pernicka 2006, 54.

[95] Hansen 1994, beilage 1; Petrescu-Dâmbovița 1977, harta 2, 3, 5; Soroceanu 1986, 367; Bader 1999, 133–142; Marta 2017, fig. 1.

[96] Concentrarea depozitelor în zone cu o frecvență mare a așezărilor fortificate a fost evidențiată pentru prima dată referitor la Transilvania (Soroceanu 1982).

[97] Kienlin/ Marta 2014, 286–292; Marta 2015, 285–286).

[98] În depozitul de la Ciumești există un fragment de seceră cu cârlig (fig. 3/3), tip de piesă ce cunoaște o răspândire largă

mai ample fenomenelor sociale din epoca târzie a bronzului. Motivaţia atragerii unor obiecte din regiuni învecinate constă în existenţa unor centre de putere în apropierea punctelor din care provin depozitele de la Ciumeşti[99] şi Pir[100]. Însă o explicaţie mai profundă ar putea fi dată de faptul că aceste două depozite şi centrele de putere din preajma lor sunt legate de o magistrală comercială, documentată mai recent, în vremurile istorice. Aceste descoperiri se află pe traseul celui mai vechi şi mai cunoscut drum comercial medieval ce lega Transilvania de zona de nord a Câmpiei Panonice. Drumul ce traversa „Poarta Meseşană" o lua spre vest pe valea Barcăului sau pe văile Crasnei şi a Ierului, iar în zona Pir – Ciumeşti traversa valea Ierului, urmărind traseul spre Tisa, prin zona Nirului. Traseul este relativ uşor de urmărit, deoarece trece pasuri montane, şi urmează terase înalte şi cumpene de ape, ca apoi să traverseze Valea Ierului prin vaduri de trecere, urmărind intrarea în zona nisipoasă a Nirului, uşor de circulat în orice condiţii. În zona de câmpie traseul drumului evita vastele întinderi mlăştinoase de la est de Tisa, formate de numeroşii afluenţi ce coboară din Carpaţi[101]. Documentele medievale atestă rolul important al acestui drum în tranzitarea sării: localitatea Sălacea (localitate vecină cu Pirul) este menţionată, alături de Seghedin, ca fiind principal loc de vămuire a sării din partea de est a regatului Ungariei[102]. În acest context este necesar a se sublinia că în perioada 1600–850 î. Hr. sarea din nordul Transilvaniei ajunge să fie exploatată la o scară industrială. Acest aspect a fost bine evidenţiat la Băile Figa unde cercetările realizate de Valeriu Cavruc şi Antony Harding au avut ca rezultat descoperirea unui sistem complex de exploatare a sării ce permitea extragerea unor cantităţi ce depăşeau cu mult nevoile locale[103]. Merită subliniat că cea mai mare parte a vestigiilor de exploatare sunt datate în perioada secolelor XII-IX î. Hr., în secţiunea XV fiind descoperită chiar ceramică de tip Gáva[104]. Tocmai în această perioadă de exploatare intensă a salinei de la Figa, pe traseul medieval al sării, Ocna Dej – Poarta Meseşană – Derşida – Sălacea – Szolnok, funcţionează fortificaţiile de la: Ciceu-Corabia, Dej, Moigrad, Bozna, Şimleul Silvaniei, Derşida şi Căuaş, Andrid şi Hajdúböszörmény[105]. Amplasarea acestor fortificaţii în puncte strategice pe traseul drumului medieval sugerează posibilitatea de a controla comerţul de pe acest drum. Noile fortificaţii descoperite în zona Sălajului şi a Sătmarului, împreună cu depozitele sătmărene recent descoperite sau redatate în etapa HaB1[106] întăresc observaţiile referitoare la coridorul de depozite constatat de Tudor Soroceanu între grupul de depozite din bazinul superior al Tisei şi grupările din centrul şi sudul Transilvaniei, coridor de descoperiri apreciat că reflectă un trafic viu prin trecătoarea „Poarta Meseşană"[107].

Prezenţa unor piese exotice, venite de la distanţă mare, cum sunt pandantivele ajurate recent descoperite la Pir şi Ciumeşti, asigură indicii că sarea preistorică din Transilvania, a cărei exploatare a fost surprinsă arheologic, era vehiculată pe acelaşi traseu care apare menţionat în documentele medievale. Aspectele analizate nu permit o reflectare precisă a raporturilor de simetrie sau asimetrie din relaţiile comerciale de pe acest segment al unei reţele de mobilitate şi conectivitate ce se află în spatele obiectelor transdanubiene/ vest-balcanice ce ajung în regiunea Tisei superioare şi în Transilvania. Însă conexiunea ce apare între obiectele străine şi obiectele locale de prestigiu în cadrul unor depozite din etapa HaB1 tinde să sugereze că această circulaţie a resurselor era controlată de elitele de pe traseu. Acest control este sugerat şi de locurile de descoperire a acestor depozite, situate

---

spre sud-est şi est, în Transilvania şi regiunile extracarpatice. În depozitul de la Pir există un celt cu protuberanţă a cărui analogii trimit spre spaţiul situat la nord de Carpaţi (Marta 2017, 202).

[99] Marta 2013, 212.

[100] Marta 2015, 85–86.

[101] Marta 2017, 200–202.

[102] Iambor 1982, 81.

[103] Harding/ Kavruk 2013, 47–153.

[104] Cavruc 2011, 5; Cavruc 2014 et al., 154–156.

[105] Vasiliev 1995, 89–124 (Ciceu-Corabia), Vasiliev 1995, 11–32 (Dej); Vasiliev 1995, 61–88 (Bozna); Pop/ Bejinariu 1999, 117–118, Sana 2010, 7–8 (Şimleul Silvaniei); Rada et al. 1989, 203–204, informaţii I. Bejinariu şi D. Sana (Derşida); Kienlin/ Marta 2014, 390–400 (Andrid şi Căuaş) V. Szabó/ Bálint 2016, 6–7 (Hajdúböszörmény).

[106] Marta 2017, 193–199.

[107] Soroceanu 1986, 367.

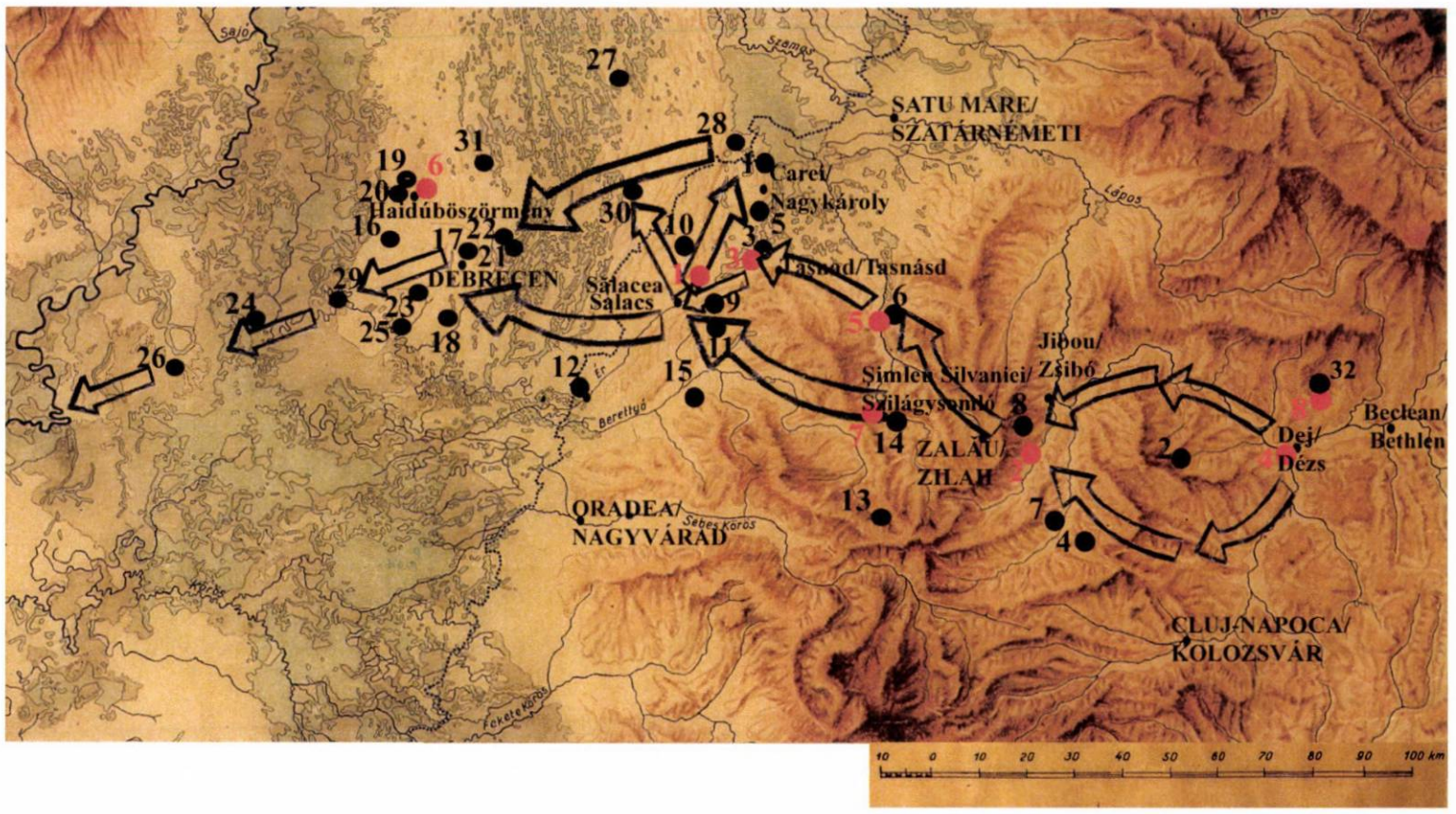

Figure 7. Fortificații și depozite de bronzuri din perioada HaB1 pe traseul „Drumului sării".
Fortifications and bronze hoards from the HaB1 phase along the salt trade route.

în zona centrelor de putere sau a punctelor strategice de pe traseul drumului sării, care în preistorie este marcat nu doar de un șir de fortificații dar și de cea mai mare concentrare de ofrande metalice. Aceste ofrande ies în evidență nu doar prin număr ci și prin faptul că includ majoritatea repertoriului obiectelor de prestigiu din etapa HaB1, fapt ce reflectă dorința intensă a elitelor de a-și exprima statutul social[108]. Această efervescență a manifestărilor sociale indusă de elite, vizibilă și în domeniul construcției de fortificații, se manifestă mai intens în punctele strategice ale drumului sării (pasuri montane, cumpene de ape, vaduri de trecere peste zone mlăștinoase, împrejurimile fortificațiilor). Resursele obținute din comerț și din economia locală permiteau elitelor locale să controleze societatea, surplusul asigurând suport pentru întreținerea unor categorii sociale angrenate în activități militare, meșteșugărești și comerciale, precum și în ample proiecte de construcție defensivă și edilitară. Pe de altă parte, construcțiile defensive și exprimările de statut social realizate în ofrandele extravagante de pe drumul sării scot în evidență o dorință accentuată de a controla acest traseu. În contextul social ilustrat, obiectele „străine" analizate par a circula într-o rețea asimetrică, controlată de elitele de pe traseu. Această relație asimetrică se evidențiază atât în varianta considerării circulației lor ca simple obiecte, procurate din zona nord-balcanică/ sud-panonică (daruri, pradă, etc), fie în varianta mai probabilă, a considerării lor ca obiecte identitare purtate de personaje venite din alte regiuni pentru a beneficia de resursele și produsele din bazinul superior al Tisei și Transilvania.

Conectivitatea interregională se evidențiază și în a treia componentă a mobilității, în care obiectele de factură transdanubiană/ vest-balcanică nu sunt considerate rezultate ale unei mobilități fizice, ci rod al circulației unor idei și a unor cunoștințe, legate de forma pieselor și, în asociere cu aceasta, de funcționalitatea lor. O copiere și o adaptare a unor idei și simboluri legate de aceste piese sunt sugerate de amalgamarea unor elemente formale și simbolice de pe celtul de la Ciumești și a câtorva analogii invocate. Modul în care simbolul triunghiurilor de pe celturi ajunge din element rar în etapa HaA în element adoptat pe deplin în etapa HaB1 poate fi luat ca un indiciu al impactului acestor conectivități. Pătrunderea, hibridizarea și adoptarea decorului triunghiular, în măsura în care el poate fi considerat ca un element simbolic cu valoare identitară, așa cum sugerează majoritatea importurilor analizate, par să ilustreze fenomene de negociere și de înrădăcinare a unor identități.

[108] Marta 2015, 280–286; Marta 2017, 200–201, fig. 1.

Includerea pandantivelor ajurate din regiunea Tisei superioare în cadrul unor garnituri complexe de podoabe[109], cărora li se ataşează elemente locale, cum ar fi pandantivele triunghiulare[110], sugerează acelaşi fenomen de adoptare şi hibridizare. Răspândirea pandantivelor triunghiulare arată că aceste accesorii ajung în Transilvania, la fel ca pandantivele circulare ajurate, în principal în descoperiri caracterizate prin prezenţa masivă a pieselor de import[111]. Practic se evidenţiază una din caracteristicile generale ale epocii bronzului în care este indusă o nouă dinamizare a societăţii ca urmare a faptului că pe plan socio-economic convergenţele macroregionale tind să prevaleze asupra divergenţelor regionale. La nivelul spaţiului carpatic, acest fenomen ar putea reprezenta una dintre explicaţiile referitoare la grandoarea pe care o ating marile depozite de bronzuri transilvănene, care înglobează alături de obiecte locale, arme, podoabe, accesorii vestimentare şi obiecte de toaletă sosite din regiuni învecinate sau mai îndepărtate.

Bibliografie:

Audouze–Courtois 1970: F. Audouze–J. C. Courtois, *Les Epingles du Sud-Est de la France*, PBF XIII/ 1. München 1970.

Bader 1999: T. Bader, *Bronzefunde von Surduc, Bez. Sălaj, Rumänien. Bemerkungen zu den bronzezeitlichen Passfunden in Samosch-Engpass*, În: Transsilvanica. *Gedenkschrift für Kurt Horedt. Internationale Archäologie. Studia honoraria 7*, Rahden 1999, p.133–142.

Boroffka 1997: N. Boroffka, *Rasiermesser der Bronze – und Hallstattzeit aus Rumänien*. In: C. Becker/ M.-L. Dunkelmann/ C. Metzner-Nebelsick/ H. Peter-Röcher/ M. Roeder/ B. Teržan (eds.), Χρόνος. *Beiträge zur prähistorischen Archäologie zwischen Nord – und Südosteuropa. Festschrift für Bernhard Hänsel. Internationale Archäologie, Studia honoraria 1*, Verlag Marie Leidorf GmbH, Espelkamp 1997, 563–576.

Boroffka–Ridiche 2005: N. Boroffka–F. Ridiche, *Der Gusformenfund von Pleniţa, Kreis Dolj, Rumänien. Descoperiri de tipare pentru turnarea bronzului de la Pleniţa*, judeţul Dolj, Soroceanu, T. (Hrsg.) *Bronzefunde aus Rumanien. Beitrage zur Verroffentlichung und Deutung bronze – und alterhallstattzeitlicher Metallfunde in europaischen Zusammenhang II. Descoperiri de bronzuri din Romania. Contribuţii la publicarea şi interpretarea descoperirilor de metal din epoca bronzului şi din prima varstă a fierului in context european*, II, Bistriţa–Cluj-Napoca, 2005, 133–208.

Cavruc 2011: V. Cavruc, *Tin and salt in Carpathian Basin during Bronze Age (I)* (in Russian, abstract in English, rezumat în romana). Revista Arheologică, seria nouă, nr. 1–2, 2011, 5–46.

Cavruc et al., 2014: V. Cavruc–D.L. Buzea–A. Kovacs–R. Zăgreanu, *Cercetările arheologice de la Băile Figa în anii 2013–2014. Secţiunea XV. Raport preliminar. Archaeological researches in the Băile Figa site 2013–2014.* Angustia. Studii şi Cercetări de Arheologie 17–18, 2014, 151–180.

Dietrich 2010: O. Dietrich, *Tüllenbeile in Rumänien. Zu einigen grundlegenden Fragen von Fundüberlieferung, Chorologie und Chronologie*, Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte Bd. 31, 2010, 27–40.

Furmánek 1980: V. Furmánek, *Die Anhänger in der Slowakei*, München 1980.

Hansen 1994: S. Hansen, *Studien zu den Metalldeponierungen während der älteren Urnenfelderzeit zwischen Rhônetal und Karpatenbecken*, Bonn, 1994.

Hansen 1996/98: S. Hansen, *Migration und Kommunikation während der späten Bronzezeit. Die Depots als Quelle für ihren Nachweis*, Dacia N. S., 40–42, 1996/98 (2000), 5–28.

Harding–Kavruk 2013: A. Harding–V. Kavruk: *Explorations in salt archaeology in the Carpathian zone*, Budapest 2013.

---

[109] În garnituri complexe de podoabe au intrat nu doar pandantivele ajurate cu patru spiţe (vezi supra), ci şi pandantivele cu 6–8 spiţe. Acest fapt îl sugerează lanţul de pe pandantivul de la Lubina (Furmanek 1980, 4/91) ce pare să provină de la garnituri de tipul acelora descrise de Katalin Jankovits pentru Transdanubia (Jankovits 2010, 51, fig. 6, 7). Oricum, uneori pandantivele circulare ajurate au agăţate pandantive simple direct (Furmanek 1980, 13–14, pl. 5/94; Studeníková 2007, 62–64, 8/1)

[110] Pandantivele triunghiulare ce apar în aceste garnituri au răspândire largă şi o zonă de concentrare în Crişana (Kacsó 1995, 101–102, lista 5).

[111] Kacsó 1995, 101–102, lista 5: Aiud, Cincu, Cioclovina, Şpălnaca II (în depozitul Şpălnaca II fiind asociat cu un pandantiv circular ajurat).

Holste, F. 1951: P. Holste, *Hortfunde Südosteuropas*. Marburg 1951.

Iambor 1982: P. Iambor, *Drumuri și vămi ale sării din Transilvania în perioada feudalismului timpuriu*. AMN XIX, 1982, 75–87.

Jankovits 2010, K. Jankovits, *Die reichen Gehänge in Ungarn, Satu Mare*. În: *Amurgul mileniului II a. Chr. în Câmpia Tisei și Transilvania. Das Ende des 2. Jahrtausendes v. Chr auf der Rheiß-Ebene und Siebenbürgen*. Simpozion / Symposium Satu Mare 18–19 iulie 2008. StCom Satu Mare, seria Arheologie, XXVI-I, 2010, 49–62.

Kacsó 1975: C. Kacsó, *Contribution à la connaissance de la culture de Suciu de Sus à la lumière derecherches faites à Lăpuș*, Dacia N.S. 19, 1975, 45–68.

Kacsó 1995: C. Kacsó, *Der Hortfund von Arpășel, Kr Bihor*. În: T. Soroceanu (edit), *Bronzefunde aus Rumanien*, PAS 10, 1995, 81–130.

Kacsó 1997: C. Kacsó, *Der Bronzefund von Crasna Vișeului*. În: Kovács Tibor (ed.) *Studien zur Metallindustrie im Karpatenbecken und den benachbarten Regionen. Festschrift für Amália Mozsolics zum 85*. Geburtstag, Budapest, 1997, 250–263

Kacsó 2001: C. Kacsó, *Zur Chronologischen ind Kulturellen Stellung des Hügelgräberfeldes von Lăpuș*. In: *Der nordkarpatische Raum in der bronzezeit*. Symposium Baia Mare 7–10 October 1998. BiblMarmatia 1. Baia Mare 2001, 231–278.

Kemenczei 1984: T. Kemeczei, *Die Spätbronzezeit Nordostungarns*. ArchHungarica 51 (Budapest 1984).

Kienlin–Pernicka 2006: T. L. Kienlin–E. Pernicka, *Date privind compoziția unor obiecte din depozitul de la Dipșa*. În: H. Ciugudean–S. A. Luca–A. Georgescu, *Depozitul de bronzuri de la Dipșa*, 2006, 53–54.

Kienlin–Marta 2014: T. L. Kienlin, L. Marta, *New Geophysical Data on the Internal Structure of the Gáva Sites of Andrid–Corlat and Căuaș–Sighetiu in North–Western Romania*. In: Kienlin, T. L. – Valde-Nowak, P. – Korczyńska, M. – Cappenberg, K. – Ociepka J. (eds.): Settlement, Communication and Exchange around the Western Carpathians. Oxford 2014, 381–403.

Kilian-Dirlmeier 1979: I. Kilian-Dirlmeier, *Anhanger in Griechenland von der mykenischen bis zur spatgeometrischen Zeit,* München 1979.

König 2004; P. König, *Spätbronzezeitliche Hortfunde aus Bosnien und der Herzegowina*, PBF XX 11. Stuttgart 2004.

Kobal' 2000: J. Kobal', *Bronzezeitliche Depotfunde aus Transkarpatien (Ukraine),* PBF XX,4, Stuttgart 2000.

Kytlicová 2007: O. Kytlicová, *Jungbronzezeitliche Hortfunde in Böhmen*. PBF XX, 12, Stuttgart 2007.

Kuśnierz 1998: J. Kuśnierz, *Die beile in Polen III (Tüllenbeile)*, PBF IX, 21, Stuttgart, 1998.

Marta 2013: L. Marta, *Bronze Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Bronze Age*. In: B. Rezi – R. E. Németh – S. Berecki (eds.), *Bronze Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International colloquium from Târgu Mureș,* Bibliotheca Mvsei Marisiensis, Seria Archaeologica, VI, 2013, 207–223.

Marta 2014: L. Marta, *Ofranda de piese preistorice de la Ciumești. Приношеня доісторичних предметів з Чумешти. The Offering of Prehistoric Artefacts from Ciumești*. În: *Tezaure arheologice din județul Satu Mare. Археологічні скарби повіту Сату-Маре. Archaeological Treasures from Satu Mare County*. Satu Mare, 2014.

Marta 2015: L. Marta, *Depozitul de bronzuri de la Pir. Urme ale unor strategii sociale din epoca târzie a bronzului*, ArheoVest, Nr. III [Simpozion ArheoVest, Ediția a III–a]. *In Memoriam Florin Medeleț. Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie*, Timișoara, 28 noiembrie 2015. Szeged, 2015, 271–297.

Marta 2017: L. Marta, *Hajdúböszörmény típusú depók Szatmár megye (România) területéről. Hajdúböszörmény-type hoards from the area of Szatmár County (Romania)*. In: V. Szabó Gábor – Bálint Marianna – Váczi Gábor (eds) *A második hajdúböszörményi szitula és kapcsolatrendszere* (*The second situla of Hajdúböszörmény and its relations,* Budapest – Hajdúböszörmény, 2017, 193–210.

Metzner-Nebelsick 2005: C. Metzner-Nebelsick, *Despre importanța cronologică și cultural–istorică a depozitelor din România în epoca târzie a bronzului și în epoca timpurie a fierului*. In: Soroceanu, T. (ed.): B*ronzefunde aus Rumänien/ Descoperiri de bronzuri din România II*. Bistrița – Cluj-Napoca 2005, 317–342.

Mozsolics 1960: A. Mozsolics, *Der Tumulus von Nyírkarász-Gyulaháza*, ActaArchHung XII, 1960, 113–123, pl. LXIX-LXXII

Mozsolics 1985: A. Mozsolics, *Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte von Aranyos, Kurd und Gyermely* (1985). Budapest.

Mozsolics 2000: A. Mozsolics, *Bronzefunde aus Ungarn. Depotfundhorizonte von Hajdúböszörmény, Romånd und Bükkszentlászló*. PAS 17. Kiel 2000.

Németi 1999: J. Németi, *Repertoriul arheologic al zonei Careiului*, Bucureşti 1999.

Pare 1998: C. Pare, *Beiträge zum übergang von der Bronze - zur Eisenzeit in Mitteleuropa, Teil I: Grundzüge der Chronologie im östlichen Mitteleuropa (11–8 v. Chr),* În: Jahrbuch des Römisch - Germanischen Zentralmuseums Mainz, 45, 1998, 293–433.

Petrescu-Dîmboviţa 1977: M. Petrescu-Dîmboviţa, *Depozitele de bronzuri din România.* Bucureşti 1977.

Petrescu-Dîmboviţa 1978: M. Petrescu-Dîmboviţa, *Die Sicheln in Rumänien*, PBF XVIII/1. München 1978.

Rada et al. 1989: M. Rada, N. Cochină, D. Manea, *Identificări arheologice cu ajutorul fotografiilor aeriene,* Thraco -Dacica, 10, 203–204.

Rusu 1963: M. Rusu, *Die* Verbreitung *der Bronzehortfunde in Transilvanien vom Ende der Bronzezeit bis in die mittlere Hallstattzeit*. Dacia 7, 1963, 117–210.

Sana 2010: D. Sana, *Prima epocă a fierului în Depresiunea Şimleului şi în zonele învecinate. Descoperirile de tip Gáva. Rezumatul tezei de doctorat*. Alba Iulia 2010.

Soroceanu 1982: T. Soroceanu, *Hortfunde und befestigte Anlagen in Transilvanien*: In: B. Chropovký, J. Herrmann (eds.), *Beiträge zum bronzezeitlichen Burgenbau in Mitteleuropa*, Berlin – Nitra 1982, 363–376.

Soroceanu1996: T. Soroceanu, *Der Bronzedepotfund von Cincu, Siebenbürgen*, Eurasia Antiqua, 2, 1996, 241–286.

Soroceanu – Lakó 1981: T. Soroceanu– É. Lakó, *Depozitul de bronzuri de la Sîg (jud. Sălaj) – Der Bronzefund von Sig. (Kr. Sălaj)*. AMP 5, 1981, 145–168.

V. Szabó–Bálint 2016: V. G. Szabó, M. Bálint, *Hajdúböszörmény 2.0. Egy régi kincsegyüttes új perspektívában.* Magyar Régészet Online Magazin 2016 nyár, 1–7. (http://files.archaeolingua.hu/2016NY/V_Szabo_Balint_H16NY.pdf).

Studeníková 2007: E. Studeníková, *Fragment einer hallstattzeitlichen eisernen Sichel aus der Bratislavaer Region. Eiserne Sicheln im nordostalpinen Hallstattgebiet / Fragment železného kosáka z bratislavského regiónu. Železné kosáky v severovýchodoalpskej halštatskej oblasti*, Musaica 25, 45–72.

Teržan 1996: B. Teržan, *Hoards and individual Metal Finds from the Eneolithic and Bronze Age in Slowenia*, Bd. II, Liubliana 1996.

Vandkilde et al. 2015: H. Vandkilde, S. Hansen, K. Kotsakis, K. Kristiansen, J. Müller *Cultural Mobility in Bronze Age Europe în Forging Identities. The Mobility of Culture in Bronze Age Europe: Volume 1,* Edited by P. Suchowska-Ducke, S. Scott Reiter, H. Vandkilde. British Archaeological Reports, Oxford 2015.

Wanzek 1989: B. Wanzek, *Die Gußmodel für Tüllenbeile im südöstlichen Europa,* UPA 2, Bonn 1989.

Vasiliev 1995: V. Vasiliev, *Fortifications de refuge et établissements fortifiés du Premier Âge du Fer en Transylvanie*, Bibliotheca Thracologica 12, Bucureşti 1995.

Vătămanu1985: I. Vătămanu, *Noi date referitoare la depozitul de bronzuri de la Ruginoasa*, jud. Neamţ, Mem Antiqua, 9–10, 1977–1978, (1985), 484–489.

Wels-Weyrauch 1978: U. Wels-Weyrauch, *Die Anhänger und Halsringe in Südwestdeutschland und Nordbayern*. Prähistorische Bronzefunde XI, 1 München 1978.

Wels-Weyrauch *1991, U.* Wels-Weyrauch, *Die Anhänger in Südbayern*, Prähistorische Bronzefunde XI, 5. Stuttgart (1991).

Žeravica 1993: Žeravica Z., *Äxte und Beile aus Dalmatien und anderen Teilen Kroatiens, Montenegro, Bosnien und Herzegowina,* PBF IX, 18, Stuttgart 1993.

Centrul de producție ceramică de la Mediești Aurit. Istoricul cercetărilor și rezultate primare ale noilor cercetări

Robert Gindele

Abstract: *The pottery production center from MediețuAurit-Șuculeu is situated in northwestern Romania. On the straight line, the settlement is at approx. 80 km far from Porolissum. On traffic routes in Antiquity, this distance was probably around 100 km from the Roman limes. The archaeological investigations from Mediețu Aurit-Șuculeu were started in 1964 following the reports of the locals about big sherds on the top soil. The excavations were continued in 1964–1966, 1975–1977, 1995–1998 but unfortunately, only the results from '60 were published.*

Research has resumed since 2008 with aerial photography and in 2009–2011 with the geomagnetic measurements carried on 18 hectares. Between 2011–2016 were made systematic excavations in several sectors. In the current stage of the research, the pottery production center from Mediețu Aurit-Șuculeu has more than 200 pottery kilns discovered and can be considered the largest in the European Barbaricum. The center was specialized in the production of large storage vessels. Kilns have a median wall and sometimes exceed the diameter of 2,50 m.

Industrial activity in the Barbaricum settlements generally took place in a location defined in the settlement, in a separate living area. For the production center at Mediețu-Aurit we cannot speak of such an organization of space; the excavations in Sector 1 and Sector 2 showed that sunken dwellings and storage pits were located near to the pottery workshops. Under these circumstances, we can talk about "an industrial settlement" and not "an industrial area" of a settlement.

Cuvinte cheie: *nord-vestul României, Barbaricum, ateliere de produs ceramică, vase de provizii, daci liberi.*

Keywords: *northwestern Romania, Barbaricum, pottery workshops, storage vessels, Free Dacians*

Centrul de producție ceramică de la Mediești Aurit-Șuculeu se situează în nord-vestul României pe Câmpia Someșului, între râurile Someș și Tur, pe o câmpie joasă, brăzdată de cursuri mici de apă. Este la cca. 5 km nord de Someș, însă din punct de vedere hidrografic se întinde pe terasa vestică a pârâului Racta, afluent al Turului. În linie dreaptă, așezarea este la cca. 80 km de Porolissum. Pe căile de circulație din antichitate, această distanță era probabil în jur de 100 km de limesul roman.

În ultimii ani, mai multe așezări din microzonă au fost cercetate prin săpături de salvare: la Mediești Aurit-Togul lui Schweitzer și la Apa-Moșia Brazilor[1] cu ocazia amplasării unor conduce de gaze, la Livada cu ocazia construcției unui parc fotovoltaic[2]. La Iojib-Colonia Iojibului a fost descoperit un centru de reducere a fierului de baltă contemporan centrului de producție ceramică de la Mediești Aurit. După prelucrarea lor, o imagine mai nuanțată vor putea oferi descoperirile funerare din microzonă. În vecinătatea centrului de producție ceramică de la Mediești Aurit-Șuculeu, la Mediești Aurit-La Leșu a fost cercetată o necropolă de incinerație în urnă și în groapă de 74 de morminte[3] iar din 1895 provine o descoperire funerară izolată de la Apa-Cariera de prundiș[4], care poate fi localizată în apropierea așezărilor de pe terasa luncii Someșului dintre Potău și Apa.

---

[1] Gindele 2010, 63–76.

[2] Gindele 2015, 84–87.

[3] Dumitrașcu, Bader 1967a, Matei, Stanciu 2000, Nr. 162, 66.

[4] Vende 1909. 411, Hampel 1896.177

Stadiul cercetărilor 1964–1998

Cercetările de la Medieşu Aurit-Şuculeu au fost începute în 1964, în urma semnalării de către cetăţenii din localitate a unor fragmente ceramice de mari dimensiuni pe arătură. Pe parcursul a trei campanii[5] au fost trasate 11 secţiuni fiind descoperite 10 cuptoare de ars ceramică. Pe baza acestor campanii a fost elaborată o primă monografie a sitului de către Sever Dumitraşcu şi Tiberiu Bader[6]. Săpăturile au fost desfăşurate cu sistemul de secţiuni paralele sau perpendiculare, fiind trasate casete pe cuptoarele descoperite. Cercetările în zonă au fost continuate în anii 1960 într-un studiu publicat în 1975 fiind relatate deja în total 13 cuptoare de ars ceramică, alături de locuinţe şi construcţii gospodăreşti[7]. Cercetările de teren au fost continuate şi în anii 1970 (1975, 1976, 1977) însă acestea au rămas nepublicate.

Săpăturile au fost reluate în anii 1990, sub conducerea lui Sever Dumitraşcu, pe parcursul a patru campanii, între 1995–1998, însă rezultatele sunt cunoscute doar sub forma unor rapoarte. Anul 1995 a adus identificarea a încă două faze cronologice în aşezarea de la Şuculeu. În afară de faza dacică preromană şi dacică de epocă romană din sec. 2–3 autorul săpăturilor presupune existenţa unei faze din sec. 3–4 şi a uneia din sec. 4[8]. În 1996 s-a săpat „în afara cunoscutului cartier de olari", pe terenul lui Vasile Crăciun şi au fost descoperite şase construcţii-locuinţe dintre care patru au fost cercetate în întregime[9]. În 1997 cercetările au fost continuate la sud-vest de rezervaţie, pe terenul lui Gheorghe Petriceanu. A fost trasată o secţiune perpendiculară pe drumul (la sud de aceasta) din vecinătatea sudică a rezervaţiei, pe aceasta fiind deschise casete. Autorul săpăturii relatează descoperirea unui atelier de olar, cu ceramică nearsă, doar uscată şi a unei gropi (diametrul de 4x5 m, adâncă de 1,50–1,70) pentru scoaterea lutului. În interiorul rezervaţiei a fost cercetat un cuptor de ars ceramică cu stâlp central[10].

La est de pârâul Racta, în punctul La Oşanu, au fost executate sondaje în 1969 şi 1971. În cursul săpăturilor din 1971 au fost descoperite două ateliere de ars ceramică, din care unul cu un cuptor, celelalt cu două cuptoare, o dependinţă şi o locuinţă[11].

Din păcate stadiul publicării cercetărilor este precar, fiind publicate planul general şi cuptoarele descoperite în campaniile din 1964–66 de la Şuculeu, însoţite de un material ilustrativ sub formă de fotografii[12]. În acelaşi stil au fost publicate săpăturile din 1969 şi 1971 din punctul La Oşanu, însă doar cu desenul locuinţei adâncite în pământ, fără ilustraţii sau detalii privind contrucţia cuptoarelor de ars ceramică[13].

În prezent, pe o suprafaţă de 2100 m^2, în zona săpăturilor din anii 1964–66, este amenajată o rezervaţie arheologică, unde sunt conservate *in situ* 5 cuptoare de ars ceramică.

Stadiul cercetărilor 2008–2016

Cercetările arheologice din centrul de producţie ceramică de la Şuculeu, au fost reluate începând din anul 2008, folosind metode moderne cum ar fi fotografiile aerieane sau prospecţiunile geomagnetice. Pe fotografiile aeriene din 2008 a fost observată o pată întinsă de nuanţă gri mai închisă pe arătură, care, prin prezenţa cenuşei în sol indica extinderea producţiei ceramice pe cca. 22–24 de hectare.

---

[5] 1964 (iulie şi octombrie), 1965 (septembrie-octombrie), 1966 (septembrie-octombrie).
[6] Dumitraşcu, Bader 1967a.
[7] Dumitraşcu 1975, 54.
[8] http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=304&d=Mediesu-Aurit-Satu-Mare-Suculeu-1995.
[9] http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=454&d=Mediesu-Aurit-Satu-Mare-Suculeu-1996.
[10] http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=519&d=Mediesu-Aurit-Satu-Mare-Suculeu-1997.
[11] Dumitraşcu 1972.
[12] Dumitraşcu, Bader 1967a; Dumitraşcu, Bader 1967b.
[13] Dumitraşcu 1972.

Pe parcursul anilor 2009–2011 a fost măsurată geomagnetic o suprafață de 18 hectare cu ajutorul unui echipament geofizic, magnetometru fluxgate Bartington Grad 601–2. Măsurătorile au fost realizate pe carouri de 40x40 m. În urma acestor măsurători au fost identificate mai multe anomalii puternic magnetice, circulare, probabil corespunzătoare unor cuptoare de ars ceramica (în jur de 200), precum și altele de dimensiuni mai mici ce pot fi considerate gropi ori urme ale unor alte structuri adiacente atelierelor de olărie din vechime. Cuptoarele se aliniază în două șiruri paralele, dispuse de o parte și de alta a unui mic bot de terasă flancat la est de valea Ractei și la vest de o zonă mai joasă, umedă. Se poate observa de asemenea gruparea mai multor cuptoare în nuclee (de 3 până la 8 cuptoare), deservite eventual de o groapă comună de alimentare.

În 2011 au fost reluate săpăturile arheologice, cu excepția lui 2015, continuând și în anii următori. Abordarea săpăturilor sistematice pe o suprafață de 22–24 de hectare necesită o strategie prealabilă bine gândită. Scopul principal al cercetărilor din primii ani fost verificarea existenței unei posibile cronologii interne, orizontale, a sitului. În acest sens au fost săpate secțiuni și suprafețe pe diferite amplasamente pe lungimea sitului, care se întinde pe direcția aproximativ nord-sud, pe terasa pârâului Racta. În urma comparării materialului arheologic rezultat din aceste săpături putem să elaborăm o posibilă schemă de evoluție internă a sitului. Scopul secundar al cercetărilor din primii ani a fost studiul unor detalii arheologice legate de producția ceramică (ateliere, șoproane de uscare, anexe, etc.). Aceste detalii pot fi cercetate prin dezvelirea unei suprafețe compacte cât mai mari dintre atelierele de ars ceramică. Am considerat oportună continuarea cercetării în zona săpată în anii 1964–66 și legarea noilor suprafețe de cele vechi.

Conform ideilor de mai sus, am reluat săpăturile sistematice în vecinătatea nordică a rezervației. Suprafețele au fost amplasate pe semnale de cuptoare prefigurate pe măsurători geomagnetice în vecinătatea cuptoarelor cercetate în anii 1960 (Sector 1). Au fost verificate 4 astfel de semnale, deschizând două suprafețe de 10 × 10 m. Pe botul terasei pârâului Racta, în S1/2011, datorită eroziunii terenului, arătura atinge la -0,4 m partea superioară a cuptoarelor, grătarele fiind afectate. La 30 de metri de botul terasei, în S2/2011, cuptoarele se conturează la adâncimea de 0,7 m, fiind mult mai bine conservate decât în suprafața precedentă. Au fost surprinse două ateliere de producție ceramică, compuse din două cuptoare de ars ceramică și o groapă de deservire utilizată pentru ambele cuptoare. Cuptoarele au perete median de susținere a grătarului, diametrul lor fiind între 1,7–2,2 m. Au fost legate la groapa de deservire prin canale de foc cu lungimi între 1,2–1,8 m. Într-un caz canalul are un perete median. Gropile de deservire au o formă ovală și fund neregulat și dimensiuni de 7,4 × 4,1 m respectiv 4,6 × 2,6 m. În fața canalelor de foc se poate observa câte un prag pe care a fost așezat focul. Alături de atelierele de ars ceramică au fost descoperite gropi de provizii de formă tronconică și cilindrică. Diametrele la conturare sunt de 1,1–2,2 m, adâncimile între 1,2 și 1,8 m.

În anul 2012 cercetările arheologice au fost desfășurate pe două amplasamente în cadrul sitului. Pe primul amplasament (Sector 1) s-a urmărit dezvelirea complexelor aflate între atelierele de ars ceramică cercetate în 2011. S-au deschis două secțiuni S1/2012 cu dimensiuni de 28 × 3 m respectiv S2/2012 de 10 × 3 m. Au fost descoperite 3 complexe de mari dimensiuni cu formă neregulată, dar cu fundul plat, un complex neregulat, o fântână, trei gropi de stâlpi. Este foarte importantă suprapunerea complexului nr. 25/2 peste complexul nr. 25, acesta având în umplutură ceramică modelată la roată de factură zgrunțuroasă.

Al doilea amplasament se află la 800 m sud de primul (Sector 2). A fost executată o secțiune de 75 × 3 m (S3/2012). Au fost descoperite un atelier de ars ceramică, o locuință și o groapă de provizii. Atelierul de ars ceramică s-a conturat la adâncimea de 30 cm. Groapa de deservire este ovală în plan, de 240 × 460 cm, în partea vestică fiind amenajate două cuptoare menajere de 120 × 90 cm și 160 × 86 cm. În fața lor au fost amenajate trei trepte prin care se ajungea în fața gurii de alimentare a cuptorului de ars ceramică care este adâncimea maximă a atelierului, de 148 cm. Canalul de foc a fost prăbușit, în secțiune se poate vedea că au fost două canale despărțite de un perete median, care continua să despartă și camera de foc al cuptorului. În stadiul actual, canalul fiind prăbușit, distanța între cuptor și groapa de deservire este de 46 cm, însă foarte probabil inițial era de cca. 120 cm.

Cuptorul este oval în plan, de 240 × 220 cm, cu pereții arși pe o grosime de 12–16 cm. Grătarul era prăbușit. Pe peretele median și pe pereții camerei de ardere s-a putut observa urma lui, astfel am putut constata că înălțimea camerei de ardere era de 60 cm. Peretele median avea o grosime de 20 cm sub grătar și 38 cm la bază.

Cercetările din anul 2013 au fost concentrate pe zona centrală a sitului, în sectorul 1, fiind continuate săpăturile din anii 2011 și 2012. Au fost amplasate 4 secțiuni paralele de 12 × 3 m în vederea documentării stratigrafice, care, după desenarea martorilor, au fost unite, formând o casetă de 12 × 12 m, care a fost lărgită ulterior pe partea de vest. Au fost descoperite două ateliere de producție ceramică suprapuse, cel mai vechi cu trei cuptoare adosate și cel mai nou cu un singur cuptor. Atelierul mai recent este atipic pentru centrul de producție de la Mediești Aurit, la gropa de deservire de mici dimensiuni (2,50 × 1,93 m) fiind atașat un cuptor de mari dimensiuni (2,08 × 1,92 m), cele două fiind legate de un canal de foc de doar 0,7 m. La atelierul mai vechi groapa de deservire are formă ovală, cu o intrare pe partea de vest. S-a conturat la adâncimea de 67 cm, având dimensiunile de 2,78 × 4,20 m (fără intrare). Fundul este neregulat, adâncimea maximă este de 1,43 m. Din groapa de deservire se mai deschid două cuptoare pe partea vestică, însă acestea vor fi cercetate în campaniile viitoare. Cuptorul din partea vestică a fost tăiat de groapa de alimentare a atelierului mai recent. Diametrul este 1,34 × 1,26 m, grătarul s-a păstrat doar sub formă de dărâmătură, fiind susținut de un perete median cu o grosime de 32–35 cm. Cuptorul este legat de groapa de alimentare de un canal de foc cu o lungime de 56 cm. Toate cuptoarele sunt de tipul cu perete median de susținere a grătarului, acesta continuând parțial și în canalul de foc. Au mai fost descoperite urmele a două construcții de suprafață, orientate pe aceleași direcție, una identificată printr-un șanț de fundație și cealaltă printr-un șir de gropi de stâlpi. Descoperirile se completează cu o groapă de provizii cu formă tronconică. Pe o imagine Google Earth din 26.03.2012 se poate observa o posibilă construcție rectangulară la cca. 250 m vest de rezervație, intersectată de drumul Roșului. Am efectuat o secțiune de 17 × 1 m, adâncită până la 85 cm, însă nu a fost descoperit nici un complex arheologic. Lipsa oricărei descoperiri arheologice ne semnalează că situl nu se întinde până aici.

Cercetările din anul 2014 au avut scop deschiderea unei secțiuni în zona de nord a așezării, deschizând sectorul 3 al săpăturilor. Această secțiune (S1/2014) a fost amplasată la 200 m nord de sectorul 1 de cercetare, a avut 75 × 2 m, fiind deschise casete unde au apărut complexe. Secțiunea a fost trasată pe axa nord-sud, într-o zonă unde nu au fost efectuate măsurători geomagnetice, foarte probabil în zona de margine nord-estică a locuirii. Locuința adâncită în pământ și cele șase gropi de provizii, precum și cantitatea mai mică de material ceramic în comparație cu zona centrală sau lipsa stratului de cultură din epoca romană confirmă această presupunere. Din punct de vedere topografic secțiunea din 2014 a fost trasată pe marginea terasei pârâului Racta, cuptoarele de ars ceramică fiind amplasate la câteva zeci de metri vest de această curbă de nivel, pe platoul terasei.

Cercetările privind centrul de producție ceramică în campania 2016 au fost concentrate în două sectoare, cu o suprafață totală de 486 m^2, fiind descoperite 63 de complexe. În vecinătatea nordică a rezervației arheologice, în sectorul 1, au fost continuate săpăturile din anii 2011–12 printr-o suprafață totală de 4,5 × 61 m, orientată est-vest, la vest de S1/2011 și la nord de S3/2012. Săpătura a avut scopul de a continua cercetarea zonelor dintre atelierele de produs ceramică și continuarea realizării unei magistrale care traversează latura scurtă a sitului. În cursul cercetărilor au fost identificate trei tipuri de complexe: gropi de provizii, construcții adâncite în pământ cu fund plat sau neregulat și o construcție de suprafață delimitată prin șiruri de gropi de stâlpi. Gropile de provizii sunt de mari dimensiuni, circulare sau ovale, cu diametre între 1,5 și 2 m, în profil sunt cilindrice sau tronconice, cu adâncimi de până la 2 m de la suprafața actuală. O parte din complexele cu fundul plat sunt locuințe, un exemplu fiind cea ovală (cx 62), cu diametrul mai lung, care depășește 3 m și cu o groapă de stâlp pe o latură scurtă. Construcția de suprafață a fost delimitată prin două șiruri paralele de gropi de stâlpi, latura scurtă fiind de 315 cm, latura lungă depășind limita suprafeței 1, având o lungime măsurabilă de cca. 6 m. Cercetarea din 2016 din acest sector

confirmă locuirea în spațiul dintre atelierele de ars ceramică, astfel putem considera că, probabil întreaga așezare era specializată pe producția ceramică și nu aveam de a face cu un cartier industrial al unei așezări.

La 150 m sud de rezervație a fost deschis un nou sector (sector 4), printr-o suprafață de 4 × 34 m, orientată nord-sud, pe linia atelierelor de ars ceramică de pe imaginea geomagnetică a sitului. La aceasta, în partea vestică, a fost adosată încă o suprafață de 4 × 19 m. Au fost surprinse patru ateliere de ars ceramică și o construcție de suprafață delimitată prin șiruri de gropi de stâlpi. În suprafețele deschise doar un singur atelier a fost cercetat integral, cu o groapă de deservire și un cuptor. Două ateliere au cel puțin câte două cuptoare și la al patrulea a fost surprins în secțiune un singur cuptor. Toate cele cinci cuptoare cercetate au perete median și cu o singură execepție, grătarele au fost prăbușite. Într-un spațiu liber dintre ateliere a fost identificată o construcție de suprafață, cu trei șiruri de gropi de stâlpi, cu o lățime de 4,8 m și o lungime de 9 m, care era probabil un șopron de uscare a vaselor.

Stadiul publicării privind cercetările noi, în afară de rapoartele de săpătură publicate în Cronica Cercetărilor Arheologice se rezumă la prezentarea generală ale cercetărilor din 2011–2012[14], la o scurtă analiză ale formelor ceramice din prima jumătate a secolului 2 d. Hr. din sectorul 2[15] și la publicarea unei aplici romane de import[16].

Cronologia așezării

Până la prelucrarea detaliată ale săpăturilor din anii 2011–16, pentru stabilirea încadrării cronologice a așezării de la Șuculeu, putem să ne folosim în primul rând de cele câteva fibule descoperite și publicate în monografia din 1967 și în al doilea rând de grupurile tehnologice și tipologia ceramicii. Fibula de bronz, cu picior întors de desubt, dintr-o singură bucată, cu secțiunea arcului rotundă[17], descoperită în contextul unei construcții din SVI se încadrează tipului Almgren VI.158. Acest tip de fibulă[18] are o datare largă în zona vestică a culturii Przeworsk, este încadrată între secolul al II-lea și mijlocul secolului al V-lea[19]. O datare începând din faza C1a până în faza D a fost propusă pentru Ucraina Transcarpatică, spațiul învecinat nord-vestului Romaniei[20]. În Pannonia apare începând din secolul al III-lea[21], această datare fiind acceptată și pentru provincia Dacia[22]. Pentru spațiul nord-vestic al României, în studiile noastre anterioare, bazate pe descoperirile din propriile cercetări arheologice, am propus pentru acest tip de fibule o datare generală în fazele cronologice C2-C3[23], însă lipsa ceramicii ștampilate de tip Porolissum de la Mediești Aurit-Șuculeu, în cazul fibulei de aici, ar indica o datare mai timpurie. O datare mai timpurie decât faza C2 ar indica fibulele Almgren 158 dintr-un cimitir sarmatic de la Hunedoara Timișeană, publicat recent, unde aceste fibule apar asociate cu fibule sarmatice, Almgren seria VII, 1[24]. Un import roman este fibula zoomorfă[25], probabil în forma unui dragon, cu analogii bune în Dacia, încadrat în tipul Cociș 22b1a, datat în sec. 2[26]. Fibula cu portagrafă înaltă, cu corp arcuit și buton la cap, denumită și „fibulă de tip sarmatic" de la Mediești Aurit-Șuculeu[27], a fost încadrată cronologic de noi în studiile recente despre așezările din spațiul

[14] Gindele 2013a.
[15] Gindele 2013b.
[16] Gindele 2014.
[17] Dumitrașcu, Bader 1967a, 40, fig. 19; Pl. XVIII.
[18] Pentru istoricul cercetării acestei tip de fibule vezi recent Bârcă 2014, 23–27.
[19] Szydłowski 1979, 27.
[20] Vakulenko 1998,241.
[21] Vaday 1988–89,87.
[22] Cociș 2004, 147.
[23] Gindele 2010, 167.
[24] Bârcă 2014, 29.
[25] Dumitrașcu, Bader 1967a, Pl. XVI, 4.
[26] Cociș 2004, 116.
[27] Dumitrașcu, Bader 1967a, Pl. XVI, 1.

nord-vestic al României, în faza C1a[28]. Într-un studiu recent privind acest tip de fibulă în Dacia şi Câmpia Tisei autorii au propus o datare a subtipului nostru în fazele C1a-C1b[29].

Datările pe ceramică au fost abordate în mai multe publicaţii ale lui Sever Dumitraşcu, începând cu monografia din 1967 şi încheind cu anii 2000. La momentul publicării monografiei din 1967 începutul aşezării a fost presupus la sfârşitul secolului 2 şi finalul ei către mijlocul secolului 4[30]. În 1997 menţionează cinci nivele de locuire, inclusiv unul din secolul 4, cu vase tăiate cu sfoara de pe roata olarului şi chiupuri cu brâuri alveolate[31].

În săpăturile noastre din ultimii ani nu au fost descoperite piese de metal cu valenţă cronologică, însă şi pe baza ceramicii putem să facem câteva aprecieri cronologice. În afară de acestea, săpăturile noastre au demonstrat că centrul de producţie are mai multe faze cronologice, foarte probabil începând din prima jumătate a secolului II d. Hr.[32] aşezarea evoluând pe terasa Ractei dinspre sud spre nord. Cronologia va putea să fie nuanţată în cursul prelucrării materialului şi odată cu analiza complexelor întretăiate din zona rezervaţiei arheologice din sectorul 1. În stadiul actual al cercetărilor materialul ceramic este sub o analiză detaliată, prin urmare putem să facem deja câteva observaţii preliminare. În zona rezervaţiei, în sector 1, principala diferenţă între loturile ceramice din complexe este lipsa sau prezenţa ceramicii zgrunţuroase. Întretăierile de complexe ne indică că cele cu ceramică zgrunţuroasă sunt mai recente. Lipseşte ceramica ştampilată de tip Porolissum, care în mod clar nu a fost produsă în centrul de la Medieşu Aurit, fapt care, după părerea noastră, poate avea valenţe cronologice.

În stadiul actual al cercetărilor de teren şi al prelucrării descoperirilor după părerea noastră producţia ceramică de la Medieşu Aurit-Şuculeu se poate data începând din prima jumătate a secolului II. d. Hr. până spre mijlocul secolului III d. Hr.

Probleme legate de atribuirea etnică

Atribuirile etnice ale descoperirilor din Barbaricum în timpul comunismului a fost o miză importantă în aproape fiecare studiu ştiinţific. La Medieşu Aurit-Şuculeu atribuirea etnică a fost constant dacică[33], bazată pe ceştile dacice şi pe vasele modelate cu mâna, ornamentate cu brâu alveolat. Această analiză nu este tema studiului nostru, însă putem să precizăm că pe parcursul prelucrării nu am întâlnit deocamdată ceramică aparţinătoare culturii Przeworsk şi săpăturile nu au identificat până în prezent tipuri de complexe caracteristice acestei culturi (de exemplu gropi rectangulare cu pereţi arşi, locuinţe adâncite cu şase gropi de stâlpi).

Dimensiunea centrului de producţie

Dimensiunea totală a centrului de producţie ceramică nu ne este cunoscută în prezent. Măsurătorile geomagnetice din 2009–2011 au fost efectuate pe o suprafaţă de 18 hectare[34], însă acestea nu au acoperit tot arealul ocupat de cuptoare. Pe baza măsurătorilor putem să apreciem că atelierele de ars ceramică ocupă cel puţin 22–24 de hectare şi este posibilă continuarea lor atât spre sud cât şi spre nord. Numărul cuptoarelor cercetate prin săpături în anii 1965–67 se ridică la 10, ulterior pe un amplasament vecin fiind cercetate încă 3 cuptoare. În raporul săpăturilor din 1997 autorul menţionează un cuptor cercetat în interiorul rezervaţiei, cu nr. 11[35]. Scopul săpăturilor

---

[28] Gindele 2010, 165.

[29] Cociş, Bârcă 2014, 203.

[30] Dumitraşcu, Bader 1967a, 49–50.

[31] Dumitraşcu 1997, 356.

[32] Gindele 2013b, 17–18.

[33] Dumitraşcu, Bader 1967a, 50–51; Dumitraşcu 1997, 356.

[34] Terasa înaltă a Ractei a permis o dezvoltare al centrului pe o lăţime pe axa est-vest de cca. 200–250 m, pe axa nord-sud măsurătorile au cuprins cca. 1200 m, însă semnalele care atestă cuptoare continuă atât spre sud cât şi spre nord.

[35] http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=519&d=Mediesu-Aurit-Satu-Mare-Suculeu-1997.

reluate începând din anul 2011 nu a fost dezvelirea a cât mai multe cuptoare de ars ceramică ci mai degrabă studiul complex al așezării și producției precum și al materialului arheologic descoperit. Am încercat să dezvelim atelierele de ars ceramică compuse dintr-o groapă de deservire cu unul sau mai multe cuptoare adosate. Astfel am cercetat 9 ateliere de ardere din care 4 cu câte un cuptor, 4 cu câte două cuptoare și unul cu trei cuptoare adosate. Astfel până în prezent la Medieșu Aurit-Șuculeu sunt cercetate prin săpături 26 de cuptoare (10 în 1965–67, 1 în 1997, 15 în 2011–16). Măsurătorile geomagnetice nu sunt încă prelucrate în detaliu, dar putem să identificăm peste 200 de anomalii care indică cuptoare de ars ceramică sub stratul arător. 15 dintre aceste anomalii au fost verificate prin săpături în 2011–16, toate, fără excepție, fiind cuptoare de ars ceramică.

Ateliere de ars ceramică în jurul provinciei Dacia

Cercetarea atelierelor de ars ceramică din sec. II-III d. Hr. din Moldova nu a fost în centrul atenției științifice, fiind preferată cercetarea necropolelor. O parte dintre ele au fost evidențiate pe baza diferitelor lucrări agricole sau infrastructurale (Poiana-Dulcești: un cuptor cu perete median[36]; Șcheia-Suceava: trei cuptoare cu perete median[37]; Bălteni: un cuptor cu perete median[38]). Alte cuptoare au fost descoperite în săpături arheologice de mici dimensiuni (Tifești-Panciu: un cuptor cu perete median[39]; Dărmănești-Piatra Neamț: un cuptor cu stâlp central[40]). Unele cuptoare descoperite în cadrul unor cercetări sistematice de la Văleni-La Moară[41] sau Poienești-Vârteșcoiu[42] au rămas până în prezent nepublicate. O așezare unde a fost presupusă existența unui cartier al olarilor este cea de la Cucoșeni-Butnărești, unde au fost cercetate însă doar 6 cuptoare[43]. Zona industrială a fost descoperită la marginea de nord a așezării, în apropierea unui pârâu. În urma unor cercetări recente, o parte dintr-un cartier industrial de olari (4 cuptoare) a fost identificat la Pruteni, în vecinătatea estică a Prutului, în Republica Moldova. Cuptoarele sunt cu perete median, se concentrează la marginea de est a așezării, formând un grup compact[44].

Dacă analizăm caracterul atelierelor de ars ceramică carpice din Moldova putemsă observa multe similitudini față de cele de la Medieșu Aurit-Șuculeu. În primul rând, toate cuptoarele, cu excepția celui de la Dărmănești-Piatra Neamț, au construcția cu perete median (tip Hennig B). Deși sunt puține date din săpături putem să observăm că există cazuri în care mai multe cuptoare au fost alimentate dintr-o singură groapă de alimentare. O altă similitudine este formarea cartierelor industriale de producție ceramică (atestate deocamdată la Cucoșeni-Butnărești și Pruteni).

O situație asemănătoare Moldovei carpice (faciesul Poienești-Vârteșcoiu) are producția ceramică din arealul dacilor liberi din Muntenia (faciesul Chilia-Militari). Existența unui cartier industrial a fost presupusă în partea vestică a așezării de la București-Militari-Câmpul Boja, unde au fost cercetate două ateliere cu câte un cuptor de ars ceramică, amândouă cu pilon central[45]. Părți din grătarul unui posibil cuptor distrus a fost semnalat de la Udeni[46], două cuptoare cu pilon central realizat din lut cruțat au fost cercetate la București-Străulești[47]. Cuptoare cu perete median au fost semnalate în așezările de la Mătăsaru (2) și Colonești-Mărunței (1)[48].

În stadiul actual al cercetărilor, deocamdată nu putem aprecia influența atelierelor ceramice din

---

[36] Bichir 1973, 57.
[37] Foit 1970.
[38] Dragomir 1962, 12–13.
[39] Morinz, Harțuchi 1962, 523.
[40] Mătasă et al. 1961, 344–346.
[41] Ursachi 1968, 120, fig. 5.
[42] Menționat la Vornic et al. 2007, 64, nota 46.
[43] Bichir 1973, 52–62.
[44] Vornic et al. 2007, 38.
[45] Negru 2013.
[46] Bichir 1983, 38.
[47] Constantiniu, Panait 1968, 53–56, fig. 4.
[48] Bichir 1984, 26.

provincia Dacia asupra celor din Barbaricum-ul învecinat spre est și sud-est, însă se pare că aceasta nu a fost semnificativă. O ușoară diferență putem observa în cazul cuptoarelor cu pilon central, acestea fiind mai frecvente în Muntenia. La fel, și la Mediesu Aurit-Șuculeu, în stadiul actual al prelucrării, nu putem să observăm o influență semnificativă a olăriei romane.

În legătură cu influența olăriei romane trebuie să tratăm în mod distinct zona Zalăului, în imediata vecinătate a orașului roman Porolissum. În așezarea de la Zalău-Bd. Mihai Viteazu 102–104, într-o locuință databilă în prima jumătate a sec. II. d. Hr., apare un material ceramic puternic romanizat, inclusiv cu ceramică ștampilată[49]. Deocamdată nu a fost descoperit un cuptor de ars ceramică din această fază a așezării, deci nu putem ști dacă este producție locală sau producție din ateliere provinciale. Atelierul de ars ceramică din această așezare aparține celei de-a treia faze de evoluție a așezării, fiind datat la mijlocul secolului III d. Hr.[50]

Concluzii

Săpăturile sistematice din centrul de producție ceramică de la Mediesu Aurit au fost reluate de câțiva ani, procesul de prelucrare al descoperirilor fiind în desfășurare, putem totuși să menționăm câteva aspecte, care înseamnă tot atâtea direcții de cercetare în viitor.

1. Producția de la Mediesu Aurit-Șuculeu iese în evidență în industria ceramică barbară europeană prin numărul mare de cuptoare (cca. 200), fiind în stadiul actual al cercetărilor de departe cel mai mare centru de producție. Alte centre mari barbare, dar mai târzii decât Mediesu Aurit, sunt cunoscute tot din Europa Centrală, relativ aproape de Câmpia Someșului, de la Beregsurány (52 cuptoare)[51], de la Üllő siturile 5–9 (48 cuptoare)[52], din zona sarmatică din apropierea Aquincumului și din bazinul Vistulei Superioare de pe teritoriul culturii Przeworsk de la Zofipole sit 1 (57 cuptoare)[53] și Kraków-Pleszów sit 17–20 (31 cuptoare)[54].

2. Specializarea marilor centre de producție ceramică este cunoscută de la Üllő siturile 5–9, unde au fost produse masiv vase din ceramică zgrunțuroasă, ceramica ștampilată fiind considerată caracteristică producției de la Beregsurány, însă în acest caz, pe baza cercetărilor de la Csengersima-Petea, noi credem că vasele ștampilate sunt doar un aspect al producției. Sunt cele mai spectaculoase, dar procentual nu ne indică neapărat o specializare în acest sens. La Mediesu Aurit-Șuculeu putem afirma cu certitudine că atelierele erau specializate pe fabricarea vaselor de provizii. Peste 90% din fragmentele ceramice descoperite aparțin acestui tip și prin aceasta se pot explica dimensiunile ieșite din comun ale cuptoarelor, al căror diametru atinge și 2,6 m. Pe lângă continuarea tradiției celtice a cuptoarelor cu perete median considerăm că acest fapt are și un aspect tehnic. Grătarele grele, în cele mai multe cazuri descoperite prăbușite, au depășit uneori grosimi de 20 cm și cu asemenea diametre de cuptoare ar fi fost greu de susținut de stâlpi centrali.

3. Activitatea industrială în așezările barbare în general s-a desfășurat pe un amplasament bine definit în cadrul așezării, separat de zona de locuire. Acest fapt a fost explicat prin posibilul pericol de incendiu sau prin căile de acces mai facile pentru transportul lemnul folosit la foc. În cazul centrului de producție de la Mediesu Aurit nu putem vorbi de o asemenea organizare a spațiului, săpăturile în sectoarele 1 și 2 au arătat că locuințele adâncite în pământ și gropile de provizii sunt desfășurate în spațiul dintre atelierele de ars ceramică. Astfel, putem vorbi despre o „așezare cu caracter industrial" și nu despre un „cartier industrial" al unei așezări.

4. Prezența pieselor de echipament militar roman în Bazinul Tisei Superioare doar la Mediesu Aurit-Șuculeu[55], după părearea noastră, nu se datorează numai stadiului precar al cercetărilor în

[49] Gindele, Istvánovits 2011, 155.
[50] Gindele 2010, 124.
[51] Istvánovits 1993, 128–133.
[52] Istvánovits, Kulcsár/, 2011, 357–367.
[53] Dobrzańska 2011, 264–272.
[54] Buratyński 1976.
[55] Discuții detaliate privind aceasta problematică vezi la Gindele 2014.

regiune. În mod sigur un complex industrial de asemenea dimensiuni a avut anumite relații cu Imperiul Roman. Relațiile între centrul de producție de la Mediești Aurit și provincia Dacia este o temă complexă de cercetare ce nu se poate explica pornind doar de la importuri romane de echipament militar, însă analogiile directe ale aplicelor cu cele de pe limesul Daciei indică contacte directe, care pot fi economice dar și politico-militare.

Bibliografie:

Bârcă 2014: V. Bârcă, *Returned foot exterior chord brooches made of a single metal piece (type Almgren 158) recently discovered in the Western Plain of Romania. Notes on origin and chronology*, Journal of Ancient History and Archaeology, 2014 – jaha.org.ro, 21–39.

Bichir 1973: G. Bichir, *Cultura carpică*, București 1973.

Bichir 1983: Gh. Bichir, *Cercetări arheologice la Udeni, jud. Teleorman. Recherches archéologiques a Udeni (Dep. De Teleorman),* MN X, 1983, 31–61.

Bichir 1984: Gh. Bichir, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Bucureşti 1984.

Buratyński 1976: S. Buratyński, *Rzemieślicza produkcja ceramiki siwej, toczonej z okresu wpływów rzymskich w Nowej Hucie i Igołomi*, K. Godłowski (Hrsg.), *Kultury archeologiczne i strefy kulturowe w Europie Środkowej w okresie wpływów rzymskich – De Europae media antiquitatibus earundemque zonis temporum Imperii Romani florentis*. Zeszyty Naukowe Uniw. Jagiellońskiego 422, Prace archeologiczne 22, Kraków 1976, 89–112.

Cociș 2004: S. Cociș, *Fibulele din Dacia romană. The Brooches from Roman Dacia*, Cluj-Napoca 2004.

Cociș, Bârcă 2014: S. Cociș, V. Bârcă, *The "sarmatian" brooches (headknob and full catchplate variant, Almgren group VII, series I) in the Dacia province and the barbarian environment of the Tisza river basin*, Dacia N. S., LVIII, 2014, 189–214.

Constantiniu, Panait 1968: M. Constantiniu, P. I. Panait, *Șantierul Băneasa-Străulești. Cercetări în sectorul Micănești (1964–68),* CAB, VI, 1968, 43–82.

Dobrzańska 2011: H. Dobrzańska, *Roman Period Grey Pottery Production near Cracow: Geographical, Technological and Social Dimensions*, J. Bemmann, M. Hegewisch, M. Meyer, M. Schmauder (Hrsg.), *Drehscheibentöpferei im Barbaricum. Technologietransfer und Professionalisierung eines Handwerks am Rande des Römischen Imperiums. Akten der Internationalen Tagung in Bonn vom 11. bis 14. Juni 2009.* Bonner Beiträge zur Vor – und Frühgeschichtlichen Archäologie 13, Bonn 2011, 259–284.

Dragomir 1962: I. Dragomir, *Săpăturile arheologice întreprinse la Bălteni*, Materiale VIII, 1962, 11–23.

Dumitrașcu 1972: S. Dumitrașcu, *O locuință descoperită în stațiunea arheologică "Șuculeu" de la Mediești Aurit. In der archäologischen Beobachtungsstelle "Șuculeu" wurde eine Wohnung entdeckt*, Apulum, X, 1972, 669–683.

Dumitrașcu 1975: S. Dumitrașcu, *Noi considerații asupra dacilor liberi de epocă romană di nord-vestul României. New considerations on the free dacians from north-western Romania*, StCom Satu Mare, 3, 1975, 51–60.

Dumitrașcu 1997: S. Dumitrașcu, *Omnis Barbaria*, AMP, 21, 1997, 305–366.

Dumitrașcu, Bader 1967a: S. Dumitrașcu, T. Bader, *Așezarea dacilor liberi de la Mediești Aurit. Die Siedlung der freien Daker von Mediești Aurit,* Satu Mare 1967.

Dumitrașcu, Bader 1967b: S. Dumitrașcu, T. Bader, *Așezarea dacică de la Mediești Aurit. Die Siedlung der freien Daker von Mediești Aurit*, AMN, IV, 1967, 107–126.

Foit 1970: Gr. Foit, *Siliștea Cheii–Suceava*, Materiale, IX, 1970, 390–398.

Gindele 2010: R. Gindele, *Die Entwicklung der kaiserzeitlichen Siedlungen im Barbaricum im nordwestlichen Gebiet Rumäniens*, Satu Mare 2010.

Gindele 2013a: R. Gindele, *Neue Forschungen zum römerzeitlichen Keramikbrennzentrum in Barbaricum von Mediești Aurit – Șuculeu. Kurzer Vorbericht*, E. Schultze, M. Ljubičev, K. Myzgin (Hrsg.), *Keramikherstellung in der jüngeren römischen Kaiserzeit, im Frühmittelalter und am Übergang zur Neuzeit*. (Materialien des Feldseminars an der Basis der Expedition bei Vojtenki, 17.–19. September 2012)". Ostrogothica-Serie 2", Charkov 2013, 95–105.

Gindele 2013b: R. Gindele, *Die Problematik der barbarischen Siedlungen im Nord-Westen Rumäniens zwischen der Gründung der Provinz Dakien und den Markomannenkriegen*, EphNap, XXIII, 2013, 11–30.

Gindele 2014: R. Gindele, *Ein im römerzeitlichen Töpferzentrum von Mediesu Aurit – Șuculeu entdeckter römischer militärischer Beschlag*, R. Madyda-Legutko, J. Rodzińska-Nowak (Hrsg.), *Honoratissimum assensus genus est armis laudare, Festschrift Kaczanowski 70. Geburtstag*, Kraków 2014, 337–343.

Gindele 2015: R. Gindele, *Die römerzeitlichen Barbarensiedlungen von Livada/Ciuperceni – Photovoltaik-Anlage GPSP Solaris und Supuru de Sus – Togul lui Cosmi. Neue Angaben bezüglich der rechteckigen Gruben mit gebrannten Wänden aus dem 2.–5. n. Chr. im oberen Theiss-Becken*, Dacia N.S., LIX, 2015, 83–126.

Gindele, Istvánovits 2011: R. Gindele, E. Istvánovits, *Die römerzeitlichen Töpferöfen von Csengersima–Petea*, Satu Mare 2011.

Hampel 1896: J. Hampel, *A Nemzeti Múzeum Régiségtárának gyarapodása*, AÉ 16, 1896, 176–195.

Istvánovits 1993: E. Istvánovits, *Some data on the history of the Upper Tisza region in the Roman Age*, VP 4, 1993, 127–142.

Istvánovits et alii. 2011: E. Istvánovits, V. Kulcsár, D. Mérai, *Roman Age barbarian pottery workshop in the Great Hungarian Plain*, J. Bemmann, M. Hegewisch, M. Meyer, M. Schmauder (Hrsg.), *Drehscheibentöpferei im Barbaricum. Technologietransfer und Professionalisierung eines Handwerks am Rande des Römischen Imperiums. Akten der Internationalen Tagung in Bonn vom 11. bis 14. Juni 2009*. Bonner Beiträge zur Vor – und Frühgeschichtlichen Archäologie 13, Bonn 2011, 355–369.

Matei, Stanciu 2000: A.V. Matei, I. Stanciu, *Vestigii din epoca romană (sec. II-IV. Chr. în spațiul nord-vestic al României/ Funde der römischen Kaiserzeit (2.–4. Jh. n. Chr.) im Nordwestgebiet Rumäniens*, Zalău 2000.

Mătasă et alii. 1961: C. Mătase, I. Zamoșteanu, M. Zamoșteanu, *Săpăturile de la Piatra Neamț. Les foullies de Piatra Neamț*, Materiale VII, 1961, 339–349.

Morintz, Harțuchi 1962: S. Morintz, N. Harțuchi, *Săpăturile de la Țifești. Les foullies de Țifești*, Materiale VIII, 1962, 521–526.

Negru 2013: M. Negru, *Betrachtungen zur einer in București–Militari–Câmpu Boja rezent endtdeckten Töpferei*, Thraco Dacica S. N., IV-V (XXVII-XXVIII), 2013, 147–158.

Szydłowski 1979: J. Szydłowski, *Die eingliedrigen Fibeln mit umgeschlagenem Fuß in Österreich im Rahmen ihres Vorkommens in Mitteleuropa*, ArchAus 63, 1979, 21–29.

Ursachi 1968: V. Ursachi, *Cercetările arheologice efectuate de Muzeul de Istorie Roman ún zona râurilor Siret și Moldova. Recherches archéologiques effectuées par le Musée d'histoire de Roman dans la zone des rivieres Sereth et Moldova*, Carpica 1, 1968, 111–188.

Vaday 1988–89: A. H. Vaday, *Die sarmatischen Denkmäler des Komitats Szolnok*, Antaeus 17–18, 1988–1989.

Vakulenko 1998: L. V. Vakulenko, *One-piece fibulae with chord in high position and invetid foot (Almgren 158) and aspects of the chronology of the Roman Ages sites in the Transcarpathian Ukraine*. In J. Kunow (ed.), *100 Jahre Fibelformen nach Oscar Almgren. Internationale Arbeitstagung 25.–28. Mai 1997*, Kleinmachnow, Land Brandenburg, Wünsdorf 1998, 241–247.

Vende 1909: A. Vende, *Szatmár Vármegye őskora*, S. Borovszky, (ed.), *Magyarország Vármegyéi. Szatmár Vármegye*, Budapest 1909, 402–411.

Vornic et alii. 2007: V. Vornic, N. Telnov, V. Buibulici, L. Ciobanu, Pruteni. *Un centru de olărie dacic din epoca romană (cercetările din 2001 și 2003)*, Biblioteca de Arheologie 1, Chișinău 2007.

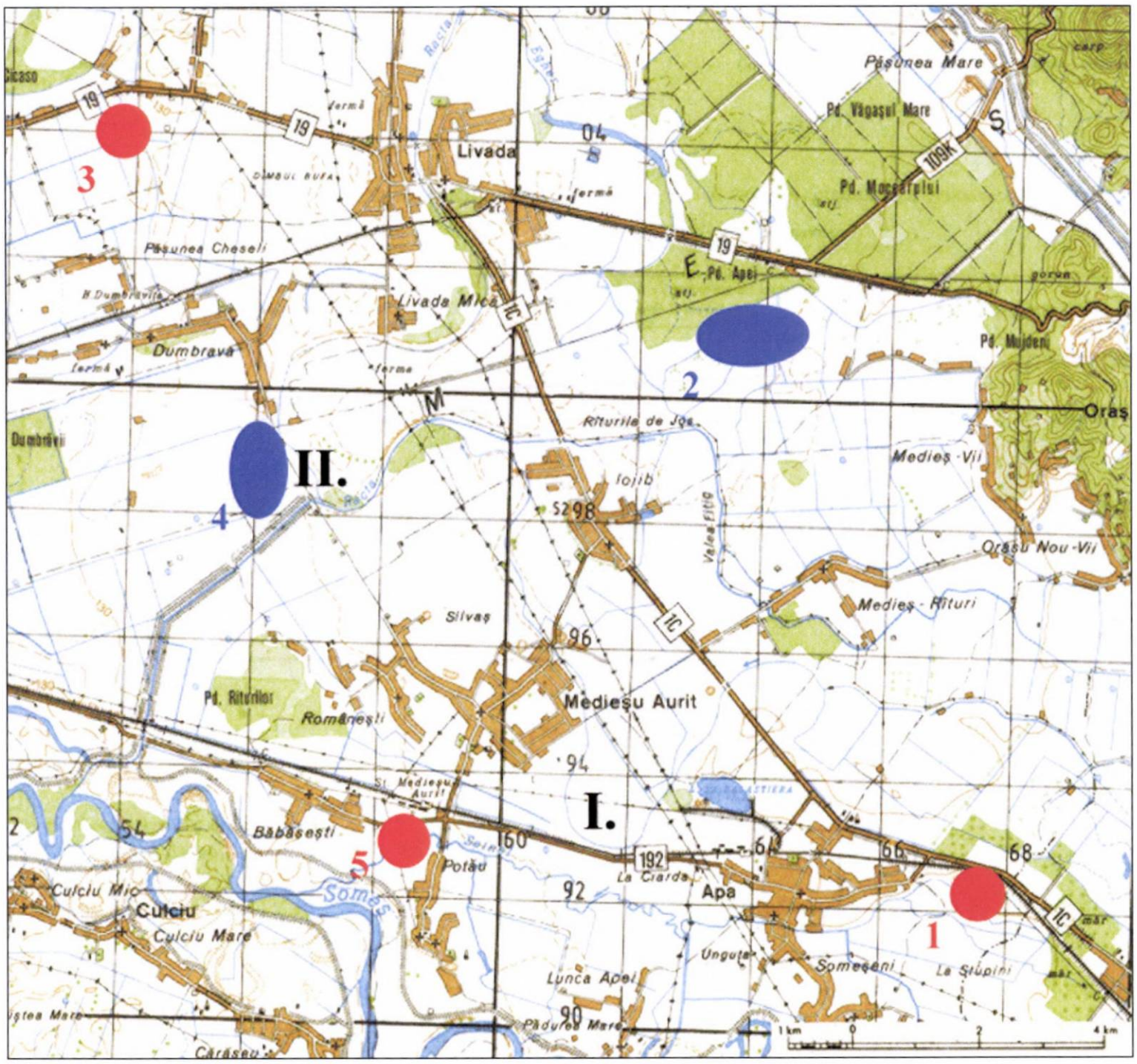

Harta 1. Siturile din zona centrului de producție ceramică de la Mediești Aurit-Șuculeu.

1. Apa – Moșia Brazilor. Așezare cu gropi rectangulare cu pereți arși.
2. Iojib-Colonia Iojibului. Centru de reducere al fierului de baltă.
3. Livada/Ciuperceni – Parc fotovoltaic. Așezare cu gropi rectangulare cu pereți arși.
4. Mediești Aurit – Șuculeu. Centru de producție ceramică
5. Mediești Aurit – Togul lui Schweitzer. Așezare cu gropi rectangulare cu pereți arși.

I. Apa – Cariera de Prundiș. Probabil loc de descoperire al unui mormânt de războinic din cultura Przeworsk

II. Mediești Aurit – La Leșu. Cimitir de incinerație în urnă și în groapă.

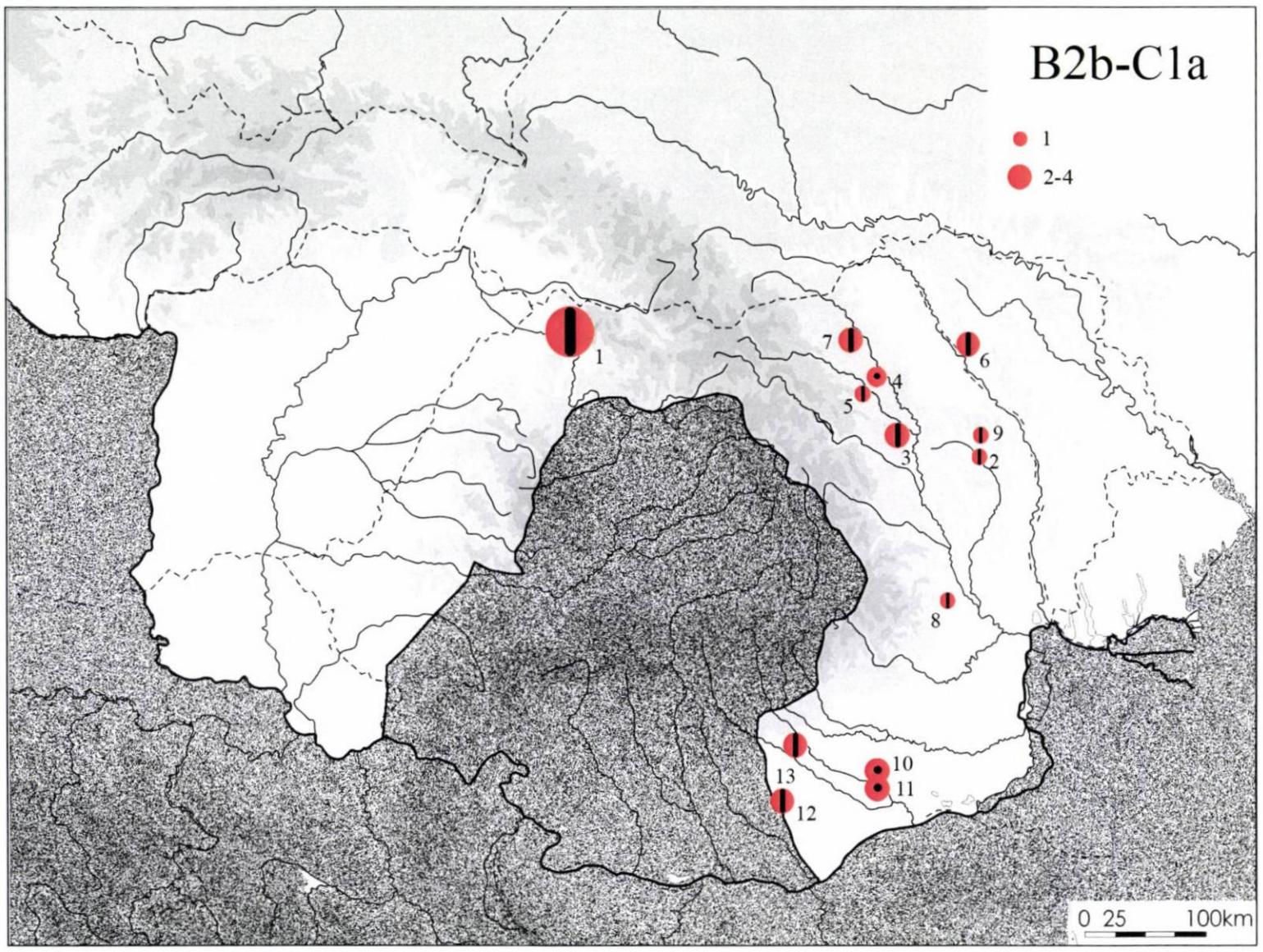

Harta 2. Răspândirea descoperirilor de cuptoare de ars ceramică în jurul Daciei.

Nord-vestul României
1. Medieşu Aurit-Şuculeu
Moldova
2. Bălteni-Gârla Strâmbu, jud. Vaslui. Dragomir 1962, 12–13.
3. Butnărești, jud. Neamț. Bichir 1973, 52–62.
4. Piatra Neamţ-Dărmănești. Mătasă et al. 1961, 344–346.
5. Poiana-Dulcești, jud. Neamț. Bichir 1973, 57.
6. Pruteni. Rep. Moldova. Vornic et al. 2007, 38.
7. Șcheia-Suceava. Foit 1970.
8. Tifești-La Gligoresti, jud. Vrancea. Morinz/ Harţuchi 1962, 523.
9. Văleni-la Moară, jud. Vaslui. Ursachi 1968, 120, fig. 5.
Muntenia
10. București-Militari-Câmpul Boja. Negru 2013.
11. București-Străulești. Constantiniu/ Panait 1968, 53–56, fig. 4.
12. Colonești-Mărunţei, jud. Olt. Bichir 1984, 26.
13. Mătăsaru, jud. Dâmbovița. Bichir 1984, 26.

SITUL ARHEOLOGIC: MEDIEŞU AURIT
JUDEŢUL: SATU MARE
PUNCT: ŞUCULEU

- Plan realizat cu mijloace topografice al suprafeţelor investigate geofizic -
CLIENT: Muzeul Județean Satu Mare
AUTOR: DIGITAL DOMAIN București

0 350 m

Coordonatele sunt în sistem de referință Stereografic 1970.
Curbele de nivel sunt generate la interval de 0.5 m

LEGENDĂ

- *rezervaţia arheologică*
- *drum*
- *celulă grid de măsură utilizat în investigaţiile geofizice, 2009*
- *celulă grid de măsură utilizat în investigaţiile geofizice 40 x 40 m, 2010*
- *celulă grid de măsură utilizat în investigaţiile geofizice 40 x 40 m, 2011*

Pl. I. Planul cu măsurătoarea geomagnetică (geomagnetical survey plan) realizat de Dan Ștefan și Magdalena Ștefan.

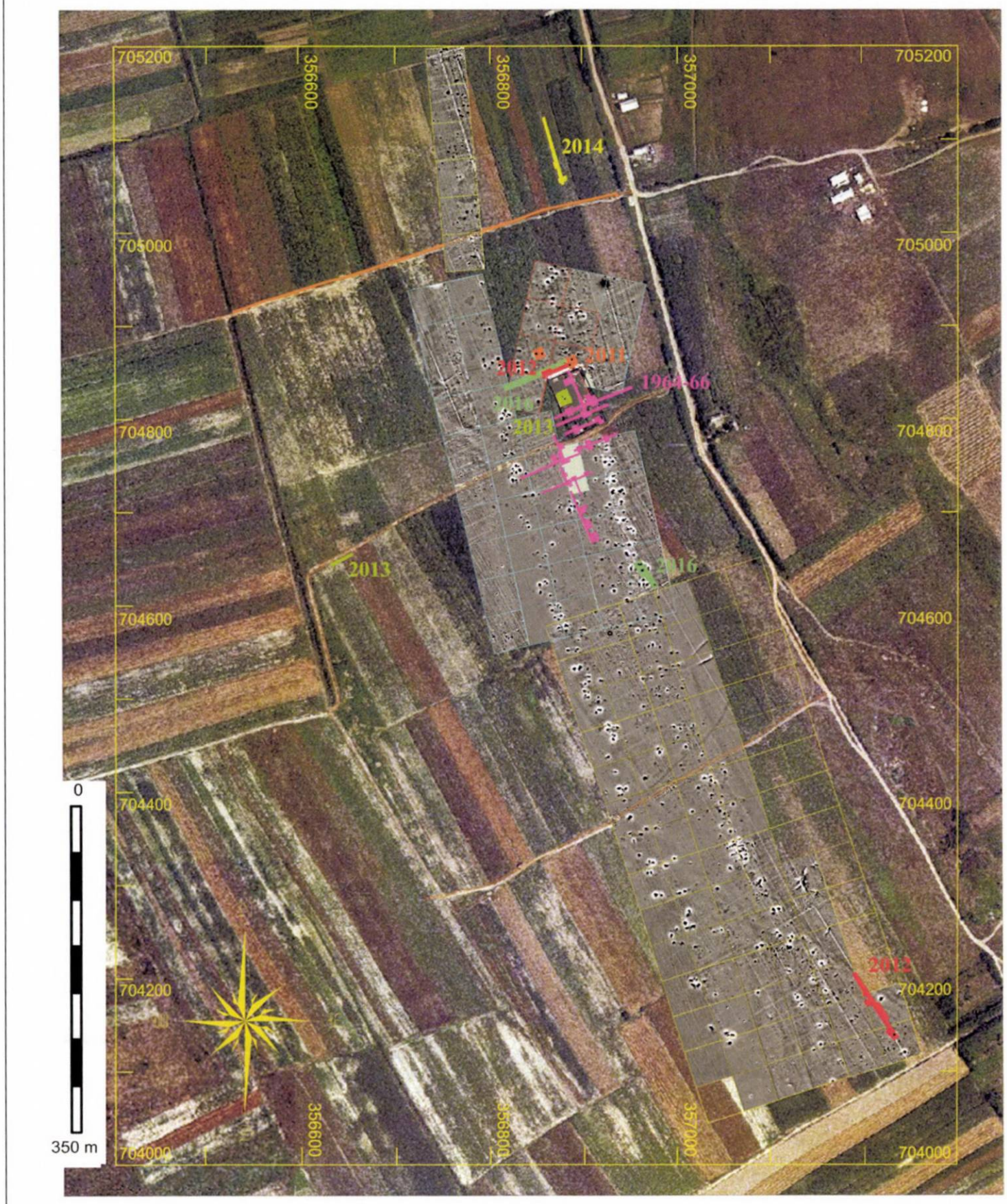

Pl. II. Planul general al săpăturilor arheologice suprapus pe planul cu măsurătoarea geomagnetică (nu avem informații privind amplasarea secțiunilor din anii '70 și '90).

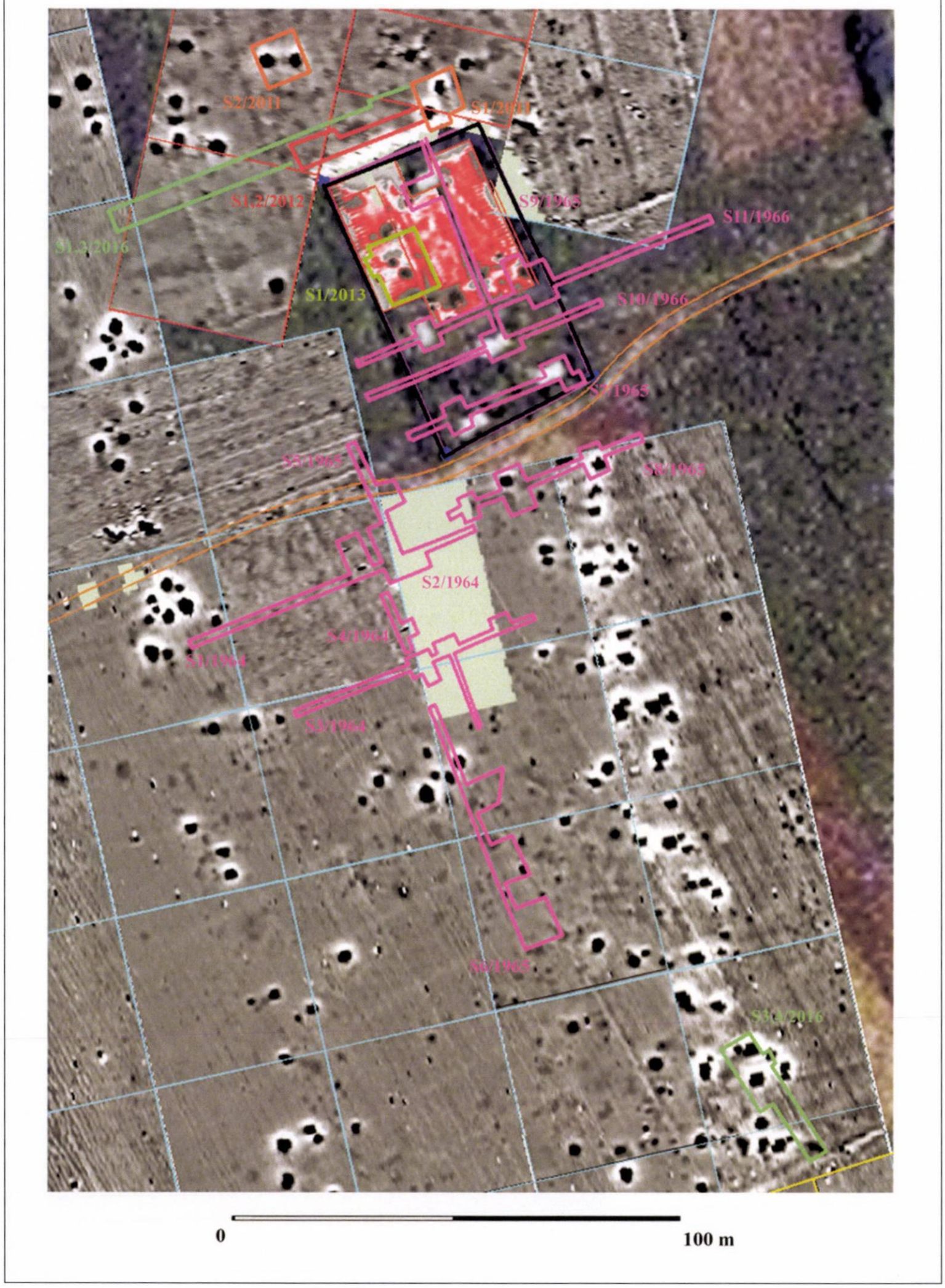

Pl. III. Planul general al săpăturilor arheologice din zona rezervației arheologice (Sector 1) suprapus pe planul cu măsurătoarea geomagnetică.

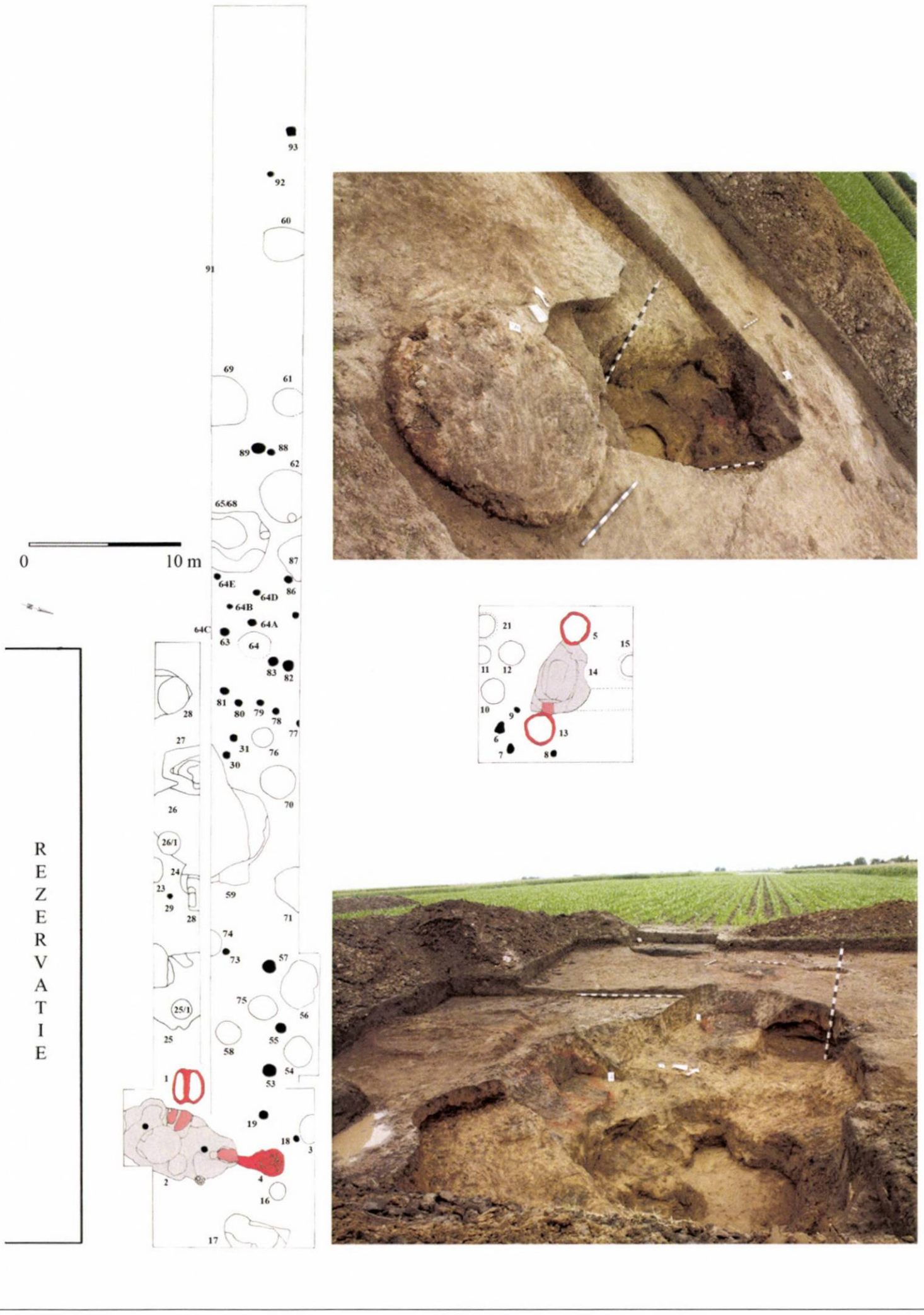

Pl. IV. Planul general al zonei cercetate la nord de rezervație în 2011, 2012, 2016 (sector 1), cu evidențierea cuptoarelor de ars ceramică (roșu), a gropilor de deservire (cenușiu) și ale gropilor de stâlpi (negru) și detalii foto cu atelierele de ars ceramică.

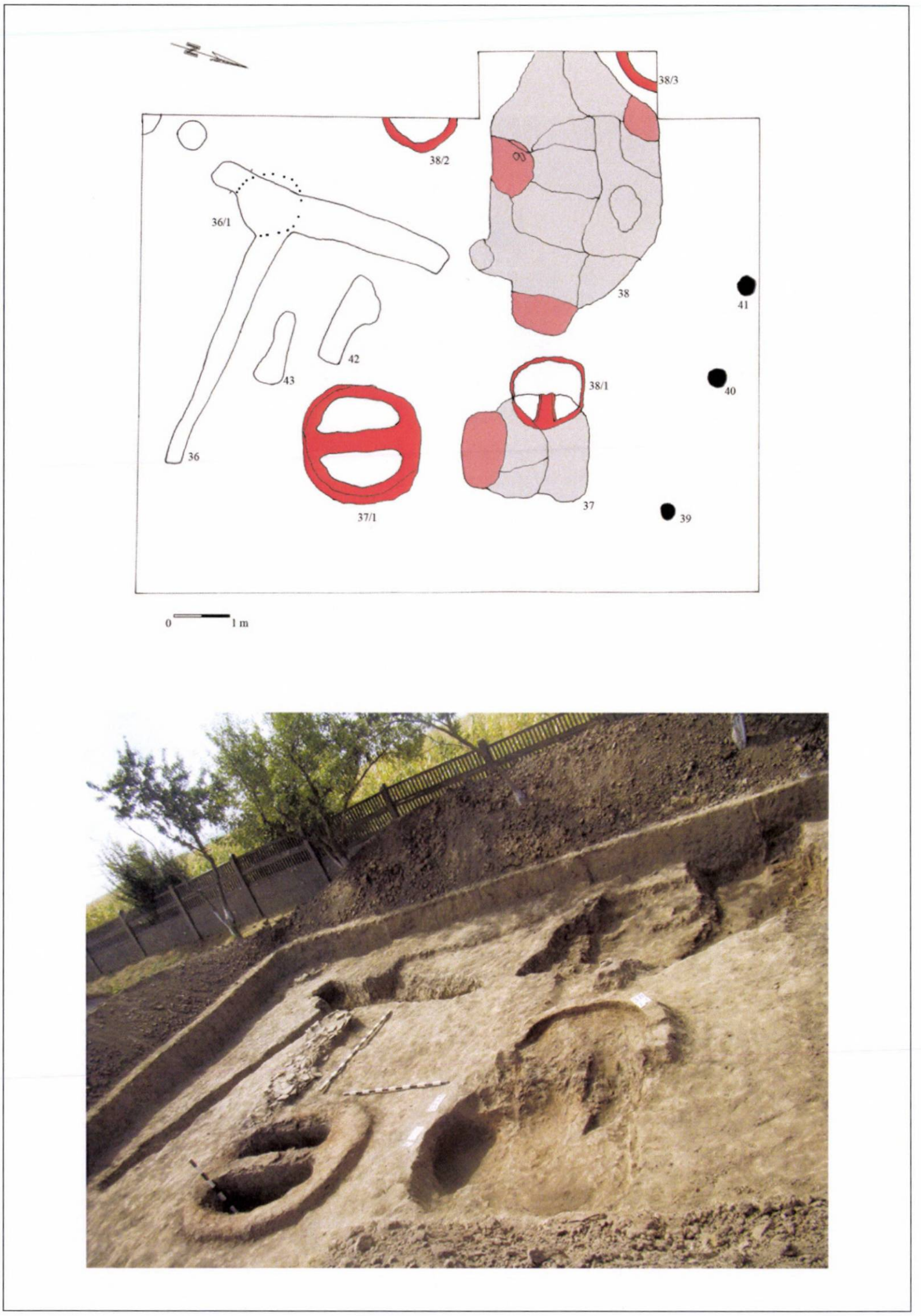

Pl. V. Planul general al S 1 din 2013, din interiorul rezervației (sector 1), cu evidențierea cuptoarelor de ars ceramică (roșu), a gropilor de deservire (cenușiu) și ale gropilor de stâlpi (negru) și detalii foto cu atelierele de ars ceramică.

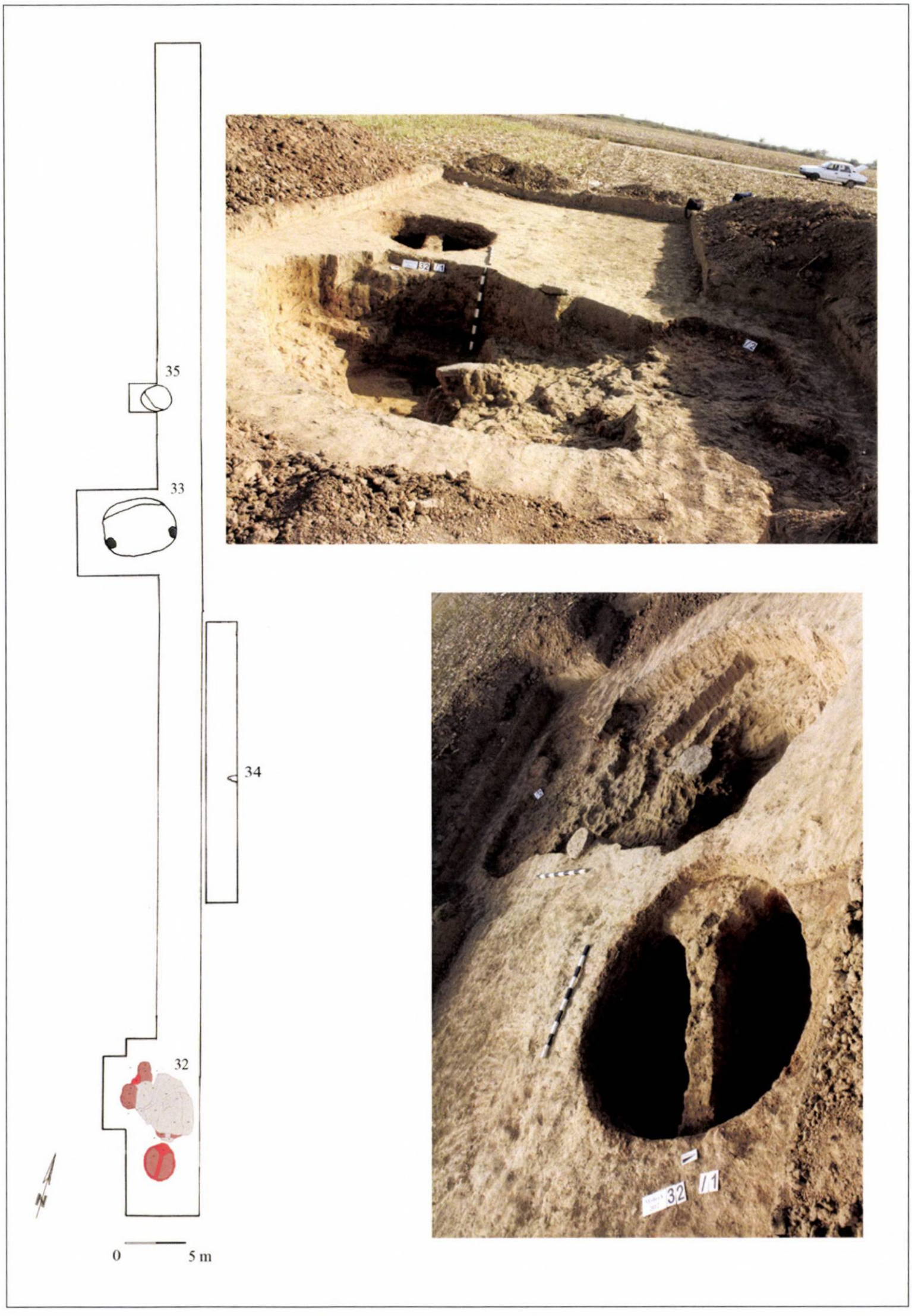

Pl. VI. Planul general al S 3 din 2012, la marginea sudică a măsurătorilor geomagnetice (sector 2), cu evidențierea cuptoarelor de ars ceramică (roșu), a gropilor de deservire (cenușiu) și ale gropilor de stâlpi (negru) și detalii foto cu atelierele de ars ceramică.

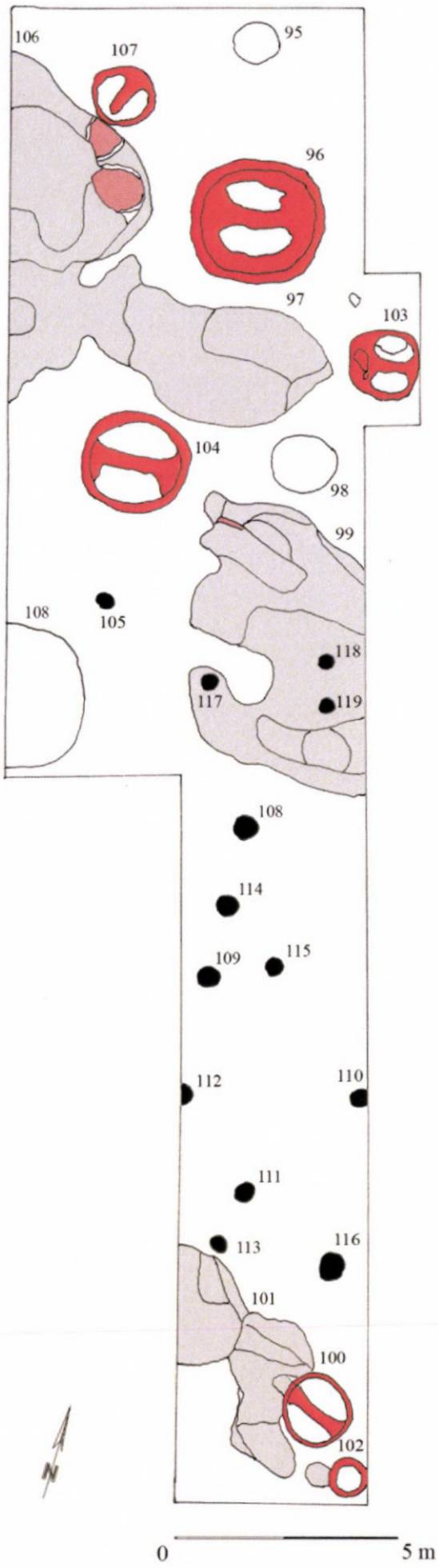

Pl. VII. Planul general al S3, S4 din 2016 (sector 4), cu evidențierea cuptoarelor de ars ceramică (roșu), a gropilor de deservire (cenușiu) și ale gropilor de stâlpi (negru) și detalii foto cu atelierele de ars ceramică.

Șantierul arheologic Teremia Mică-*La Cimitir*. Morminte de secol XI

Lavinia Brânduşan

Zusammenfassung: *Die archäologischen Forschungen im Dorf Teremia Mică wurden nach der Entdeckung von Bestattungsgräbern durchgeführt, die zum Teil durch den Graben eines Entwässerungsgrabens und die Bodenausgleichung für Bewässerungssysteme betroffen waren. Aufgrund der Forschungen wurden vier Gruben der Bronzezeit identifiziert, sieben aus der Migrationsperiode und 49 Grabstätten des XI Jahrhunderts.*

Ziel der Untersuchung war vor allem die Rettung von Resten, die vom Entwässerungsgraben und dem Boden nördlich davon betroffen sind. Nachdem wir diese Ziele erreicht haben, legen wir durch eine Vermessung senkrecht zum Entwässerungsgraben die südliche Ausdehnung des Friedhofs fest.

Die Positionierung der Gräber auf dem Gelände zeigt ihre Ausrichtung in Richtung SVV-NNE, V-E und SSV-NEE. Der Verstorbene wird in die dorsale Quaderposition gebracht, wobei sich die Arme um den Körper befinden. rechter Arm in der Nähe des Körpers und links auf der Brust; linker Arm in der Nähe des Körpers und rechter Unterarm am Becken; Unterarme zu den Schultern gebracht; der Unterarm auf der Brust und der rechte auf dem Becken; beide Arme am Becken; der rechte Arm neben dem Körper und der linke am Becken.

Das archäologische Inventar der Gräber besteht aus dem Haarnadel mit „S" förmigem Ende; einem Stück das eines der bestimmenden Elemente der Bjelo-Brdo-Kultur ist. Es wurden einfache, flache und verdrehte oder geflochtene digitale Ringe identifiziert; zwei armbänder mit rhombischer abschnitt und eines mit einem protom. Es wurden Münzen mit Opfergabe Funktionalität und der Rolle von Talisman-Ornamenten identifiziert, die freiwillig um die Hälfte oder Viertel gekürzt wurden, was deren symbolische Zerstörung darstellt. Nur ein Grab hatte eine Messerklinge und einen Feuerstahl.

Basierend auf den aktuellen Forschungen können wir sagen, dass wir uns mit einer Nekropole befassen müssen, in der die Gräber in parallelen Reihen angeordnet sind, was für die frühmittelalterlichen Schriften charakteristisch ist. Das entdeckte Material kann in den X-XI Jahrhunderten aufgrund typologischer Korrespondenz an verschiedenen Stellen, die im Intracarpalaum untersucht wurden, gerahmt werden.

Cuvinte cheie: *cimitir, inel, promontoriu, brățară, cercetare*

Cuvinte cheie: *Friedhof, Ring, Vorgebirge, Armband, Forschung*

I. Spațiul geografic

Teremia Mică este un sat din extrema vestică a județului Timiș, pe graniță cu Serbia, aparținând de comuna Teremia Mare aflată la o distanță de 3,5 km N-V de aceasta. ***(Planșa I).***

Situl arheologic se află pe un promontoriu, la distanța de 3 km N-E față de biserica catolică din centrul localității Teremia Mică, în partea din stânga drumului de legătură Nerău-Dudeștii Vechi, pe malul din stânga pârâului Vâna Mare. Suprafața cercetată a sitului este de 1996 m^2. În partea de est a sitului arheologic se vede limita luncii mlăștinoase și cursul vechi al pârâului Vâna Mare. ***(Planșa II).***

În suprafața cercetată arheologic au fost identificate 49 de morminte de inhumare organizate în șiruri paralele, lucru caracteristic necropolelor medievale timpurii din prima fază a orizontului Bijelo-Brdo. Materialul descoperit poate fi încadrat în perioada secolelor X-XI datorită corespondenței tipologice cu piese găsite în mai multe puncte cercetate din spațiul intracarpatic. Din nefericire, monedele descoperite în săpătură nu au putut fi identificate, prin urmare datarea cimitirului nu a putut fi mai exactă. ***(Planșa XXXII).***

Aria de răspândire a culturii Bijelo-Brdo cuprinde bazinul carpatic, respectiv Ungaria, partea teritoriului cuprins între Drava și Sava, bazinul Dunării, Transilvania, partea apuseană a României și Slovacia de sud-vest. Termenul de cultură Bijelo-Brdo vine de la necropola eponimă din nord-estul Croației, de pe malul drept al Dravei. Cultura este acceptată ca fiind cuprinsă între secolele X-XI[1].

În spațiul bănățean și transilvan au fost făcute numeroase descoperiri de necropole datate pe baza materialelor descoperite în secolele X-XI[2], acestea fiind la Hodoni-*Pocioroane*[3], Gornea[4], Ilidia[5], Dudeștii Vechi-*Movila lui Dragomir*[6], Ghirbom[7], Pâclișa-*La Izvoare*[8], Orăștie[9], Alba Iulia[10], Moldovenești[11].

II. Istoricul cercetării

Un prim impact asupra sitului are loc în 2014 când, datorită lucrărilor agricole efectuate se distruge o parte din sit prin săparea unui șanț de irigații. În partea de nord al șanțului de irigație au apărut oase la suprafață din distrugerea unor morminte de inhumație în urma cultivării terenului agricol cu scarificatorul. Din cauza nivelării terenului, nu putem spune cu certitudine că acest promontoriu ar putea fi un tumul.

Cercetarea arheologică din satul Teremia Mică a fost efectuată în urma descoperiri unor morminte de inhumație partial afectate de către săparea unui șanț de desecare și a nivelări de pământ pentru sisteme de irigație. Datorită cercetării au fost identificate patru gropi de epoca bronzului, șapte din perioada migrațiilor și 49 de morminte de inhumare aparținând secolului XI.

Obiectivul cercetării a fost salvarea vestigiilor afectate de șanțul de desecare și de nivelările de pământ la nord de acesta. După îndeplinirea acestor obiective, printr-un sondaj perpendicular pe șanțul de desecare s-a stabilit întinderea spre sud a cimitirului.

În teren s-a constatat faptul că mormintele din partea de nord a șanțului au fost cele mai afectate, fiind deranjate sau suficient de distruse încât s-a pierdut și forma gropii. Mormintele aflate la o adâncime mai mare s-au păstrat în poziție nederanjată.

III. Descrierea mormintelor

1. Morminte cu inventar

– Cx6 cu orientarea V-E are forma mormântului aproximativ patrulateră cu colțuri rotunjite, adâncimea fiind de 35 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul măsoară 126 cm având membrele inferioare flexate. Inventarul constă în inel din bandă cu dimensiunea de 1,8 cm diametrul, 0,5 cm lățime și 0,2 cm grosimea în secțiune, aflat pe mâna dreaptă; inel de tâmplă cu capăt răsucit în formă de „S" cu diametrul de 1,8 cm și grosimea în secțiune de 0,2 cm, aflat în partea stângă a craniului; brățară descoperită pe antebrațul stâng cu diametrul de 6,5 cm, formă rombică în secțiune, având grosimea de 0,6 cm. ***(Planșa III).***

– Cx8 are orientarea pe direcția V-E, forma mormântului fiind mai degrabă ovală, adâncindu-se 39 cm de la nivelul de conturare, iar lungimea scheletului este de 130 cm. Are ca inventar un inel din bandă aflat la mâna dreaptă, cu diametrul de 1,9 cm, lățimea de 0,4 cm și grosimea de 0,2 cm; un fir

---

[1] Pinter *et al.* 2006, 49–53.
[2] Țiplic 2013, 226.
[3] Țeicu 2016, 579–594.
[4] Țeicu, Lazarovici 1996, 80–96.
[5] Țeicu 2016, 579–594.
[6] Bejan *et al.* 2005, 27–35.
[7] Aldea *et al.* 1980, 151–176.
[8] Dragotă *et al.* 2002, 58–95.
[9] Țiplic, Pinter 2007, 223–141.
[10] Inel *et al.* 2003, 39–65.
[11] Bakó 1969, 337–342.

din sârmă de argint cu o lungime de 1,4 cm și grosimea în secțiune de 0,1 cm, probabil provenit de la o bijuterie aflată pe bazin. ***(Planșa IV).***

– Cx16 este orientat V-E cu forma gropii de mormânt aproximativ patrulateră și colțurile rotunjite, având adâncimea de 30 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul măsoară 151 cm. Ca inventar funerar are: două inele de tâmplă cu capăt răsucit în formă de „S", cu diametrul de 1,8 cm, respectiv 1,7 cm și grosimea în secțiune de 0,2 cm pentru ambele, fiind identificate în stânga craniului și sub craniu la desfacerea scheletului; inel din bandă cu diametrul de 1,5 cm, lățimea de 0,4 cm și grosimea de 0,2 cm, descoperit la mâna dreaptă. ***(Planșa V).***

– Cx17, cu orientare pe direcția V-E, are forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite și adâncimea de 33 cm de la conturare, iar scheletul măsoară 134 cm lungime. Inventarul arheologic constă în inele de tâmplă cu capăt răsucit în formă de „S" găsite, unul în stânga craniului și altul sub craniu, la desfacerea scheletului și au diametrul de 1,6 cm, respectiv 1,7 cm, grosimea în secțiune de 0,3 cm, respectiv 0,2 cm; un inel torsadat cu diametrul de 1,7 cm și grosimea de 0,2 cm, găsite la mâna stângă; un inel împletit cu diametrul 1,8 cm și grosimea de 0,3 cm la mâna dreaptă; o monedă din zona craniului cu diametrul de 1,4 cm și 0,1 cm grosimea în secțiune. ***(Planșa VI).***

– Cx18 este orientat V-E cu groapa de mormânt patrulateră și colțuri rotunjite având adâncimea de 15 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul măsoară o lungime de 118 cm. Ca inventar funerar are: un inel de tâmplă cu capăt răsucit în formă de „S" descoperit în dreapta craniului, cu diametrul de 1,5 cm și grosimea de 0,2 cm; inel torsadat realizat din trei fire de argint găsit pe mâna stângă și cu dimensiunile de 1,4 cm și 0,2 cm grosime. ***(Planșa VII).***

– Cx19 are orientarea pe direcția SVV-NEE, iar groapa de mormânt păstrează forma sicriului cu o adâncime de 7 cm de la nivelul de conturare. Scheletul măsoară lungimea de 150 cm, iar ca inventar are o lamă de cuțit lângă femurul stâng având dimensiunile de 11,3 cm lungime, 2 cm lățime, 1 cm grosime; amnarul se afla sub lama de cuțit și avea dimensiunile de 4,8 cm lungime, 8,2 cm lățime și 0,5 cm grosime în secțiune. ***(Planșa VIII).***

– Cx30A are orientarea pe direcția SVV-NEE cu groapa de mormânt de formă patrulateră cu colțuri rotunjite cu adâncimea de 9 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul este de 150 cm lungime. Ca inventar are un inel descoperit în zona bazinului și are diametrul de 1,7 cm și grosimea în secțiune de 0,1 cm. ***(Planșa IX).***

– Cx31 este orientat pe direcția SVV-NEE, mormânt patrulater cu colțuri rotunjite, având adâncimea de 23 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul de 152 cm lungime. Inventarul arheologic constă în coaja de ou aflată lângă picior în zona articulațiilor la rotula femurului drept și o monedă descoperită în zona craniului cu diametrul de 1,7 cm și grosimea în secțiune de 0,1 cm. ***(Planșa X).***

– Cx32 este orientat pe direcția SVV-NEE mormântul păstrând forma gropii specifică înmormântării în giulgiu și având adâncimea de 33 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul măsoară 154 cm lungime. Inventarul funerar constă în: inel de tâmplă cu capăt răsucit în formă de „S" descoperit în stânga craniului și are diametrul de 1,7 cm și grosimea în secțiune de 0,2 cm; un inel digital găsit în zona bazinului, cu diametrul de 1,5 cm și grosimea în secțiune de 0,2 cm. ***(Planșa XI).***

– Cx33 este orientat pe direcția SVV-NEE, cu forma gropii de mormânt ovală ce măsoară o adâncime de 19 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 135 cm. Ca inventar funerar a fost găsit un inel de tâmplă cu capăt răsucit în formă de „S" descoperit sub craniu în partea dreaptă având 1 cm în diametru și o grosime de 0,1 cm în secțiune. ***(Planșa XII).***

– Cx37 are orientarea pe direcția SVV-NEE, cu groapa de mormânt patrulateră și colțuri rotunjite, măsurând adâncimea de 45 cm de la nivelul conturării, iar scheletul are 140 cm lungime. Ca inventar arheologic are un inel torsadat aflat lângă falangele mâinii drepte, cu diametrul de 1,6 cm și cu grosimea în secțiune de 0,1 cm; o monedă fragmentată pe jumătate găsită sub ultima coastă din partea stângă, cu diametrul de 1,4 cm. ***(Planșa XIII).***

– Cx42 are orientarea pe direcția SVV-NEE, cu groapa de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite, măsurând adâncimea de 27 cm de la nivelul conturării, iar scheletul are 148 cm lungime. Ca inventar arheologic are un inel de tâmplă cu capăt răsucit în formă de „S", cu diametrul de 1,4 cm

cu grosimea în secțiune de 0,2 cm, găsit în stânga craniului; un fir de sârmă din argint descoperit pe femurul drept în partea superioară și are lungimea de 1 cm cu grosimea în secțiune de 0,1 cm. ***(Planșa XIV).***

– Cx52 este orientat pe direcția SVV-NEE iar forma gropii de mormânt nu s-a putut stabili. Din schelet sunt păstrate doar câteva oase și ca inventar, o monedă ruptă pe jumătate cu diametrul de 1,7 cm și grosimea în secțiune de 0,2 cm, descoperită în zona femurului. ***(Planșa XV).***

– Cx54 are orientarea pe direcția SVV-NEE cu groapa de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite, măsurând adâncimea de 14 cm de la nivelul conturării, iar scheletul are 146 cm lungime. Ca inventar arheologic are: un inel de buclă cu diametrul de 1,6 cm, cu 0,2 cm grosime în secțiune, găsit în dreapta craniului; un inel digital descoperit în zona bazinului cu diametrul de 1,8 cm și 0,2 cm grosimea în secțiune. ***(Planșa XVI).***

– Cx56 este orientat pe direcția SVV-NEE cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 31 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 143 cm. Ca inventar funerar au fost găsite două inele de tâmplă cu capăt răsucit în formă de „S", descoperite unul în dreapta craniului și unul sub craniu, la desfacerea scheletului. Au diametrul de 1,5 cm și o grosime de 0,3 cm în secțiune, respectiv 1,6 cm – 0,3 cm; o brățară cu diametrul de 6 cm și 0,5 cm grosime în secțiune, descoperită pe antebrațul drept. ***(Planșa XVII).***

– Cx60 este orientat pe direcția SVV-NEE cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite, ce măsoară o adâncime de 11 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 158 cm. Ca inventar funerar au fost găsite un inel din bandă descoperit la falangele mâinii drepte, cu diametrul de 1,5 cm și o grosime de 0,2 cm în secțiune, iar lățimea de 0,4 cm și o monedă cu diametrul de 1.9 cm și 0,1 cm grosime în secțiune, descoperită în mâna dreaptă. ***(Planșa XVIII).***

– Cx61 este orientat pe direcția SVV-NEE cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite, ce măsoară o adâncime de 21 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 148 cm. Ca inventar funerar a fost găsit un inel de buclă descoperit în dreapta craniului cu diametrul de 1,8 cm și o grosime de 0,2 cm în secțiune. ***(Planșa XIX).***

– Cx2 este tăiat de șanțul modern de desecare și are orientarea pe direcția V-E, cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite, ce măsoară o adâncime de 5 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 150 cm. Ca inventar funerar a fost găsit un inel digital descoperit în zona bazinului cu diametrul de 2 cm și o grosime de 0,3 cm în secțiune; o monedă pe jumătate fragmentată descoperită la desfacerea scheletului cu diametrul de 1,4 cm și 0,1 grosime în secțiune. ***(Planșa XX).***

2. Morminte fără inventar

– Cx5 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 17 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 150 cm. ***(Planșa XXI).***

– Cx7 este orientat pe direcția SVV-NEE cu forma gropii de mormânt neregulată ce măsoară o adâncime de 17 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 151 cm. ***(Planșa XXI).***

– Cx11A este orientat pe direcția V-E, groapa de mormânt păstrează forma specifică depunerii defunctului în giulgiu și măsoară o adâncime de 27 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 149 cm. ***(Planșa XXI).***

– Cx12 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 27 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 149 cm. ***(Planșa XXI).***

– Cx15 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 8 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 95 cm. ***(Planșa XXII).***

– Cx4 este orientat pe direcția SVV-NEE cu forma gropii de mormânt neregulată ce măsoară o adâncime de 12 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 168 cm. ***(Planșa XXII).***

– Cx9 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt neregulată ce măsoară o adâncime de 4 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 132 cm. ***(Planșa XXII).***

– Cx10 este orientat pe direcția SVV-NEE cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 18 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 140 cm. ***(Planșa XXII).***

– Cx13 este orientat pe direcția SSV-NNE forma gropii și scheletul fiind distruse de scarificator. ***(Planșa XXIII).***

– Cx14 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt neregulată ce măsoară o adâncime de 11 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul măsoară lungimea de 147. ***(Planșa XXIII).***

– Cx24 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt neregulată ce măsoară o adâncime de 8 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 130 cm. ***(Planșa XXIII).***

– Cx25 este orientat pe direcția SSV-NNE forma gropii și scheletul fiind distruse de scarificator. ***(Planșa XXIII).***

– Cx26 a păstrat doar femurul stâng. ***(Planșa XXIV).***

– Cx27 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt neregulată ce măsoară o adâncime de 4 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 152 cm. ***(Planșa XXIII).***

– Cx28 este orientat pe direcția SSV-NNE cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 8 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 154 cm. ***(Planșa XXIV).***

– Cx29 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 11 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 150 cm. ***(Planșa XXIV).***

– Cx30B este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt neregulată ce măsoară o adâncime de 3 cm de la nivelul de conturare, scheletul fiind distrus. ***(Planșa XXV).***

– Cx34 este orientat pe direcția SSV-NNE groapa de mormânt păstrează forma specifică depunerii defunctului în giulgiu și măsoară o adâncime de 4 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul este distrus. ***(Planșa XXV).***

– Cx38 este orientat pe direcția SVV-NEE cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 21 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 155 cm. ***(Planșa XXV).***

– Cx39 este orientat pe direcția SVV-NEE cu forma gropii de mormânt neregulată ce măsoară o adâncime de 6 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 158 cm. ***(Planșa XXV).***

– Cx40 este orientat pe direcția SVV-NEE cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 3 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 150 cm (fără craniu). ***(Planșa XXVI).***

– Cx43 este orientat pe direcția SVV-NEE forma de mormânt nu s-a putut stabili din schelet fiind păstrate doar câteva oase. ***(Planșa XXVI).***

– Cx48 este orientat pe direcția SVV-NEE, forma gropii de mormânt nu s-a putut stabili, din schelet sunt păstrate doar câteva oase. ***(Planșa XXVI).***

– Cx51 este orientat pe direcția V-E, forma gropii de mormânt nu s-a putut stabili, din schelet sunt păstrate doar câteva oase. ***(Planșa XXVI).***

– Cx57 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite ce măsoară o adâncime de 28 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul cu lungimea de 157 cm. ***(Planșa XXVII).***

– Cx58 este orientat pe direcția V-E groapa de mormânt păstrează forma specifică depunerii defunctului în giulgiu și măsoară o adâncime de 5 cm de la nivelul de conturare, scheletul măsoară 164 cm lungime. ***(Planșa XXVII).***

– Cx59 este orientat pe direcția V-E cu forma gropii de mormânt neregulată ce măsoară o adâncime de 4 cm de la nivelul de conturare, din schelet s-au păstrat câteva fragmente. ***(Planșa XXVII).***

– Cx62 este orientat pe direcția SSV-NEE cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri

rotunjite ce măsoară o adâncime de 12 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 150 cm. ***(Planșa XXVIII).***

– Cx1 este orientat pe direcția SSV-NEE cu forma gropii de mormânt patrulateră cu colțuri rotunjite, tăiată de un șanț modern de desecare ce măsoară o adâncime de 7 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 135 cm. ***(Planșa XXVIII).***

– Cx3 este tăiat de șanțul modern de desecare și este orientat pe direcția SSV-NEE, cu forma gropii de mormânt ovală ce măsoară o adâncime de 8 cm de la nivelul de conturare, iar scheletul are lungimea de 163 cm. ***(Planșa XXVIII).***

– Cx47 este tăiat de șanțul modern de desecare, cu orientarea pe direcția SVV-NEE, forma de mormânt nu s-a putut stabili, din schelet sunt păstrate doar câteva oase. ***(Planșa XXVIII).***

O clasificare a poziționării mormintelor în sit ne arată faptul că cele mai multe dintre ele, în număr de 27 sunt orientate pe direcția SVV-NEE, dar mai sunt 19 morminte pe direcția V-E și două orientate SSV-NNE.

Orientarea mormintelor în sit		
SVV-NEE 27	V-E 19	SSV-NNE 2
Cx1; Cx3; Cx4; Cx7; Cx10; Cx19; S3Cx25; Cx30A; Cx30B; Cx31; Cx32; Cx33; Cx34; Cx37; Cx38; Cx39; Cx40; Cx42; Cx43; Cx47; Cx48; Cx52; Cx54; Cx56; Cx60; Cx61; Cx62	Cx2; Cx5; Cx6; Cx8; Cx9; Cx11A; Cx12; Cx14; Cx15; Cx16; Cx17; Cx18; Cx24; Cx27; Cx29; Cx51; Cx57; Cx58; Cx59	Cx13; Cx29

IV. Poziția defunctului în mormintele de la Teremia Mică-*La Cimitir*

În necropola de la Teremia defuncții sunt așezați în poziția decubit dorsal având brațele poziționate astfel:

1. Cu brațele pe lângă corp: Cx5, Cx11A, Cx18, Cx24, Cx29, Cx28, Cx38, Cx39, Cx40, Cx42, Cx57, Cx58, Cx62. ***(Planșa XXIX a).***

Morminte în care defunctul este așezat în această poziție au fost găsite la Blandiana, Cluj-Napoca-*Str. Zapolya*, Gîmbaș[12], Orăștie-*Dealul Pemilor X2*[13], Vladimirescu[14], Alba Iulia-*Str. Brîndușei*[15], Alba Iulia-*Izvorul Împăratului*[16], Svinița, Kikinda-*Oluš*, Szöreg-*Homokbánya*, Voiteni, Cenad[17], Gornea[18], Șipotu Vechi-*Mârvilă*, Kikinda-*Vešalo*[19], Ilidia[20].

2. Cu brațul drept pe lângă corp și stângul pe torace: Cx32, Cx60. ***(Planșa XXIX b).***

Analogii: Blandiana[21].

3. Cu brațul stâng pe lângă corp și antebrațul drept pe bazin: Cx16, Cx31, Cx37. ***(Planșa XXIX c).***

Morminte în care defunctul este așezat astfel au fost găsite la Blandiana, Cluj-Napoca-*Str. Zapolya*[22], Alba Iulia-*Str. Brîndușei*[23], Alba Iulia-*Izvorul Împăratului*[24], Dudeștii Vechi-*Movila lui Dragomir*[25].

---

[12] Dragotă 2006, 47.
[13] Țiplic, Pinter 2007, 154–162.
[14] Dragotă 2006, 47.
[15] Rustoiu *et al.* 2009, 80.
[16] Dragotă 2015, 167, Blăjan 2002.
[17] Oța 2008, 44.
[18] Țeicu, Lazarovici 1996, 80–96.
[19] Oța 2007–2008, 286.
[20] Țeicu 2016, 589.
[21] Dragotă 2006, 47.
[22] *Ibidem.*
[23] Rustoiu *et al.* 2009, 80.
[24] Dragotă 2015, 166.
[25] Bejan *et al*, 2005, 28–29.

4. Cu ambele brațele aduse spre umeri: Cx10. ***(Planșa XXIX d).***

Această poziție anatomică a defunctului are analogii la Pojejena, Blandiana[26], Caraș-Severin[27], Gornea[28], Vojlovica, Humka-*Azotata*[29], Ilidia[30].

5. Cu antebrațul stâng pe piept și dreptul pe bazin: Cx8. ***(Planșa XXIX e).***

Analogii pentru această așezare a defunctului în mormânt se întâlnesc la Orăștie-*Dealul Pemilor*[31], Alba Iulia-*Str. Brîndușei*[32].

6. Cu ambele brațe pe bazin: Cx7, Cx4, Cx17, Cx14, Cx19, Cx61, Cx2, Cx3. ***(Planșa XXIX f).***

Morminte în care defunctul este așezat astfel întâlnim la Orăștie-*Dealul Pemilor X2*[33], Vladimirescu[34], Alba Iulia-*Str. Brîndușei*[35], Șipotu Vechi-*Mârvilă*[36], Gornea[37], Szöreg-*Homokbánya*[38], Dudeștii Vechi-*Movila lui Dragomir*[39], Pâclișa-*La Izvoare*[40].

7. Cu brațul drept pe lângă corp și stângul pe bazin: Cx12, Cx27, Cx30A. ***(Planșa XXIX g).***

Morminte în care defunctul este așezat astfel au fost găsite la Vladimirescu[41], Alba Iulia-*Str. Brîndușei*[42], Dudeștii Vechi-*Movila lui Dragomir*[43].

V. Inventar arheologic

1. Inelele de tâmplă cu capăt în formă de „S"

În necropola de la Teremia-*La Cimitir* au fost descoperite 11 inele de tâmplă cu capăt în formă de „S" în opt morminte diferite: Cx6, Cx16, Cx17, Cx18, Cx32, Cx33, Cx42, Cx56. ***(Planșa XXIX 2, 11, 12, 14, 15, 18, 25, 22, 27, 4, 5).***

Inelele de tâmplă cu capăt în formă de „S" au diametrul de 2–3 centimetrii, foarte rar mai mică. Această piesă este atribuită în egală măsură slavilor cât și maghiarilor, găsindu-se printre elementele definitorii ale culturii Bijelo-Brdo. În intervalul secolelor X-XII, inelele de tâmplă cu capătul în formă de „S" au cunoscut o remarcabilă răspândire în spațiul din centrul și sud-estul european[44]. Acest fapt a generat opinii contradictorii cu privire la origine și centrele culturale ce au generat acest tip de podoabe. În opinia lui Alan Kralowansky, inelele de tâmplă serveau la împodobirea părului, la legarea cozilor, la strângerea lor la tâmple sau pe frunte[45]. J. Hampel spunea că *„slavii își împleteau părul în șuvițe și prindeau în acestea cercuri (inele), în regiunea tâmplelor, specifice artei lor... Se găsesc în acele zone ale Europei, unde au trăit și anterior slavi..."*[46]. Opinia sa este întărită prin observațiile lui Bela M. Szöke și E. Vandor care susțin funcția practică de legare a părului la spate, având astfel și un scop decorativ[47].

---

[26] Dragotă 2006, 47.
[27] Oța 2008, 48.
[28] Țeicu, Lazarovici 1996, 80–96.
[29] Oța 2007–2008, 286.
[30] Țeicu 2016, 589.
[31] Țiplic,Pinter 2007, 154–162.
[32] Rustoiu *et al.* 2009, 80.
[33] Țiplic, Pinter 2007, 154–162.
[34] Dragotă 2006, 47.
[35] Rustoiu *et al.* 2009, 80, Kudler et al. 2005, 201–228.
[36] Oța 2008, 45.
[37] Țeicu, Lazarovici 1996, 80–96.
[38] Oța 2007–2008, 286.
[39] Bejan *et al.* 2005, 28–29.
[40] Dragotă *et al.* 2002, 62.
[41] Dragotă 2006, 47.
[42] Rustoiu *et al.* 2009, 80.
[43] Bejan *et al.* 2005, 28–29.
[44] Dragotă 2006, 33–38.
[45] Țeicu 2009, 45.
[46] Rustoiu *et al.* 2009, 84.
[47] Dragotă 2006, 33–38.

După spusele lui R. R. Heitel, inelele de tâmplă cu capătul în formă de „S" apar în arealul intracarpatic în secolul X. Până la sfârșitul secolului, diametrul acestora era de 1,2–3,5 cm. O dată cu începutul secolului XI, inelele de tâmplă se prezintă cu un diametru mai redus, de 2 cm și cu firul de sârmă circular în secțiune mai gros[48].

Acest tip de inel a fost descoperit în mai multe puncte cercetate arheologic[49] precum Banatsko Arandelovo, Vinograd-*Movilă nivelată*, Cuptoare-*Sfocea*, Kuvin-*Grad*, Deszk-D, Deta, Duplaj-*Grad*, Felnac, Kiszombor-B, Foragö, Kokrin, Szöreg-*Homokbáya*, Șopotu Vechi-*Mârvilă*, Taraș-*Selište*, Vojlovica-*Humka Azotara*, Sânnicolaul Mare[50], Dudeștii Vechi-*Movila lui Dragomir*[51], Gornea-*Căunița de Sus*[52], Hodoni-*Pocioroane*[53], Ilidia-*Funii*[54], Pîclișa-*La Izvoare*[55], Orăștie-*Dealul Pemilor X2*[56], Alba Iulia-*Str. Brîndușei*[57], Alba Iulia-*Stația de Salvare*[58], Alba Iulia-*Str. Vânătorilor*[59], Hunedoara-*Kincses*, Simeria Veche[60], Moldovenești[61], Baia Mare, Foieni, Nădlac, Oradea, Zimandul Nou[62], Arad-*Földvar*, Benic, Biharia, Bijelo-Brdo-*Str. Venetia*, Bodrogu Vechi, Cluj Napoca, Cristurul Secuiesc, Dăbâca, Dvorniky, Geoagiu de Jos, Gîrbova, Kloštar Podrovski, Košuty, Streisîngeorgiu, Svinjarevac, Veliki Bukovec, Vukovar-*Lijéva bara*, Zalău[63], Vărșand-*Movila dintre Vii*[64].

Pe lângă formele noi care apar în cultura Bijelo-Brdo, J. Giesler menționează și inelele de tâmplă cu o extremitate în formă de „S" de format mai mare. Acestea vor suferi o modificare a formei, la limita dintre etapele culturii Bijelo-Brdo I și Bijelo-Brdo II, devenind mai mici, lucrate din argint, iar pe bucla în formă de „S" apar nervuri longitudinale. O altă schimbare a formei se produce în faza culturii Bijelo-Brdo II târzie, când inelele de tâmplă devin mai masive, iar canelarea „S"-ului apare tot mai frecvent[65].

2. Inele de buclă

În necropola medievală din Teremia fost descoperite două inele de buclă realizate dintr-un fir de sârmă de argint circular în secțiune, unul în Cx54 și altul în Cx61. ***(Planșa XXX 21, 30).***

Inelele de buclă, cunoscute și cu denumirea de verigi de păr, se caracterizează printr-un fir de sârmă circular în secțiune având capetele depărtate, apropiate sau petrecute[66]. Astfel de inele sunt întâlnite la Banatsko Arandelovo, Hunedoara[67], Felnac, Pančevo, Șopotu Vechi-*Mârvilă*, Timișoara-*Cioreni*[68], Gornea-*Căunița de Sus*[69], Hodoni-*Pocioroane*[70], Alba Iulia, Blandiana-*În Vii*, Ciacova, Cluj-Napoca, Covăsânț, Deva-*Micro 15*, Foieni, Gâmbaș-*Măguricea*, Moftinul Mic, Nădlac, Oradea,

---

[48] Dragotă *et al.* 2006, 61, Oța *et al.* 2006, 82–83.
[49] Dragotă *et al.* 2002, 57 fig. 144,145, 59 fig. 155, 156, 157, 158, 60 fig. 159,160
[50] Oța 2007–2008, 271–283.
[51] Bejan *et al.* 2005, 27–35.
[52] Țeicu, Lazarovici 1996, 88.
[53] Drașoveanu *et al*, 1996, 35–38 Pl. LIV-M.2, LV-M.4, LXI-M.13,14.
[54] Țeicu 2016, 579–594.
[55] Ciugudean, Dragotă 2001, 273–275; Dragotă *et al.* 2002, 59; Inel et al. 2003, 46, fig. 162, 47, fig. 163–166, 48, fig. 212–214.
[56] Țiplic, Pinter, 2007, 153–162.
[57] Rustoiu *et al.* 2009, 84–88; Dragotă *et al.* 2006, 43–65.
[58] Blăjan, Popa 1983, 375–380; Inel *et al.* 2003, 41 fig. 137, 138.
[59] Dragotă 2006, 68, Inel *et al.* 2003, 45 fig. 158.
[60] Pinter *et al.* 2006, 62.
[61] Oța *et al.* 2006, 106, fig. 3, 4, 107, fig. 7–10.
[62] Dragotă 2014, 31–36.
[63] Dragotă 2006, 66–73.
[64] Oța *et al.* 2006, 79–82.
[65] *Dragotă 2006*, 68–73.
[66] Dragotă *et al.* 2002, 50, fig. 115, 51, fig. 118, 119, 52, fig. 122, 57, fig. 143.
[67] Oța 2008, 84–85.
[68] Oța 2008, 85.
[69] Țeicu, Lazarovici 1996, 80–96.
[70] Drașoveanu, *et alii*. 1996, 36–38.

Pîclișa-*La Izvoare*, Salonta, Șiclău, Vărșand-*Movila dintre Vii*, Zimandul Nou[71], Orăștie-*Dealul Pemilor X2*, Szakcs-*Str. Déak Ferenk*, Szöb-*Kiserdö*, Vukovar-*Lijeva bara*, Zalău[72].

3. Inele digitale

Inelele de secol XI-XV au fost clasificate de Luminița Dumitru, în două mari grupe, inele cu *chaton* și cele fără *chaton*. Cuvântul provine din terminologia franceză și se referă la capul inelului. Inelele simple, realizate dintr-o bandă îngustă de metal sau mai multe fire de sârmă răsucite se înscriu în categoria inelelor fără *chaton*[73].

Piesele cel mai des întâlnite în necropolele medievale sunt inelele digitale, având corespondențe în spațiul sud-est și central european. La realizarea celor mai simple inele s-a utilizat un fir de sârmă, în secțiune circular, romboidal sau triunghiular[74]. Pe lângă inelele cu dimensiune fixă se găsesc și cele cu capete deschise și subțiate[75]. Descoperiri de această natură au fost făcute în mai multe puncte cercetate arheologic, exemple având la Alba Iulia-*Izvorul Împăratului*[76], Alba Iulia-*Str. Brîndușei*[77], Alba Iulia-*Stația de Salvare*[78], Pîclișa-*La Izvoare*[79], Deva-*Micro 15*, Hunedoara-*Dealul cu comori*[80], Oradea, Zimandul Nou, Foieni, Vărșand-*Movila dintre Vii*[81], Hodoni-*Pocioroane*[82], Moldovenești[83].

La Teremia, în necropola *La Cimitir*, au fost descoperite patru inele digitale realizate dintr-un fir de sârmă simplă confecționat din argint sau din bronz, circulare în secțiune. Inelele au fost identificate în mormintele Cx30A, Cx32, Cx54, Cx2. ***(Planșa XXX 23, 26, 20, 31).***

4. Inele din bandă

În cimitir au fost descoperite patru inele realizate dintr-o bandă de bronz, cu capetele unite și petrecute. Unul singur are capetele depărtate lipsind fragmente din el. Acestea se află în mormintele Cx6, Cx8, Cx16, Cx60. ***(Planșa XXX 3, 10, 13, 24).***

Astfel de inele au fost întâlnite la Dudeștii Vechi-*Movila lui Dragomir*[84] Orăștie-*Dealul Pemilor X2*[85], Szentes-*Szentlázló*, Timișoara-*Cioreni*, Vărșand-*Movila dintre Vii*, Vukovar-*Lijeva bara*[86], Cuptoare-*Sforgea*, Deszk-*Olaj*[87], Alba Iulia[88], Cluj Napoca[89], Covăsânț, Nădlac, Oradea, Șeitin, Vizejdia, Zimandul Nou[90].

5. Inele torsadate și împletite

Inelele torsadate au fost realizate prin împletirea a 2–3 sârme, fiind supțiate la extremități prin aplatizare. Apar destul de frecvent în mormintele medievale din secolele XI-XII[91]. Descoperiri

---

[71] Dragotă 2014, 21–27.
[72] Rustoiu *et al.* 2009, 88–89.
[73] Țeicu 2009, 41–44.
[74] Dragotă *et al.* 2002, 50, fig. 116, 56, fig. 139.
[75] Dragotă *et al.* 2006, 63.
[76] Dragotă 2015, 166–170, Blăjan 2002.
[77] Rustoiu *et al.* 2009, 94–97.
[78] Blăjan, Popa 1983, 375–380.
[79] Dragotă *et al.* 2002, 63–69; Ciugudean, Dragotă 2001, 272–277.
[80] Dragotă *et al.* 2006, 63.
[81] Oța et al. 2006, 79–82; Dragotă 2014, 151–152.
[82] Drașoveanu, *et al*, 1996, 36, 40 Pl. LVII
[83] Bakó 1969, 337–342.
[84] Bejan *et al.* 2005, 27–35.
[85] Țiplic 2013, 223–241.
[86] Dragotă 2006, 77.
[87] Oța 2008, 108.
[88] Inel *et al.* 2003, 56 fig. 205; Dragotă *et al.* 2006, 31–78.
[89] Dragotă *et al.* 2006, 63.
[90] Dragotă 2014, 163.
[91] Dragotă 2006, 74.

similare se pot găsi la Pîclișa-*La Izvoare*[92], Banatsko Arandelovo, Botos-*Mlaka*, Deszk-D, Pojejena, Mokrin, Felnac, Kikinda-*Vešalo*, Kikinda-*Gard*, Klarafalva-B, Duplaj, Kiszombr-B, Sânnicolaul Mare[93], Alba Iulia, Hunedoara-*Kincses*, Streisângeorgiu, Vărșand-*Movila dintre Vii*[94], Felnac, Foieni, Zimandul Nou[95], Hodoni-*Pocioroane*[96], Dudeștii Vechi-*Movila lui Dragomir*[97], Moldovenești[98].

La Teremia au fost descoperite patru inele torsadate din care unul este împletit. Două inele sunt realizate prin folosirea a trei fire de argint torsadate împreună sau împletite. Despre celelalte inele se poate spune ca sunt realizate prin torsadarea unui singur fir de argint circular în secțiune deoarece la acestea nu se poate observa îmbinarea firelor la capete și nici sistemul de împletire. Aceste inele au fost găsite în mormintele Cx17, Cx18, Cx37. ***(Planșa XXX 16, 17, 19, 29).***

6. Brățări

Piesele pentru brațe au fost foarte diversificate din punct de vedere tipologic. Pe lângă brățările cu formă simplă realizate printr-o bară de metal îndoită, circulară, romboidală sau hexagonală, în secțiune, se disting și cele confecționate prin turnare. Piesele simple au extremitățile boante sau ascuțite și sunt des răspândite în secolele X-XI. Deschiderea diametrului lor este cuprinsă între 4–7/8 cm[99].

După B. Szöke, brățările deschise, rotunde în secțiune și îngustate la capete se pot plasa în perioada cuceririi spațiului ungar. J. Giesler susține apariția lor în orizontul vechi maghiar și transmise în cultura Bijelo-Brdo I timpurie[100] în timp ce, în secolul al XI-lea, devine frecvent tipul rombic sau hexagonal în secțiune, cu capetele boante[101]. Exemplare care prezintă aceste caracteristici, au fost descoperite la Alba Iulia-*Stația de Salvare*[102], Arad-*Földvár*, Hunedoara-*Dealul cu comori*, Timișoara-*Cioreni*[103], Moldovenești[104].

Brățările cu protome se pot data în secolul al XI-lea, după cum ne spune L. Kovács. Acest tip de brățară se găsește la Arad-*Földvár*, Mîsca, Oradea, Vărșand-*Laposhalom*[105], Bijelo-Brdo-*Str. Veneția*[106], Moldovenești[107].

În cimitirul medieval de la Teremia au fost descoperite doar două brățări realizate din argint, una cu protome unite și alta dintr-o bară romboidală în secțiune. Au fost descoperite în mormintele Cx6, Cx56. ***(Planșa XXX 1, 6).***

7. Cuțit și amnar

În cimitirul de la Teremia s-au mai descoperit o lamă de cuțit și un amnar în mormântul Cx19. ***(Planșa XXX 7, 8).***

Cuțitul și amnarul apar frecvent începând cu secolele X-XI. Ele sunt adesea așezate în morminte la membrele inferioare. Analogii pentru cuțit apar la Alba Iulia-*Izvorul Împăratului*[108], Alba Iulia-*Str.*

---

[92] Dragotă. *et al.* 2002, 63; Inel *et al.* 2003, 51–52, fig. 180, 183, 57–58, fig. 206, 211.
[93] Oța 2008, 108–109.
[94] Dragotă *et al.* 2006, 64; Oța *et al.* 2006, 117, fig. 4.
[95] Dragotă, 2014, 156–157.
[96] Drașoveanu, *et al,* 1996, 36, Pl. LXI
[97] Bejan *et al.* 2005, 27–35.
[98] Oța et al. 2006, 107 fig. 6.
[99] Dragotă 2006, 78–79.
[100] Dragotă *et al.* 2006, 67.
[101] Dragotă *et al.* 2003, 91.
[102] Blăjan, Popa 1983, 379.
[103] Dragotă *et al.* 2003, 91.
[104] Oța *et al.* 2006, 107 fig. 1–3.
[105] Dragotă *et al.* 2006, 71–72.
[106] Dragotă *et al.* 2003, 95.
[107] Dragotă 2006, 87.
[108] Dragotă 2015, 167, Blăjan 2002.

Brînduşei[109], Alba Iulia-*Staţia de Salvare*[110], Alba Iulia-*Spitalul Veterinar*, Blandiana, Sebeş[111], Pîclişa-*La Izvoare*[112], Cenad, Szöreg-*Homokbáya*[113], Moldoveneşti[114]. Analogii pentru amnar sunt întâlnite la Alba Iulia[115], Cluj Napoca, Deva-*Micro 15*, Gâmbaş-*Măguricea*, Vukovar-*Lijeva bara*, Deszk, Dudeştii Vechi, Cenad, Olaj, Jazovo, Kiszombor, Klarafalva, Tiszasziget-*Molnar*[116], Červenik, Nesvady, Sered I[117].

8. Monede

Din secolul XI, când apare moneda în cadrul ritualului funerar de înmormântare şi până în secolul XIII, când aceasta dispare, o găsim în morminte având mai multe funcţionalităţi. Cea mai frecventă funcţionalitate acceptată de arheologi este moneda ca obol. În morminte apare şi moneda cu rolul de podoabă-talisman, aceasta fiind secţionată voit în jumătate sau pe sfert, reprezentând astfel distrugerea ei simbolică. Moneda poate apărea şi ca simbol al statutului social, religios sau ca simbol al memoriei în mormintele în care monedele sunt mai multe la număr şi aşezate pe şiruri[118].

În necropolă au fost descoperite şase monede în mormintele Cx17, Cx31, Cx37, Cx52, Cx60, Cx2. Din păcate, monedele nu s-au conservat bine iar după restaurare până în momentul de faţă nu au putut fi datate. ***(Planşa XXXI).***

9. Ofrande

Ofranda de ouă este întâlnită în lumea germanică, slavă, avară şi maghiară. Depunerea ofrandei de ouă între gambe se remarcă în secolele VII-VIII la Radvaň nad Dunajom şi în necropole din secolele X-XI la Malé Kosihy şi Majs. Depuneri de ofrande de ouă în alte poziţii s-au găsit în necropolele de la Majs şi Szeged-*Kiskundorozsma*[119]. În Teremia-*La Cimitir* s-a descoperit coajă de ou în mormântul Cx31, în zona rotulei de la piciorul drept al defunctului.

În necropolele de secol X, ofranda de ouă apare depusă în dreptul organelor genitale sau al articulaţiilor. Se întâlnesc 1–2 cazuri pe necropolă. S-a descoperit la Alba Iulia-*Staţia de Salvare*[120], Alba Iulia-*Izvorul Împăratului*[121], Alba Iulia-*Str. Brînduşei*[122].

Inventarul arheologic din mormintele de secol XI din Teremia Mică-*La cimitir*		
Inel de tâmplă cu capăt în formă de „S”	Pe partea dreaptă a craniului	Cx18; Cx33; Cx56;
	Pe partea stângă a craniului	Cx6; Cx16; Cx32; Cx42
	Sub craniu	Cx16; Cx17; Cx56
Inel de buclă	Pe partea dreaptă a craniului	Cx54; Cx61
Inel din bandă	Mâna dreaptă	Cx6; Cx8; Cx16; Cx60
Inel torsadat şi împletit	Mâna stângă	Cx17; Cx18
	Mâna dreaptă	Cx17; Cx37
Inele digitale	Mâna dreaptă	Cx2
	Zona bazinului	Cx30A; Cx32; Cx54

[109] Dragotă *et al.* 2006, 28–58; Kudler *et al.* 2005, 201–228.
[110] Dragotă 2015, 167.
[111] Dragotă 2006, 116.
[112] Dragotă *et al.* 2002, 62.
[113] Oţa 2008, 139.
[114] Dragotă 2006, 116.
[115] Inel *et al.* 2003, 43 fig. 147; Dragotă *et al.* 2006, 28, 55
[116] Rustoiu *et al.* 2009, 106–107.
[117] Dragotă 2006, 107.
[118] Ţiplic 2017, 301–323.
[119] Dragotă 2015, 168.
[120] Dragotă 2006, 56.
[121] Dragotă 2016, 7–15.
[122] Dragotă 2015, 167–168; Kudler et al. 2005, 201–228.

Inventarul arheologic din mormintele de secol XI din Teremia Mică-*La cimitir*		
Brățară	Mâna dreaptă	Cx56
	Mâna stângă	Cx6
Sârmă de argint	Pe bazin	Cx8
	Pe femurul drept	Cx42
Monedă	În zona craniului	Cx2
	În stânga craniului	Cx17
	În zona bazinului	Cx32
	Sub ultima coastă din partea stângă	Cx37
	În zona falangelor de le mâna dreaptă	Cx60
Cuțit	Lângă femurul stâng	Cx19
Amnar	Sub cuțit	Cx19
Coajă de ou	În zona rotulei piciorului grept	Cx31

VI. Considerații finale

Pe baza cercetărilor putem spune că avem de a face cu o necropolă în cadrul căreia mormintele sunt organizate în șiruri paralele, iar defuncții sunt așezați în poziția decubit dorsal, cei mai mulți dintre ei având brațele așezate pe lângă corp. Cele mai multe morminte cu inventar, 11 la număr, sunt orientate pe direcția SVV-NEE. Inventarul arheologic poate fi încadrat în perioada secolelor X-XI datorită corespondenței tipologice cu piese găsite în mai multe puncte cercetate din spațiul intracarpatic.

Bibliografie

Aldea et al. 1980: Aldea I., Stoicovici E., Blăjan M., *Cercetări arheologice în cimitirul prefeudal de la Ghirbom*, Apulum XVIII, 1980, 151–176.

Bakó 1969: Bakó G., *Despre structura socială a populației din epoca feudală timpurie de la Moldovenești*, SCIV, 20, 1969, 337–342.

Bejan et al. 2005: Bejan A., Tănase D., Gáll E., Kalcsov C., *Necropola medievală timpurie de la Dudeștii Vechi-"Movila lui Dragomir" (jud. Timiș)*, Arheologia Medievală V, 2005, 27–35.

Blăjan 2002: Blăjan M., *Alba Iulia, județul Alba (Apulum). Punct: Izvorul Împăratului*, CCA XXXVI, 2002.

Blăjan, Popa1983: Blăjan M., Popa Al.: *Cerecetările arheologice de la Alba Iulia – „Stația de Salvare"*, Materiale XV, 1983, 375–380.

Ciugudean, Dragotă 2002: Ciugudean H., Dragotă A., *Civilizația medievală timpurie din Transilvania: rit și ritual funerar în secolele IX-XI, Catalogul Expoziției*, Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, Alba Iulia, 2002.

Dragotă 2015: Dragotă A., *Alba Iulia. Izvorul Împăratului.* CCAR, Campania 2014, Pitești 2015, 166–170.

Dragotă 2006: Dragotă A., *Aspecte de multiculturalitate spirituală. Rit și ritual funerar în Transilvania și Europa centrală și de sud-est (secolele IX-XI)*, BiblSeptemcastrensis XXIII, Alba Iulia, 2006.

Dragotă 2001: Dragotă A., *Cercetări arheologice la Alba Iulia – Pîclișa: Descoperirile hallstatiene și medievale-timpurii (campania din anul 2000)*, Apulum XXXVIII/1, 2001, 269–288.

Dragotă 2016: Dragotă A., *Egg offering in the burial ground from Izvorul Împăratului, Alba Iulia (10th.–11th. centuries)*, Archaeology, Arhitecture and Informatics. ArhIn I. Medieval Changing Landscape. Settlements, Monasteries and Fortification, Editura Astra Museum, Sibiu, 2016, 7–15.

Dragotă 2014: Dragotă A., *Podoabe și accesorii vestimentre din Banat, Crișana și Transilvania (secolele X-XI)*, Cluj-Napoca 2014.

Dragotă et al. 2003: Dragotă A., Niculescu A.S., Breazu M., Urian C.M., Băbuț I., Breazu A.P., *Tipuri de brățări în cimitirele de secol X-XI*, Patrimonium Apulense, Alba Iulia, 2003, 89–112.

Dragotă et al. 2006: Dragotă A., Rustoiu G.T., Deleanu V., *Necropola medievală timpurie de la Alba Iulia – Str. Brândușei. Cercetările arheologice din anii 1997–2008*, Alba Iulia, 2006.

Dragotă et al. 2012: Dragotă A., Tomegea G., Rustoiu G.T., Drîmbărean M., *Materialul numismatic descoperit în necropola de la Pîclișa – "La Izvoare"*, Apulum, 2012, 147–154.

Dragotă et al. 2002: Dragotă A., Urian C.M., Deleanu V., Nițoi A., Băbuț I., Cioancă C., Brânda D.S., *Necropola medieval timpurie de la Pîclișa municipiul Alba Iulia (secolul al XI-lea),* Patrimonivm Apvlense II, Alba Iulia, 2002, 58–95.

Drașovean et al. 1996: Drașovean F., Țeicu D., Munteanu M., *Hodoni. Locurile neolitice și necropola medievală timpurie*, Reșița, 1996, pag. 148.

Inel et al. 2003: Inel C., Drîmbărean M., Rustoiu G.T., Gligor A., Dragotă A., Ciobanu R., *Necropolele orașului Alba Iulia – din preistorie până în evul mediu – Catalog de Expoziție,* Alba Iulia, 2003.

Kudler et al. 2005: Kudler A., Deleanu V., Cordoș C., Crișan M., Urian M., Dragotă A., Rustoiu G.T., *Necropola medievală timpurie de la Alba Iulia – Str. Brândușei (III),* Apulum XLII, 2005, 201–228.

Oța 2008: Oța S., *Orizonturi funerare din Banatul istoric (secolele X-XIV),* Muzeul Național Brukenthal, Sibiu, 2008.

Oța 2007–2008: Oța S., *Verigi de păr cu un capăt îndoit în forma literei S, descoperite pe teritoriul Banatului,* CercArh XIV-XV, 2007–2008, pag. 269–303.

Oța et al. 2006: Oța S., Dragotă A., Ducman G., *Piese din colecțiile MNIR, provenite din descoperiri de caracter funerar, din Transilvania și Crișana (secolele X-XII),* Patrimonivm Apvlense, Alba Iulia, 2006, 75–120.

Rustoiu et al. 2009: Rustoiu G.T., Dragotă A., Oța S., Drîmbărean M., Deleanu V., *Monedele arpadiene descoperite în cimitirul de la Alba Iulia – str. Brîndușei,* Alba Iulia, 2009, 19–33.

Rustoiu et al. 2009: Rustoiu G.T., Dragotă A., Oța S., Drîmbărean M., Deleanu V., *Necropola medieval timpurie de la Alba Iulia – str. Brîndușei. Cercetările arheologice din anii 1997–2008,* Alba Iulia, 2009, 6–290.

Pinter et al. 2006: Pinter Z.K., Dragotă A.,Țiplic I.M., *Piese de podoabă și vestimentație la grupurile etnice din Transilvania (sec. 7–12),* Alba Iulia, 2006, 44–90.

Țeicu 2009: Țeicu D., *Arta minoră medievală din Banat*, Timișoara, 2009, 11–126.

Țeicu 2016: Țeicu D., *Opinii privind necropola din jurul rotondei de la Ilidia. Întregiri la arheologia funerară medievală,* Muzeul Brăilei-„Carol I", Editura Istros XXII, Brăila, 2016, 579–594.

Țeicu, Lazarovici 1996: Țeicu D., Lazarovici G., *Gornea. Din arheologia unui sat medieval din Clisura Dunării*, Editura Banatica, 1996.

Țiplic 2013: Țiplic I.M., *Aspecte de ritual funerar în necropola medieval timpurie de la Orăștie-Dealul Pemilor X2,* Banatica, 23, 2013, 223–241.

Țiplic, Pinter 2007: Țiplic I.M., Pinter Z.K., *Necropola medieval timpurie de la Orăștie – Dealul Pemilor X2. Campaniile arheologice din anii 2001–2004, Brvkenthal,* Acta Mvsei, II, *1,* Sibiu, 2007, 153–164.

Țiplic 2017: Țiplic M.C., *Practica depunerii de monede în cimitirele din Transilvania (secolele XI-XIII). Interpretări și perspective,* Orbis Mediaevalis I, Arad, 2017, 301–323.

Planșa I. Spațiul geografic. Amplasarea sitului *La Cimitir* față de satul Teremia Mică. / Geografischer Raum. Lang der Stätte *La Cimitir* zum der Dorf Teremia Mică.

Planșa II. Situl arheologic *La Cimitir*. Imagine Google Earth /
Die archäologische Stätte *La Cimitir*. Google Earth Bild

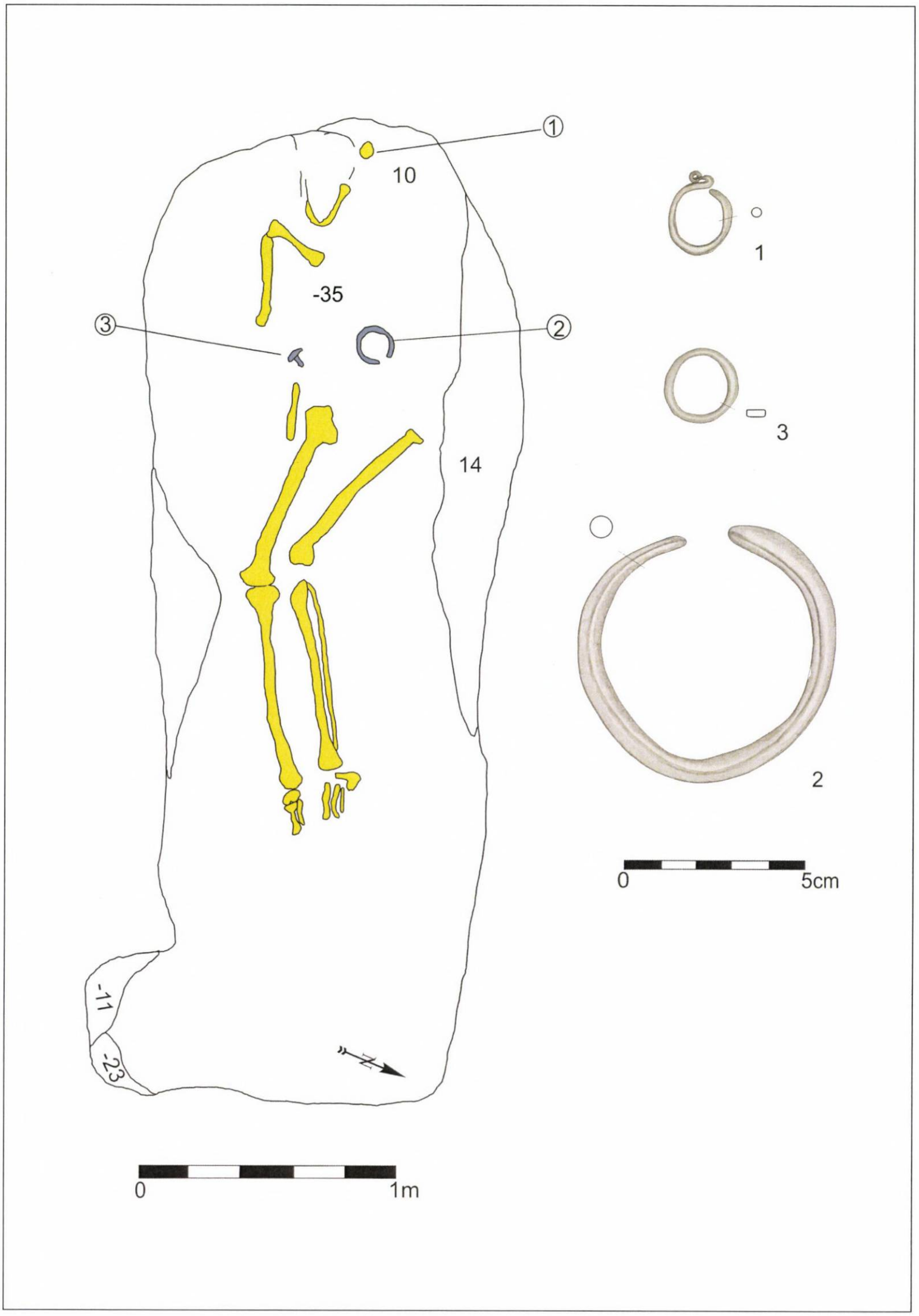

Planșa III. Mormântul Cx6. Inventar: 1 – inel de tâmplă cu capăt în formă de „S"; 2 – brățară; 3 – inel din bandă. / Gab Cx6. Inventar: 1 – Haarring mit „S" förmigem Ende; 2 – Armband; 3 – Ring mit Band.

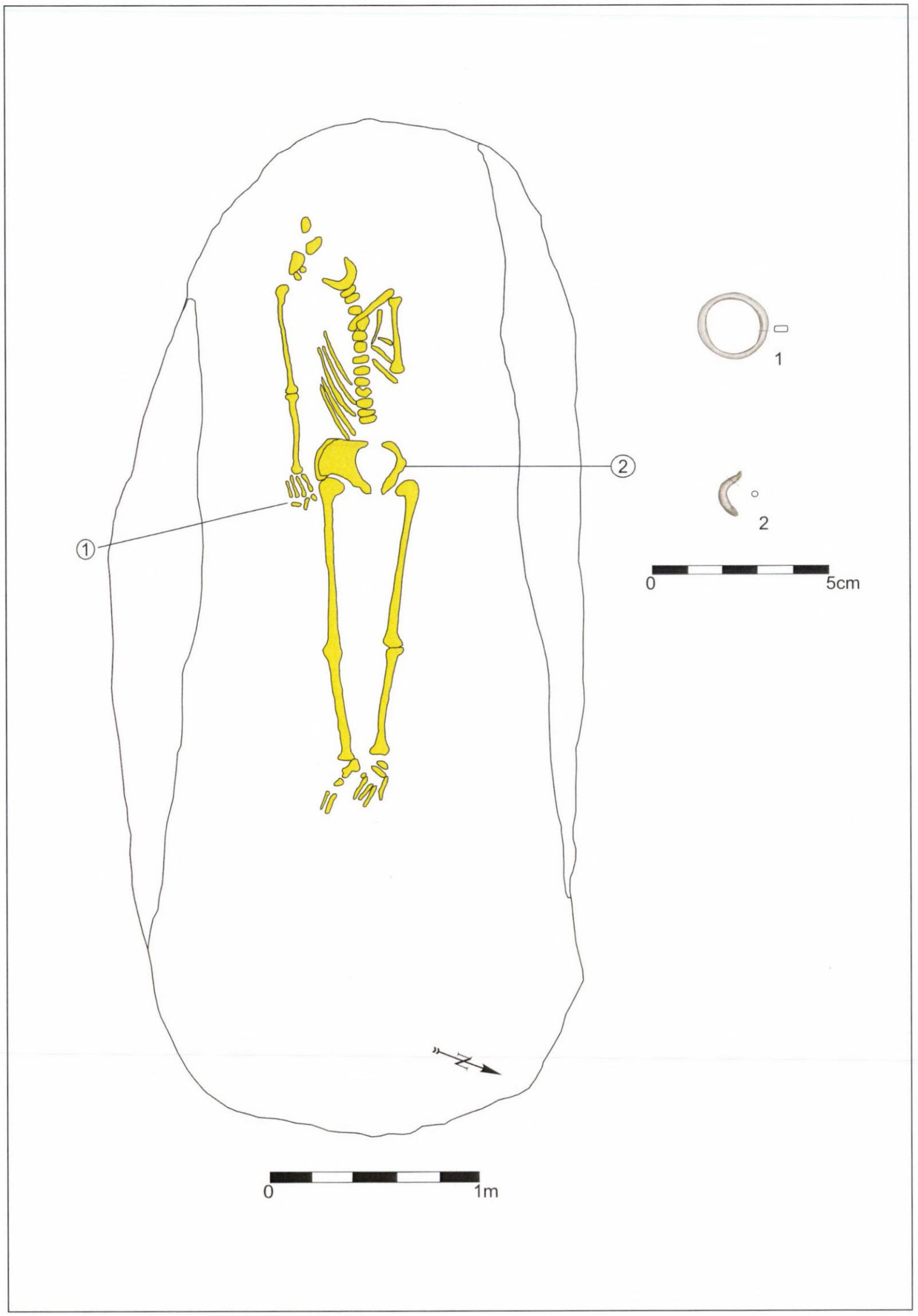

Planșa IV. Mormânt Cx8. Inventar: 1 – inel din bandă; 2 – fir din sârmă de argint.
/ Gab Cx8. Inventar: 1 – Ring mit Band; 2 – Draht aus Silberdraht.

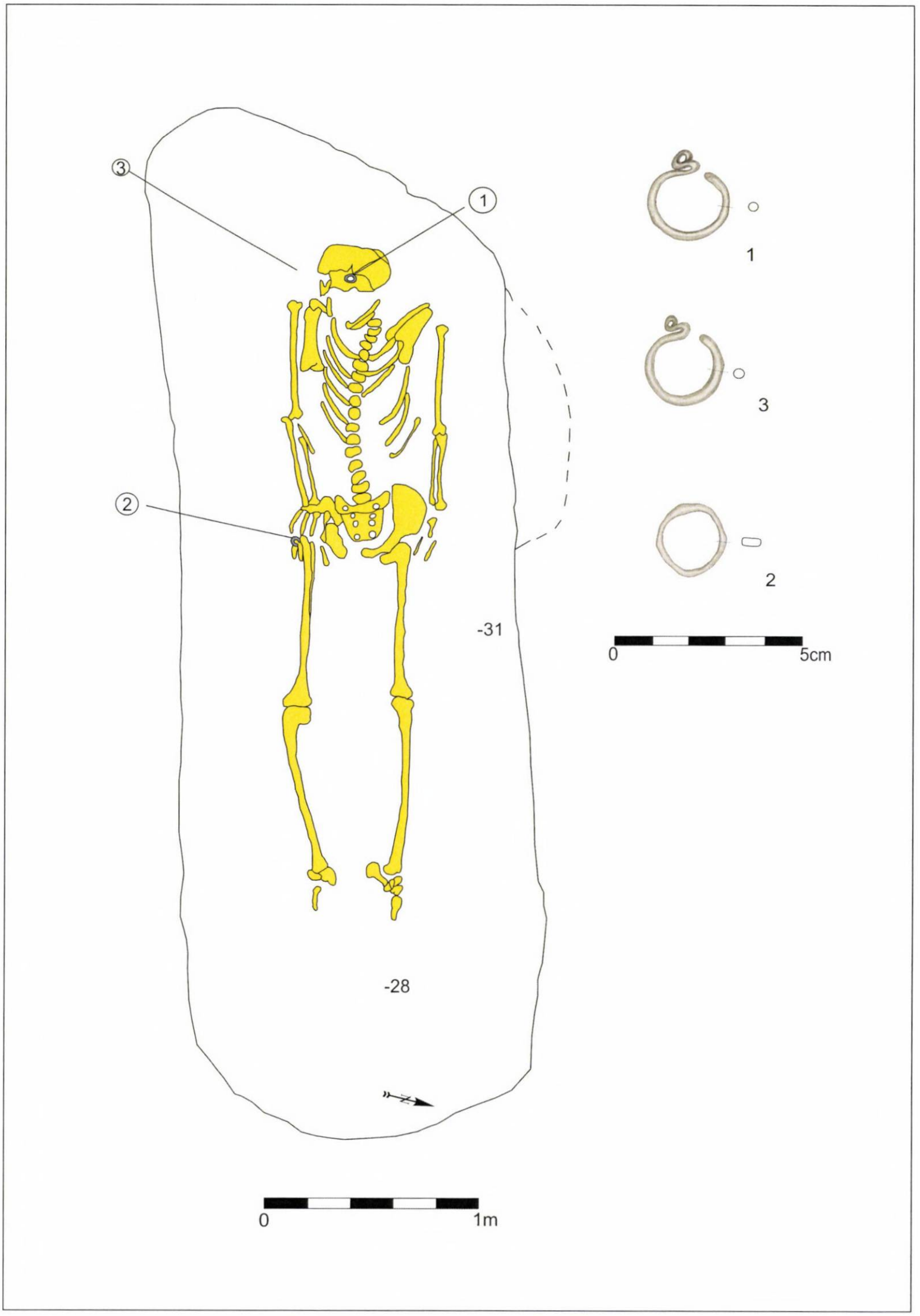

Planşa V. Mormânt Cx16. Inventar: 1,3 – inel de tâmplă cu capăt în formă de „S”; 2 – inel din bandă. / Gab Cx16. Inventar: 1,3 – Haarring mit „S” förmigem Ende; 2 – Ring mit Band.

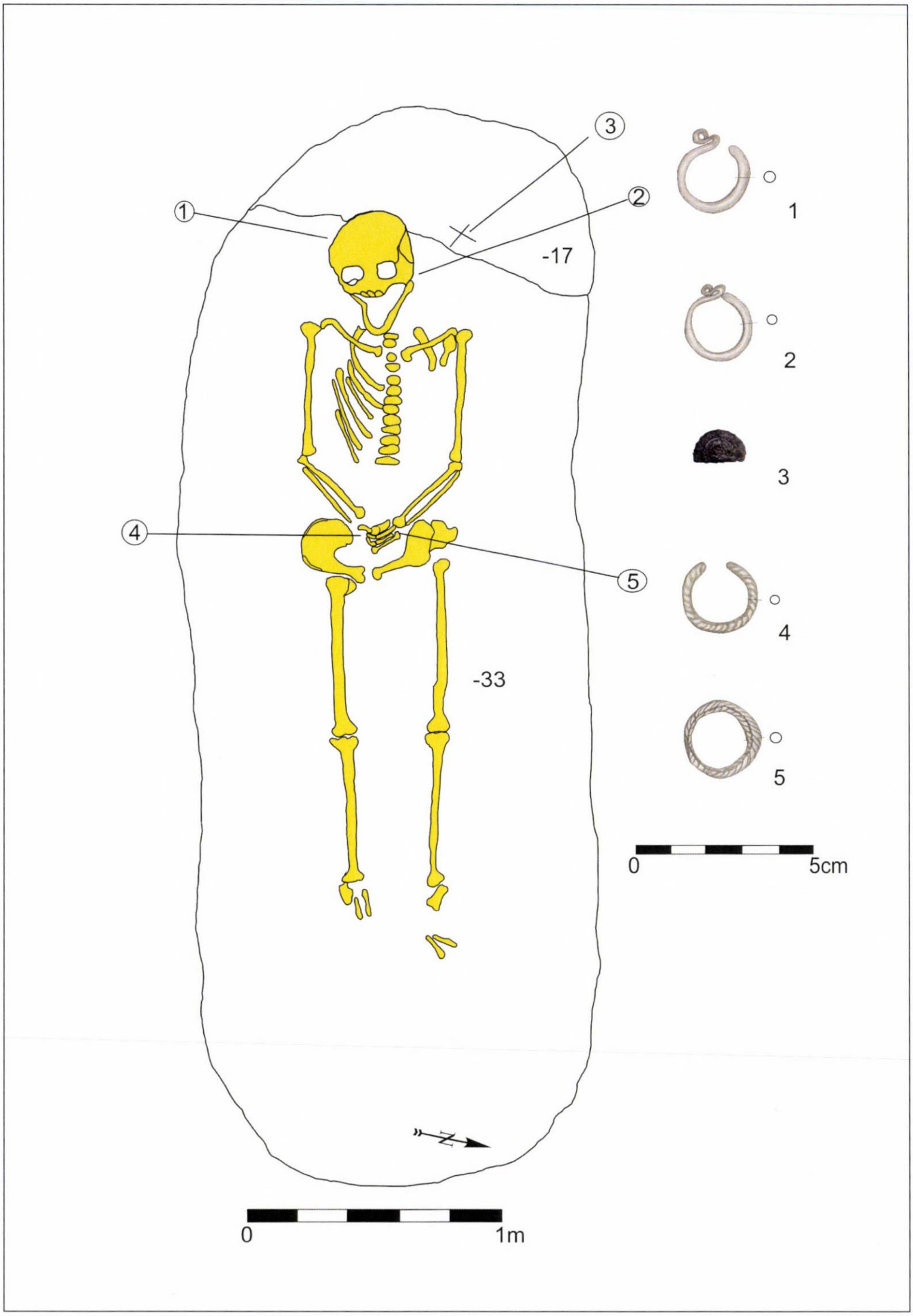

Planșa VI. Mormânt Cx17. Inventar: 1,2 – inel de tâmplă cu capăt în formă de „S”; 3 – monedă; 4-inel torsadat; 5-inel împletit. / Gab Cx17. Inventar: 1,2 – Haarring mit „S” förmigem Ende; 3 – Währung; 4 – verdrehter Ring; 5 – geflochtener Ring.

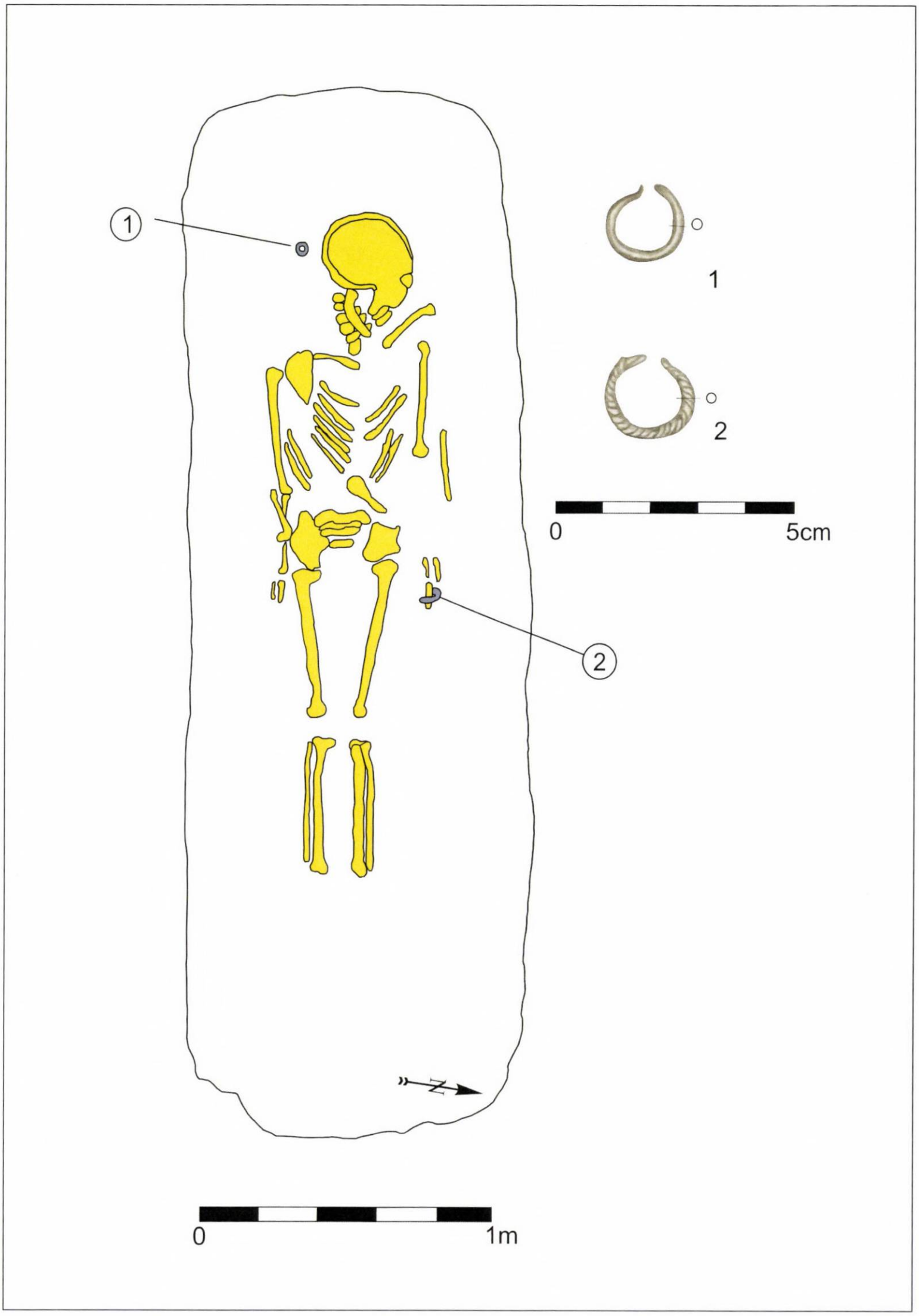

Planșa VII. Mormânt Cx18. Inventar: 1 – inel de tâmplă cu capăt în formă de „S”; 2 – inel torsadat. / Gab Cx18. Inventar: 1 – Haarring mit „S” förmigem Ende; 2 – verdrehter Ring.

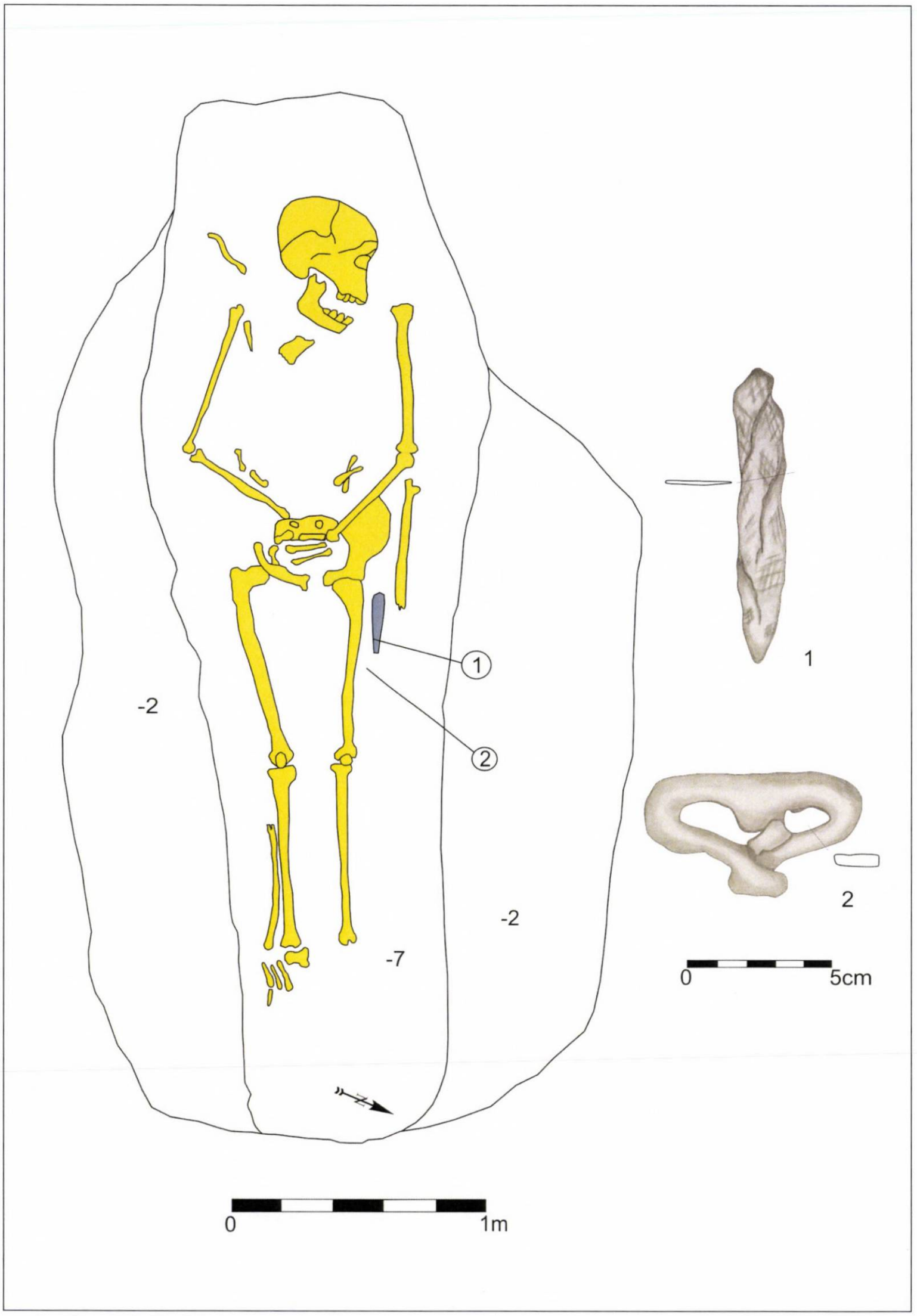

Planșa VIII. Mormânt Cx19. Inventar: 1 – lamă de cuțit; 2 – amnar. /
Gab Cx19. Inventar: 1 – Messerklinge; 2 – Feuerstahl.

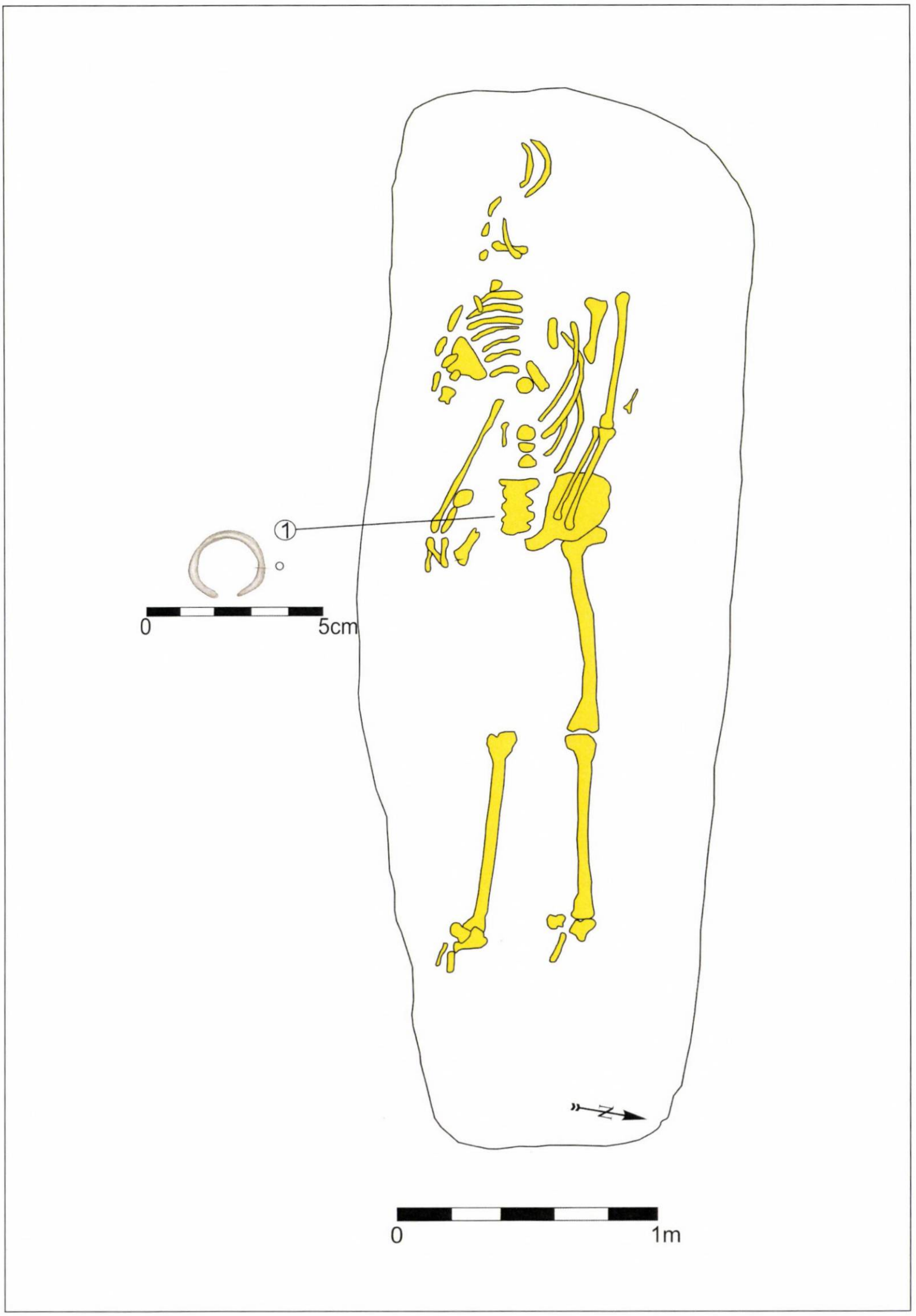

Planșa IX. Mormânt Cx30A. Inventar: 1 – inel digital. / Gab Cx30A. Inventar: 1 – digitaler Ring.

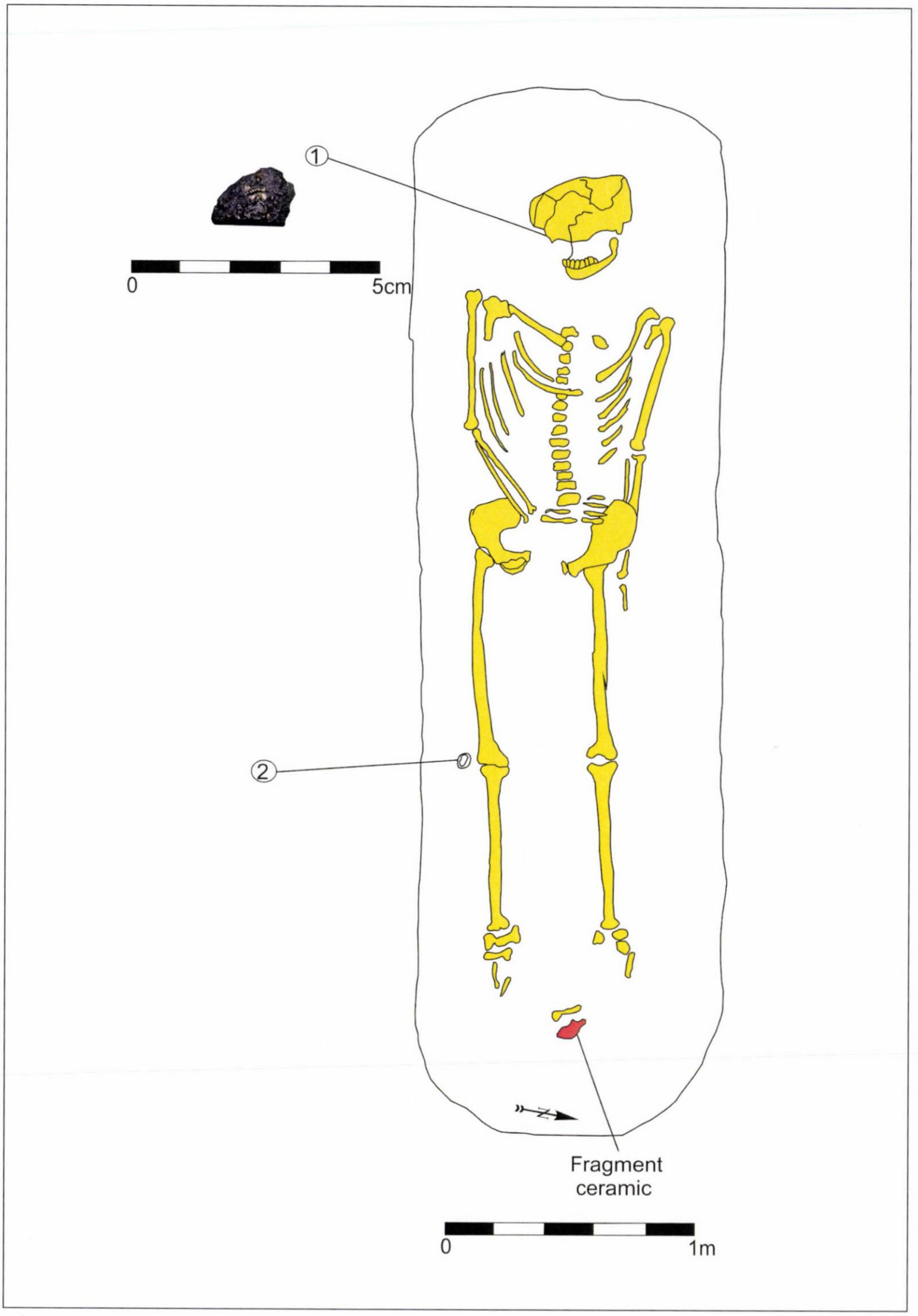

Planșa X. Mormânt Cx31. Inventar: 1 – monedă. / Gab Cx31. Inventar: 1 – Währung.

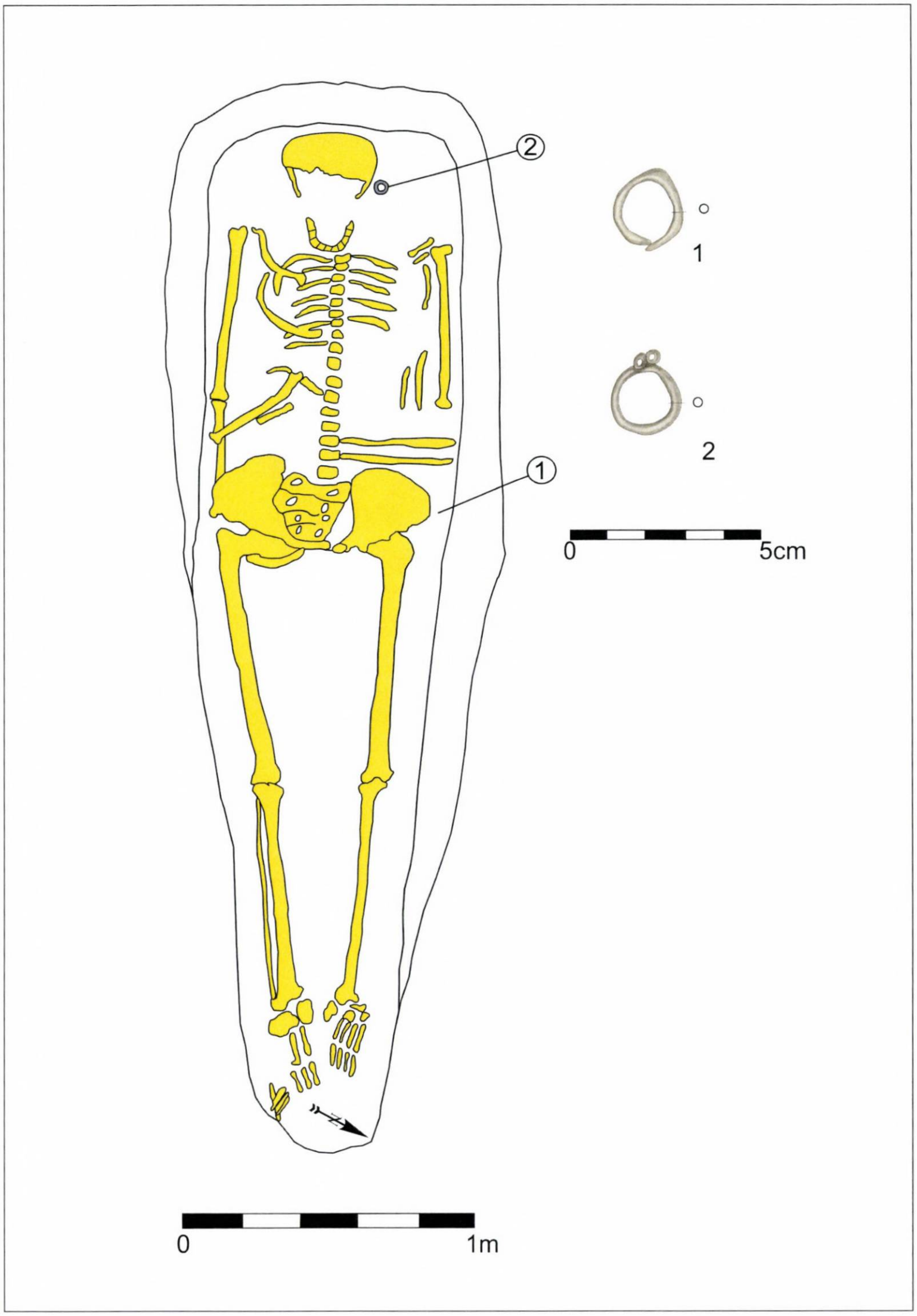

Planșa XI. Mormânt Cx32. Inventar: 1 – inel digital; 2 – inel de tâmplă cu capăt în formă de „S”. / Gab Cx32. Inventar: 1 – digitaler Ring; 2 – Haarring mit „S” förmigem Ende.

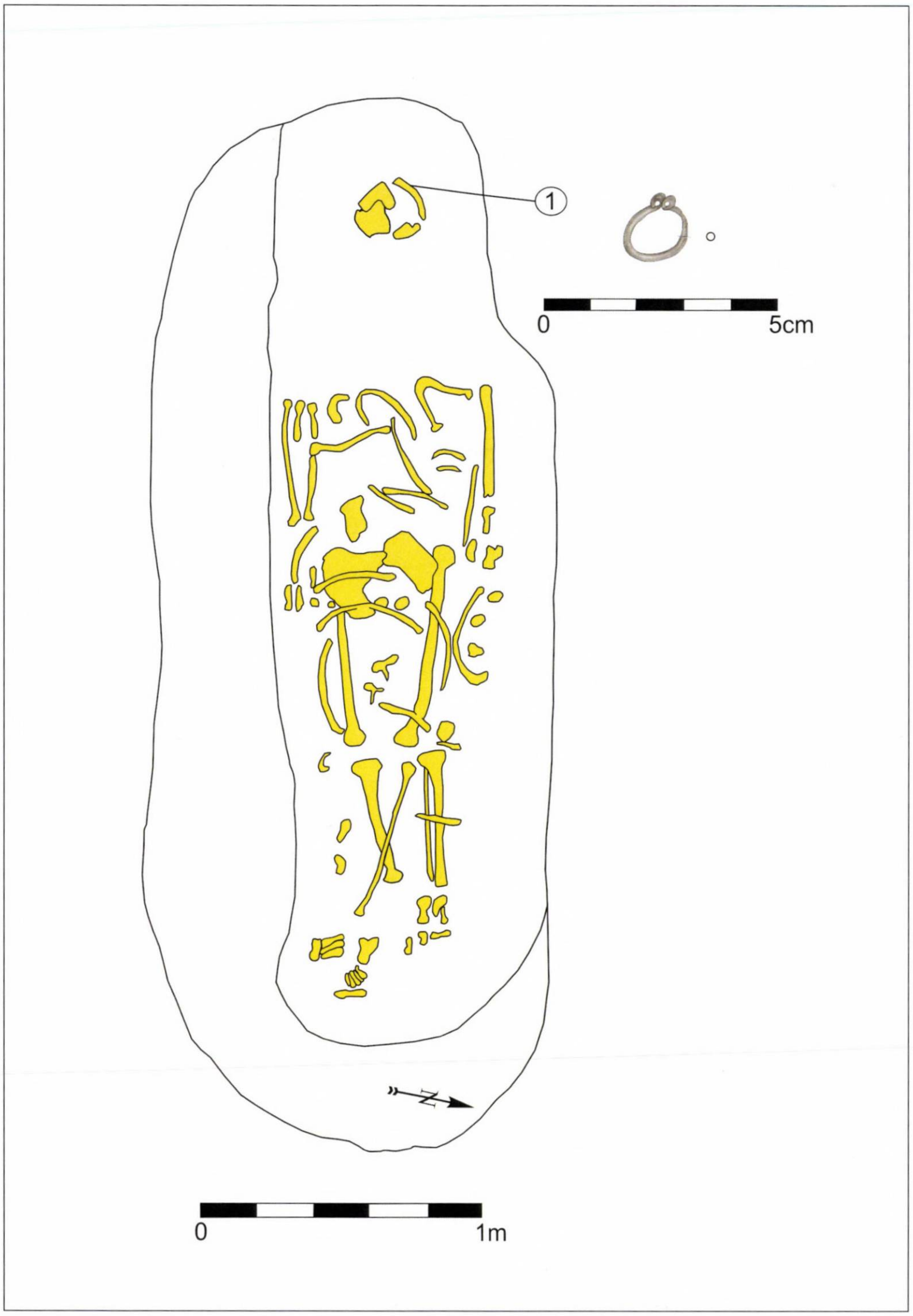

Planșa XII. Mormânt Cx33. Inventar: 1 – inel de tâmplă cu capăt în formă de „S”. / Gab Cx33. Inventar: 1 – Haarring mit „S” förmigem Ende.

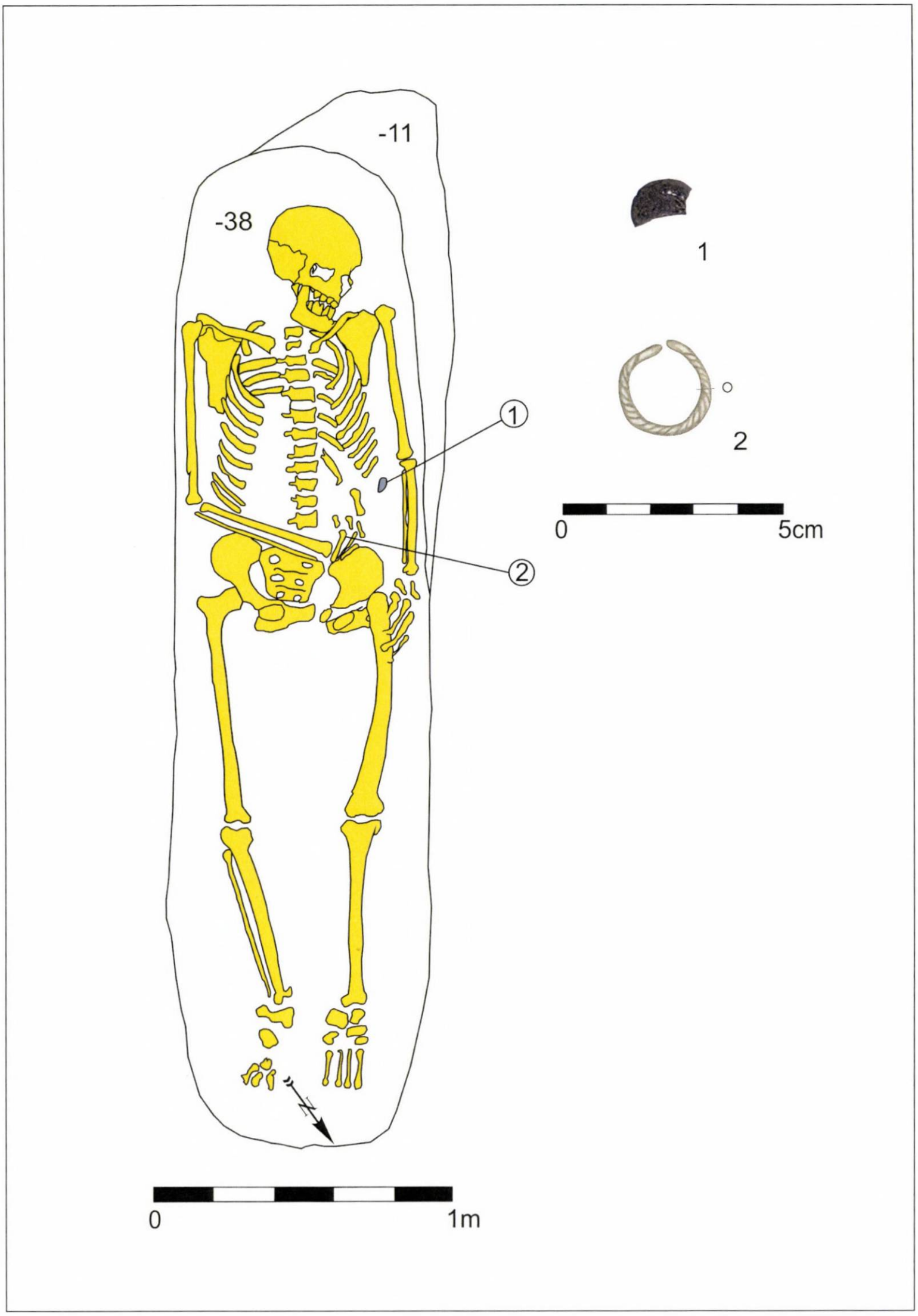

Planșa XIII. Mormânt Cx37. Inventar: 1 – monedă; 2 – inel torsadat. /
Gab Cx37. Inventar: 1 – Währung; 2 – verdrehter Ring.

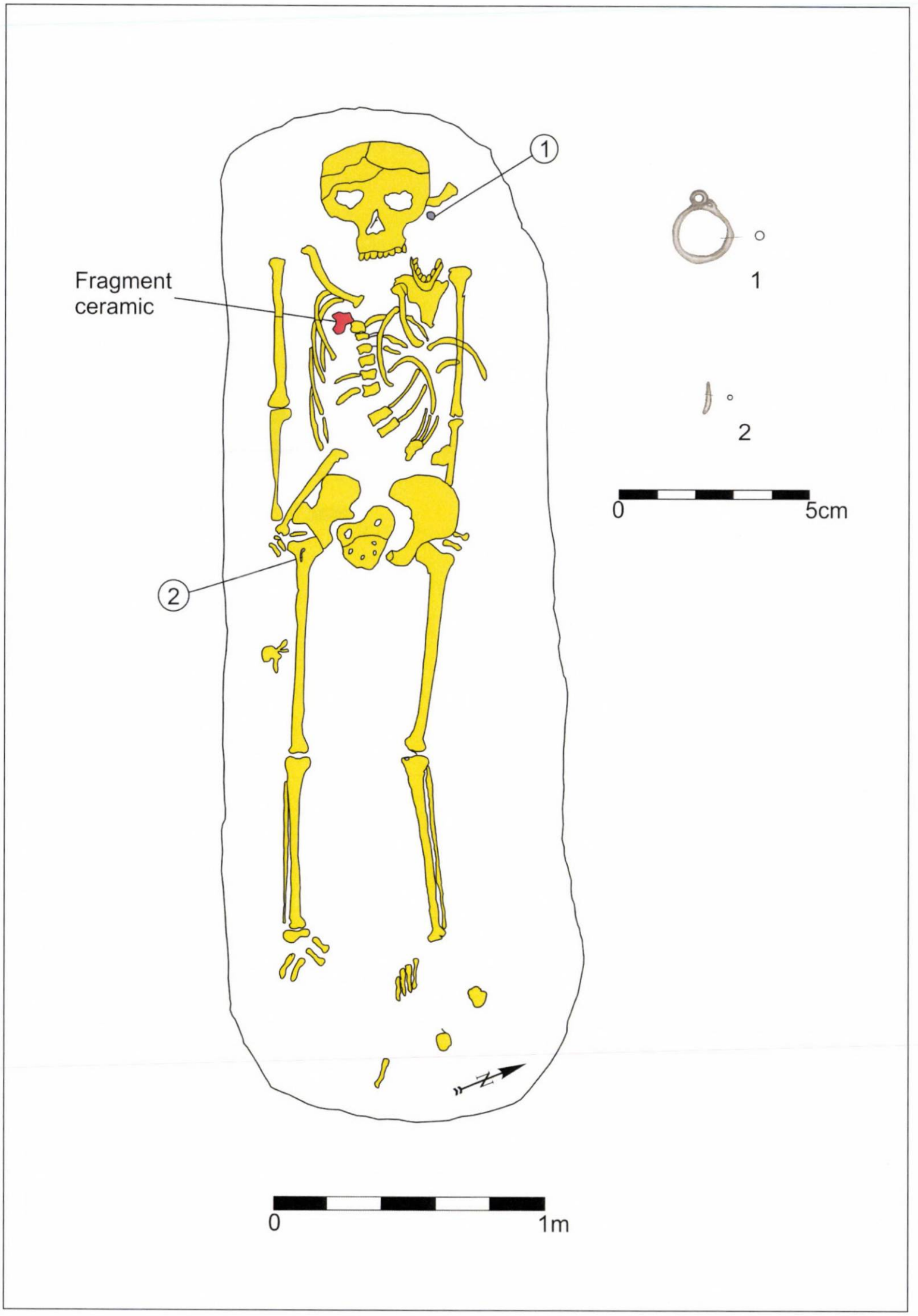

Planșa XIV. Mormânt Cx42. Inventar: 1 – inel de tâmplă cu capăt în formă de „S"; 2 – fir de sârmă din argint. / Gab Cx42. Inventar: 1 – Haarring mit „S" förmigem Ende; 2 – Draht aus Silberdrah.

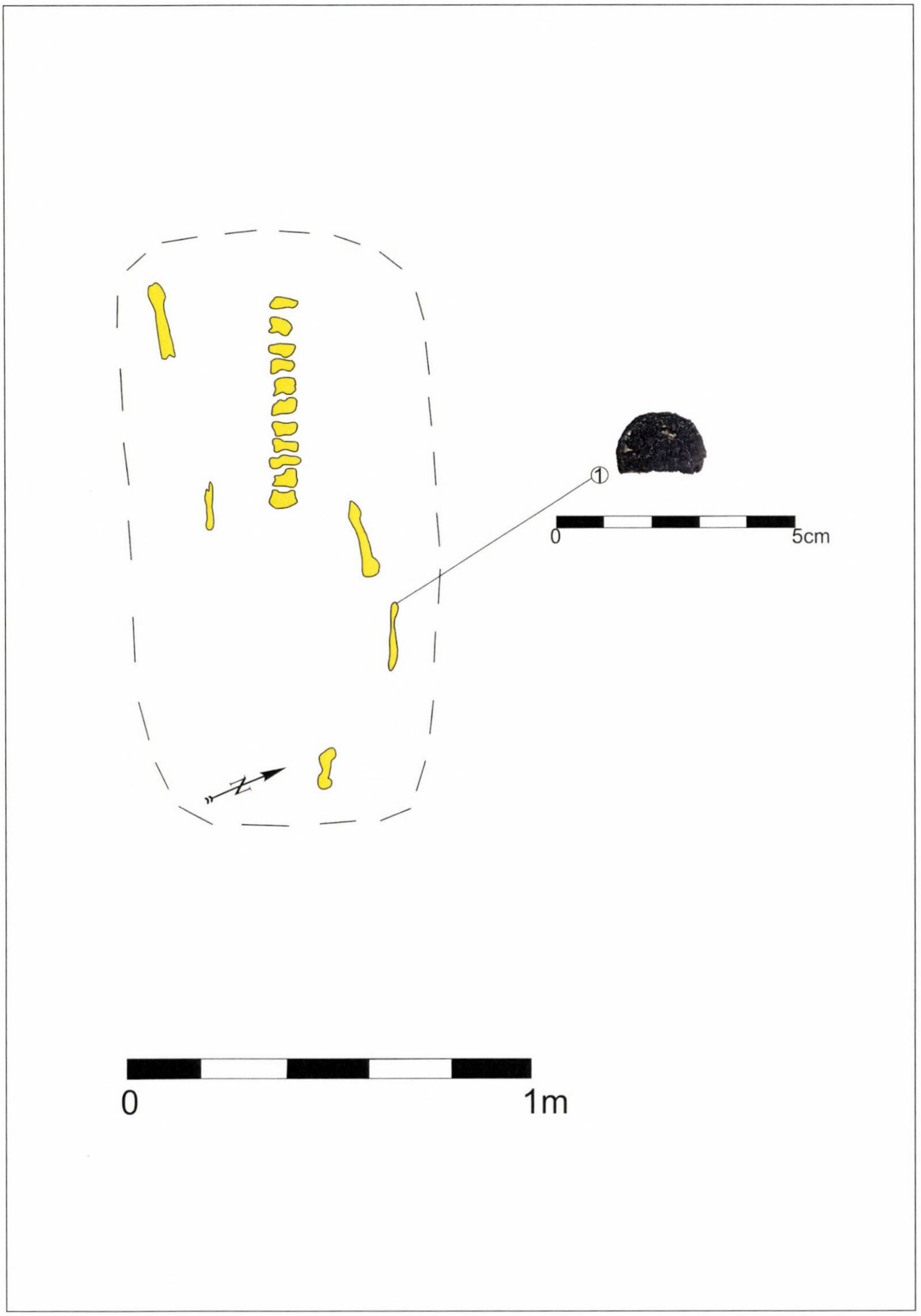

Planșa XV. Mormânt Cx52. Inventar: 1 – monedă. / Gab Cx52. Inventar: 1 – Währung.

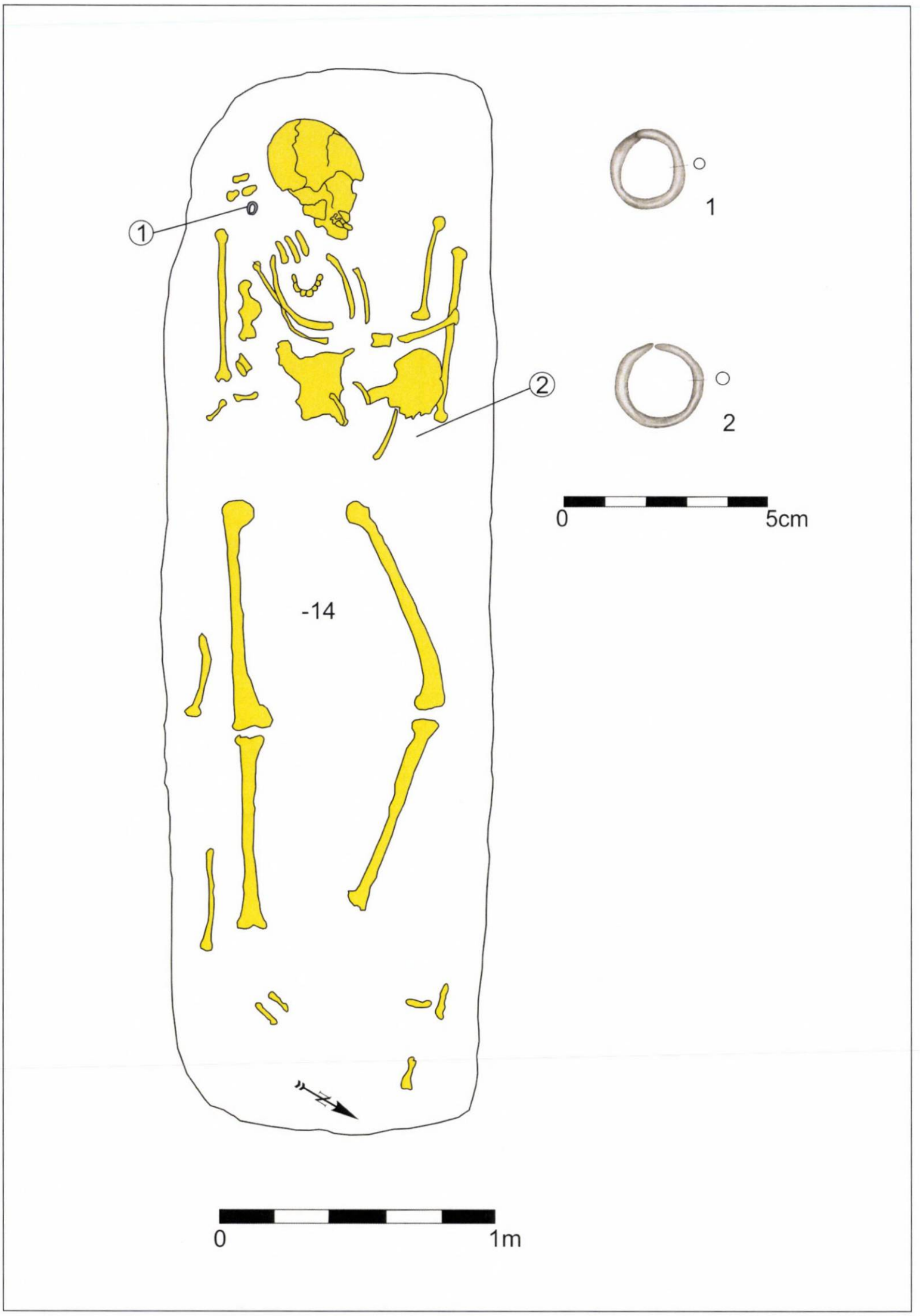

Planșa XVI. Mormânt Cx54. Inventar: 1 – inel de buclă; 2 – inel digital.
/ Gab Cx54. Inventar: 1 – Ringschleife; 2 – digitaler Ring.

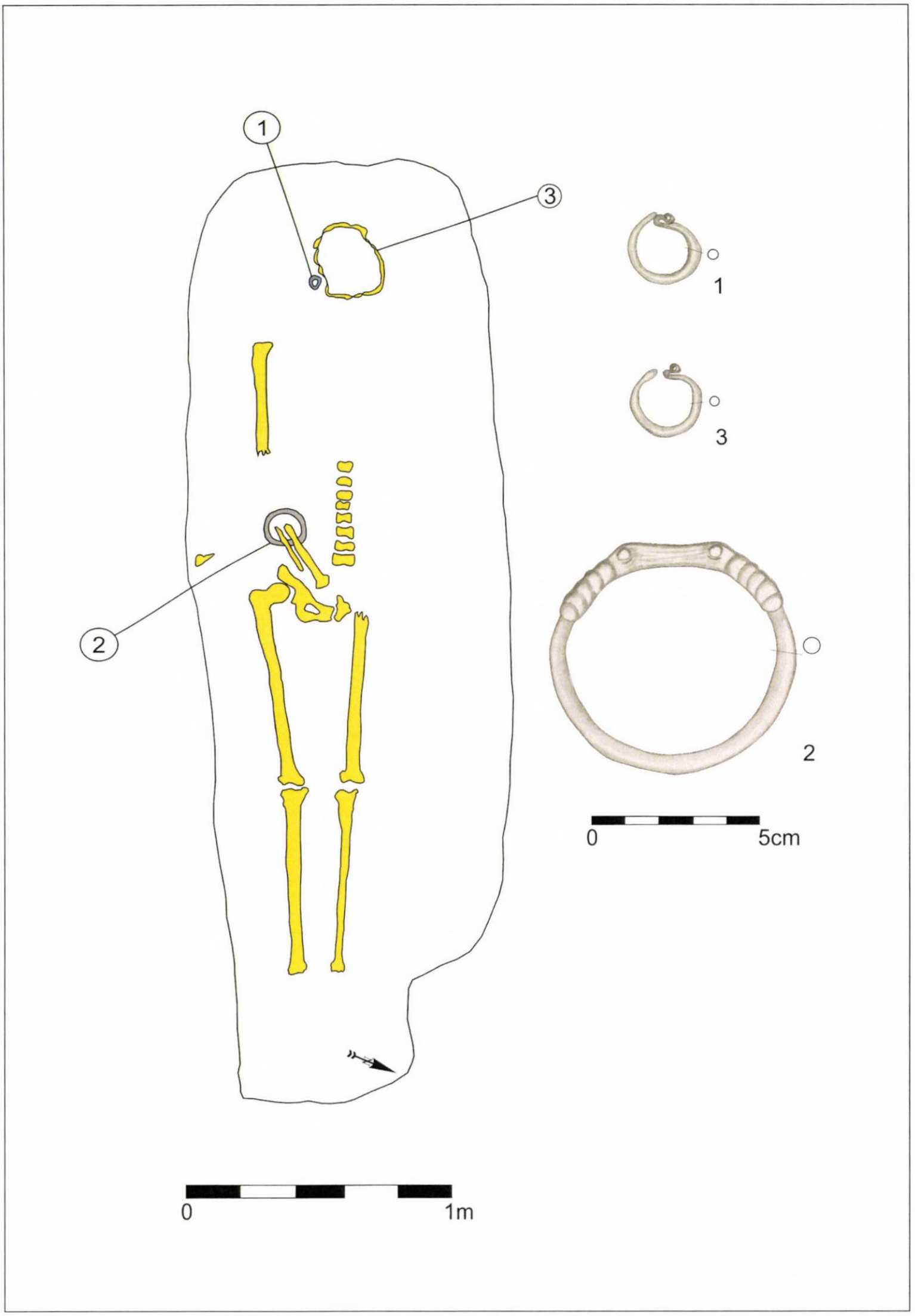

Planşa XVII. Mormânt Cx56. Inventar: 1,3 – inel de tâmplă cu capăt în formă de „S”; 2 – brățară cu protome. / Gab Cx56. Inventar: 1,3 – Haarring mit „S” förmigem Ende; 2 – armbänder mit protom.

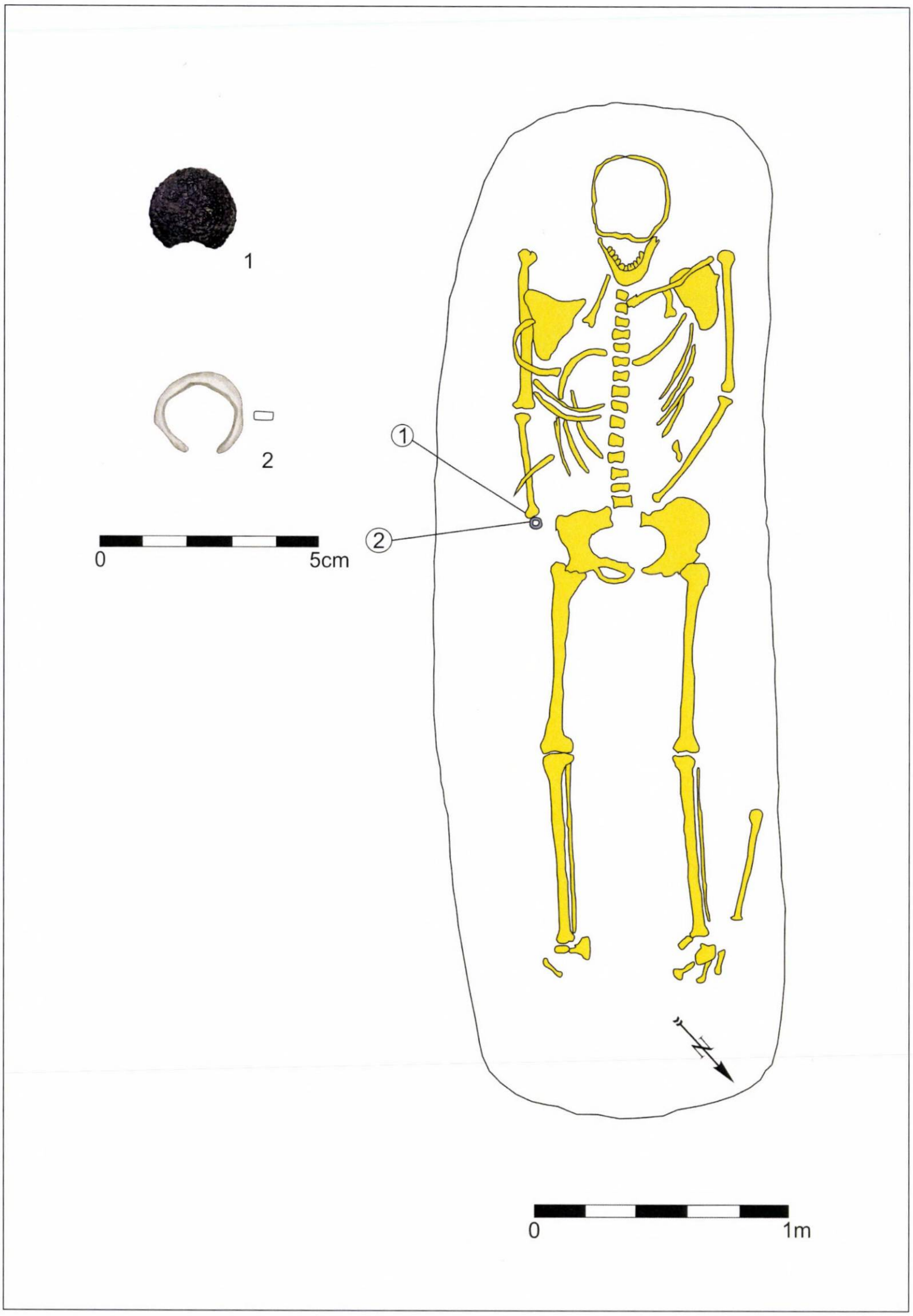

Planşa XVIII. Mormânt Cx60. Inventar: 1 – monedă; 2 – inel din bandă.
/ Gab Cx60. Inventar: 1 – Währung; 2 – Ring mit Band.

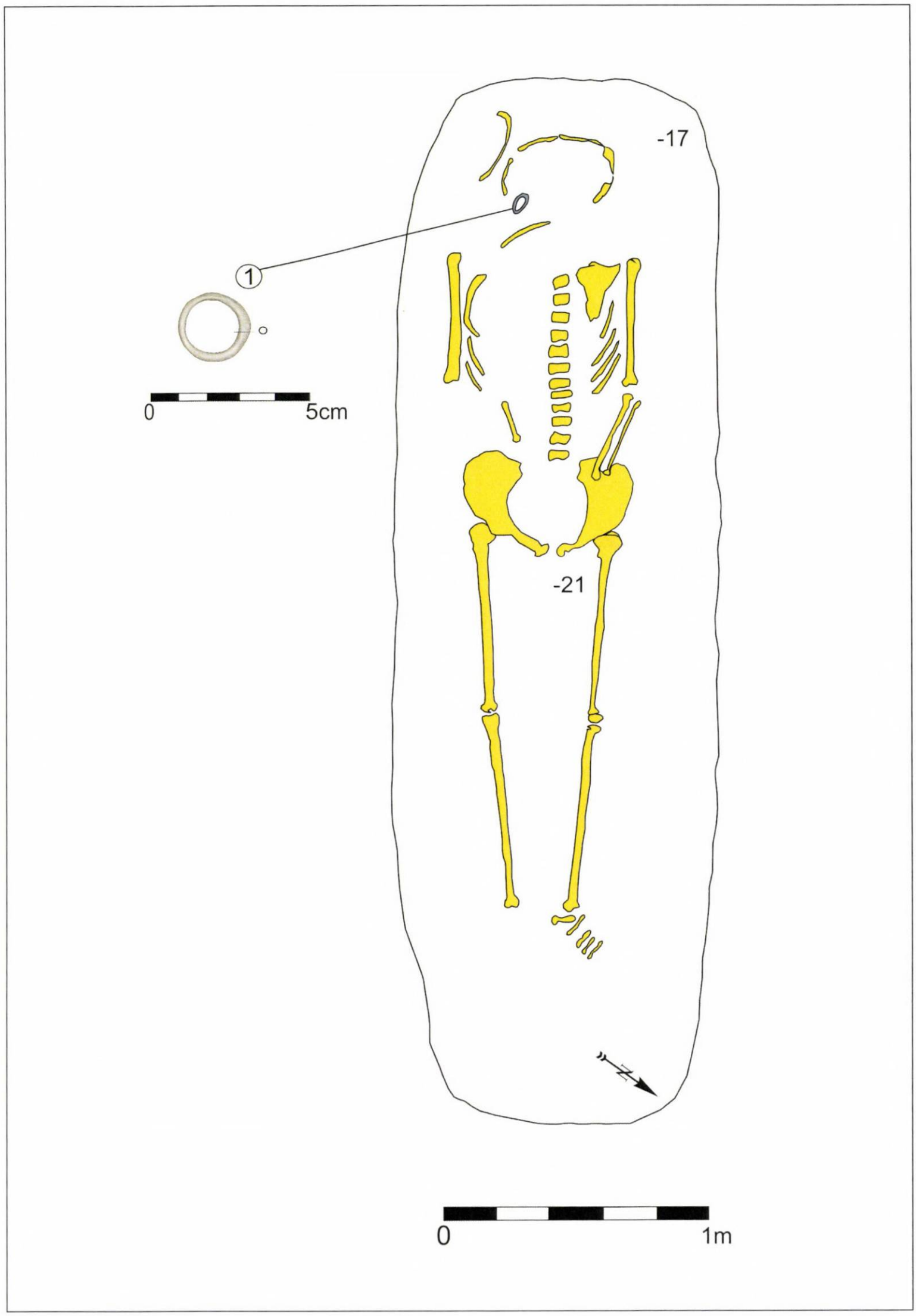

Planșa XIX. Mormânt Cx61. Inventar: 1 – inel de buclă. / Gab Cx61. Inventar: 1 – Ringschleife.

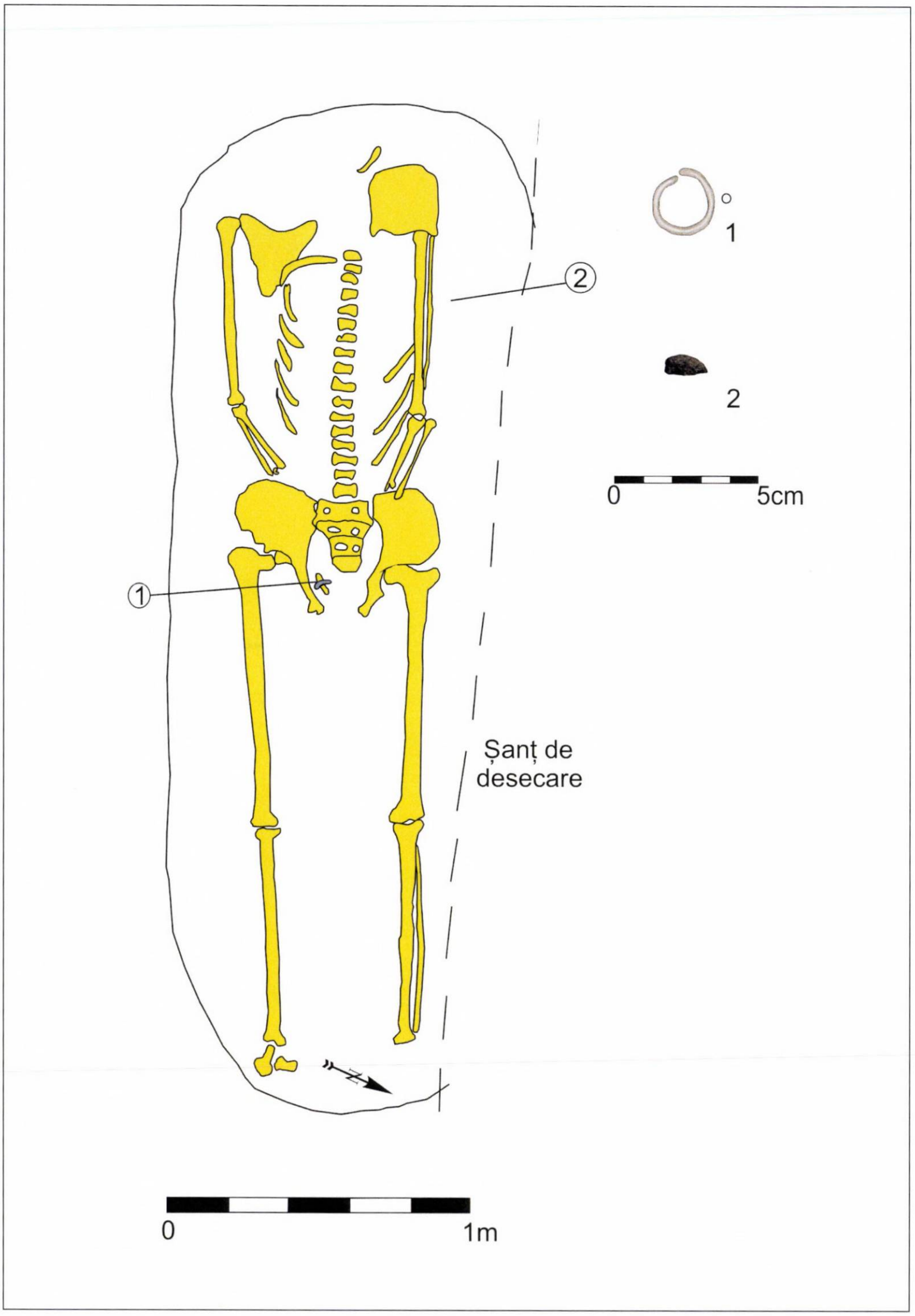

Planșa XX. Mormânt Cx2 (Șanț). Inventar: 1 – inel digital; 2 – monedă. /
Gab Cx2 (Graben). Inventar: 1 – digitaler Ring; 2 – Währung.

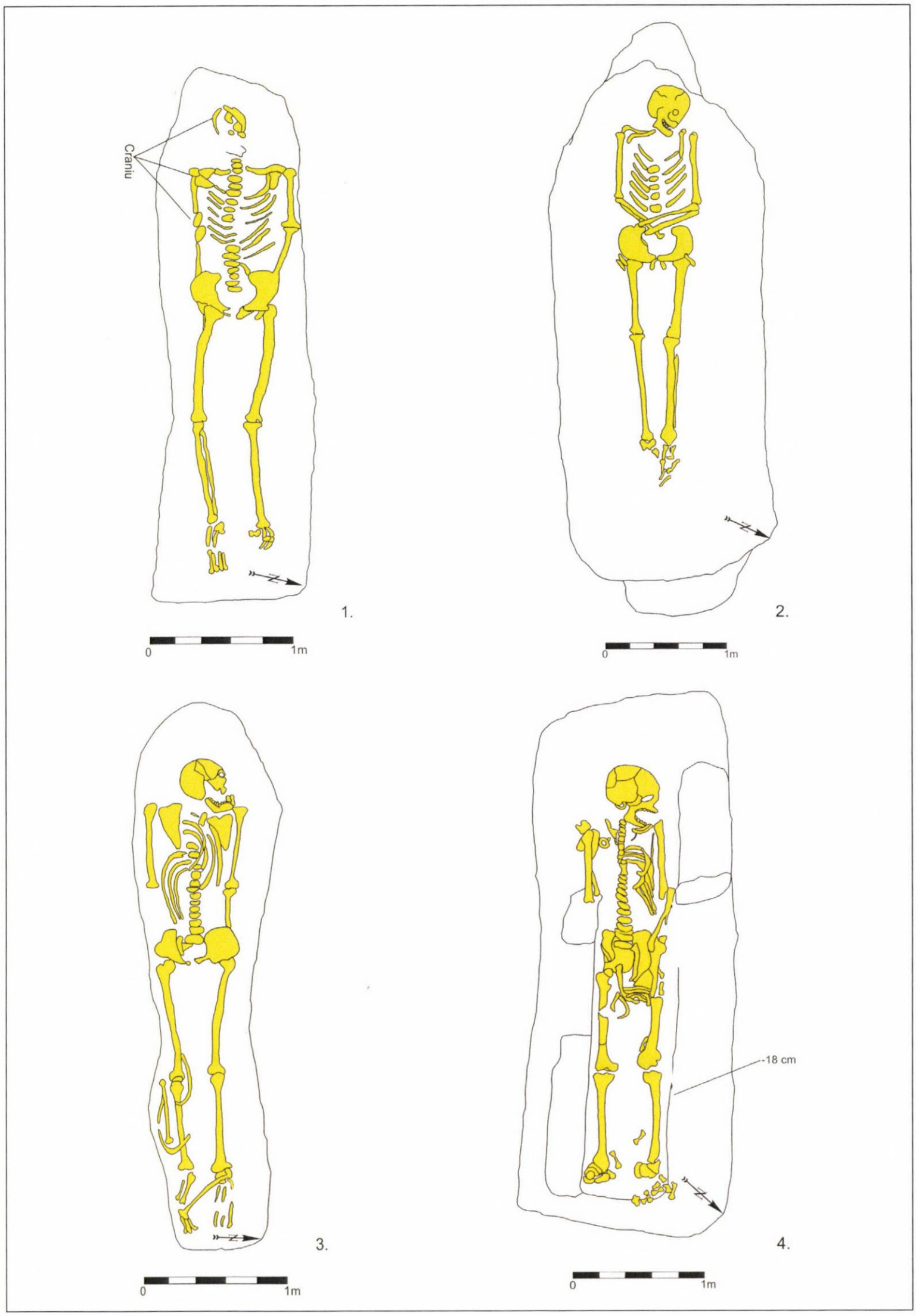

Planșa XXI. Morminte fără inventar: 1-Cx5; 2-C20, 23, 26, 31x7; 3-Cx11A; 4-Cx12. / Gräber ohne Inventar: 1-Cx5; 2-Cx7; 3-Cx11A; 4-Cx12.

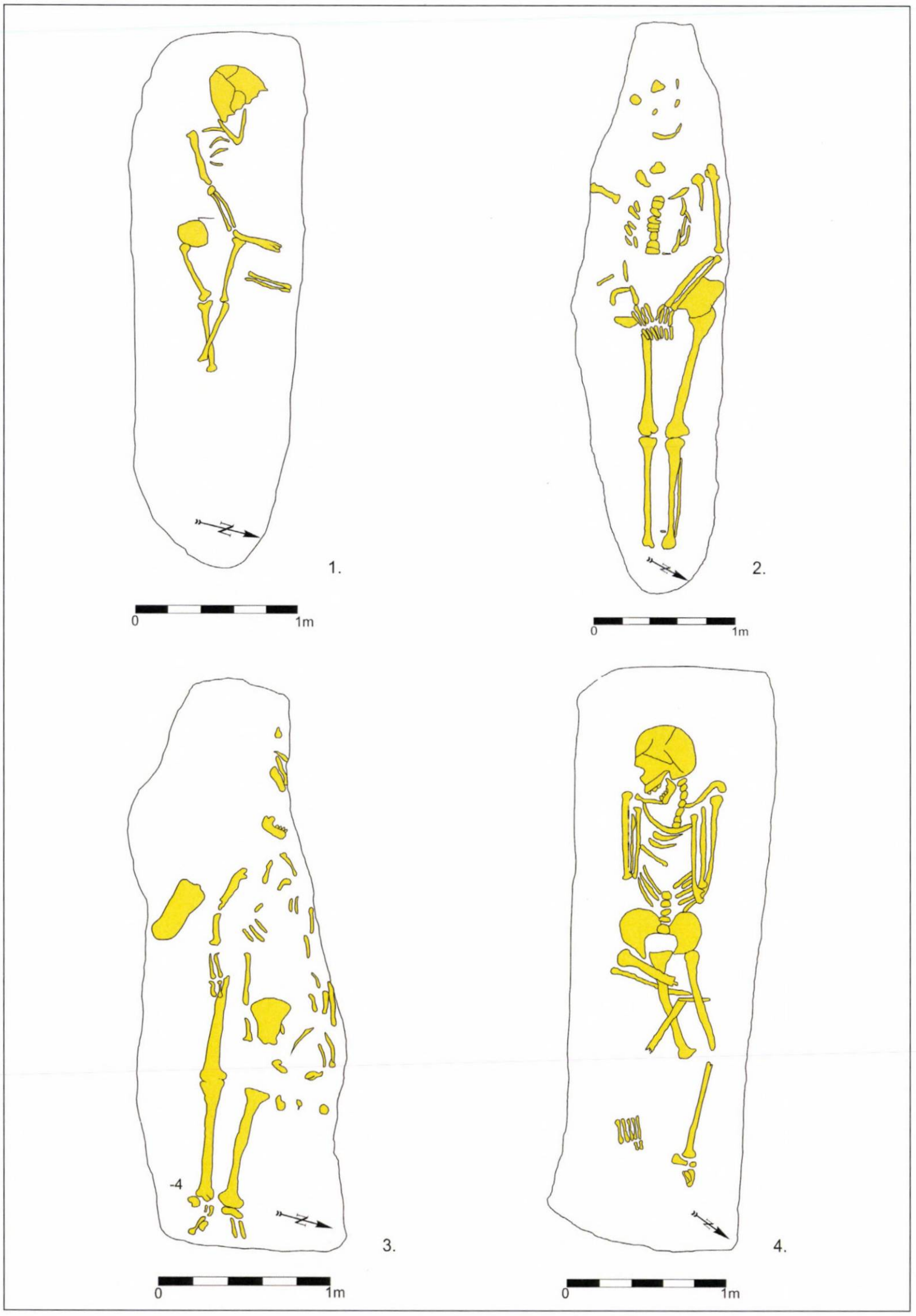

Planşa XXII. Morminte fără inventar: 1-Cx15; 2-Cx4; 3-Cx9; 4-Cx10. /
Gräber ohne Inventar: 1-Cx15; 2-Cx4; 3-Cx9; 4-Cx10.

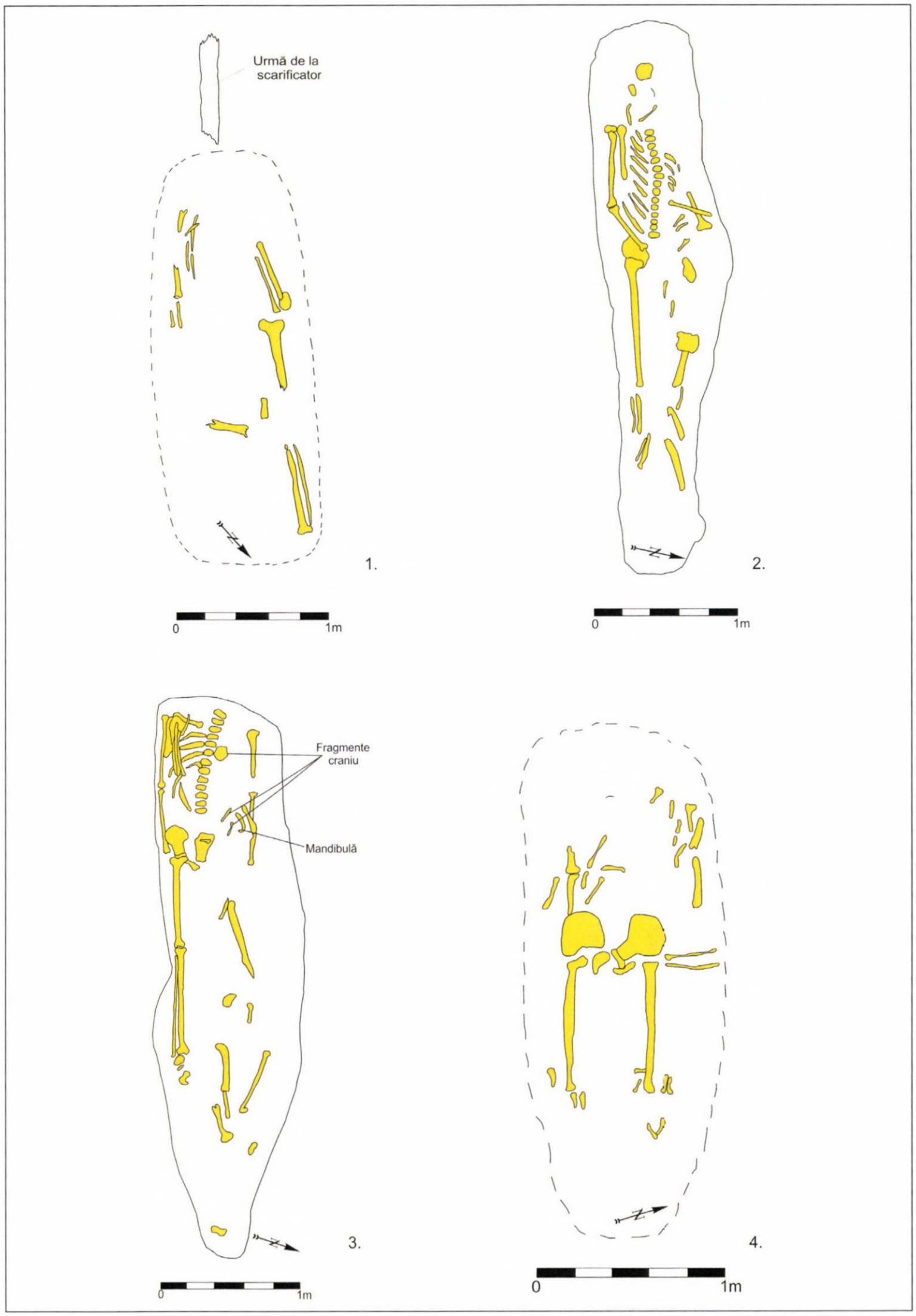

Planșa XXIII. Morminte fără inventar: 1-Cx13; 2-Cx14; 3-Cx24; 4-Cx25.
/ Gräber ohne Inventar: 1-Cx13; 2-Cx14; 3-Cx24; 4-Cx25.

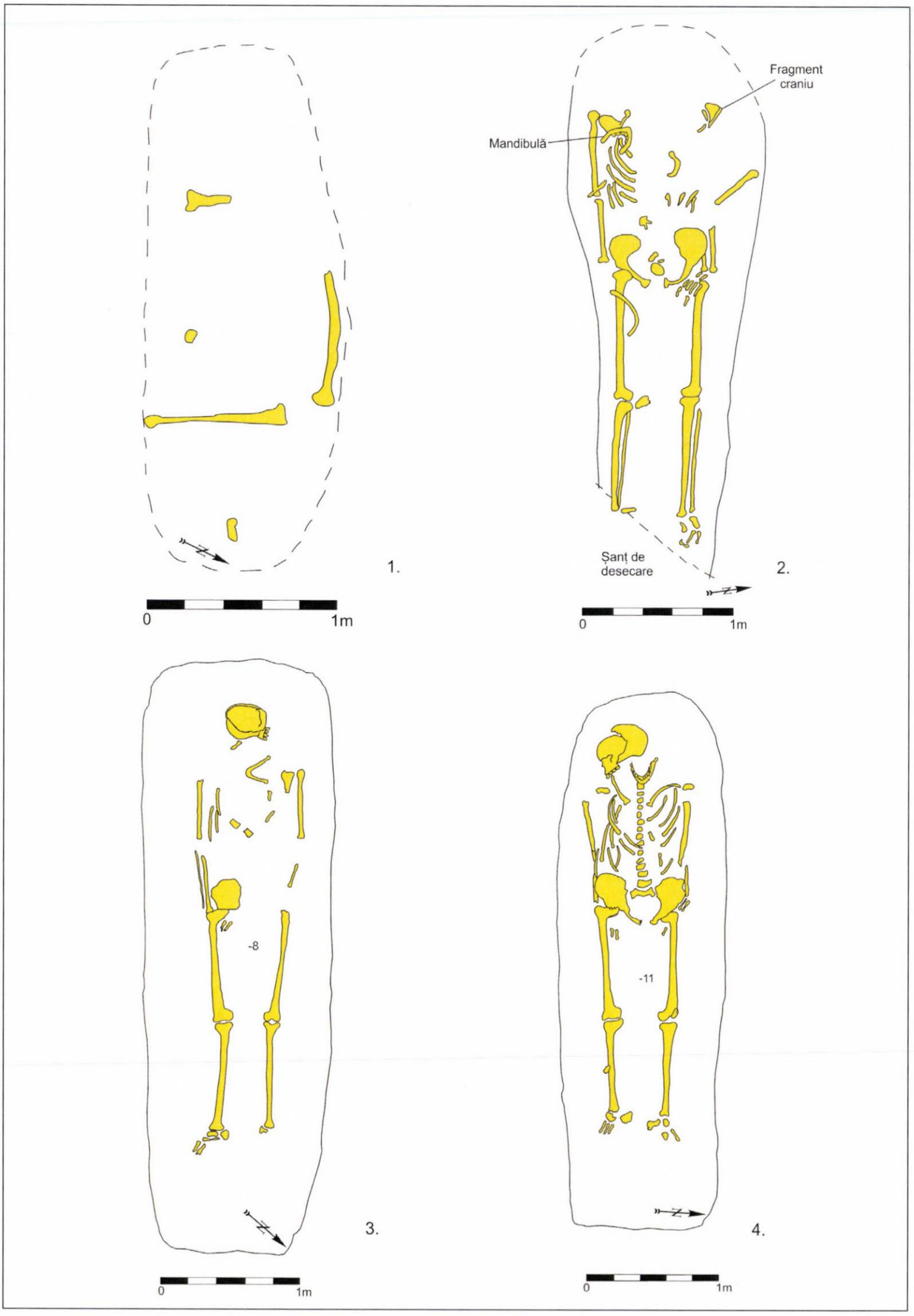

Planşa XXIV. Morminte fără inventar: 1-Cx26; 2-Cx27; 3-Cx28; 4-S3Cx29.
/ Gräber ohne Inventar: 1-Cx26; 2-Cx27; 3-Cx28; 4-S3Cx29.

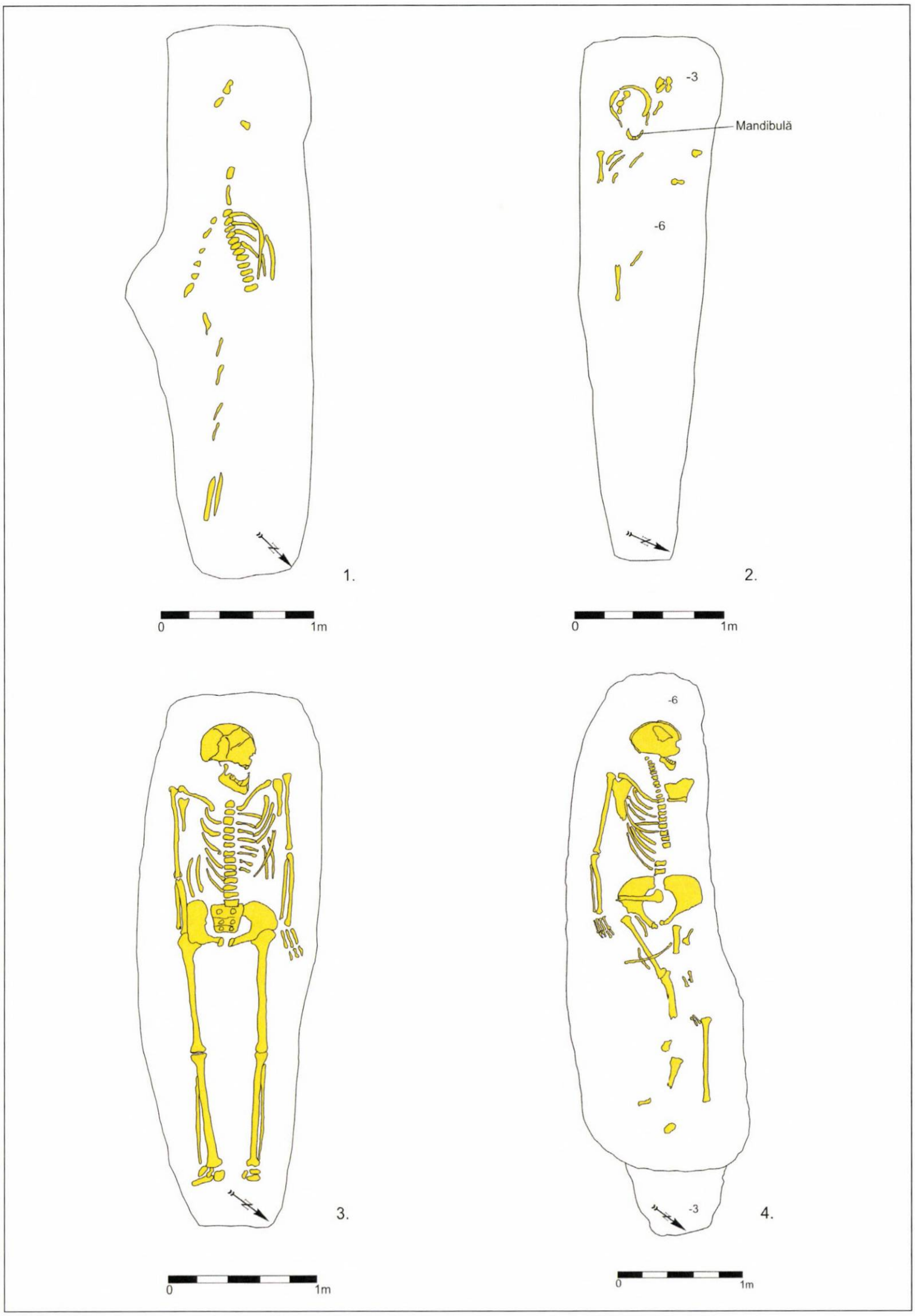

Planșa XXV. Morminte fără inventar: 1-Cx30B; 2-Cx34; 3-Cx38; 4-Cx39.
/ Gräber ohne Inventar: 1-Cx30B; 2-Cx34; 3-Cx38; 4-Cx39.

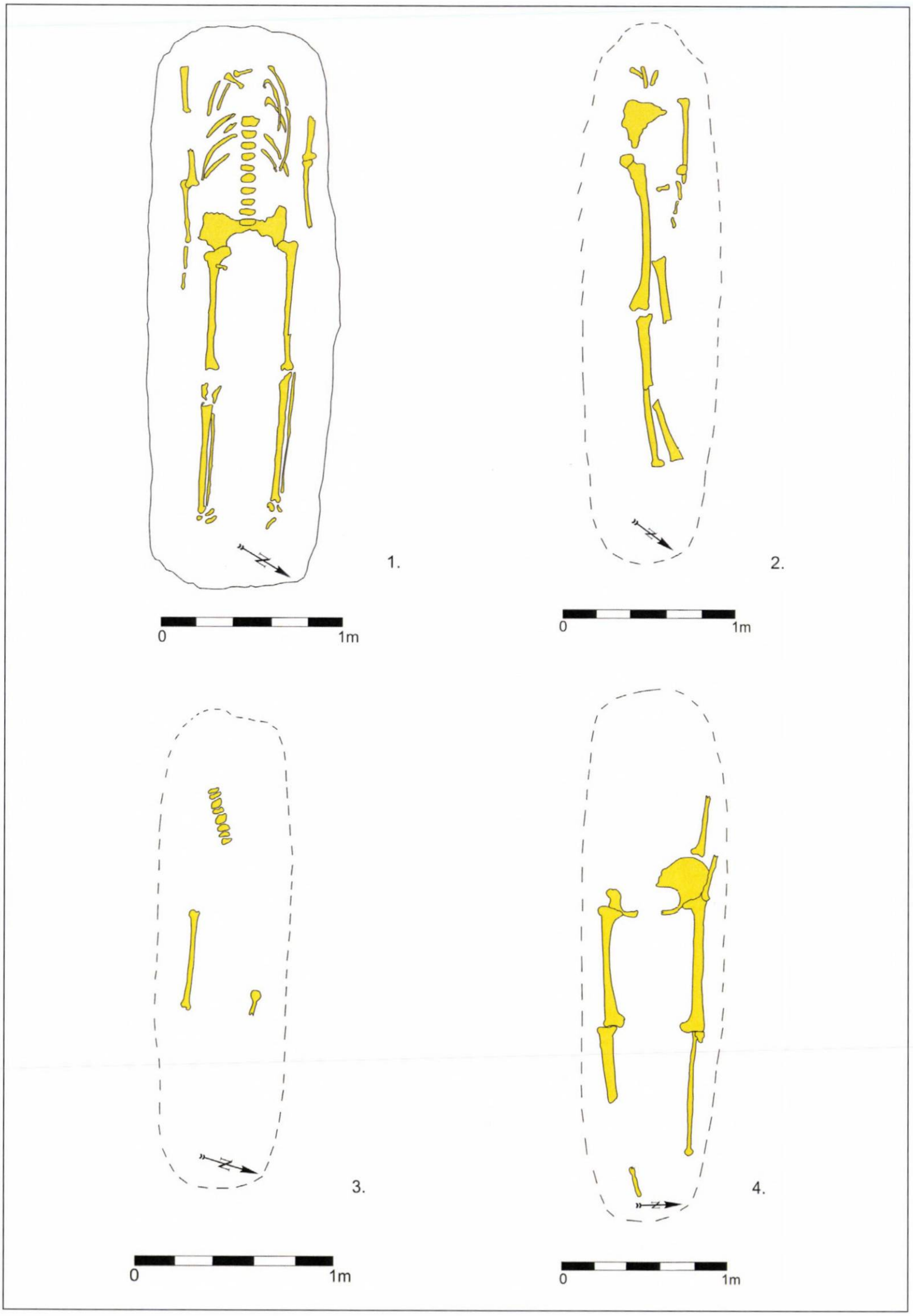

Planşa XXVI. Morminte fără inventar: 1-Cx40; 2-Cx43; 3-Cx48, 4-Cx51.
/ Gräber ohne Inventar: 1-Cx40; 2-Cx43; 3-Cx48, 4-Cx51.

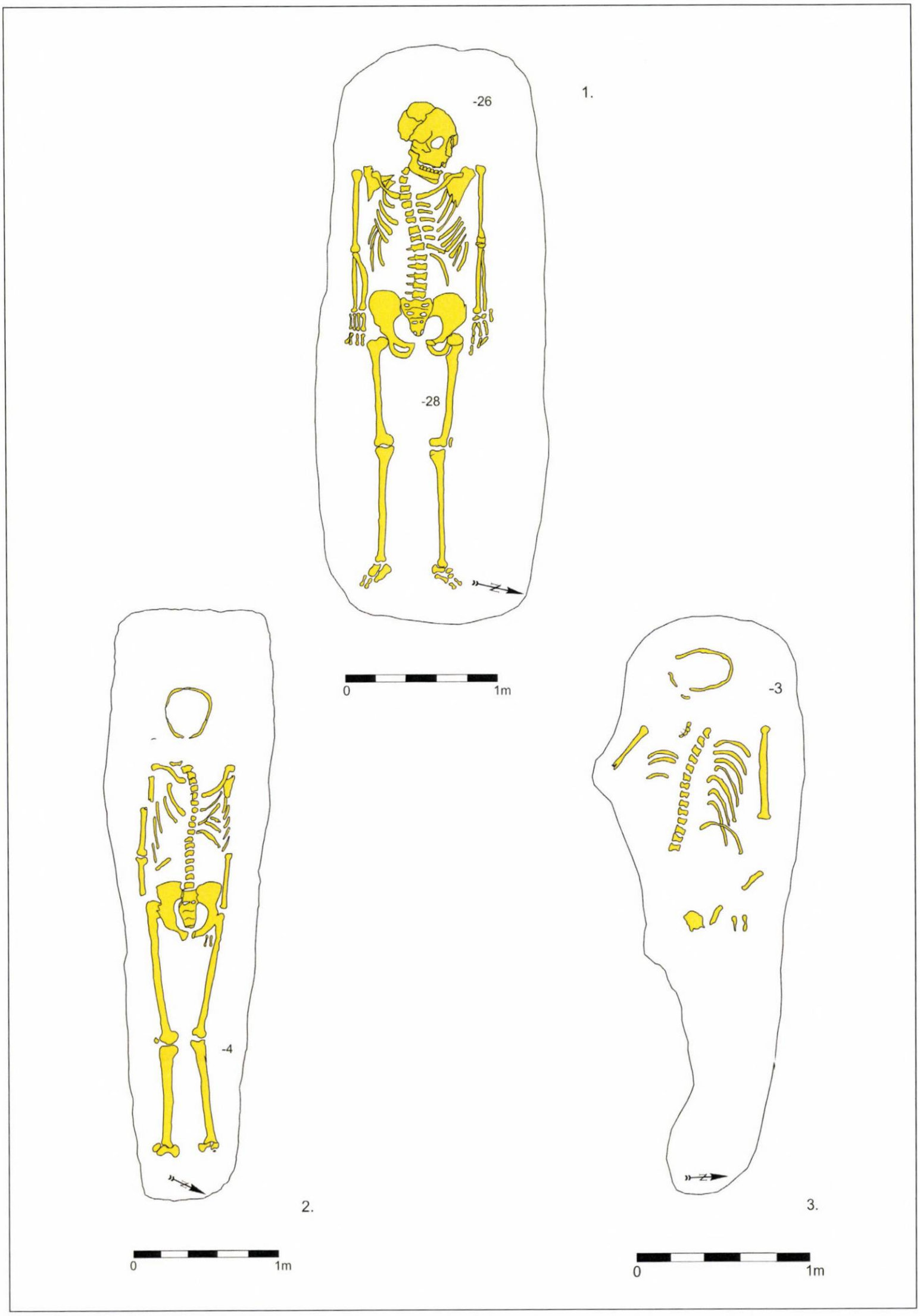

Planșa XXVII. Morminte fără inventar: 1-Cx57; 2-Cx58; 3-Cx59.
/ Gräber ohne Inventar: 1-Cx57; 2-Cx58; 3-Cx59.

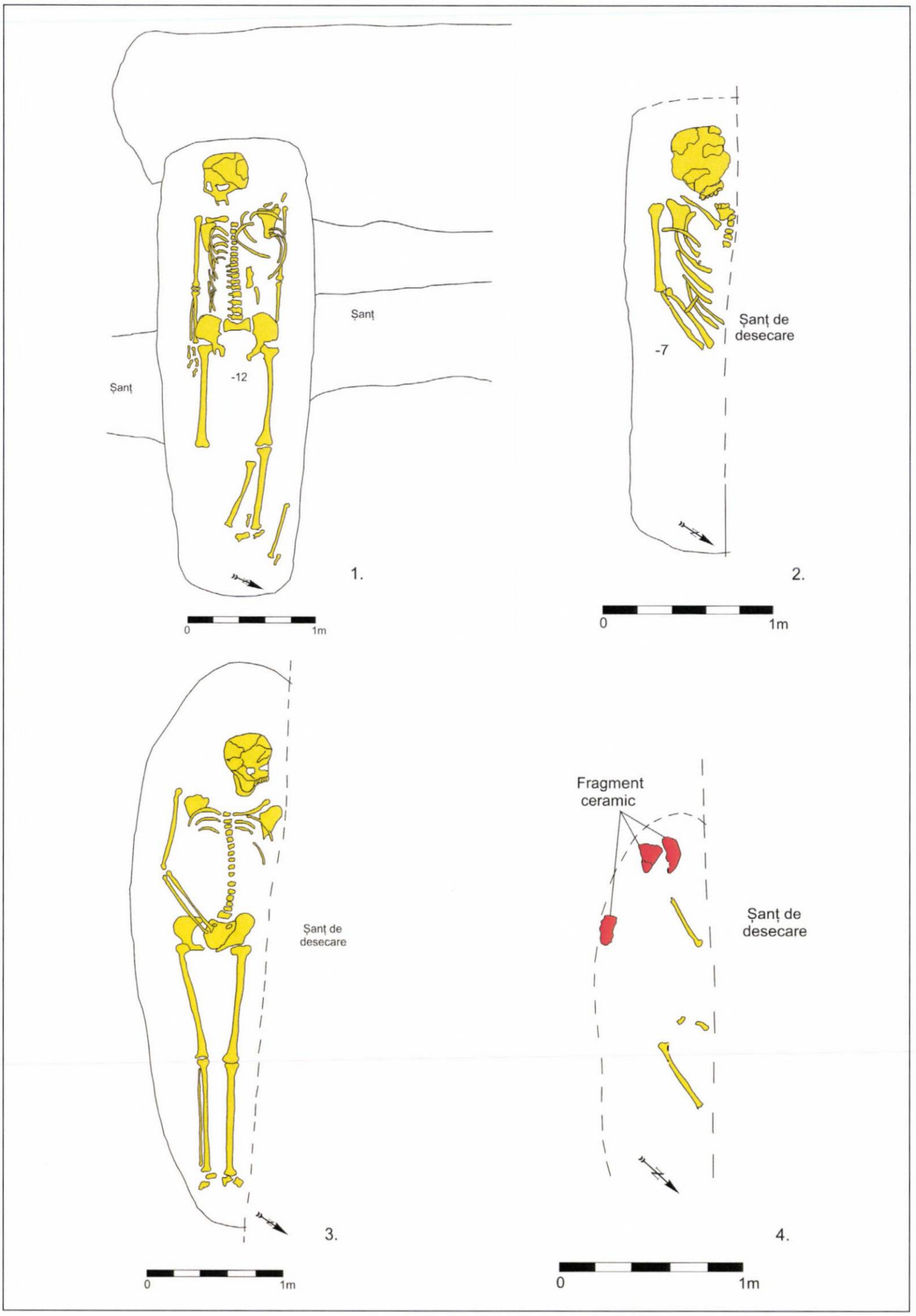

Planșa XXVIII. Morminte fără inventar: 1-Cx62; 2-Cx1 (Șanț); 3-Cx3 (Șanț); 4-Cx47 (Șanț).
/ Gräber ohne Inventar: 1-Cx62; 2-Cx1 (Graben); 3-Cx3 (Graben); 4-Cx47 (Graben).

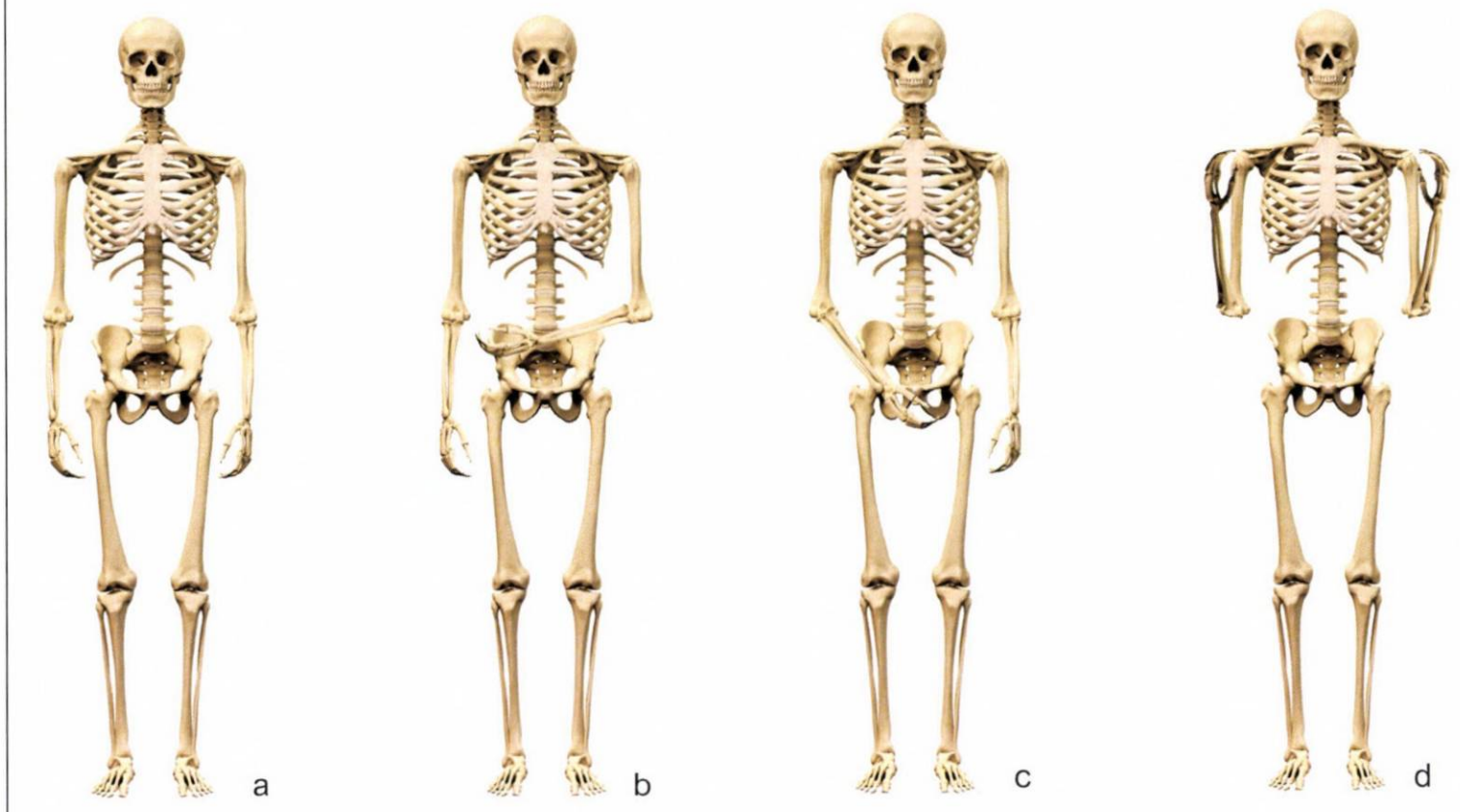

Planșa XXIX. Poziționarea defunctului în morminte. / Siedlungen der verstorben in der Gräber.

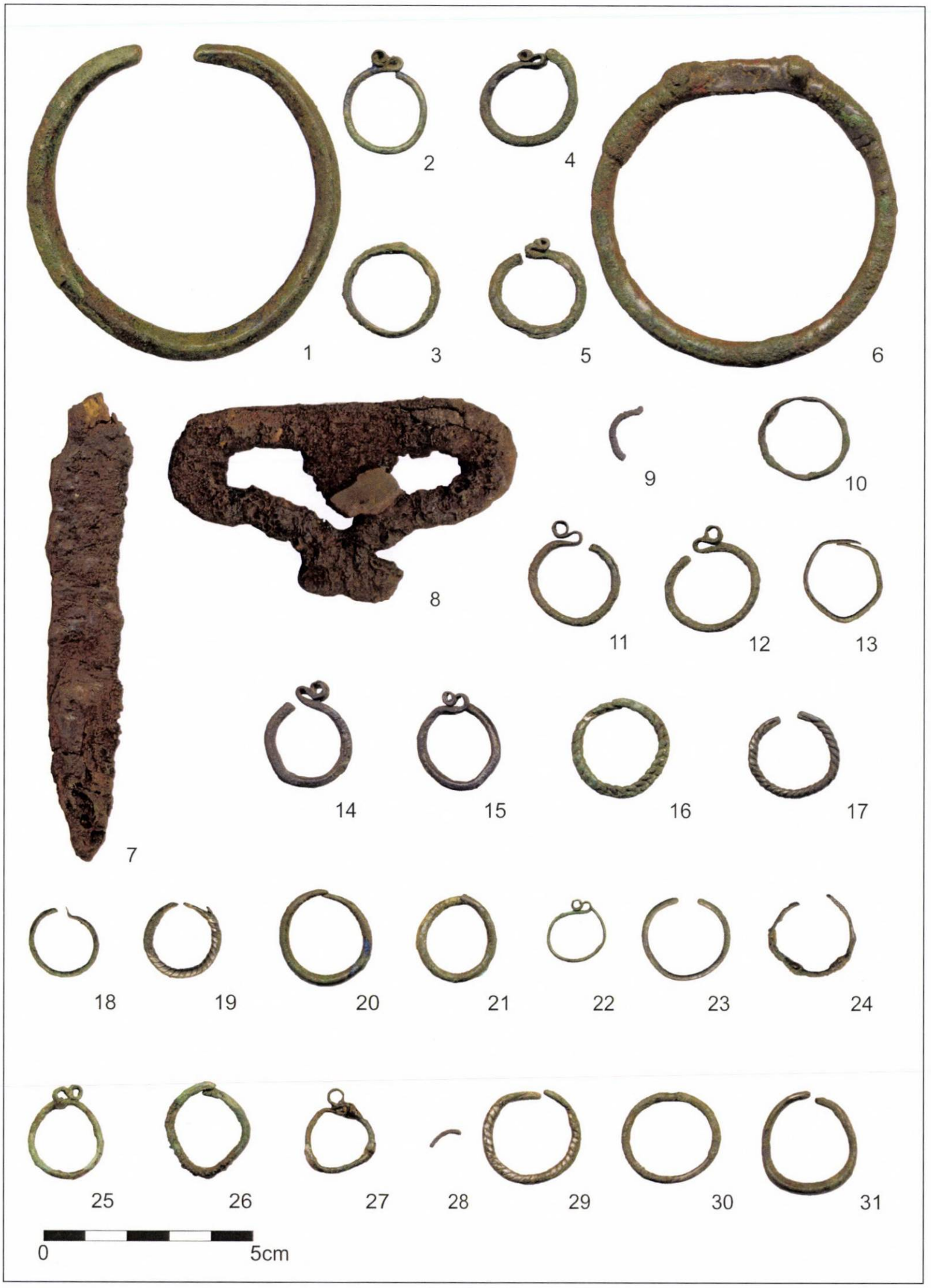

Planșa XXX. Piese de inventar: 1 – brățară; 2, 4, 5, 11, 12, 14, 15, 18, 22, 25, 27 – inele de tâmplă cu capăt în formă de „S"; 3, 10, 13, 24 – inele din bandă; 6-brățară cu protome; 7 – cuțit; 8 – amnar; 16, 19 – inel împletit; 17, 29 – inel torsadat; 21,30 – inel de buclă; 20, 23, 26, 31 – inel digital. / Inventarstücke: 1 – Armband; 2, 4, 5, 11, 12, 14, 15, 18, 22, 25, 27 – Haarring mit „S" förmigem Ende; 3, 10, 13, 24 – Ring mit Band; 6 – Armband mit protom; 7 – Messer; 8 – Feuerstahl; 16, 19 – geflochtener Ring; 17, 29 – verdrehter Ring; 21, 30 – Ringschleife; 20, 23, 26, 31 – 20, 23, 26, 31.

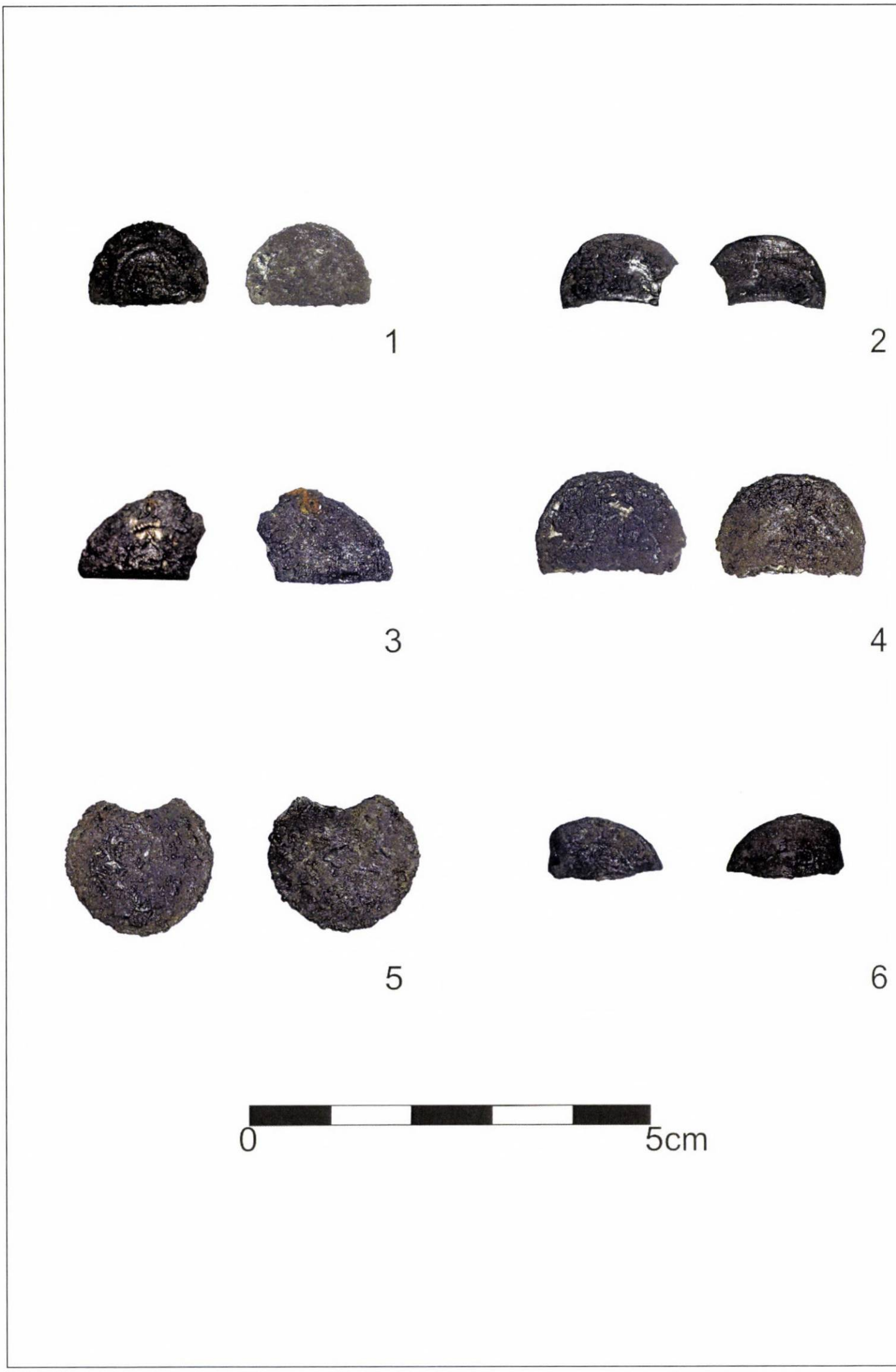

Planșa XXXI. Monede: 1-Cx17, 2-Cx37, 3-Cx31, 4-Cx52, 5-Cx60, 6-Cx2 (Șanț). /
Münzen: 1-Cx17, 2-Cx37, 3-Cx31, 4-Cx52, 5-Cx60, 6-Cx2 (Graben).

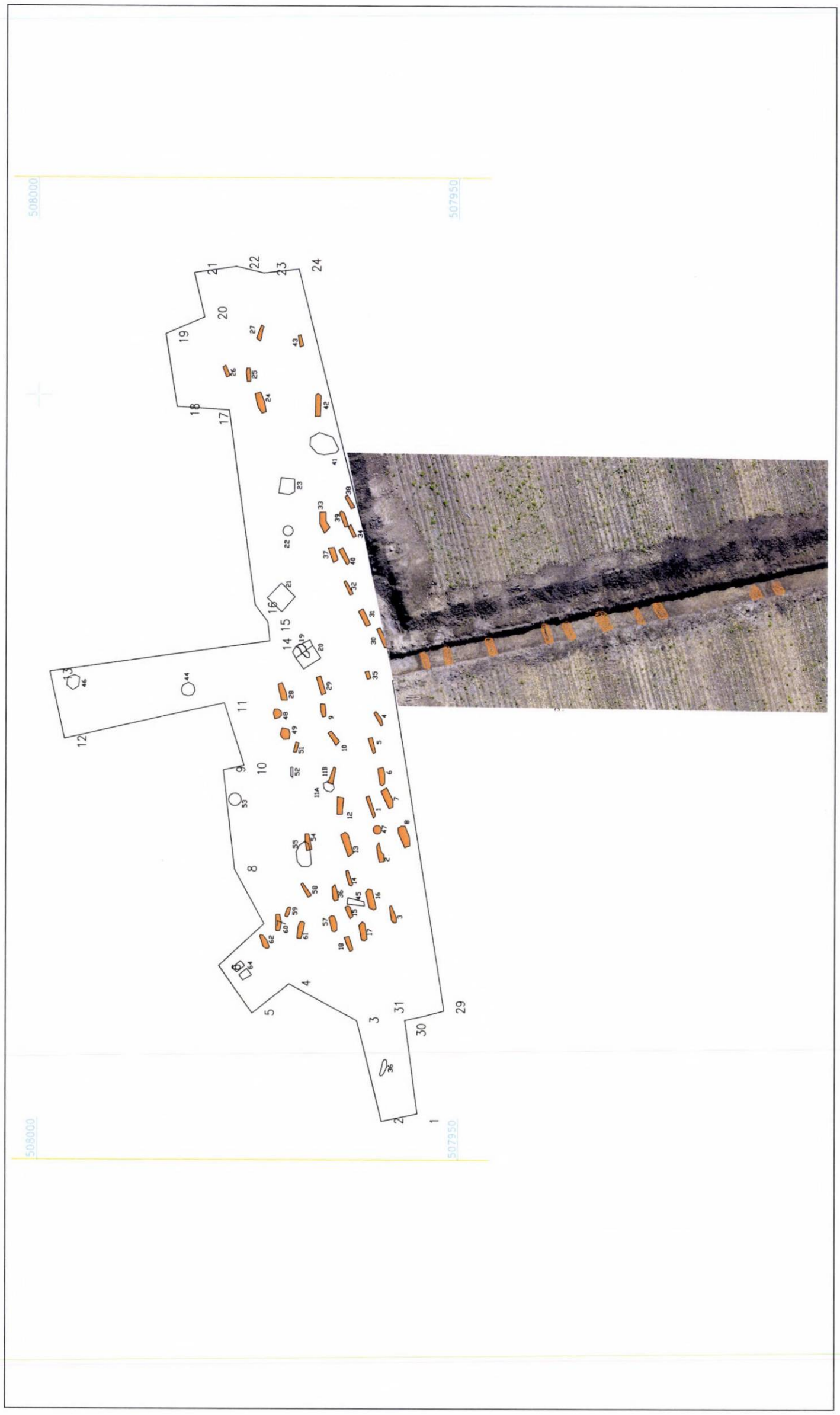

Planșa XXXII. Plan general. Teremia Mică *La Cimitir.* / Allgemeiner Plan. Teremia Mică *La Cimitir.*

O spadă și un pinten medieval descoperite în satul Oaș (com. Frata, jud. Cluj)[1]

Belbe Sebastian, Csók Zsolt

Abstract: *The study presents two archeological finds that probably served as part of a knight's equipment. One of the discoveries is a one-handed sword, while the other one is a spur. Both of them are in the collection of the National History Museum of Transylvania, Cluj-Napoca. They were found accidentally with metal detectors in the territory of Oaș village (municipality of Frata / Magyarfráta, Cluj County), in 2016. The study gives a chronological and typological classification of the artefacts, while a summary of the historical background of the region is also made. Based on typological comparisons, the sword and the spur are dated to the 14th century, a period when the region belonged to the estates owned by noble families – influential on county level during the Middle Ages.*

Cuvinte cheie: *spadă, pinten cu rotiță, nobilime, Frata, Oaș.*

Key words: *sword, nobility, spur, Frata, Oaș village.*

Introducere

Piesele care compun echipamentul unui posibil cavaler prezintă un segment important al culturii materiale medievale. În ultimele decenii se observă o creștere a numărului de studii care tratează aspecte legate de armele și armamentul cavalerilor descoperite pe teritoriul Transilvaniei, și anume: spade, piese de harnașament, componente vestimentare sau părți de armură.

În studiul de față dorim să semnalăm două piese, o spadă de o mână și un pinten cu rotiță,[2] care au ajuns în inventarul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei. Obiectele au fost descoperite cu ajutorul detectoarelor de metale în anul 2016, pe raza localității Oaș, comuna Frata, aflată la limita de est a județului Cluj. Circumstanțele descoperirii nu se cunosc,[3] astfel nu se știe locul exact de descoperire, dar din spusele descoperitorului știm că pintenul și spada au fost găsite în același loc. Așadar este greu de spus dacă piesele provin din același context, în lipsa altor detalii, de altfel importante, despre locul din care au fost prelevate. Ambele obiecte s-au păstrat relativ bine, și au fost recuperate integral fără rupturi și lipsuri semnificative. Faptul că astfel de piese sunt relativ rare în cadrul unor descoperiri arheologice în general, ne-a determinat să le publicăm în cadrul acestui articol.

Cadrul geografic

Piesele au fost descoperite pe raza satului Oaș, aflată la limita dintre județul Cluj și județul Mureș. Satul aparține astăzi din punct de vedere administrativ de comuna Frata, situată la cca. 3–4 km vest de Oaș. Din punct de vedere geografic zona se află în Câmpia Transilvaniei, relieful zonei fiind dominat de dealuri care înconjoară zona Fratei și vatra actuală a satului Oaș. Altitudinea dealurilor variază între 482 și 354 de m. Pe hărțile habsburgice nu apare satul Oaș, ci doar Frata, cea ce înseamnă că localitatea Oaș a fost întemeiată în cursul ultimelor secole, probabil prin desprinderea

[1] Cu această ocazie dorim să mulțumim colegei dr. Diana Varga pentru sprijinul acordat în documentarea obiectelor, și nu în ultimul colegului dr. Péter Szőcs, pentru îndrumarea de specialitate.

[2] Piesele se găsesc în depozitul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, având numerele de inventar: F 29861 și F 29862.

[3] Informația de care dispunem provine de la de la Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei.

de satul Frata[4]. În partea sudică localitatea este înconjurată de Valea Gârboului, care se varsă spre est în pârâul Codu Teului[5]. În evul mediu, localitatea Frata, precum și așezările învecinate, erau în comitatul Cluj, la limita comitatului cu Turda[6].

Cadrul istoric

Localitatea Frata este menționată pentru prima dată în contextul marii invazii tătaro-mongole (1241–1242), în scrierile călugărului Rogerius.[7] Este foarte interesant de menționat în acest context faptul că Frata constituie localitatea unde Rogerius a întâlnit primii supraviețuitori după evadarea lui din captivitatea tătarilor. În 1293, satele învecinate spre vest, denumite *Mehesmaioris et minoris*, (Miheșu Mare și cel Mic / Nagy-, Kisméhes, astăzi contopite în Miheșu de Câmpie / Mezőméhes, jud. Mureș), precum și *Velkeralwke* (Velcheru, astăzi Răzoare / Velkér, jud. Mureș), se aflau în proprietatea comitelui *Vs* (Ős) de Frata (*de Fhratha*) și a fiilor săi, Petru și Nicolae.[8] Utilizarea denumirii localității în numele familiei indică că și aceasta era în proprietatea familiei lui *Vs*, care avea probabil aici o reședință. Acest comite *Vs* devine strămoșul unei familii nobiliare, care deținea proprietăți în Frata și în satele învecinate. Astfel, în anul 1331, fiul menționat a lui *Vs*, Nicolae, precum și fii săi, Toma și Benedict, donează un sfert din moșia lor din Frata și din *Ponuateluk* (Ponyvatelek, sat dispărut, aflată în hotarul localității Frata) celor două fiice, respectiv surori.[9] În 1348, cu ocazia unei dispute asupra limitei moșiilor, se face hotărnicirea localității Frata, una dintre părțile implicate fiind Nicolae și fiii săi.[10] Disputa se încheie în anul următor, când Nicolae cedează proprietățile deținute în Frata cumnatului său, magistrul Gal, fiul lui Ioan, fiul lui Booth din Boteni (Botháza, jud. Cluj).[11] Același Nicolae este menționat în 1350 ca fiind din Berchieș (de Berekenes, Berkenyes, jud. Cluj), deci se pare că după pierderea proprietăților din Frata, el și-a transferat reședința în această localitate învecinată.[12] Ultima pomenire a lui Nicolae datează tot din anul 1350, când în toamna acelui an, acesta zălogește o pădure aflată în hotarul localității Aruncuta pentru 12 mărci de argint, pe durata pelerinajului său la Roma.[13]

Revenind la Frata, în 1355, satul este împărțit între pomenitul Gal și alți proprietari din localitate.[14] În anii 1369 și 1370 satul Frata este menționat într-o dispută asupra limitelor moșiilor dinspre Berchieș, împreună cu familiile nobiliare proprietare aici.[15] Gal, devenit cel mai însemnat proprietar în Frata, îndeplinește în 1361 funcția de oficial delegat de vicevoievodul Transilvaniei într-un proces de judecată.[16] La rândul său, unul dintre cei patru fii ai lui Gal, Andrei, devine și el delegat oficial al vicevoievodului în anul 1366.[17] Un alt fiu al lui Gal, Ioan, urmează o carieră ecleziastică, în anul 1369 fiind menționat ca preot paroh la Dipșa (Dipse, jud. Bistrița-Năsăud).[18] Descendenții lui Gal rămân în cursul deceniilor următoare, precum și în prima parte a secolul al XV-lea, cei mai însemnați moșieri din Frata, dar în decursul timpului apar mai multe familii cu proprietăți în localitate.[19] Potrivit unui

---

[4] Vezi mai detailat: Európa a XIX. században. Online: https://mapire.eu/hu/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=osm%2C158%2C164&bbox=2673889.0709292926%2C5890452.378797739%2C2681451.5594152575%2C5892841.0359316515 (Ultima accesare: 19.12.2018.).

[5] Datele geografice au fost detaliate pe baza hărților Iozefine.

[6] GYŐRFFY III, 348.

[7] CDTrans. I, 193.

[8] CDTrans. I, nr. 525.

[9] CDTrans. II, nr. 713.

[10] CDTrans. III, nr. 492. Vezi și documentele nr. 488, 494 și 603.

[11] CDTrans. III, nr. 510.

[12] CDTrans. III, nr. 568.

[13] CDTrans. III, nr. 576.

[14] CDTrans. III, nr. 813.

[15] CDTrans. IV, nr. 40, 744–745, 756, 789, 803.

[16] CDTrans. IV, nr. 121, 127, 130.

[17] CDTrans. IV, nr. 452.

[18] CDTrans. IV, nr. 752.

[19] ZsO. I, nr. 1619, 2176, 2196; ZsO. II/1, 1593; ZsO. II/2, 7493; ZsO. IV, 1234, 2107; ZsO. V, 1171; ZsO. VI, 1941; ZsO. VI, 914, 1941; Csánki V, 351–352.

document din anul 1391, în anii precedenți în sat a fost colonizată o populație românească, Frata fiind împărțită într-o așezare maghiară (*Frathahungaricalis*) și una românească (*Olachalem Frata, Wolahfratha*).[20]

Datele documentare menționate schițează statutul social al familiilor ce dețineau proprietăți în zonă, și ne permit să le încadrăm în rândul nobilimii mijlocii. Membrii acestor familii au proprietăți în mai multe sate învecinate, iar unii îndeplinesc funcții administrative comitatense sau în forurile inferioare de judecată. *Vs,* strămoșul familiei din Frata (apoi de Berchieș), deținea proprietăți în patru sate, iar fiul său Nicolae în trei. Acesta din urmă și-a permis ca la sfârșitul vieții să facă un pelerinaj la Roma, chiar și cu prețul zălogirii unor moșii. Cumnatul său, Gal din Boteni, precum și unul din fiii săi, erau delegați ai vicevoievodului, iar celălalt fiu era preot paroh cu un venit respectabil.[21] Acesta putea să fi fost mediul social din care provenea purtătorul pieselor de echipament militar descoperite în vecinătatea localității Frata.

Descrierea pieselor

Spada (MNIT, nr. inv. F 29861) Fig. 6.

Lungimea totală a piesei este de 116 cm. Lama s-a păstrat întreagă cu puține defecțiuni spre vârful lamei, cel mai probabil din cauza coroziunii. Lungimea lamei este 99,6 cm. Lățimea tăișului sub gardă este de 4,7 cm, iar spre mijlocul lamei 4 cm, iar la capătul lamei, lățimea este de 3,4 cm. Urmărind lama, se observă diminuarea uniformă a lățimii, de la gardă spre vârful lamei. Pe unele locuri, pe lamă se poate observa o șănțuire mediană care are o lungime aproximativă de 50 cm, acoperind puțin mai mult decât jumătatea lamei. Din păcate această șănțuire nu s-a observat pe ambele părți ale lamei din cauza coroziunii avansate. Tija mânerului are o lungime de 10,5 cm. Grosimea tijei la gardă este de 2,6 cm, iar la buton este de 1,8 cm. Greutatea piesei este de 1700 gr.

Extremitățile gărzii sunt drepte și lungimea acesteia măsoară 23,3 cm. Profilul gărzii este rectangular, cu o grosime de 1,1 cm lângă tijă și 0,9 la extremități. Muchiile extremităților sunt ușor rotunjite. Asemenea mai multor piese de acest gen, garda spadei cuprinde în grosimea sa tija mânerului și umerii lamei. Lipsa urmelor de nituire sugerează că prinderea gărzii de tijă s-a realizat prin batere la cald.

Butonul spadei are o formă octogonală sau de poliedru regulat, cu muchiile rotunjite, semănând foarte bine cu capătul unui buzdugan. Grosimea și lățimea butonului este de 5,5 cm, lățimea muchiilor fiind între 2,4–2,7 cm. Din păcate, pe spadă nu s-a identificat vreo urmă de meșter sau atelier din cauza coroziunii și probabil după restaurarea spadei vom putea avea un răspuns și la această întrebare.

După tipologia lui Z. K. Pinter, bazată pe spadele descoperite din Transilvania, piesa din Oaș are următoarele caracteristici: lama spadei face parte din categoria funcțională „G" pentru lovit în acest caz, tăișurile paralele până la jumătatea spadei, și spre vârf ușor convergente.[22] Privind mărimile mânerului, face parte din familia spadelor de o mână și aparține tipologic grupului „m1".[23] După dimensiune și forma gărzii, face parte din varianta „E", și anume cea cu extremități drepte, secțiune rectangulară cu capete ușor rotunjite.[24] Butonul mai puțin obișnuit în formă de poliedru regulat permite o încadrare în „forma 10".[25]

Luând în considerare spadele cu caracteristici similare, se remarcă faptul că se găsesc mai multe

---

[20] Fekete Nagy, Antonius – Makkai, Ladislaus: Documenta historiam Valachorum in Hungaria illustrantia, usque ad annum 1400 Christum. (Budapest, 1941. Études sur l'Europe Centre-Orientale. 29.), nr. 369 și 370, 413–418; ZsO. I, nr. 2176 și 2196.

[21] Veniturile parohiei Dipșa pot fi apreciate pe baza dijmelor papale plătite între 1331–1337, v. CDTrans. II, nr. 1070–1073.

[22] Pinter 2007, 64.

[23] *Ibidem.*

[24] Pinter 2007, 65.

[25] Pinter 2007, 67.

analogii în Transilvania și mai puține în afara Transilvaniei. Una dintre cele mai asemănătoare spade cu cea de la Oaș este cea recent descoperită la Șeica Mare (Nagysely, jud. Sibiu).[26] Și această piesă a fost descoperită cu detectorul de metale, intrând ulterior în atenția specialiștilor.[27] Lungimea totală a piesei este aproape identică cu spada descoperită la Oaș, cu o diferență de doar 1 cm, iar elementele spadei precum garda, tija, butonul și lama sunt foarte asemănătoare.[28] Datarea spadei de la Șeica Mare s-a încadrat în tipologia elementelor de spadă realizată anterior de Z. K. Pinter în catalogul cuprinzător al spadelor descoperite în Transilvania, și anume: lama spadei face parte din „categoria D",[29] mânerul are „dimensiunea $m_{1/2}$"[30] garda aparține „variantei E".[31] Autorii au datat spada după elementele componente în secolul al XIII-lea.[32] În stabilirea cronologiei și a încadrării tipologice a piesei intervine forma butonului, pe care autorii îl identifică cu „forma 10"[33]. În tipologia formelor de butoane creată de Zeno K. Pinter acest tip se încadrează cronologic în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.[34]

Dintre spadele cu butoane octogonale sau de poliedru regulat, descoperite în sudul Transilvaniei, menționăm spada de la Jupa, publicată de către Z. K. Pinter.[35] Privind componentele acestei spade, se remarcă similitudini doar la nivelul gărzii și a butonului de mâner. Garda acestei spade are o lungime de 230 mm[36] cu o secțiune rectangulară, butonul are formă de poliedru regulat cu profil octogonal. Autorul acestei publicații datează elementele componente ale spadei după tipologia lui A. Ruttkay, cronologic fiind încadrate în secolul al XIV-lea.[37] Ca și analogie, pe lângă exemplele aduse din vestul Europei, autorul menționează și spada reprezentată pe o frescă din Mediaș.[38]

Trebuie menționate și două exemple asemănătoare spadei de la Oaș provenind din colecția Muzeului Național Secuiesc. Autorul publicației, Lóránt Bordi, a prelucrat spadele descoperite pe teritoriul județului Covasna.[39] Una dintre spadele similare cu cea din Oaș provine din Pava (Páva, județul Covasna). Componentele asemănătoare cu spada de la Oaș sunt butonul, tija și lama. Tija mânerului are o lungime asemănătoare cu spada din Oaș și anume 13,3 cm, care se îngustează spre buton. Lungimea lamei este mai mică, dar putem identifica caracteristici asemănătoare, așa cum este lățimea acesteia, șanțul pentru scurgerea sângelui și vârful ușor rotunjit.[40] Forma butonului de mâner este una similară cu cea de la Oaș și aproape cu aceleași dimensiuni.[41] Caracteristici similare are și spada de la Vârghiș (Vargyas, județul Covasna), foarte asemănătoare cu cea din Pava în anumite componente ale ei.[42] Spadele au fost datate după tipologia lui Oakeshott,[43] Pinter și Ruttkay[44], fiind încadrate în a doua jumătate a secolului al XIV-lea.[45]

Dintre elementele componente ale spadei, butonul este cel mai interesant, deoarece nu are o formă obișnuită și răspândită. Gyula Kristó[46] menționa că pe teritoriul Regatului Maghiar armele de

---

[26] Pinter-Sana 2018.
[27] Pinter-Sana 2018, 87.
[28] Pinter-Sana 2018, 87–88.
[29] Pinter 2007, 63.
[30] Pinter 2007, 64.
[31] Pinter 2007, 65.
[32] Pinter-Sana 2018. 88.
[33] Pinter 2007, 67.
[34] Pinter-Sana 2018, 88; Pinter 2007, 67.
[35] Pinter 1989.
[36] Pinter 1989, 385.
[37] Pinter 1989, 387.
[38] Pinter 1989, 387. Pictura murală „Sărutul lui Iuda".
[39] Bordi 2008, 241–265; Bordi 2014, 277–308.
[40] Bordi 2008, 244.
[41] Bordi 2008, 245.
[42] *Ibidem*.
[43] Oakeshott 1991.
[44] Ruttkay 1976, 245–395.
[45] Bordi 2014, 287–288.
[46] Kristó 1988.

luptă s-au schimbat într-un ritm deosebit de rapid după secolul al XIII-lea. Lamele spadelor încep să fie tot mai subțiri, garda acestora începe să fie din ce în ce mai lată, însă cea mai vizibilă schimbare se poate observa în forma butoanelor.[47] Până în prima parte a secolului al XIV-lea, butoanele late au fost cele comune, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea acestea sunt înlocuite de butoanele rotunde, iar la finalul secolului al XIV-lea încep să fie rotunjite, muchiile acestora ajungând într-o formă spre poliedru regulat.[48] Fierarii au fost nevoiți să formeze mânerele de spadă astfel încât acestea să fie prinse cu ușurință și cu mănușile de luptă.[49] O spadă cu buton de tip octogonal lucrat la un nivel calitativ mai înalt se află în colecția Muzeului din Nysa (Polonia), piesa fiind datată în secolele XIII-XIV.[50] În acest context semnalăm un buton descoperit la Elblag (Polonia), care, potrivit tipologiei autorului, a fost încadrat în tipul XII și se datează în secolul al XII-lea.[51] Privind sursele pictate, frescele ne dovedesc că spade cu astfel de tipuri de butoane existau și mai devreme pe teritoriul Europei. În acest context putem menționa analogia lui Zeno K. Pinter, cu *„Efigia funerară a marcgrafului Wiprecht, de Groitzsch (1050–1124).*[52]

Pinten cu rotiță (MNIT, nr. inv. 29862) Fig. 7.

Lungimea totală a pintenului este de 170 mm, din care lungimea gâtului este de 60 mm și lățimea rotiței de 50 mm. Alte dimensiuni sunt următoarele: grosimea gâtului 10,1 mm, numărul spinilor pe rotiță este de 7, lungimea brațului de 104 mm, distanța între brațe de 98 mm, iar grosimea brațului 10,1 mm. Brațele pintenului sunt drepte, iar pe capătul brațului s-a păstrat întreg lanțul de fixare, cel superior. Acest componentă de fixare este realizată din lanț și este prinsă în formă de ∞, având lungimea de 118 mm. Acest tip de pinten, după cronologia realizată de Zalán Győrfi, se încadrează între prima jumătate a secolului al XV-lea și a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Privind tipologia pintenului, acesta arată cea mai apropiată asemănare cu tipul R.XVI.1.[53]

Cercetarea pintenilor în Transilvania a atras atenția cercetătorilor încă din cea de a doua jumătate a secolului al XX-lea, dar numai în ultimele decenii a luat amploare analiza, repertorierea și încercarea de teoretizare a acestui tip de echipament. Pintenul a fost un accesoriu cu un rol principal în stimularea calului. Pe teritoriul Regatului Ungar pintenii apar cândva pe parcursul secolului al XI-lea, după teoriile cercetătorilor, datorită răspândirii tehnicilor de luptă din vestul Europei și se leagă de nașterea cavaleriei grele.[54] Pe teritoriul Transilvaniei, pintenul cu rotiță apare undeva prin secolul al XIII-lea, iar aceste tipuri de pinteni se răspândesc în ritm mai alert din secolul al XIV-lea.[55] Schimbarea formelor s-a produs întotdeauna odată cu dezvoltarea armurilor cavalerești.[56] János Kalmár menționează faptul că purtarea pintenilor pe parcursul evului mediu era o onoare, deoarece numai cavalerii și persoanele cu un statut social înalt își permiteau să aibă astfel de obiecte pentru călărit.[57]

Privind analogiile, putem spune că nu avem de-a face cu multe piese similare. Z. Győrfi menționează o singură piesă care se află în inventarul Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei.[58] Același autor argumentează cronologia acestui tip de pinteni cu o imagine de altar, care provine din Austria, provincia Tirol, datată în anul 1505.[59] Altă analogie provine de pe teritoriul Slovaciei, din regiunea Gömör, de pe fresca reprezentând legenda Sf. Ladislau din biserica de la Kraskovo

[47] Kristó 1988, 216–217.
[48] Kristó 1988, 217.
[49] *Ibidem*
[50] Marek-Przemyslaw 2013, 113–118, Fig. 18.
[51] Marek 2014, 189.
[52] Pinter-Sana 2018, 94, Fig. 10.
[53] Győrfi 2011, 85.
[54] Kristó 2003, 368.
[55] Győrfi 2006, 100.
[56] Kalmár 1971, 360.
[57] Kalmár 1971, 359–361.
[58] Győrfi 2011, 85.
[59] Győrfi 2011, 85,; 208. Fig. 19/e. *„Închinarea magilor, altar sf. sec. XV.”* .

(Kraszkó)[60]. Privind veşmintele regelui, putem observa pe piciorul drept al acestuia, un pinten cu rotiță cu braţe drepte şi ham de prindere cu gâtul uşor îndoit în sus. Această frescă se datează între anii 1380–90.[61] (Fig. 8)

Concluzii

În această fază, putem trage doar concluzii preliminare în ceea ce priveşte deținătorul, locul găsirii şi folosirea pieselor prezentate. Unul din dezavantajele cele mai mari ale „descoperirilor accidentale" este faptul că cel care le-a identificat rareori prezintă şi locul exact al descoperirii. Tot ceea ce ştim este că aceste piese provin din hotarul satului Oaş. Având în vedere faptul că deținătorii acestor tipuri de piese aparţineau unui segment social de „elită", se înmormântau în sau în zona unor biserici, a căror construcţie era eventual finanţată de aceştia. Necunoscând cu exactitate zona de proveniență a pieselor, putem doar presupune că acestea au fost fie pierdute într-un conflict local, sau, pur şi simplu, furate şi ascunse de către un posibil delincvent. Cazurile de furt de armament şi unelte sunt cunoscute şi din documentele istorice.[62] Spada a fost folosită pentru lovit, probabil din şaua calului, iar pintenul a fost accesoriul folosit în conducerea şi stăpânirea calului în luptă şi nu numai.

Analizând elementele spadei din Oaş, am reuşit să o încadrăm cronologic şi tipologic. Un element important în acest sens a fost dat de forma componentelor spadei (lama, garda şi butonul). În acest context, o încadrare în secolul al XIV-lea pare cea mai probabilă. În contextul istoric prezentat, piesele s-ar putea să fi aparţinut unui membru al familiilor nobiliare de pe domeniul Frata.

Belbe Sebastian
Muzeul Judeţean Satu Mare,
sebastian_belbe@yahoo.com

Csók Zsolt
Muzeul Naţional de Istorie a Transilvaniei,
csok.zsolt@gmail.com

Bibliografie

Bordi 2008: Zs. L. Bordi, *Középkori kardok a Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményében,* Acta Siculica. Sepsiszentgyörgy, 2008. 241–265.

Bordi 2014: Zs. L. Bordi, *Spade medievale descoperite* în *judeţul Covasna*, Acta Terrae Fogarasiensis III. Editura Altip. Făgăraş 2014. 277–308.

Oakeshott 1991: E. Oakeshoot, *Records of the medieval sword,* The Boydell Press, Rochester. 1991.

Györffy 1987: Gy. Györffy, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza III,* Akadémiai kiadó. Budapest 1987.

Győrfi 2006: Z. Győrfi, *Középkori tarajos sarkantyúk Erdélyben (13–14. század.).* In. Dolgozatok az Erdélyi Múzeum Érem – és Régiségtárából. Kolozsvár 2006. 99–128.

Győrfi 2011: Z. Győrfi, *Accesori de cavalerie din Transilvania medievală, secolele XI-XIV,* Teză de doctorat, Iaşi 2001.

Kalmár 1971: J. Kalmár, *Régimagyarfegyverek,* Natura kiadó, Budapest 1971.

Kristó 1988: Gy. Kristó, *Az Anjou-kor háborúi.* Zrínyi Katonai Kiadó. Budapest 1988.

Kristó 2003: Gy. Kristó, *Háborúk és hadviselés az Árpádok korában,* Szukits Könyvkiadó. Kaposvár 2003.

Marek – Przemyslaw 2013: L, Marek – N. Prezmyslwa, *Knights of the Round Table of the Tower in Siedlecin, Silesia,* Acta Militaria Mediaevalia, tom IX. Krakow – Rzeszów – Sanok 2013. 89–127.

Marek 2014: L. Marek, *Wczesnośrednio wiecznemiecze z Europy Środkoweji Wschodniej. Dylematy archeologai bronioznawcy*, Acta Universitas Wratislaviensis No 2698. Wroclaw 2014.

[60] Prokop 2002, 59–60.

[61] Prokop 2002. 59.

[62] CDTrans. III, nr 250; CDTrans. III, nr. 382; CDTrans. I. nr. 44; ZsOkt. I. nr, 1887; Zsokt. I. nr 3877.

Pinter 2007: Z. K. Pinter, *Spada și sabia medievală în Transilvania și Banat (secolele IX-XIV)*, ediția a doua revăzută și adăugită Sibiu 2007.

Pinter - Sana 2018: Z. K. Pinter - D. Sana, *O descoperire arheologică mai mult sau mai puțin întâmplătoare. Spada medievală de la Seica Mare,* Revista Transilvania Nr 3. Sibiu 2018. 84–96.

Prokop 2002: M. Prokok, *Középkori freskók Gömörben,* Méry Ratio. Somorja 2002.

Ruttkay 1976: A. Ruttkay, Waffen und Reiterausrüstung des 9. biszurersten Halfte de 14. Jahrhunderts in der Slowakei, SlovArch, XXIV, 2, 245–359.

Documente, izvoare și culegeri de izvoare

CDTrans I. = Erdélyi Okmánytár I. (1023–1300), *Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez I" 1023–1300,* Közzéteszi Jakó Zsigmond. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997.

CDTrans II. = Erdélyi Okmánytár II. (1301–1339), *Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez II" 1301–1339,* Magyar Országos Levéltár Kiadványai. Közzéteszi Jakó Zsigmond, Magyar Országos Levéltár, Budapest, 2004.

CDTrans III. = Erdélyi Okmánytár III. (1340–1359), *Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez III" 1340–1359.* Közzéteszi Jakó Zsigmond Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével. Magyar Országos Levéltár Kiadványai, Budapest, 2008.

CDTrans IV. = Erdélyi Okmánytár IV. (1360–1372), *Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez IV, 1360–1372,* Közzéteszi Jakó Zsigmond Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével. Magyar Országos Levéltár Kiadványai, Budapest, 2014.

ZsOkt I. = Zsigmondkori Okmánytár I. (1387–1399), *Forrsákiadványok, Zsigmondkori Oklevéltár I 1387–1399.* Közzéteszi Mályusz Elemér, Akadémiai Kiadó, Budapest 1951.

Fig. 1 Localizarea locul descoperiri. (sursă: GoogleEarth) / Localization of the place of discovery. (source: Google Earth)

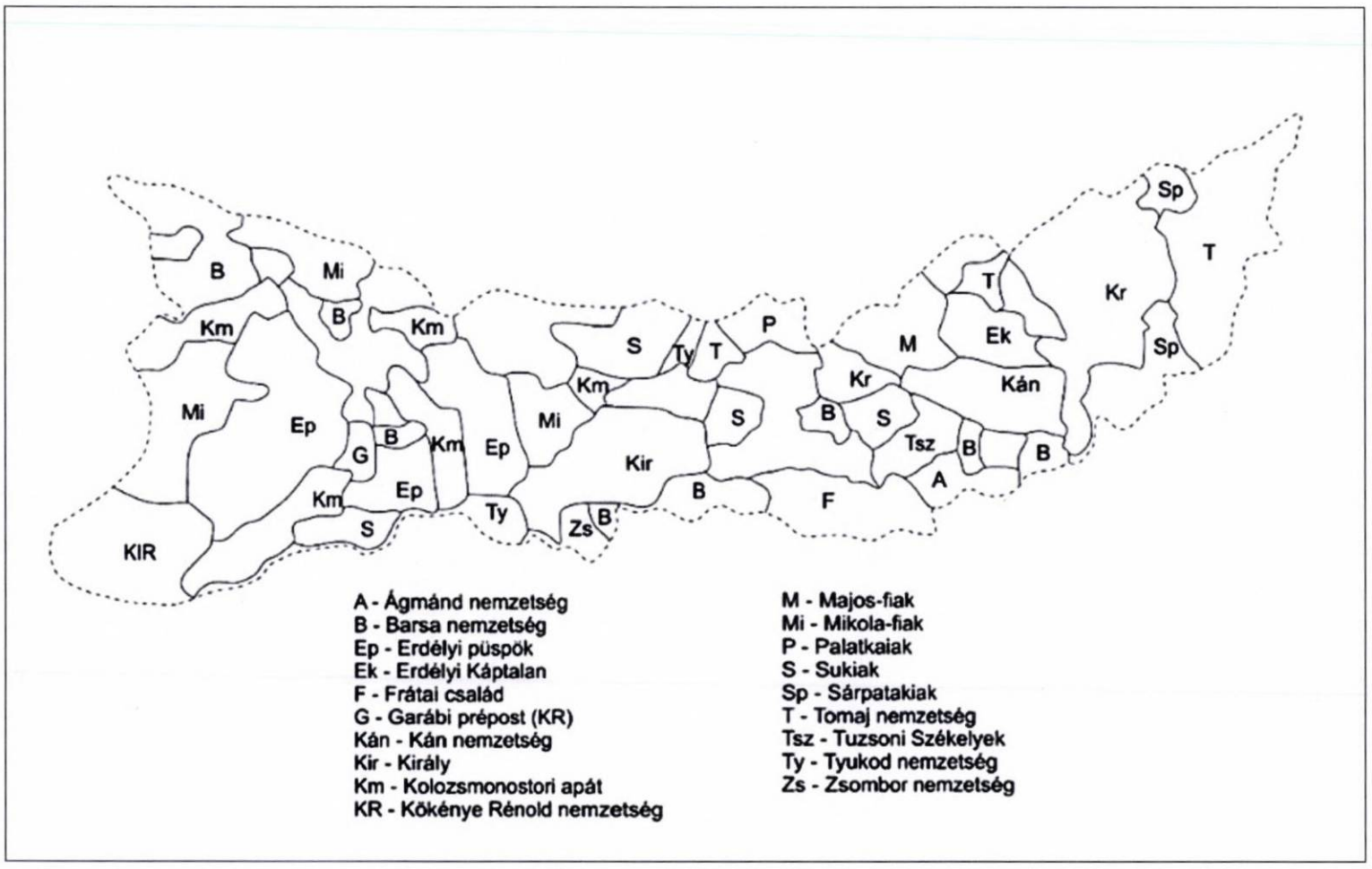

Fig. 2. Domenile teritoriale îm comitatul Cluj la sfărșitul secolului XIII. după Györffy György / Territorial areas of Cluj county at the end of the 13th century according to Györffy György

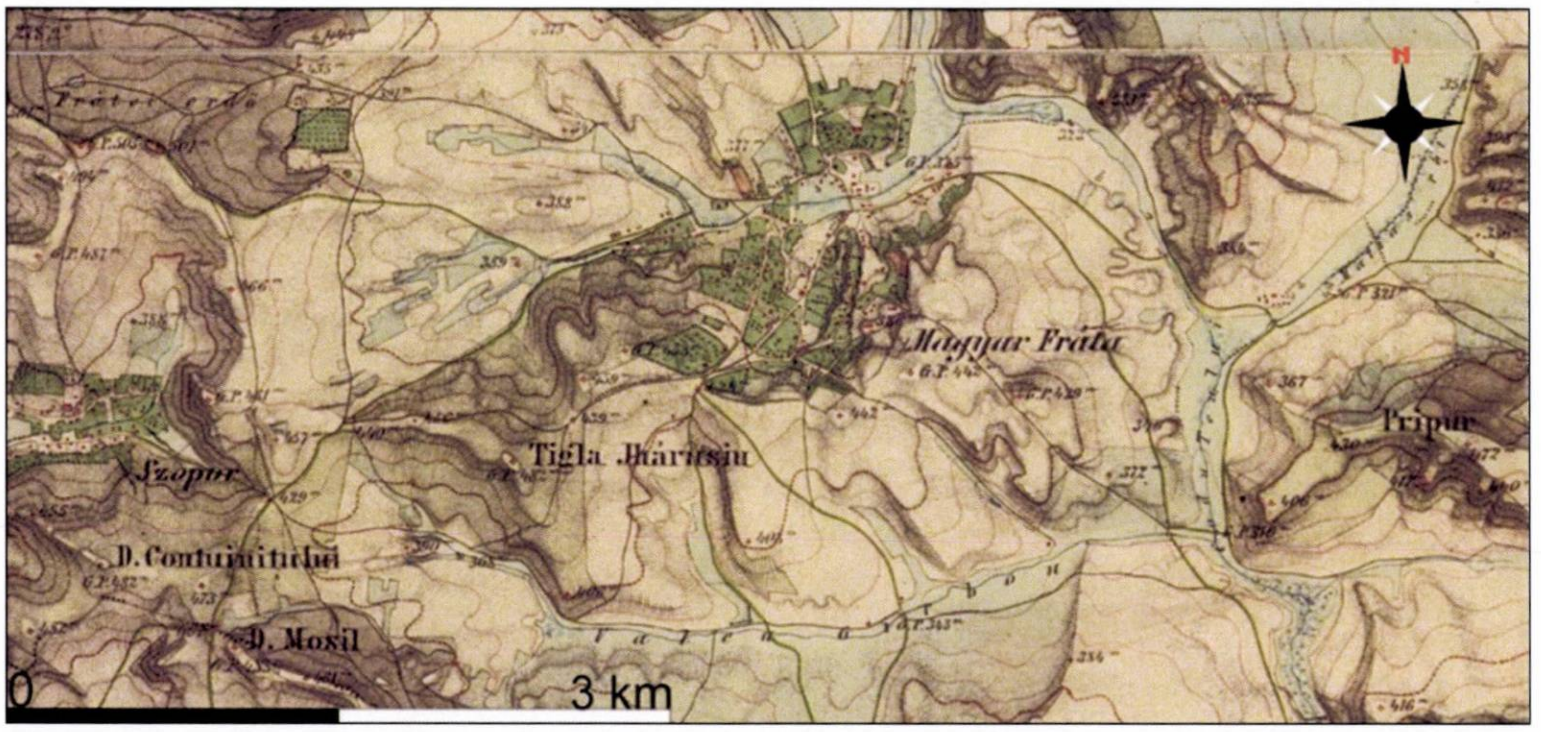

Fig. 3 Localizarea satului Frata pe Cartarea Jozefină – Európa a XIX. Századba. (www.mapire.eu/hu) / Localization of Frata village on the Austro-Hungarian military survey „Europe in the 19th century" (www.mapire.eu/hu)

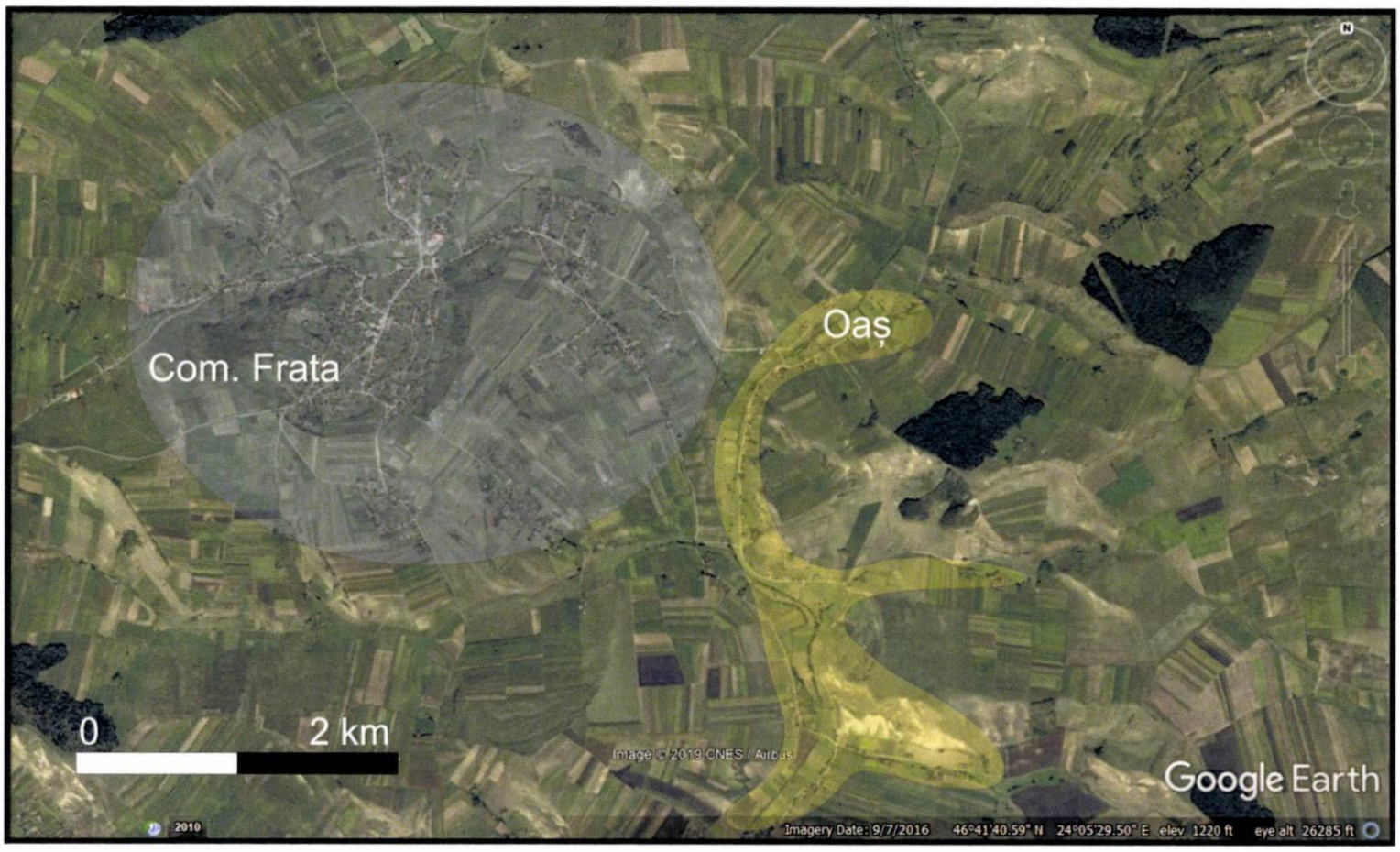

Fig. 4 Localizarea comunei Frata și staul Oaș (sursă hartă: Google Earth) / Localization of the municipality of Frata and Oaș village (source: Google Earth)

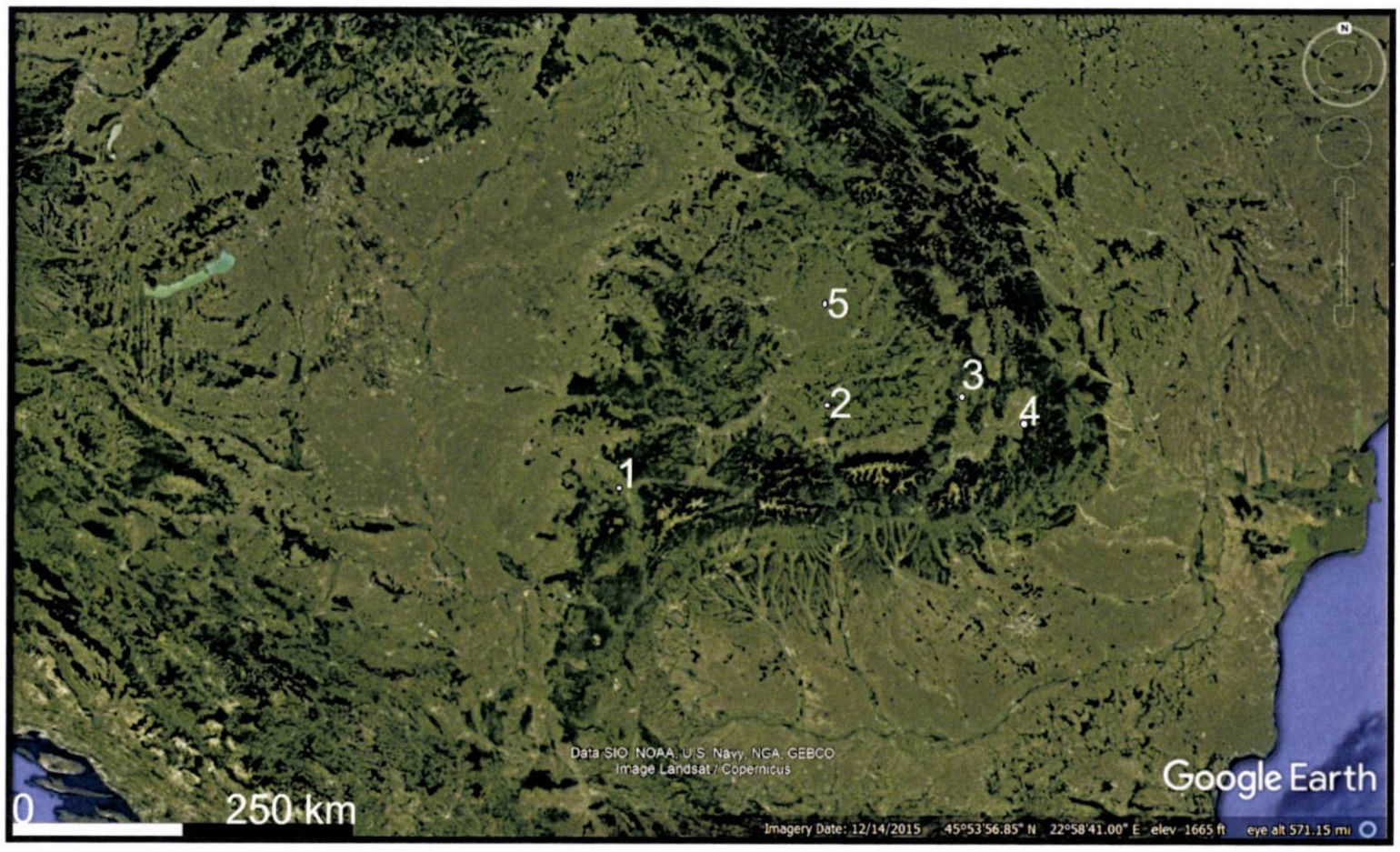

Fig. 5 Aria de răspândire a spadelor cu buton „*poliedru regulat*" (1. Jupa, 2. Șeica Mare, 3. Vărghiș, 4. Pava, 5. Oaș.) (sursă hartă: Google Earth) / The area of spreading of swords with „octagonal shape" pommels (1. Jupa, 2. Șeica Mare, 3. Vărghiș, 4. Pava, 5. Oaș.) (source: Google Earth)

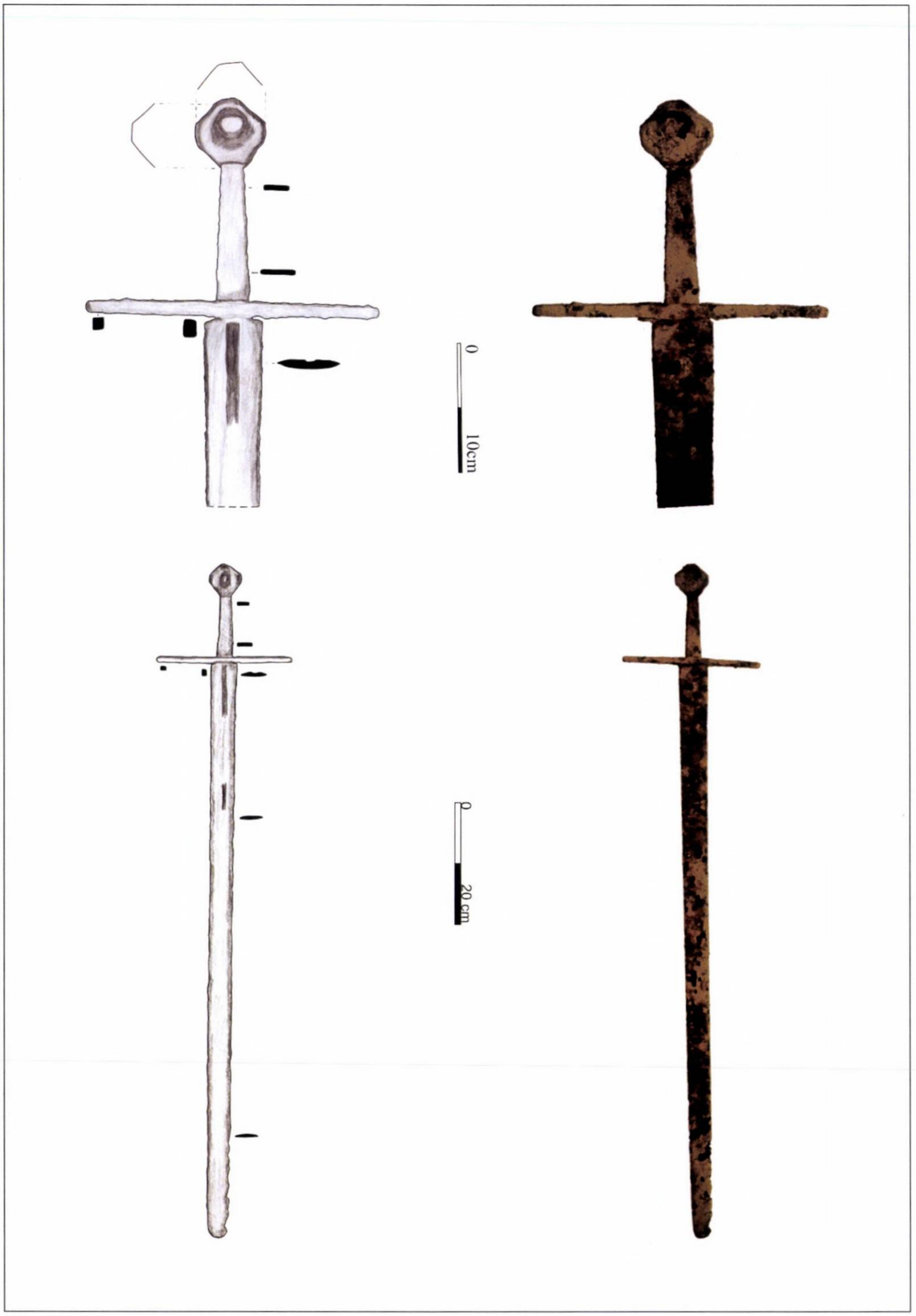

Fig. 6 Spada din Oaș / Sword from Oaș

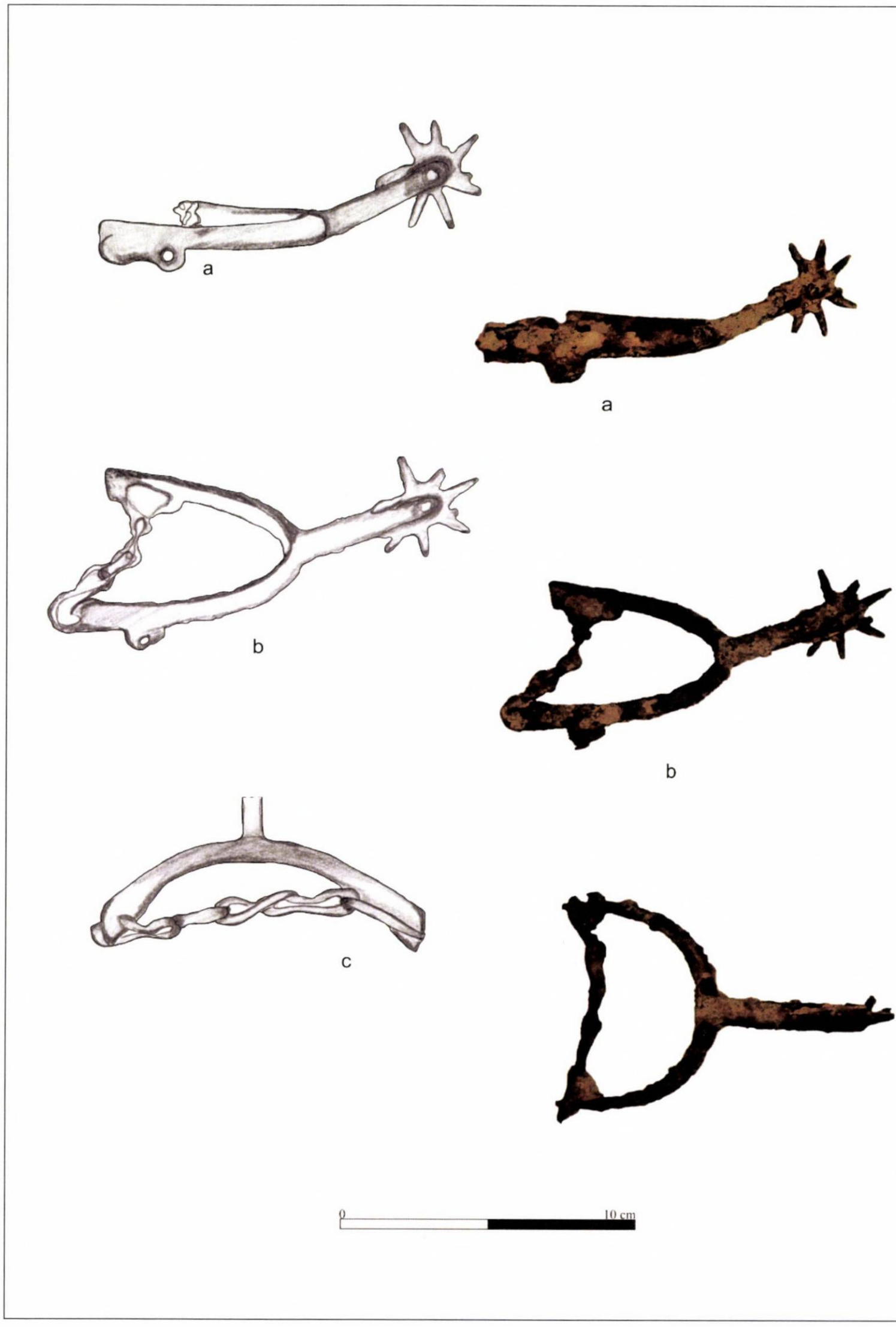

Fig. 7 Pintenul din Oaș / Spur from Oaș

Fig. 8 Fresca din biserica, *Kraskovo/Kraszkó* (1380–1390) (Sursă: Prokop Mária: *Középkori freskók Gömörben* pg. 59–60) / The Mural from the *Kraskovo/Kraszkó* church (1380–1390) (source: Prokop Mária: *Középkori freskók Gömörben* pg. 59–60)

Date privind topografia arheologică a zonei Marghita, jud. Bihor

Attila Nándor Hágó, Sándor Romát, Erika Szabó

Abstract: *The aim of this paper is to present the archaeological materials discovered during fielwork in 2004–2005 in the area of Marghita, Bihor county. Based on the materials collected, a number of 21 archaeological sites had been identified and recorded. Chronologically, these discoveries are covering a large time span, from the Developed Neolithic to the Late Middle Ages, being represented the most important cultures of the area. With this paper, we aim to contribute to the research of an archaeologically poorly known region.*

Keywords: *Bihor county, Bronze Age, Early Medieval Age, archaeological topography, pottery.*

Cuvinte cheie: *județul Bihor, epoca bronzului, epoca medievală, topografie arheologică, ceramică.*

Introducere

În vara anului 2004, un colectiv de cercetători de la Muzeul Ţării Crişurilor cu conducerea arheologului Attila Lakatos[1], au început săpături preventive în hotarul satului Margine, în punctul Sinica – Poini, judeţul Bihor. Săpăturile au avut drept scop eliberarea terenului de sarcină arheologică pentru construirea viitoarei autostrăzi Borş – Braşov[2].

Colectivul de cercetători de la Muzeul Ţării Crişurilor din Oradea a fost ajutat de studenţii de la secţia de istorie – arheologie din cadrul Universităţii Babeş-Bolyai din Cluj-Napoca şi un număr mare de muncitori din diferite localităţii (Abram, Dijir, Margine, Marghita). Printre aceşti oameni a fost şi un *„arheolog amator"*, Iosif Csokmai[3], care a povestit că de mai mulţi ani efectuează periegheze în zona Marghitei şi de fiecare dată materialul colectat a fost predat muzeului din Oradea. Atunci s-a cristalizat ideea că ar fi bine să verificăm şi să localizăm siturile arheologice mai sus menţionate pentru a prelucra materialul arheologic, adaugând astfel informaţii despre această zonă puţin cunoscută şi cercetată.

Cu ajutorul domnului Iosif Csokmai şi a studenţilor[4] am localizat 21 de situri în apropierea oraşului Marghita. Materialul arheologic pe care l-am adunat este foarte variat. El datează din epoca neolitică până în epoca feudală târzie şi este în primul rând material ceramic. Punctele au fost localizate şi au fost fotografiate în iarna-primăvara anului 2005[5].

În 2013–2014 zona discutată în acest articol a fost cercetată prin periegheză de către studenţii de la UBB Cluj-Napoca şi de la Şcoala Doctorală de la Universitatea din Debrecen[6] Ungaria sub îndrumarea lui dr. Zsolt Molnár[7]. Deasemenea siturile cu descoperiri din epoca bronzului (cultura

---

[1] În perioada respectivă era arheolog la Muzeul Ţării Crişurilor, Oradea.

[2] Crişan et al. 2005, 222–223.

[3] Domnul Iosif Csokmai în perioada 2004–2018 a luat parte la peste 25 de săpături arheologice în judeţele Bihor şi Satu Mare, dovedindu-şi dragostea faţă de arheologie şi de cercetarea trecutului. Îi mulţumim şi pe această cale pentru amabilitatea de a publica materialul adunat prin periegheze şi pentru ajutorul acordat în localizarea siturilor arheologice.

[4] La periegheze au participat: Lóránd Kiss, Tibor-Tamás Daróczy, Tímea Nagy, Zenóbia Dobos, Kitty Porsztner, Erika Szabó, Sándor Romát, Attila Nándor Hágó.

[5] Pe parcursul anului 2005 au fost efectuate două periegheze în zona Marghitei la care au participat Attila Lakatos, János Emődi, Sándor Romát, Attila Nándor Hágó.

[6] Orsolya Gyurka, Tamás Szebenyi, Sándor Romát.

[7] Lector universitar, Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca.

Hajdúbagos), au fost localizate cu GPS și introduse în diferite baze de date creând și modelarea geografică preistorică a zonei.

La încadrarea cronologică a materialului arheologic adunat a ajutat foarte mult discuțiile purtate cu domnii dr. János Németi, János Emődi, Attila Lakatos și dr. Zsolt Molnár.

Materialul descoperit prin cercetări de teren a fost parțial prezentat la două conferințe științifice[8] și printr-o lucrare de masterat (Gyurka 2016).

Istoricul cercetărilor

Zona Marghita este puțin cercetată arheologic, majoritatea descoperirilor fiind realizate prin cercetări de teren, descoperiri incidentale, lucrări edilitar-gospodărești. În puține cazuri au fost efectuate săpături preventive sau săpături sistematice.

În comuna Abramuț, în anul 1907, în punctul numit *Öreg hegy* (Muntele Bătrân) au fost descoperite resturi de la un mormânt de inhumație care se datează în sec. IV-VI d.Chr. Inventarul funerar consta, pe lângă materialul ceramic, din patru catarame de aur[9]. În localitatea Buduslău la sud-vest de acesta au fost descoperite fragmente ceramice și litice care au fost atribuite epocii neolitice fără a preciza cultura[10]. Cheț, comună așezată la nord-est de localitatea Marghita, apare în lista localităților cu descoperiri arheologice din județul Bihor prin faptul că la ferma *Lukászy* au fost descoperite două vase ceramice dintr-un mormânt care aparține epocii bronzului[11]. Dintr-un loc neprecizat de pe teritoriul orașului Marghita avem date despre un fragment de vas și un cuțit de obsidian care sunt atribuite epocii neolitice. Tot de pe acest teritoriu se menționează, printr-o descoperire întâmplătoare, o verigă de aur și un buzdugan de bronz[12].

În apropierea satului Petreu din comuna Abram au fost semnalate în mai multe puncte, fragmente ceramice descoperite pe fortificațiile de pământ, aceste descoperiri fiind încadrate în epoca bronzului. La nord-vest de sat, lângă Barcău, se află o așezare fortificată denumită *„Belső Földvár"* care este datată în epoca medievală timpurie[13].

Una dintre cele mai importante cercetări în zonă a fost săpătura preventivă efectuată cu ocazia construirii autostrăzii Borș-Brașov din anii 2004–2005. Cu această ocazie au fost efectuate săpături preventive în hotarul satelor Margine, Chiribiș, Cohani și Satu-Barbă[14].

Descrierea geografică a zonei

Zona cercetată se află în partea nord-vestică a României pe teritoriul actual al județului Bihor. Siturile sunt așezate pe valea Barcăului, la sud de Dealurile Tășnadului și pe partea estică a Colinelor Ierului (Pl I/1–2). Cel mai important râu al teritoriului cercetat este Barcăul, care izvorește din partea nordică a Munților Apuseni, în comuna Sâg din județul Sălaj. Principalii afluenți ai Barcăului din zona sunt Dijir, Eger și Fâncica. Aici cursul Barcăului se schimbă pe direcția sud, sud-vest. Are o pantă redusă de scurgere, între 0,4 și 2 m/km[15]. Astfel, se formează o luncă largă cu bălți și mlaștini. În jurul orașului Marghita, după ce adună afluenții săi, formează o mică depresiune după care panta de scurgere nu atinge nici 1 cm, formând o rețea de bălți și mlaștini, astfel încât valea propriu zisă nici nu s-a mai putut identifica[16].

Solurile zonei, pe colinele și pe versantul sudic al dealurilor Tășnadului, sunt soluri brune de

---

[8] Hágó 2005; Romát 2005, Gyurka 2014.
[9] Repertoriu 1974, 7.
[10] Repertoriu 1974, 20.
[11] Roska 1942, 121.
[12] Hampel 1891, 83; Roska 1942, 157.
[13] Repertoriu 1974, 54.
[14] Crișan et al. 2005, 222–223.
[15] Bihor 1979, 25.
[16] Dunka Papp 2008, 17.

pădure slab şi mediu podzolite, iar pe valea Barcăului soluri de luncă[17]. Vegetaţia pe versantele colinelor şi a dealurilor constă în păduri de cer şi gârniţă, pe terase pajişte de luncă, iar în văi stufişuri şi trestii.[18] (Pl. III/1–3)

Metoda de lucru

Alegerea noastră a fost repertorizarea siturilor în ordine teritorială şi alfabetică. Modelul utilizat la alcătuirea fişelor de sit cuprind următoarele informaţii legate de situri:

Localitatea: denumirea localităţii şi poziţia teritorială (sat, comună, oraş, judeţ, ţară) [19].

1.Locul descoperirii (sit): localitatea şi denumirea punctului de hotar unde se află situl.

2. Reper: localizarea sitului arheologic faţă de localitate menţionând distanţa şi direcţia de la un punct de reper.

3. Condiţii de descoperire: scurt context al descoperiri, date esenţiale despre cercetare (anul, modul de cercetare, colectivul de cercetare, etc.).

4. Descriere: descrierea materialul arheologic.

5. Cronologia/Încadrarea culturală: încadrarea largă în epocă şi atribuirea culturii materialului descoperit.

6. Bibliografie: sunt citate lucrările ştiinţifice (articole, cataloage, monografii, conferinţe, etc.) în care apar informaţii referitoare la descoperire.

7. Loc de păstrare: instituţia de cultură (muzeu, instituţia de istorie) unde sunt păstrate descoperirile.

Catalog (Pl. II/1)

1) ABRAM (jud. Bihor)

1. Abram-Zona complexului (Complex környéke).
2. Situl se află la 200–250 m vest de la complexul de porc, pe un braţ mort al râului Barcău.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice, obsidian *(Pl. IV/1–6).*
5. Neolitic târziu cultura Baden, epoca bronzului, cultura Hajdúbagos.
   Materialul adunat este alcătuit din fragmente ceramice şi un fragment de obsidian. Materialul ceramic este alcătuit din fragmente de burtă şi buză de culoare cărămizie şi brună cu flecuri, netezit, amestecat cu nisip şi mică. Majoritatea fragmentelor ceramice sunt atipice fără decor. Datorită fragmentului de obsidian şi bazându-ne pe compoziţia pastei presupunem că se datează în epoca neolitică *(Pl. IV/1,3,4).*
   Fragmentul de toartă în bandă decorată cu împunsături succesive *(Pl. IV/2)* se datează în eneolitic, cultura Baden[20].
   Pe lângă materialul ceramic datat în cultura Baden au fost descoperite şi câteva fragmente din epoca bronzului, din cultura Hajdúbagos. Fragmentele ceramice sunt de factură bună cu suprafaţa bine netezită, lutul fiind amestecat cu nisip şi cu mică *(Pl. V/5).* Se încadrează bine în materialul arheologic cunoscut în nord-vestul României sau în Depresiunea Alföld[21].
6. Hágó 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

---

[17] Bihor 1979, 30.

[18] Bihor 1979, 34.

[19] La unele puncte de hotar denumirile sunt menţionate bilingv (română şi maghiară) deoarece în literatura de specialitate, dar şi în rândul localnicilor, sunt folosite ambele denumiri.

[20] Roman, Németi 1978, Pl. 53/9; Pl. 65/2; Németi 1986–87, Fig. 9/3; Iercoşan 1986, 87, 140–141.

[21] Németi 2009a, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.

2) BUDUSLĂU (jud. Bihor)

1. Buduslău-Valea Păşunii (Legelő völgy).
2. Situl se află la circa un kilometru sud est de la sat pe o terasă a unui pârău.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice *(Pl. IV/7–17).*
5. Neolitic târziu şi epoca bronzului, cultura Hajdúbagos, epoca feudală timpurie.
   Materialul neolitic este de factură grosieră, culoare brun – cărămiziu şi cenuşiu amestecat cu nisip şi pietricele, fără decor. Sunt fragmente atipice, fără decoraţii şi fragmente ceramice datate în epoca bronzului cultura Hajdúbagos.
   Materialul neolitic este de factură bună, cu suprafaţa săpunoasă, ceramica are ardere bună de culoare brun cu flecuri şi cărămizie, fără ornamente. Se datează în neoliticul târziu *(Pl. IV/10, 13–14).*
   Fragmentele ceramice care se datează în cultura Hajdúbagos constau din fragmente de burtă, funduri şi buze. Materialul este de factură semifină de culoare cărămizie, amestecat cu nisip cu bob mare şi mică. Decorurile constau în caneluri, împunsături cu degetul, linii paralele incizate şi proeminenţe trase din peretele vasului. După compoziţia pastei şi după ornamente, fragmentele ceramice se încadrează bine în epoca bronzului, cultura Hajdúbagos[22].
   Tot aici am adunat câteva fragmente ceramice datate în epoca medievală timpurie, de factură semifină, culoare brun cu flecuri, amestecat cu mică, decorat cu linii incizate *(Pl. V. 14–17.).* Datorită faptului că fragmentele sunt mici, nu s-au putut reconstitui formele, dar după tipul de ardere şi materialul folosit la degrasare le putem data în secolul VIII-XI d.Chr.
6. Hágó 2005, Romat 2005, Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

3) CHEŢ (jud. Bihor)

1. Cheţ-Tabla „Diófa" (Diófa tábla).
2. Situl se află chiar la ieşirea din sat, pe partea stânga a drumului spre Sălacea, spre o terasă plată.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice *(Pl. V/1–10).*
5. Epoca bronzului, cultura Hajdúbagos.
   Din acest sit arheologic am adunat fragmente ceramice de factură semifină, de culoare cărămizie şi cenuşie, amestecat cu pietricele, nisip şi mică. Materialul ceramic constă din fragmente de burtă, funduri, umeri şi buze. Decorul care se întâlneşte este: împunsături succesive, scrijelituri, canelură lată şi incipientă, linii paralele incizate, proeminenţe ce pornesc din peretele vasului, înconjurate cu decor de puncte realizate cu un obiect ascuţit. După compoziţia pastei şi a decorului, materialul ceramic se datează în epoca bronzului, cultura Hajdúbagos. S-au putut reconstitui prin desen o strachină cu buză invazată cu buton sub buză *(Pl. V/5)* şi oale *(Pl. V/1, 7, 9).* Analogii bune găsim în Valea Ierului, în Depresiunea Nirului, pe Câmpia Careiului[23] şi în Depresiunea Alföld[24].
6. Hágó 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

4) CHEŢ (jud. Bihor)

1. Cheţ-Pământul lui Hópitye (Hópitye földje).
2. Situl se află la o distanţă de 1,5 km pe partea nord-estică a satului la izvorul unui pârâu pe o terasă mare, care se alungeşte mai mult de un kilometru, situl se află chiar pe versantul acestei terase. Pe partea opusă se află o pădure.

---

[22] Németi 1999, 105–106; Németi 2009a, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.
[23] Németi 1986–87; Németi 1999, 105–106; Németi 2009a, 203–221.
[24] Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.

3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice *(Pl. VI/1–9).*
5. Epoca bronzului, cultura Suciu de Sus, La Téne – celtic.

Fragmentele ceramice adunate de pe acest sit sunt alcătuite din burţi, funduri, buze şi torţi. Majoritatea fragmentelor sunt de culoare cărămizie şi brună amestecate cu nisip şi mică. Toarta este în bandă trasă organic din buza vasului având o culoare negru – cenușiu amestecat cu nisip fin, fără decoraţii, cu urme de slip albicios. Ornamentele lipsesc aproape în totalitate, numai pe două fragmente sunt linii paralele incizate. Datarea fragmentelor bazată pe pastă şi pe decoruri este în epoca bronzului, cultura Suciu de Sus (?).

Tot din acest sit provine un fragment ceramic de factură celtică (buză de oală) de culoare cenuşie, amestecat cu grafit, confecţionat la roata înceată *(Pl. VI/11).* Forma aceasta de oală este prezentă în aşezările şi mormintele celtice din nord-vestul României[25].

6. Hágó 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

5) CHEŢ (jud. Bihor)

1. Cheţ – Mirištea Bisericii (Templom sűrűje).
2. Se află pe partea opusă a pământului Hópitye, în pădurea Cheț. Ruina este biserica satului medieval Banka. Se întinde pe versantul terasei, urmele satului medieval se văd foarte clar pe versant.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice *(Pl. VI/10–11).*
5. Epoca medievală timpurie secolul X-XII.

   Materialul arheologic adunat de pe sol este alcătuit din câteva fragmente ceramice şi fragmente de chiripici. Ceramica este făcută la roata înceată, de culoare cărămizie, decorată cu linii paralele, amestecată cu nisip şi mică; se datează în epoca arpadiană, secolele X-XII[26]. Denumirea sitului arheologic provine de la vechea biserică medievală a localităţii. Cu ocazia cercetărilor de teren din 2005 au fost observate urmele ruinelor bisericii în pădure.
6. Romát 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

6) CHEŢ (jud. Bihor)

1. Cheţ – Fântâna lui Imre Csokmai (Csepegős).
2. Se află pe partea estică a drumului Marghita-Cheț, la o distanță de un kilometru de la Ferma lui Sandor, pe o terasă a unui pârâu.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice.
5. Epoca bronzului, cultura Hajdúbagos. Analogii sunt în nord-vestul României sau în Depresiunea Alföld[27].
6. Hágó 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

7) CHEŢ (jud. Bihor)

1. Cheţ – Valea lungă (Hosszúvölgy).
2. Situl se află pe partea estică a drumului Marghita-Cheț, unde se face o curbă spre satul Cheț; de la curbă spre est pe drumul de pământ pe o terasă a unui părâu.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice *(Pl. VI/14).*

---

[25] Németi 2013, 203–221.

[26] Istvánovits 2003, 260.

[27] Németi 2013, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.

5. Epoca bronzului, cultura Hajdúbagos. Materialul ceramic constă din câteva fragmente atipice, fără ornamente. Sunt de factură semifină, cu suprafaţa bine netezită, amestecat cu nisip şi pietricele, sunt de culoare brun deschis, închis, ardere bună reductantă. Fragmentele provin de la vase de dimensiuni mijlocii (castroane, oale). Analogii sunt în nord-vestul României sau în Depresiunea Alföld[28].
6. Hágó 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

8) CHEŢ (jud. Bihor)

1. Cheţ – Péntekes.
2. Se află pe partea estică a lacului de acumulare, pe o terasă, la nord-est de satul Cheţ.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice, aşchii de obsidian. *(Pl. VI/15).*
5. Epoca neolitică. Materialul arheologic este de factură semifină, cu suprafaţă bine netezită, săpunoasă, lutul fiind amestecat cu nisip fin. Este de culoare brun deschisă, ardere bună, fără ornamente. Sunt fragmente atipice, care provin din burţi de la diferite tipuri de vase. Pa lângă fragmentele ceramice au fost descoperite şi aşchii de obsidian. Fragmentele ceramice se încadrează în epoca neolitică.
6. Hágó 2005.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

9) CHRESTUR (jud. Bihor)

1. Chrestur – Ferma Chrestur (Keresztúri tanya).
2. Se află pe partea stângă a drumului Petreu-Chrestur, la sud de Ferma Chrestur, pe partea estică a terasei unei pârâu, între pârâu şi un holm.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice *(Pl. VI/1–16).*
5. Epoca bronzului, cultura Hajdúbagos.
   Materialul ceramic adunat este de factură semifină, culoare brun închis, cărămiziu, şi negru – cenuşiu, amestecat cu nisip şi mică. Decorurile regăsite sunt împunsături succesive, incizii, canelură incipientă, linii paralele. După compoziţia pastei şi după decoraţii, materialul se datează în epoca bronzului, cultura Hajdúbagos. Fragmentele sunt din forme de vase tipice, care se regăsesc în toate aşezările din această cultură[29].
6. Hágó 2005;Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

10) GHIDA (jud. Bihor)

1. Ghida – Fântâna cireadei sub munte (Csordakút hegyalja).
2. Se află lângă drumul de pământ spre Picleu la cca. 700 de metri de la ultimele case din sat, în jurul fântânii cireadei. Situl este pe terasa mare a Barcăului sub Dealurile Tăşnadului.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice *(Pl. VI/12–13).*
5. Sec. II-IV. d.Chr.
   Materialul colecţionat prin periegheză constă din fragmente tipice şi atipice, datate în secolele II – IV. e. n. Dintre materialul tipic, este importat să menţionăm un fragment ceramic de factură grosieră, de culoare brun închis (probabil ars secundar) amestecat cu pietricele, decorat cu canelură incipientă. Celălat fragment este de factură fină, confecţionat la roată rapidă, de culoare cenuşie,

[28] Németi 2009a, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.
[29] Németi 2009a, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.

amestecat cu nisip fin şi mică, provenind probabil din atelierul de ceramică de la Porolissum (?), folosit în mediu barbar[30].

6. Hágó 2005; Romát 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

11) MARGHITA (jud. Bihor)

1. Marghita – Versantul oilor (Báránykai oldal).
2. Situl este află la nord-est de ştrand, la est de ultimele case al oraşului Marghita, unde pârâul Egher face o curbă. Situl se află pe „peninsula" respectivă.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice *(Pl. VIII/1–11).*
5. Epoca bronzului, cultura Hajdúbagos, epoca medievală timpurie.
   Materialele ceramice adunate de pe sol sunt de factură semifină, culoare cărămizie, brun cu flecuri, negru – cenuşiu şi negru, amestecat cu nisip, mică, cioburi pisate, pietricele. După decoraţii (incizie, caneluri, împunsături, linii în val, spirale) fragmentele se datează în epoca bronzului cultura Hajdúbagos. S-au putut reconstitui următoarele forme de vase: oale *(Pl. VIII/1–2, 6),* cană cu toartă *(Pl. VIII/3),* vas de mici dimensiuni *(Pl. IX/4),* strachină *(Pl. VIII/5).* Aceste forme de vase sunt prezente la aproape toate aşezările din aria de răspândire a culturii Hajdúbagos (Németi 2013, 203–222; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144).
   Tot din acest punct am adunat câteva fragmente ceramice datate în epoca arpadiană. Fragmentele de buze se pot data între secolele XI-XIII. (*Pl. VIII/7, 11*) Fragmentul de cazan din lut se poate data în secolele XI-XIII (*Pl. VIII/8*). Este tipul IID2b, cel mai comun tip al tipologiei lui Miklós Takács (Takács 2010, 147.). Celelalte fragmente ceramice (*Pl. VIII/9, 10*) se pot data tot în epoca arpadiană.
6. Romát 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

12) MARGHITA (jud. Bihor)

1. Marghita – Barajul „Hosszúasszó" (Hosszúasszó gát).
2. Se află la est de oraşul Marghita, lângă cartierul ţiganilor, vreo 200 m de la ultimele case.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice *(Pl. IX/1–11).*
5. Epoca neolitică, grupul Esztár; epoca bronzului, cultura Hajdúbagos.
   Materialul ceramic neolitic este de factură semifină şi grosieră de culoare cărămizie, amestecat cu nisip şi mică *(Pl. IX/1–8).* Pe un fragment s-a putut observa urme de pictură roşiatică. Are suprafaţă săpunoasă, amestecat cu nisip fin şi pleavă, cu două proeminenţe alungite. Fragmentele se datează în neoliticul dezvoltat, în cultura Esztár *(Pl. IX/6).* S-au putut reconstitui prin desen următoarele forme ceramice: castron *(Pl. IX/1, 2, 6),* vas cu profil „*S*" *(Pl. IX/5),* oală *(Pl IX/3, 7),* vas de provizii *(Pl. IX/4).* Analogii bune sunt în mai multe aşezări din Depresiunea Alföld[31].
   Pe lângă materialul din epoca neolitică dezvoltată, s-au descoperit câteva fragmente ceramice care se datează în epoca bronzului în cultura Hajdúbagos. Ceramica este de factură fină cu suprafaţa bine netezită, pastă amestecată cu nisip fin şi mică, fără ornamente. Fragmentele provin de la vase de dimensiuni mari, vase de provizii sau oale *(Pl. IX/9–11).* Formele de vase sunt prezente în aproape toate aşezările din aria de răspândire a culturii[32].
6. Hágó 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

---

[30] Gindele, Istvánovits 2009, 23–45.
[31] Goldmann, Szenánszky 1994, 225–230; Dani 2006–2007, 51–54.
[32] Németi 2009a, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.

13) MARGHITA (jud. Bihor)

1. Marghita – Ferma Kis (Kis tanya).
2. Se află pe partea dreapta a drumului spre Tăşnad, la cca. 200–250 m de la ultimele case a oraşului Marghita.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice.
5. Epoca eneolitică, cultura Tiszapolgár, epoca bronzului, cultura Hajdúbagos (?).
   Fragmentele ceramice eneolitice sunt de factură grosieră şi semifină, de culoare cărămizie, cu barbotină stropită (unele purtând urme de ardere secundară), amestecat cu nisip şi mică. Majoritatea fragmentelor sunt fără decor. După toartele şi proemineţele de tip *cioc de pasăre* materialul ceramic se datează în cultura Tiszapolgár. S-a putu reconstitui următoarele forme de vase: vas miniatural cu patru „picioare". Analogiile sunt prezente în aşezările din nord-vestul României[33].
   Fragmentele ceramice aparţinând culturii Hajdúbagos sunt de factură semifină, de culoare cărămizie, brun cu flecuri, cenuşiu şi negru – cenuşiu, amestecat cu nisip, mică, cioburi pisate şi pietricele. Decorurile constau în linii paralele şi incizii. Formele de vase sunt prezente în aproape toate aşezările din aria de răspândire a culturii[34].

Tot aici a fost descoperit un fragment de ceramică, de factură fină, confecţionat la roata rapidă, de culoare cenuşie, amestecat cu nisip fin, răspândit pe teritoriul barbar[35].

6. Hágó 2005.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

14) MARGHITA (jud. Bihor)

1. Marghita – Ferma lui Sándor (Sándor major).
2. Se află în jurul fermei denumită ferma lui Sándor, care este situată pe partea stângă a drumului Marghita-Cheţ.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice, obsidian, topor de piatră *(Pl. VIII/1–5; Pl. XI/1–8; Pl. XII/1–3; Pl. XIII/1–8; Pl. XIV/1–9; Pl. XV/1–5).*
5. Epoca neolitică târzie, epoca bronzului, cultura Suciu de Sus, cultura Hajdúbagos, epoca medievală timpurie.
   Materialul arheologic descoperit constă din diferite fragmente ceramice, datând în diferite epoci (epoca bronzului, epoca medievală timpurie), fragmente de obsidian şi un ciocan de piatră.
   Fragmentele ceramice din epoca neolitică sunt de factură grosieră cu suprafaţa zgrunţuroasă, poroasă sau săpunoasă. Materialul folosit ca degresant este nisipul cu bob mare, pietricele, nisip şi pleavă. Fragmentele provin de la vase de dimeniuni mari (vase de provizii sau oale); fragmentele sunt fără ornamente, unele sunt prevăzute cu toarte *(Pl. X/1–4)*. Tot de pe acest sit provine un fragment de lamă de obsidian cu margini retuşate *(Pl. XI/9).*
   Fragmentele ceramice datate în epoca bronzului sunt de factură semifină şi fină, de culoare brun cu flecuri, cărămiziu, cenuşiu, negru – cenuşiu (unele sunt arse secundar), amestecat cu nisip fin şi cu bob mare, mică, pietricele şi cu resturi vegetale. Fragmentele sunt buze, burţi, umeri, toarte, unele provenind din văscioare de mici dimensiuni. Împreună cu ceramica am mai descoperit fragmente dintr-un vas portativ, de culoare cărămizie, amestecat cu nisip şi piatră, puţin deformat, datorită focului *(Pl. XV/4).* Sunt prezente următoarele ornamente: împunsături cu deget pe buza unui vas interior-exterior *(Pl. XI/1),* incizii *(Pl. XI/5. Pl. XIV/4),* incizii cu caneluri înguste *(Pl. XII/2),* caneluri înguste *(XIII/2; XV/3),* ornament în formă de linte *(Pl. XII/2),* împunsături

[33] Iercoşan 2002.
[34] Németi 2009a, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.
[35] Gindele, Istvánovits 2009, 23–45.

(Pl. XIV/2; Pl. XV/3) împunsături cu buton *(Pl. XIII/8)*. Ornamente plastice: buton simplu rotund *(Pl. XI/3)*, buton simplu alungit *(Pl. XIII/7)*.

S-au putut reconstitui următoarele forme de vas: oale de dimensiuni diferite *(Pl. XI/1, 2, 4, 7, 8; Pl. XII/1; Pl. XIII/3–6; Pl. XIV/1–4*), vas de provizii *(Pl. XI/3; Pl. XII/2–5; Pl. XV/2; Pl. XIV/6;)*, castron *(Pl. XIII/5)*, vatră portativă *(XV/4)*.

După pastă şi decor (împunsături, caneluri, incizii, spirale, linii paralele, impresiuni cu degetul şi unghia, scrijelituri), materialul se datează în cultura Hajdubagos. Analogiile le găsim în Valea Ierului, Câmpia Careiului, Depresiunea Nirului[36] şi în Nyírség[37].

Toporul de piatră are forma patrulateră cu colţuri rotunjite, lucrat dintr-o piatră dură. Dimensiuni: L: 8 cm; l: 4 cm; Gr: 2,4 cm. Este prevăzut cu gaură de înmănuşare, s-a păstrat fragmentar, prezintă urme de folosire *(Pl. XIV/9)*.

Avem un fragment deosebit de important provenind dintr-un văscior de factură fină, de culoare negru – cenuşie, amestecat cu nisip fin şi mică, decorat cu buton, excizii şi reţea de triunghiuri, aparţinând culturii Suciu de Sus *(Pl XIV/1)*. Analogii găsim în Crişana şi în Maramureş[38]

Fragmentele de epoca feudală timpurie sunt de factură semifină, confecţionate pe roată înceată, de culoare brun cu flecuri, amestecat cu nisip şi mică, ornamentate cu linii incizate în val sau fără ornamente *(Pl. XIV/7–8)*.

6. Hágó 2005; Romát 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

15) MARGHITA (jud. Bihor)

1. Marghita-Barajul „Szénégető" (Szénégető gát).
2. Se află pe partea dreaptă a drumului Marghita-Cheţ, chiar cum ieşim din oraş spre Cheţ, la cca 200 de m de la drum este un baraj, care a afectat situl.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice.
5. Epoca neolitică grupul Esztár, epoca eneolitică cultura Tiszapolgár. Fragmentele ceramice adunate de pe acest sit sunt fragmente atipice de culoare cărămiziu, amestecat cu nisip fără decoraţii, datând în neoliticul dezvoltat, probabil grupul Esztár. Material asemănător este în aria de răspândire a grupului Esztár de pe teritoriul Ungariei[39].

   Tot aici am descoperit fragmente ceramice (burtă, fund, toartă) de culoare cărămizie, amestecat cu nisip şi mică, aparţinând culturii Tiszapolgár. Analogiile materialului descoperit le găsim în nord-vestul României[40].
6. Hágó 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

16) MARGINE (Comuna Abram, jud. Bihor)

1. Margine, drumul spre satul Cohani.
2. Situl se găseşte la cca. 1 km. de la halta Margine, în partea stângă a drumului judeţean care leagă oraşele Marghita şi Suplacu de Barcău.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice.
5. Epoca eneolitică, cultura Tiszapolgár, epoca bronzului, cultura Hajdúbagos, sec. VIII-IX. d.Chr. *(Pl. XVIII/5–9)*.

   De pe acest sit am colecţionat cantitatea cea mai numeroasă de material arheologic (fragmente

---

[36] Németi 2009a 203–221.
[37] Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.
[38] Chidioşan 1970, 287–895; Pop 2005, 61–93.
[39] Goldmann, Szenánszky 1994, 225–230; Dani, 51–54.
[40] Iercoşan 2002.

ceramice, fragmente de chirpici, unelte de piatră, vatră portativă, etc.). Materialul ceramic este destul de variat, am adunat fragmente din epoca neolitică, epoca bronzului şi din epoca medievală. Fragmentele ceramice aparţinând eneoliticului sunt torţi şi proeminenţe perforate şi semiperforate de culoare cărămizie, amestecat cu nisip şi mică fără decor. După forma toartelor şi a pastei, fragmentele se datează în eneolitic, cultura Tiszapolgár *(Pl. XVII/10, 14; Pl. XVIII/1–2)*. Analogiile sunt prezente în apropate toate siturile din nord-vestul României[41].

Materialul ceramic care este datat în epoca bronzului cultura Hajdúbagos este de culoare brun – cărămiziu, cenuşiu şi negru – cenuşiu, unele cu urme de barbotină neagră. Amestecul este realizat cu nisip, mică, cioburi pisate.

Decoraţiile cele mai des întâlnite sunt: caneluri incipiente *(Pl. XVII/1–2, 8–9, 13)*, incizii cu împunsături *(XVI/12; XVII/11)*. Ornamente plastice: brâuri *(Pl. XVI/1,3,6; XVII/12)*, butoni *(Pl. XVI/7; Pl. XVII/3, 14)*. Formele de vase care au fost reconstituite sunt următoarele: oale cu buză dreaptă *(Pl. XVI/1, 3)*, oală cu buza uşor evazată (Pl. *XVI/4,6,10)*. Tot aici a fost descoperită o piatră de formă ovoidală cu urme de folosire, care probabil a fost utilizată la zdrobirea cerealelor. Vatra portativă este de culoare cărămizie, amestecat cu pietricele. Decorul este realizat prin impresiune cu unghia în jurul gâtului, incizii pe burtă, şi o gaură pe piciorul vetrei. Analogii pentu materialul arheologic descoperit le găsim în aproape toate aşezările din aria de răspândire a culturii[42].

Fragmentele ceramice care pot fi datate în secolele VIII-X, în perioada avară târzie (*Pl. XVII/5–9*) sunt de factură semifină, având culoare negru-cenuşiu, amestecat cu pietricele şi mică. Decoraţiile constau în linii paralele deasupra buzei şi linii în val. Fragmentul de buză tăiată drept decorată cu linii paralele şi linii în val se poate data la mijlocul secolului al VIII-lea spre secolul al IX-lea (Bajkai 2012a, 407–480). Fragmentul de buză rotunjită şi decorată cu linii în val se poate data în secolul al VIII-IX[43]. Fragmentul de strachină se poate data în secolul al VIII-lea[44].

6. Hágó 2005; Romát 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

17) PETREU (jud. Bihor)

1. Petreu – Ferma Petreu-partea sudică (Petri tanya-déli oldal).
2. Ferma se află pe dreapta drumului Petreu-Chrestur la cca. 700 metri de drum. Situl se află în partea sudică a fermei.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice.
5. Epoca bronzului, cultura Hajdúbagos. Materialul arheologic adunat este alcătuit din fragmente ceramice de facură semifină cu suprafaţa bine netezită, lutul fiind amestecat cu nisip şi mică. Fragmentele nu sunt ornamentate, provin de la vase de dimensiuni mijlocii şi mari. Analogii sunt în nord-vestul României sau în Depresiunea Alföld[45].
6. (Hágó 2005; Romát 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

18) PETREU (jud. Bihor)

1. Petreu – Ferma Petreu-partea nordică (Petri tanya-északi oldal)
2. Ferma se află pe partea dreapta a drumului Petreu-Chrestur la cca. 700 sute de metri de drum.
3. Situl se află în partea nordică a fermei.
4. Cercetări de teren 2004, 2005.
5. Fragmente ceramice.

---

[41] Iercoşan 2002.
[42] Németi 2009a, 203–22; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.
[43] Bajkai 2012b, 14.
[44] Băcueţ-Crişan 2006, 54.
[45] Németi 2009a, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.

Epoca bronzului, cultura Hajdúbagos. Materialul arheologic adunat de pe sol constă în material ceramic de culoare brun cu flecuri, cărămiziu, amestecat cu nisip şi mică. După decor (scrijelituri, linii paralele, decoraţii de puncte, spirale, linii verticale), materialul se datează în cultura Hajdúbagos. Acest material este prezent în toate aşezările din aria de răspândire a culturii[46].

6. Hágó 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

19) PETREU (jud. Bihor)

1. Petreu – Groapa de gunoi (Szeméttelep).
2. Situl este chiar lângă groapa de gunoi a satului. Este aşezat pe partea dreaptă a drumului Petreu-Chrestur, lângă ieşirea din Petreu.
3. Cercetări de teren 2004, 2005.
4. Fragmente ceramice.
5. Epoca bronzului, cultura Hajdúbagos, sec. VIII-IX. d.Chr. (*Pl. XIX/1–7; Pl. XX/1–4).*
   Materialul ceramic descoperit este de culoare cărămizie, brun cu flecuri, amestecat cu nisip fin şi mică, pietricele şi cioburi pisate. Fragmentele provin de la vase de dimensiuni mari (vase de provizii, oale). După decor (canelură incipientă, incizii, linii, scrijelituri, brâuri), materialul se datează în cultura Hajdúbagos *(Pl. XIX/5–6; Pl. XIX/1–4).* Analogiile sunt prezente în aşezările din aria de răspândire a culturii[47] ().
   Tot aici au fost descoperite câteva fragmente ceramice, de factură semifină de culoare cărămizie, amestecat cu pietricele şi mică, decorate cu linii paralelă *(Pl. XIX/1–4).* Aceste fragmente sunt datate în epoca arpadiană (Istvánovits 2003, 260.)
6. Hágó 2005; Romát 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

20) Poiana (jud. Bihor)

1. Poiana (Réti-liget) – Calea ferată.
2. Se află chiar lângă tronsonul de autostradă Borş-Braşov.
3. Cercetări de teren.
4. Fragmente ceramice.
5. Epoca bronzului, cultura Hajdúbagos *(Pl. XX/1–6).*
   Materialul adunat de pe acest sit este de culoare cărămizie, amestecat cu nisip, mică şi pietricele. Decoraţiile constau în linii de puncte, linii paralele, incizii, împunsături. Tot aici a fost descoperit un fragment de vatră portativă de culoare cărămizie, amestecat cu piatră şi nisip şi un fragment de strachină de culoare cenuşie, amestecat cu nisip fin. Ca tipuri de vase sunt prezente tipuri diferite de oale, castronul şi strachina. Materialul arheologic aparţine culturii Hajdúbagos (*Pl. XX/1–6).* Analogii bune găsim în Valea Ierului, în Depresiunea Nirului, pe Câmpia Careiului[48] şi în Depresiunea Alföld[49].
6. Hágó 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Judeţean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

21) SUIOG (jud. Bihor)

1. Suiog-Ferma Suiog (Szunyog tanya).
2. Se află la sud de sat, pe versantul dealului. Aceste dealuri sunt terasele principale al Barcăului.
3. Cercetări de teren.
4. Fragmente ceramice.

---

[46] Németi 2009a, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.
[47] Németi 2009a, 203–221; Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.
[48] Németi 1986–87; Németi 1999, 105–106; Németi 2009a, 203–221.
[49] Nagy 2005, 63–91; Nagy 2007, 121–144.

5. Epoca medievală târzie *(Pl. XXI/7–9)*.
6. Romát 2005; Gyurka 2014, Gyurka 2016.
7. Muzeul Județean Satu-Mare, Secţia Carei (MJSM SC).

Concluzii

Cu ocazia cercetărilor de teren efectuate în vara-toamna anului 2004 și în iarna-primăvara anului 2005, respectiv în primavara anului 2014, în zona Marghitei, au fost localizate 21 de puncte cu material arheologic care au fost încadrate în mai multe epoci. În ceea ce privește distrubuția lor pe perioade istorice, putem observa în diagrama de mai jos că predomină siturile preistorice (15), iar cele medievale sunt 7:

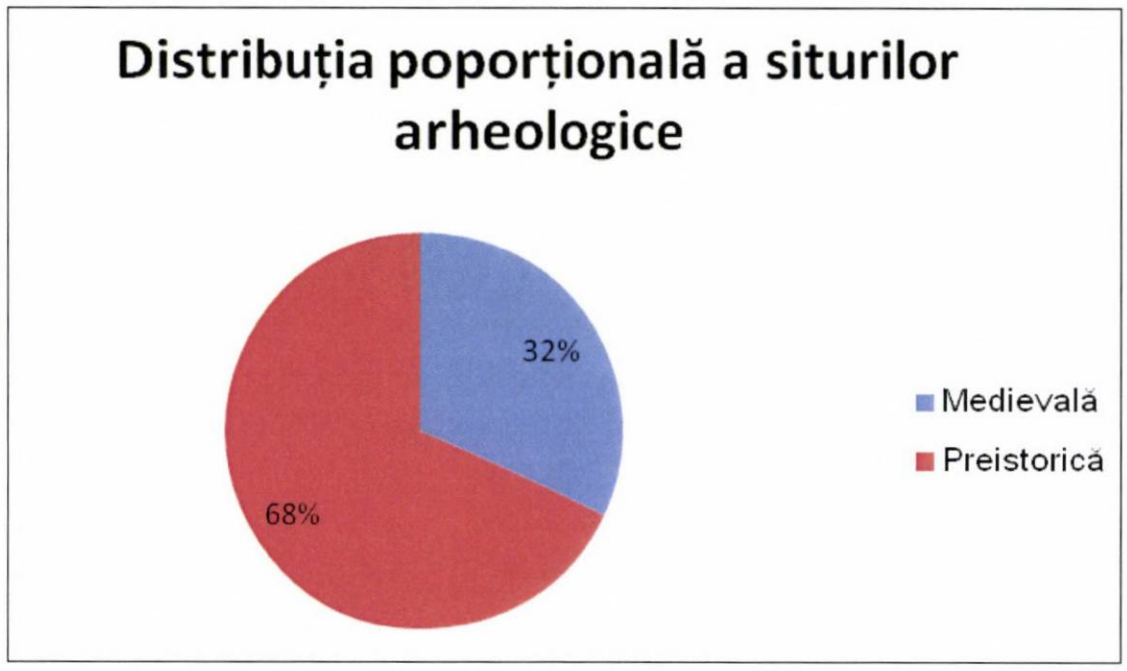

Materialele arheologice au fost încadrate în următoarele epoci: neolitic, eneolitic, epoca bronzului, La Téne, sec. II-IV d.Chr. (sarmatică), epoca medievală timpurie (sec. VIII-X.) epoca medievală târzie:

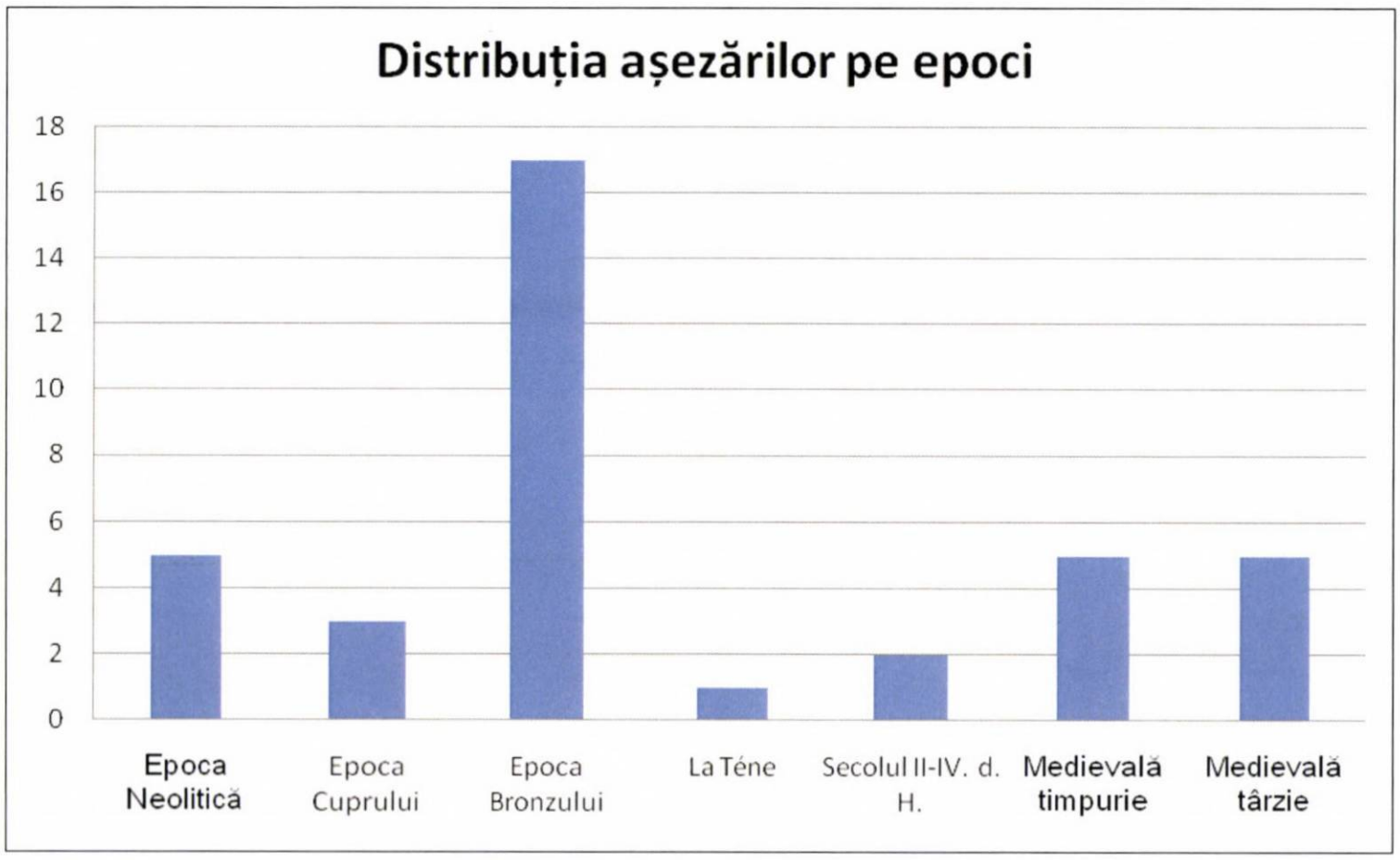

O bună parte a fragmentelor ceramice şi a altor obiecte descoperite prin periegheză au fost atribuite unei culturi: *Neolitic dezvoltat:* grupul Esztár; *Eneolitic:* Bodrogkeresztúr, Tiszapolgár, Baden; *Epoca Bronzului:* Suciu de Sus, Hajdúbagos; *La Téne*; *Sec. II-IV. d. Chr; Slavi timpurii; Epoca arpadiană; Epoca Medievală Târzie.*

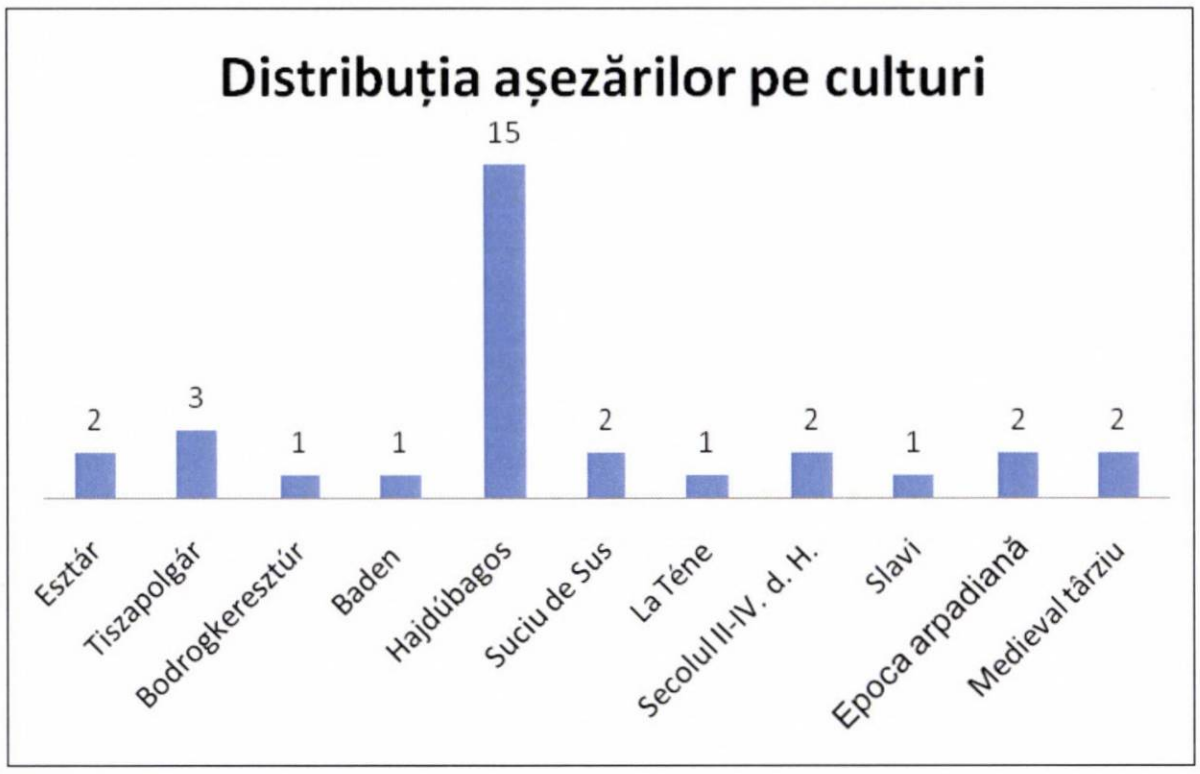

Attila Nándor Hágó
Muzeul Judeţean Satu-Mare, România
hagoattila@yahoo.com

Sándor Romát
s_romat@yahoo.com
References

Bibliografie

Bader 1978 — Bader T., *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei – Cultura pretracică şi tracică,* Bucureşti 1978.

Băcueț-Crișan 2006 — Băcueț-Crișan D., *Așezările medievale timpurii de la Popeni-„Pe Pogor" și Cuceu-„Valea Bochii" (județul Sălaj)*, Editura Limes, Editura Lekton, Zalău, 2006.

Bajkai 2012a — Bajkai R, *Avar kori településrészletek Kántorjánosi és Pócspetri határában. – Awarenzeitliche Siedlungsreste in den Gemarkungen von Kántorjánosi und Pócspetri.* In: *Ante viam stratam. A Magyar Nemzeti Múzeum megelőző feltárásai Kántorjánosi és Pócspetri határában az M3 autópálya nyírségi nyomvonalán.* Szerk.: Szabó Á.–Masek Zs., Budapest 407–480.

Bajkai 2012b — Bajkai R, *Egy késő avar kori település kutatási lehetőségei az Alföld északi peremén Hajdúnánás – Mácsi-dűlő, Sötét idők rejtélyei, Tempora Obscura 3*, szerkesztette Liska András-Szatmári Imre, Békéscsaba 2012, 9–45.

Bihor 1979 — *Bihor monografie, Judeţele patriei,* Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1979.

Chidioşan 1970 — Chidioşan N., *Grupa Suciu de Sus – Contribuţii la cunoaşterea grupei Suciu de Sus în contextul epocii bronzului din Crişana,* SCIV, 2, 1970, 287–895

Crişan et ali. 2005 — Crişan I., Marta D., Lakatos A, Romát S, Szabó E, Hágó A, *Margine – Sinica, Poieni (jud. Bihor),* CCAR, 2005, 222–223

Dani 2006–2007 — Dani J., *Preliminary report on the excavations at Debrecen-Nyulas („Toyota-Szalon"), Eastern Hungary*, ŐL, 8–9, 2006, 51–54.

Dunka-Papp 2008	Dunka Sándor, Papp Ferenc, *A Berettyó vízgazdálkodásának és jeges árvízének története*, Vízügyi Történeti Füzetek 17, redactor Fejér László, Editura Innova-Print Kft. Budapest, 2008.
Gindele, Istvánovits 2009	Gindele R., Istvánovits E, *Die römerzeitliche Siedlung von Csengersima-Petea,* Satu-Mare, 2009.
Goldmann, Szenánszky 1994	Goldman Gy., Szenászky J. *Die neolitische Esztár-Gruppe in Ostungarn, in* JAMÉ, XXXVI, 1994, 225–230.
Gyurka 2014	Gyurka O., *Késő bronzkori településhálózat Margitta környékén a terepbejárások tükrében/Late Bronze Age Settlement Network in the Vicinity of Marghita, in the Light of the Fieldwalkings,* Conferinţa internaţională a doctoranzilor de la Universitatea de istorie şi etnografie din Debrecen şi de la Universitatea Babeş-Bolyai, Cluj-Napoca, 8–9 septembrie 2014, Cluj-Napoca.
Gyurka 2016	Gyurka O., *A késő bronzkori Hajdúbagos/Cehăluţ-csoport településrendszere Margitta (Bihar megye) község területén*, Kolozsvár 2016.
Hampel 1891	Hampel J., *Múzeumok és Társulatok,* AÉ, XI, 1891, 83.
Hágó 2005	Hágó A. N., *Date despre topografia arheologică a zonei Marghita. Materialul arheologic preistoric.* A III-lea Conferinţă a Arheologilor Maghiari din România, 11–13 noiembrie 2005, Miercurea Ciuc
Iercoşan 1986–87	Iercoşan N., *Noi descoperiri arheologice în zona Carei. Neue Archäologische entdekungen aud Carei,* StCom Satu Mare, V-VI, 1986–87,139–158
Iercoşan 2002	Iercoşan N., *Cultura Tiszapolgár în nord-vestul României,* Cluj-Napoca 2002.
Ignat 1973	Ignat D., *Repertoriul descoperirilor neolitice din Bihor,* Crisia, III, Oradea 1973.
Istvánovits 2003	Istvánovits E, *A Rétköz honfoglalás és árpádkori emlékanyaga.* Das landnahme – und arpadenzeitliche Nachlassmaterial des Rétköz. Régészeti gyűjtemények Nyíregyházán 2. sorozatszerkesztő Almássy Katalin – Istvánovits Eszter; Magyarország honfoglalás és kora Árpád-kori sírleletei 4. Sorozatszerkesztő: Kovács László – Révész László Nyíregyháza. 2003, 260.
Nagy 2005	Nagy M., *Késő bronzkori település Nyírlugos határában. Spätbronzezeitliche Siedlung in der Gemankung von Nyírlugos,* JAMÉ, XLVII, 2005, 63–91
Nagy 2007	Nagy M. *Késő bronzkori település Nyíregyházán. Spätbronzezeitlicher Siedlungsteil in Nyíregyháza,* JAMÉ, XLIX, 2007, 121–144.
Németi 1986–87	Németi I., *Descoperiri arheologice de pe teritoriul localităţii Moftinu Mic (jud. Satu-Mare). Archäologische entdekungen auf dem gebiet des Dorfes Moftinul Mic (Krei Satu-Mare),* StCom Satu Mare, V-VI, 1986–87, 101–138.
Németi 1999	Németi J, *Repertoriul arheologic al zonei Careiului.* Bibliotheca Thracologica XXVIII, Bucureşti 1999
Németi 2009	Németi J., *A Hajdubagos/Pişcolt-Cehăluţi csoport,* în JAMÉ, Ll, 2009, p. 31–53.
Németi 2009a	Németi J., *The Hajdúbagos/Pişcolt/Cehăluţ/ Group,* In: Rezi, R.E. Németh, S. Berecki (eds). *Bronze Age Crafts and Craftsmen in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureş 5–7 October 2012,* BiblMusMarisiensis VI, Târgu Mureş, 2009, 203–222.
Pop 2005	Pop D., *Câteva consideraţii privind stadiul cercetării culturii Suciu de Sus şi a grupului Lăpuş. Some consideration about the research stage of the Suciu de Sus culture and Lapus group,* StCom Satu-Mare (seria Arheologie) XXII/1, 2005, 61–93
Repertoriu 1974	*Repertoriul monumentelor naturii, arheologice, istorice, etnografice, de arhitectură şi artă din judeţul Bihor,* Oradea 1974.
Román, Németi 1978	Roman P., Németi I, *Cultura Baden în România*, Bucureşti 1978
Romát 2005	Romát S., *Date despre topografia arheologică a zonei Marghita. Materialul arheologic medieval.* A III-lea Conferinţa a Arheologilor Maghiari din România, 11–13 noiembrie 2005, Miercurea Ciuc.
Roska 1942	Roska M., *Erdély Régészeti Repertóriuma I. Őskor,* Kolozsvár 1942.

Takács 2010 Takács Miklós, *Das Formspektrum der Tonkessel im Karpatenbecken.* [Das Formenspektrum der Tonkessel im Karpatenbecken. Typology of pottery cauldrons in the Carpathian Basin. Typologie de chaudrons céramiques dans le bassin des Carpathes. A Kárpát-medencei cserépbográcsok formai változatai], Archäologisches Korrespondenzblatt, 40–1 (2010), 139–154.

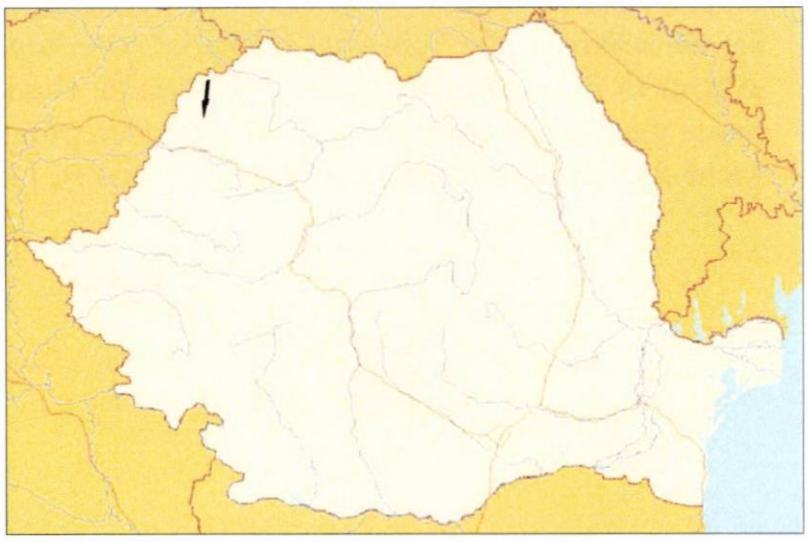

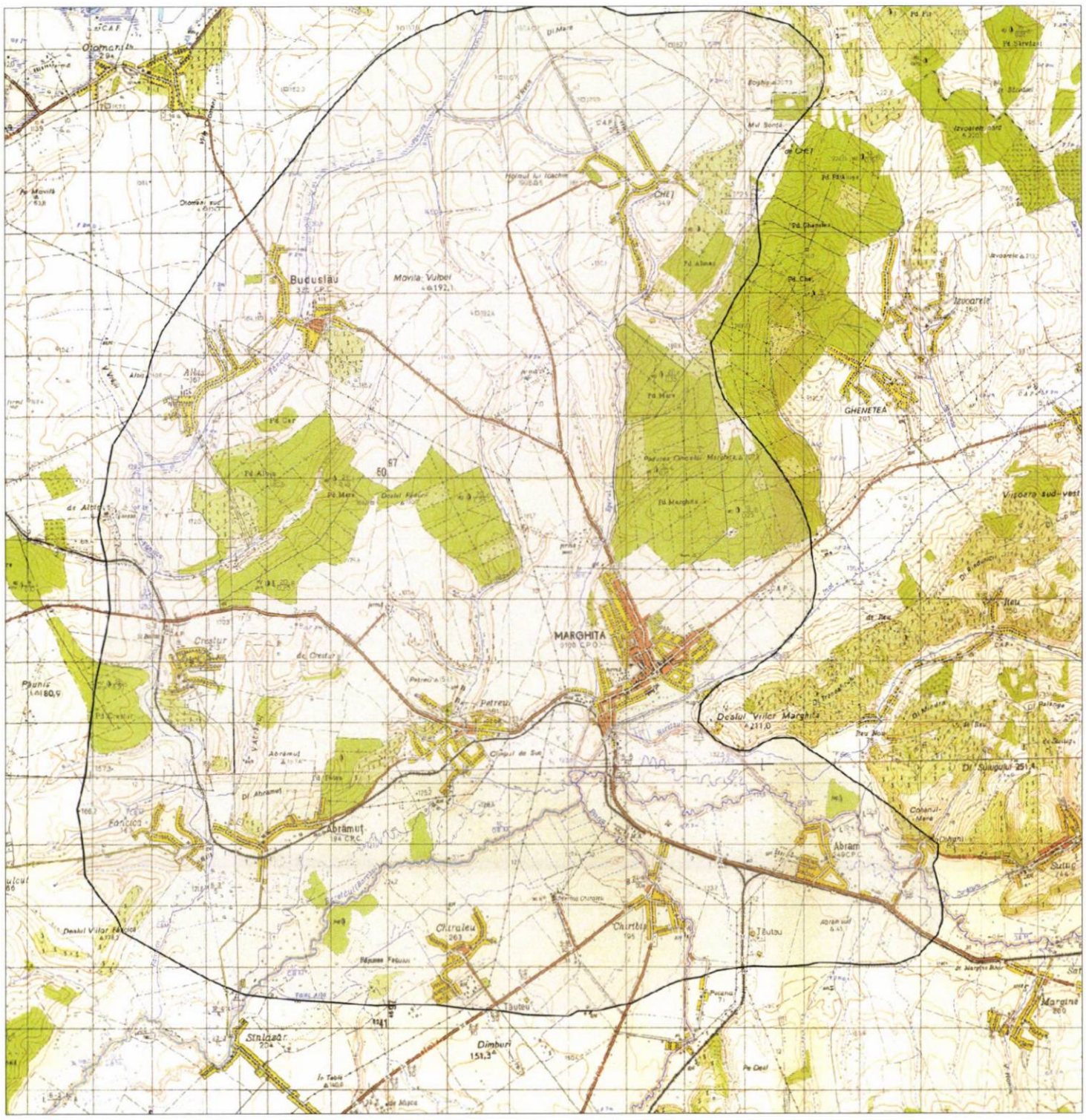

3

Planșa I. Așezarea geografică. 1. Localizarea pe harta României.
2. Localizarea în județul Bihor; 3. Zona cercetată.

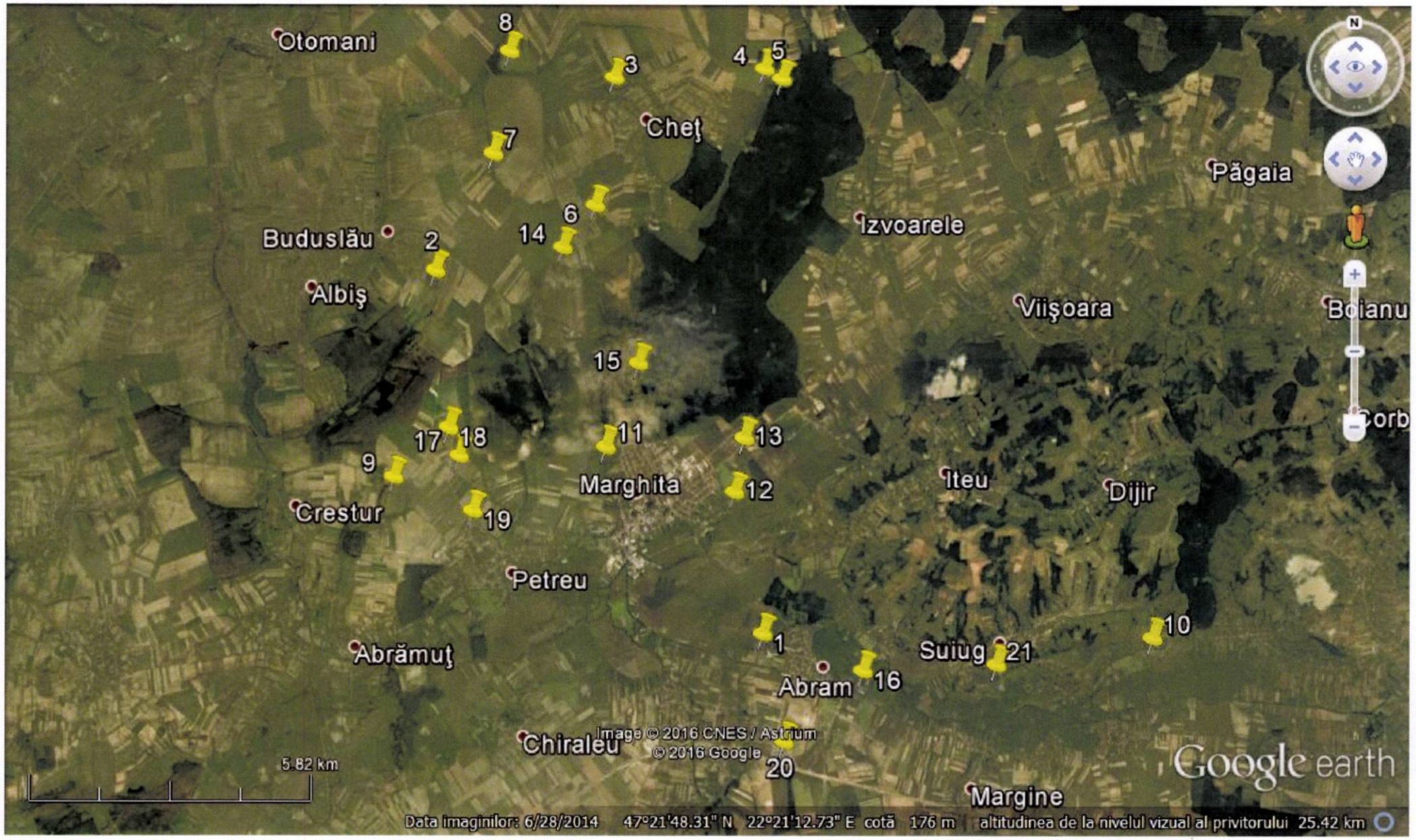

1. Abram - Jurul complexului; 2. Buduslău - Valea Păşunii; 3. Cheţ - Diófás tábla; 4. Cheţ - Hópitye földje; 5. Cheţ - Templom sűrűje; 6. Cheţ - Csepegős (Fântâna lui Imre Csokmai); 7. Cheţ - Hosszúvölgy (Cătunul lui Borsi); 8. Cheţ - Péntekes (Valea Cânepii); 9. Chrestur - Keresztúri tanya; 10. Ghida - Csordakút hegyalja; 11. Marghita - Báránykai oldal; 12. Marghita - Hosszúaszó gát; 13. Marghita - Kis tanya; 14. Marghita - Sándor major; 15. Marghita - Szénégető gát; 16. Margine - Drumul spre Cohani; 17. Petreu - Petri tanya (partea sudică) 18. Petreu - Petri tanya (partea nordică); 19. Petreu - Szeméttelep (Groapa de gunoi); 20. Réti liget - Calea ferată; 21. Suiog - Szunyogi domb.

Planşa II. Siturile cercetate în zona Marghitei.

1

2

3

Planșa III. Aspecte de natură în zona Marghitei.

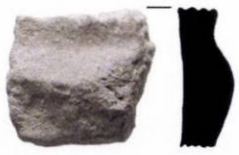

1

2

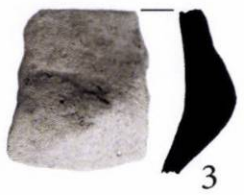

3

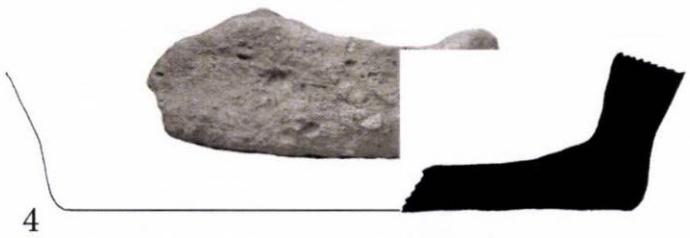

4

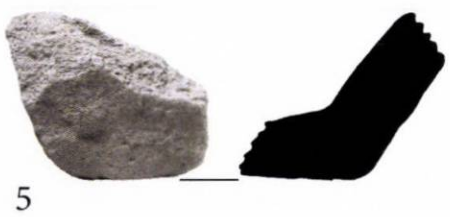

5

6

7

8

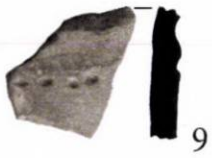

9

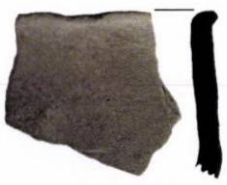

10

11

12

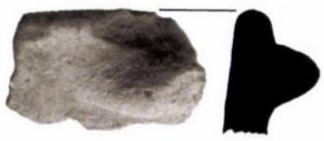

13

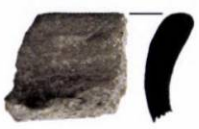

14

15

16

17

Planşa IV. Amram-Jurul Complexului. 1. Materialul arheologic. 6. Fragment de obsidian; Buduslău-Valea Păşunii. 7–17. Material ceramic

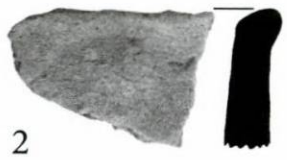

2

3

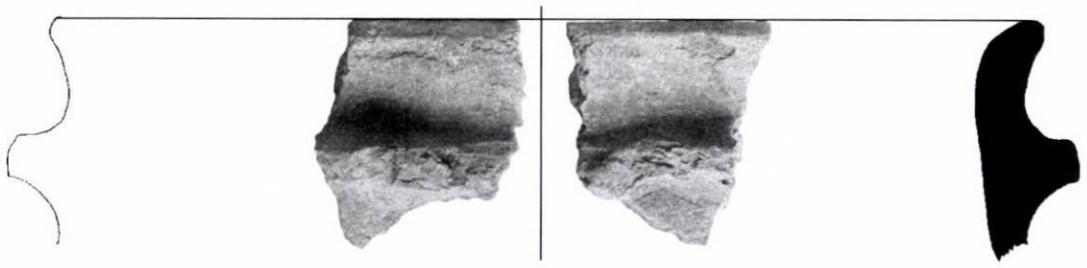

1

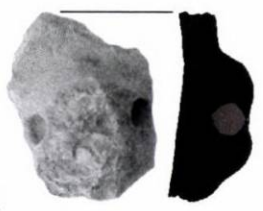

4

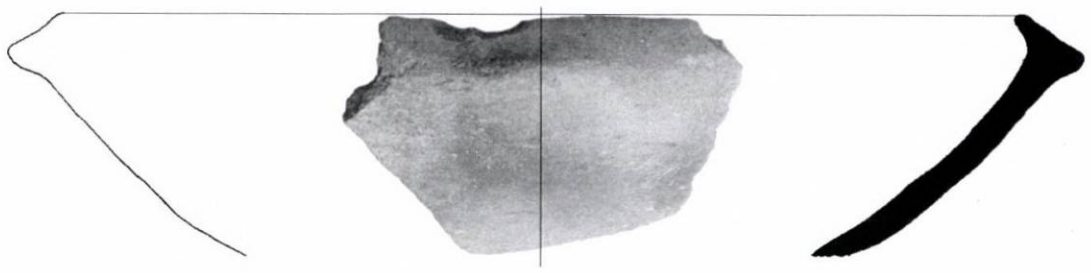

5

6

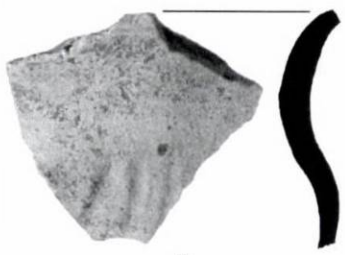

7

8

9

10

Planșa V. Cheț-Dófástábla, 1–10. Material ceramic

1 2

3 4

5 6

7

8

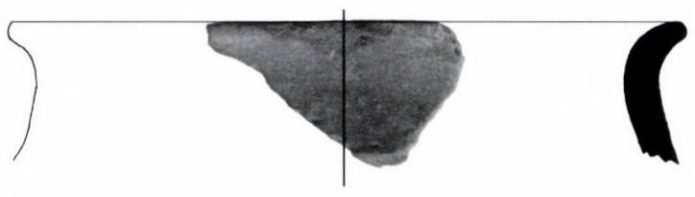

9

10

11

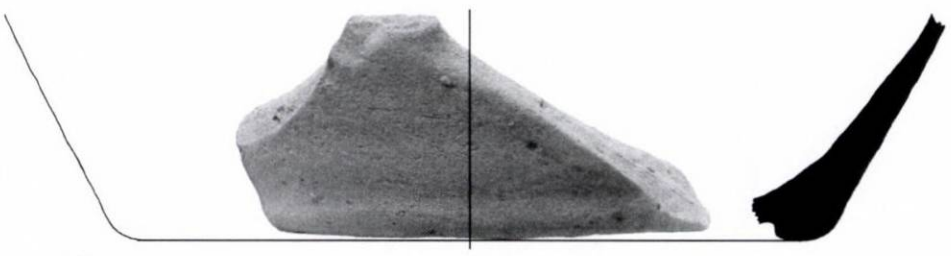

12

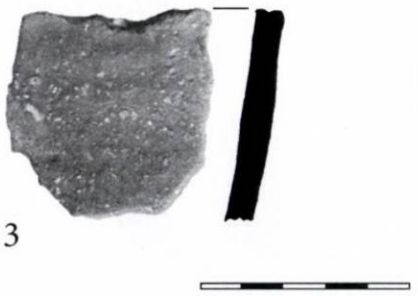

13

Planșa VI. Cheț-Hópittye földje, 1–4, 7–11. Material ceramic; Cheț-Templom sűrűje, 5–6. Material ceramic; Ghida-Csordakút hegyalja; 12–13. Material ceramic.

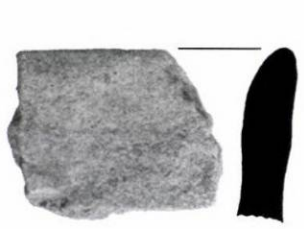
1

2

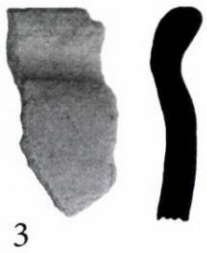
3

4

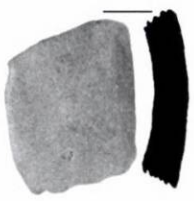
5

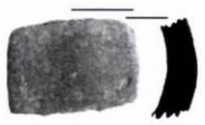
6

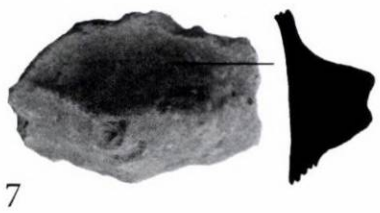
7

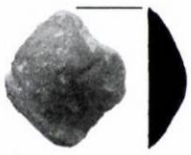
8

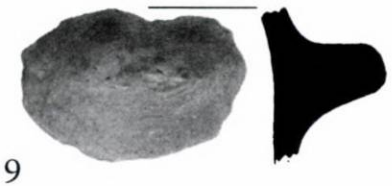
9

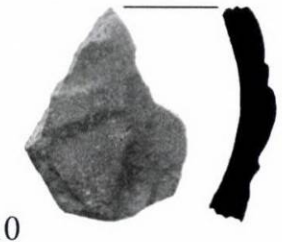
10

11

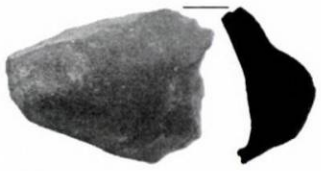
12

13

14

15

16

Planşa VII. Keresztúri legelő-Keresztúri tanya, 1–16 Material ceramic.

Planșa VII. Marghita-Versantul oilor (Báránykai oldal), 1–11. Material ceramic

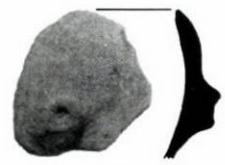
1

3

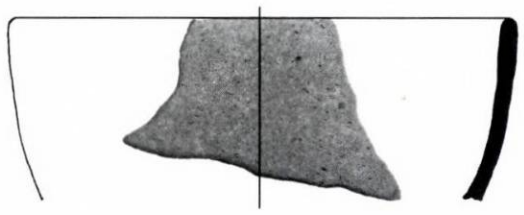
2

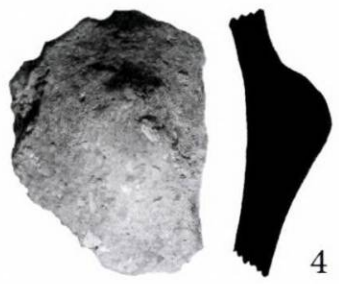
4

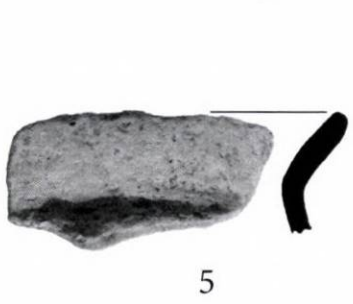
5

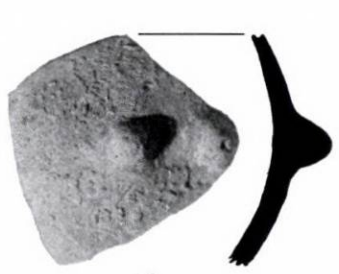
6

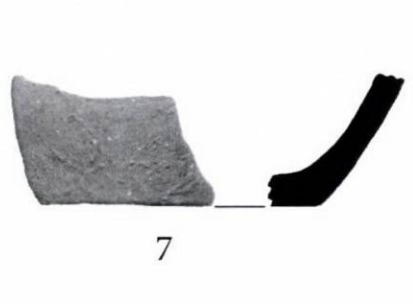
7

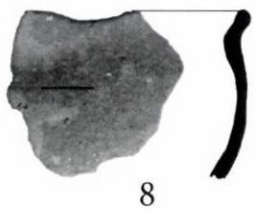
8

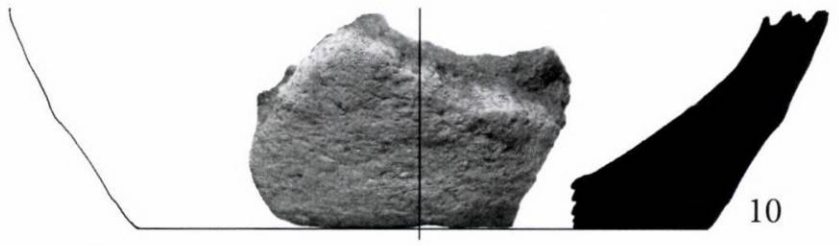
10

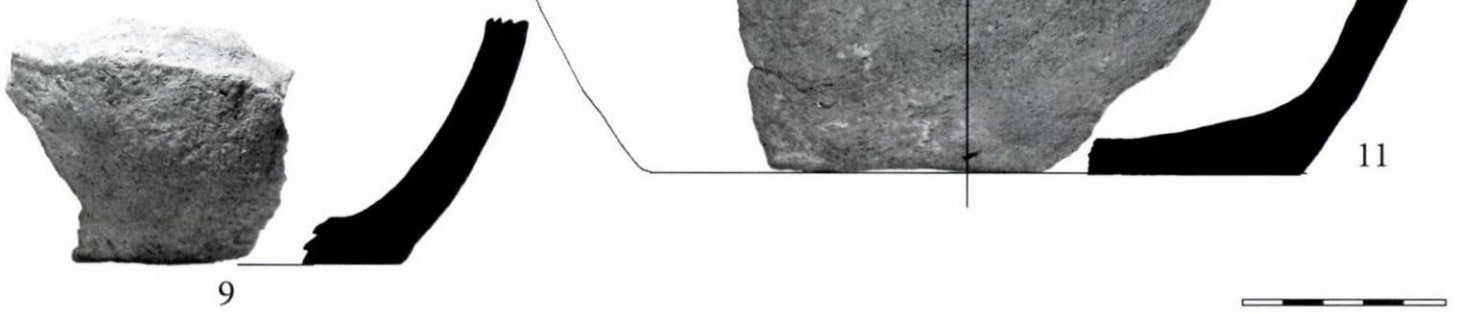
11

9

Planșa IX. Marghita-Hosszúaszó gát, 1–11. Material ceramic

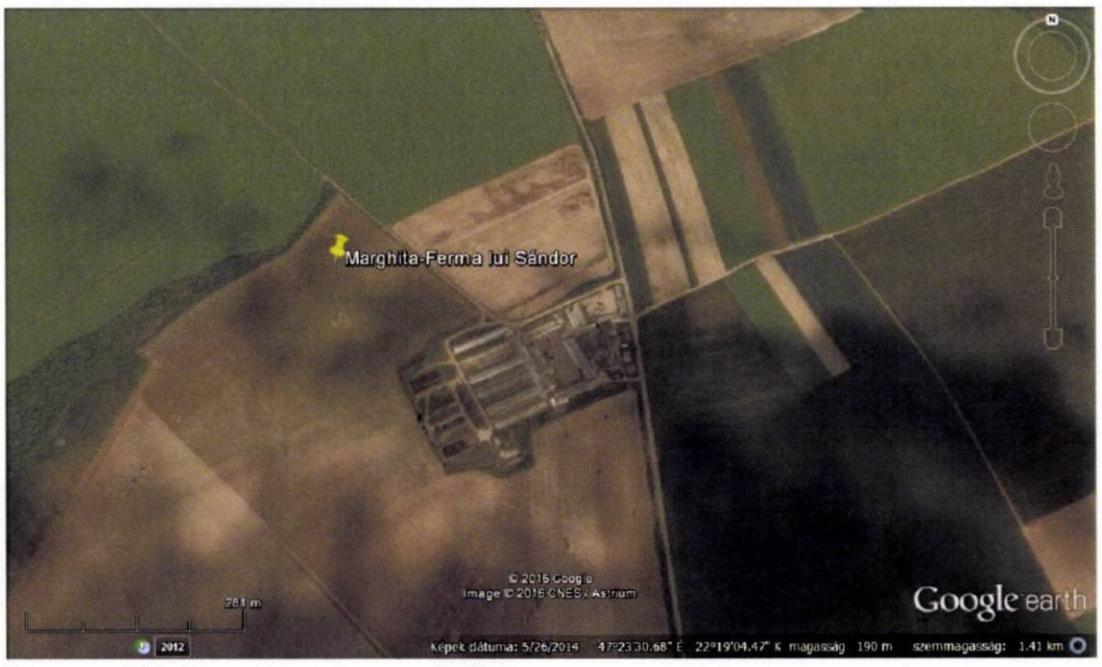

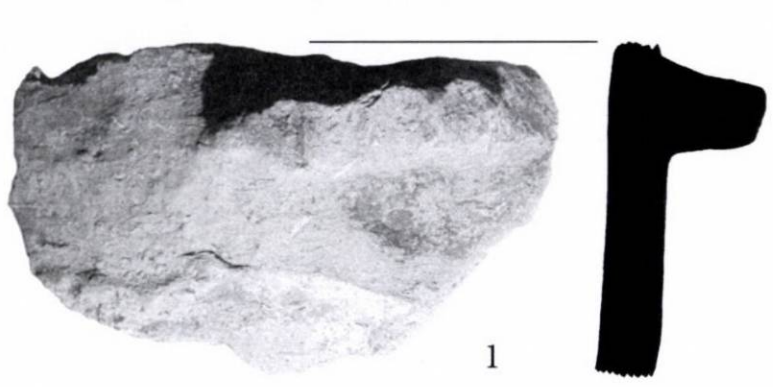
1

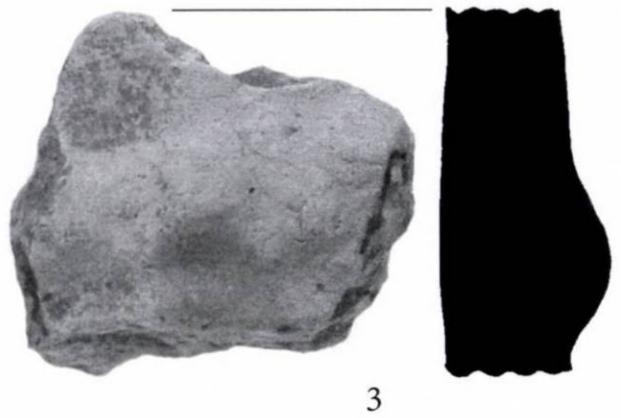
3

2

4

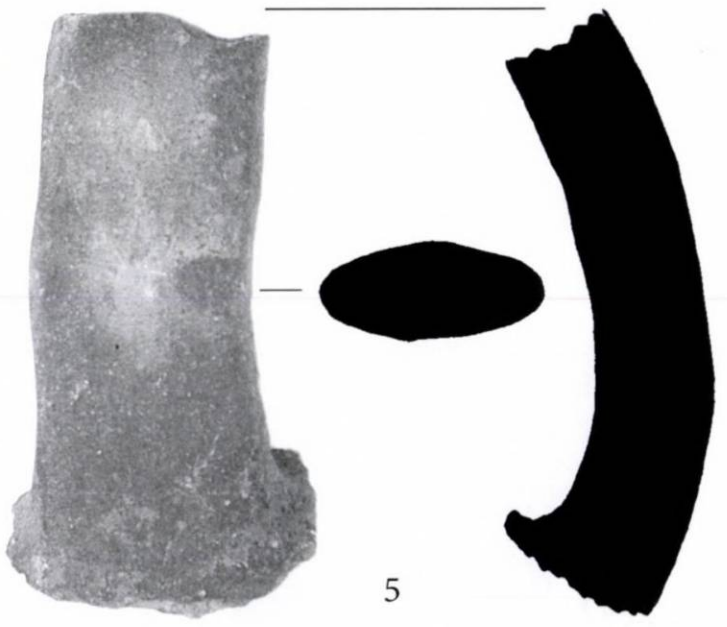
5

Planșa X. Marghita-Sándor major, 1–5. Material ceramic

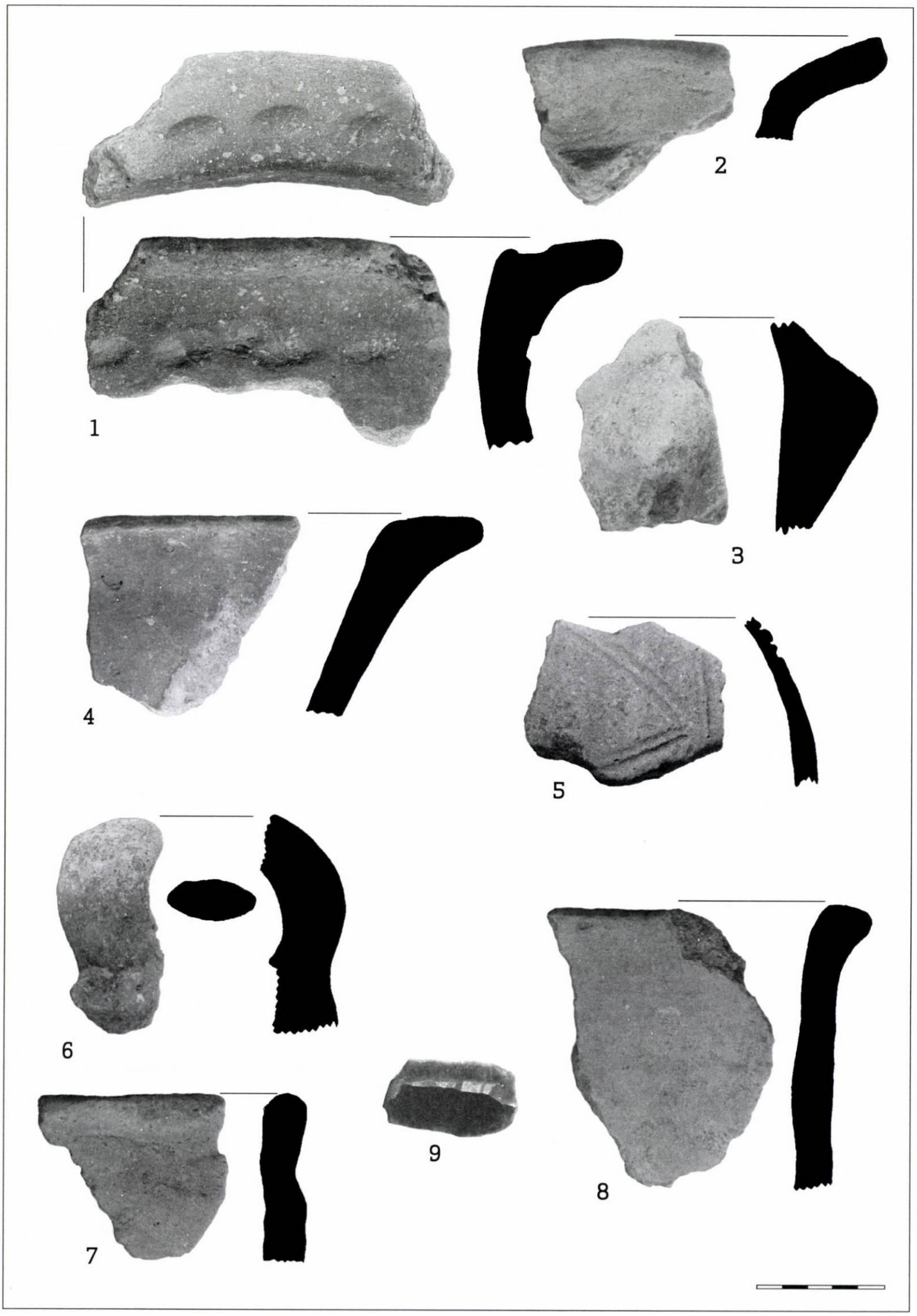

Planșa XI. Marghita-Sándor major, 1–8. Material ceramic. 9. Lamă de obsidian.

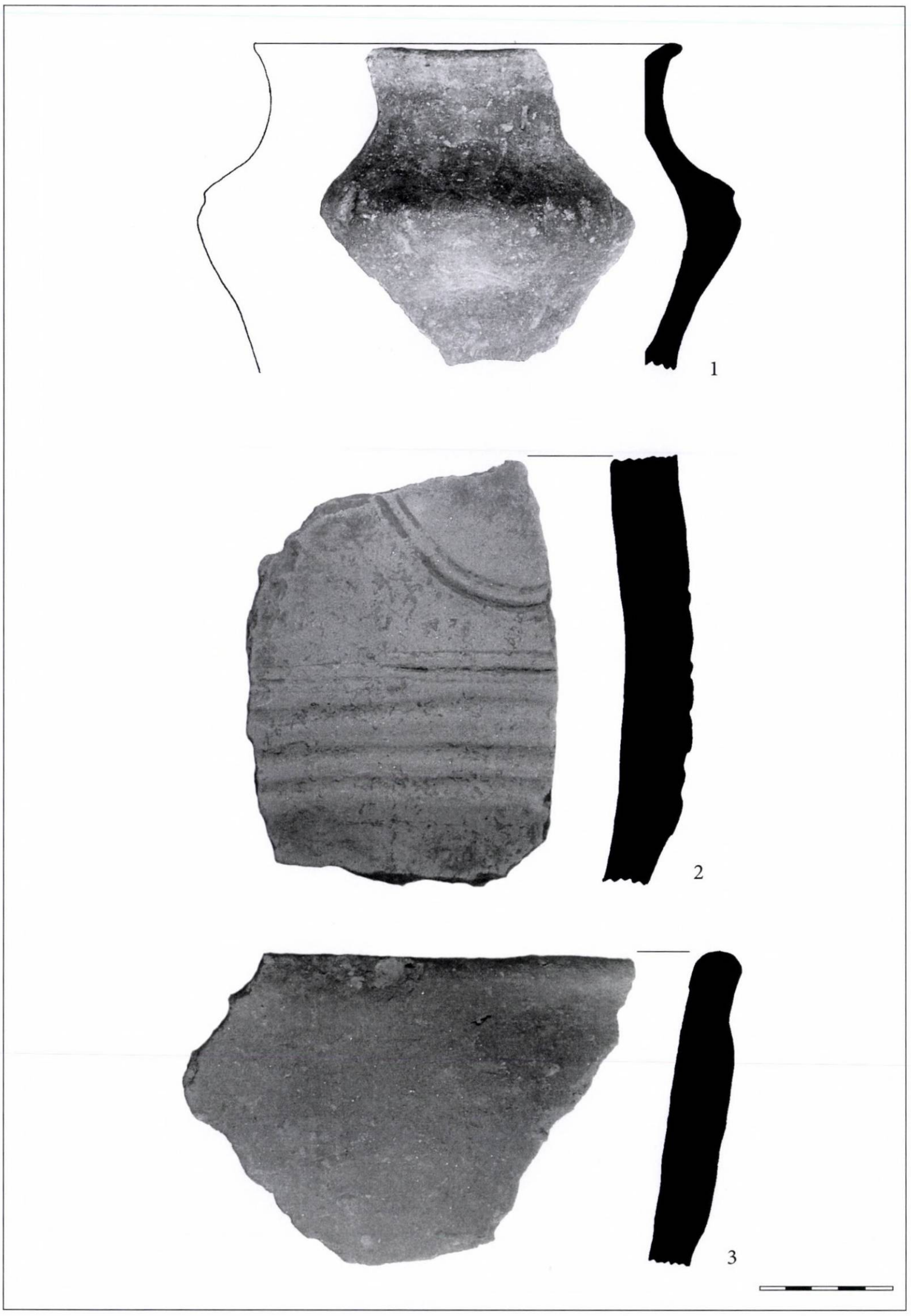

Planșa XII. Marghita-Sándor major, 1–3. Material ceramic.

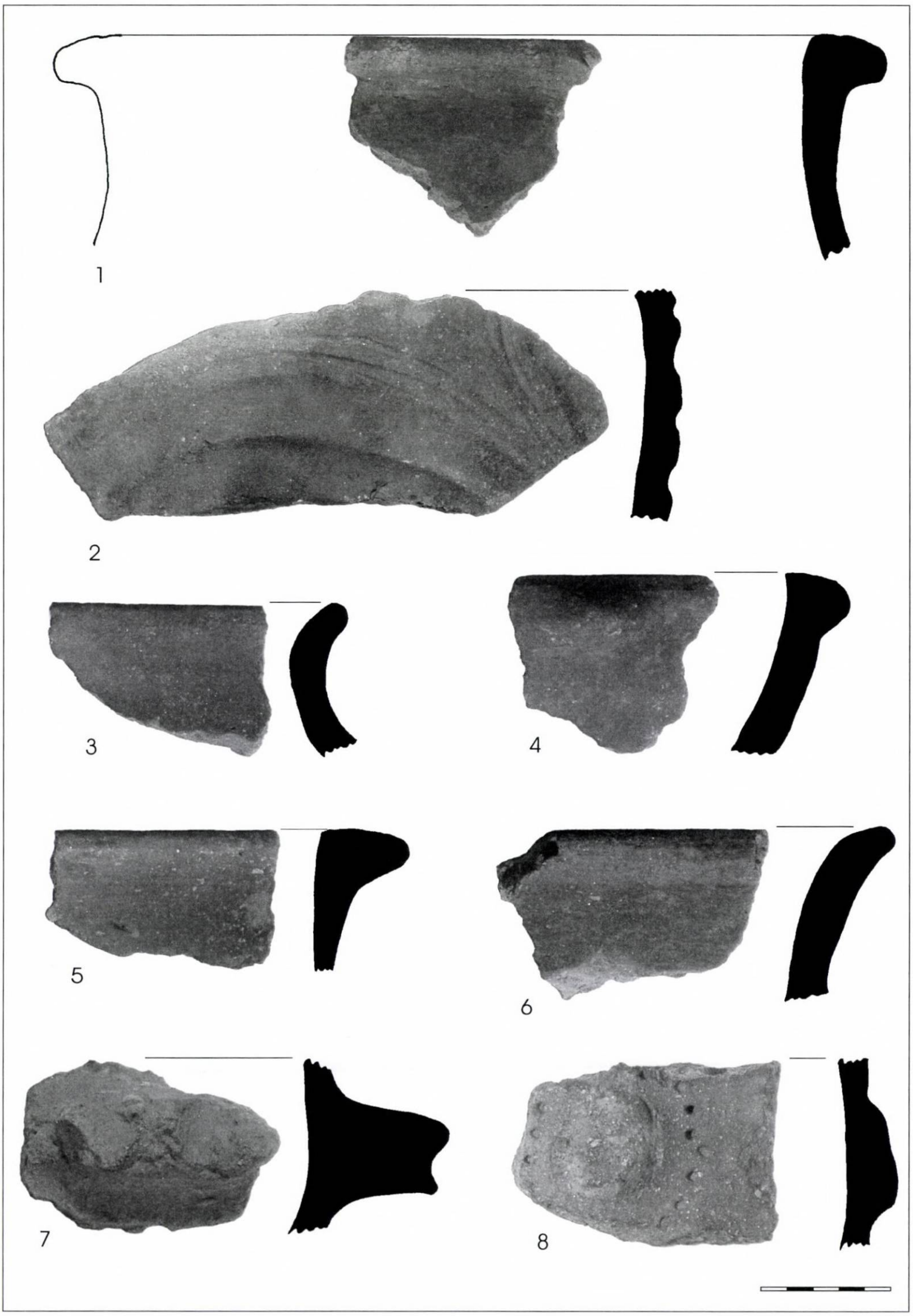

Planșa XIII. Marghita-Sándor major, 1–8. Material ceramic

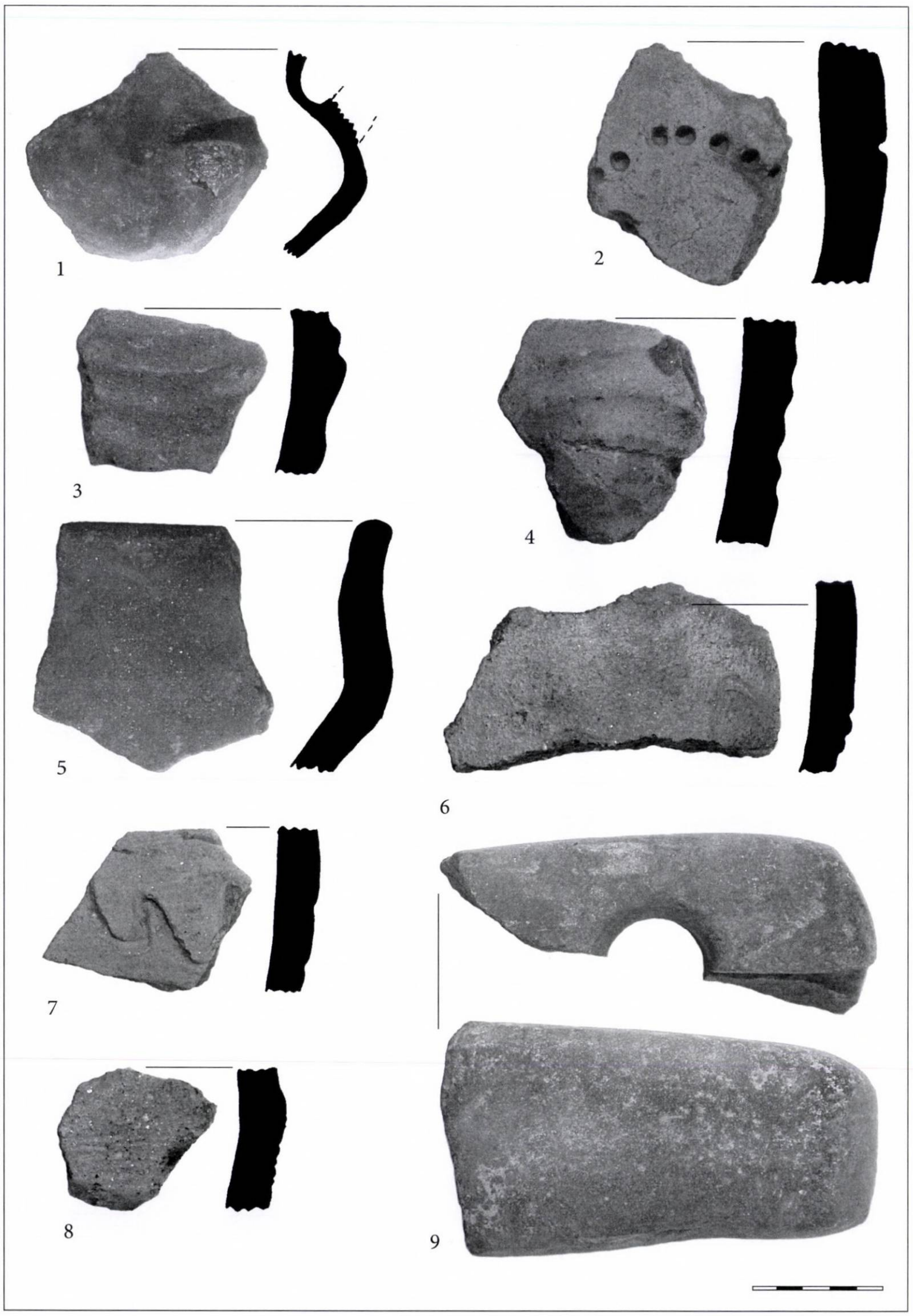

Planșa XIV. Marghita-Sándor major, 1–8. Material ceramic, 9. Topor de piatră cu gaură de înmănușare

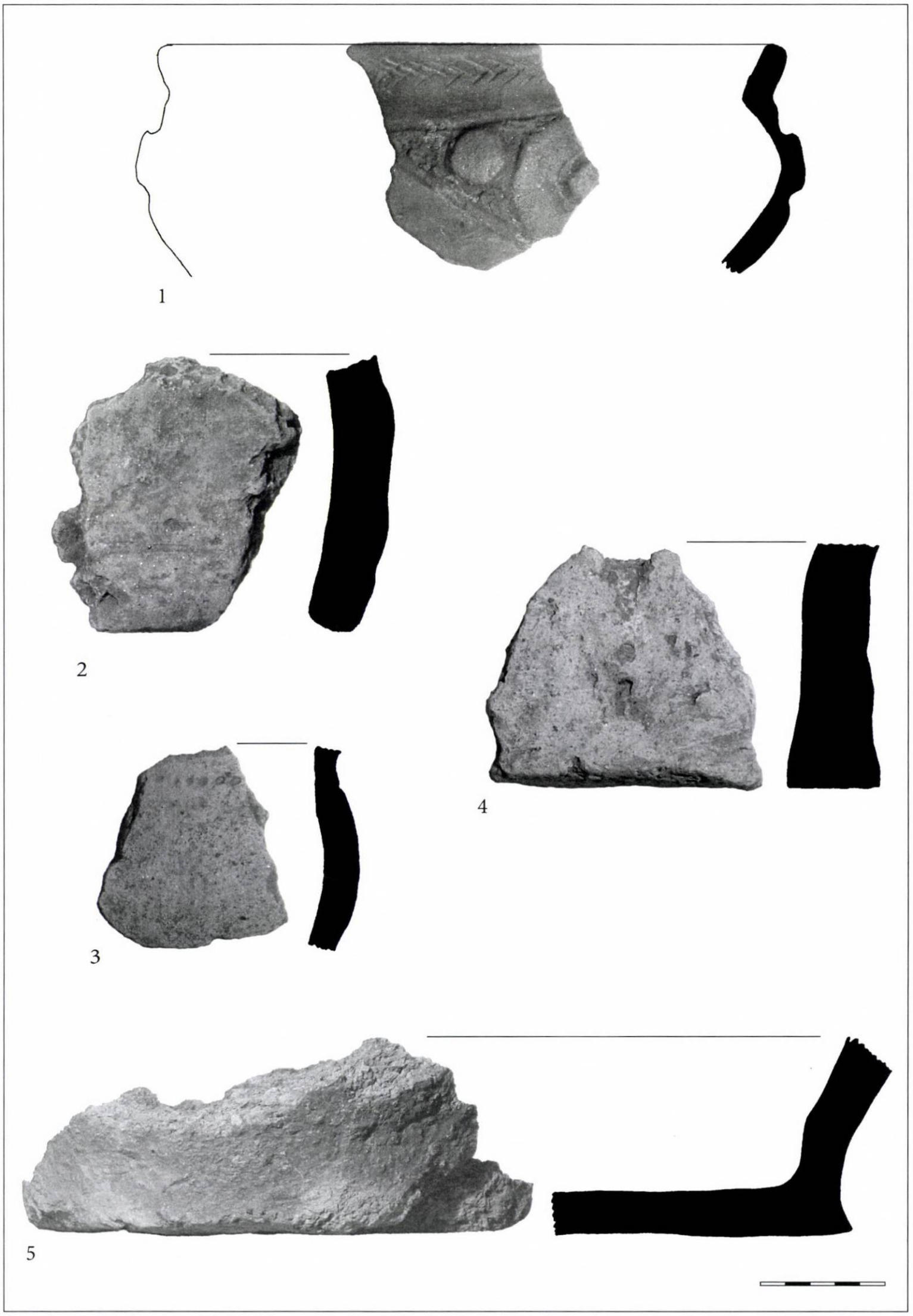

Planșa XV. Marghita-Sándor major, 1–5. Material ceramic

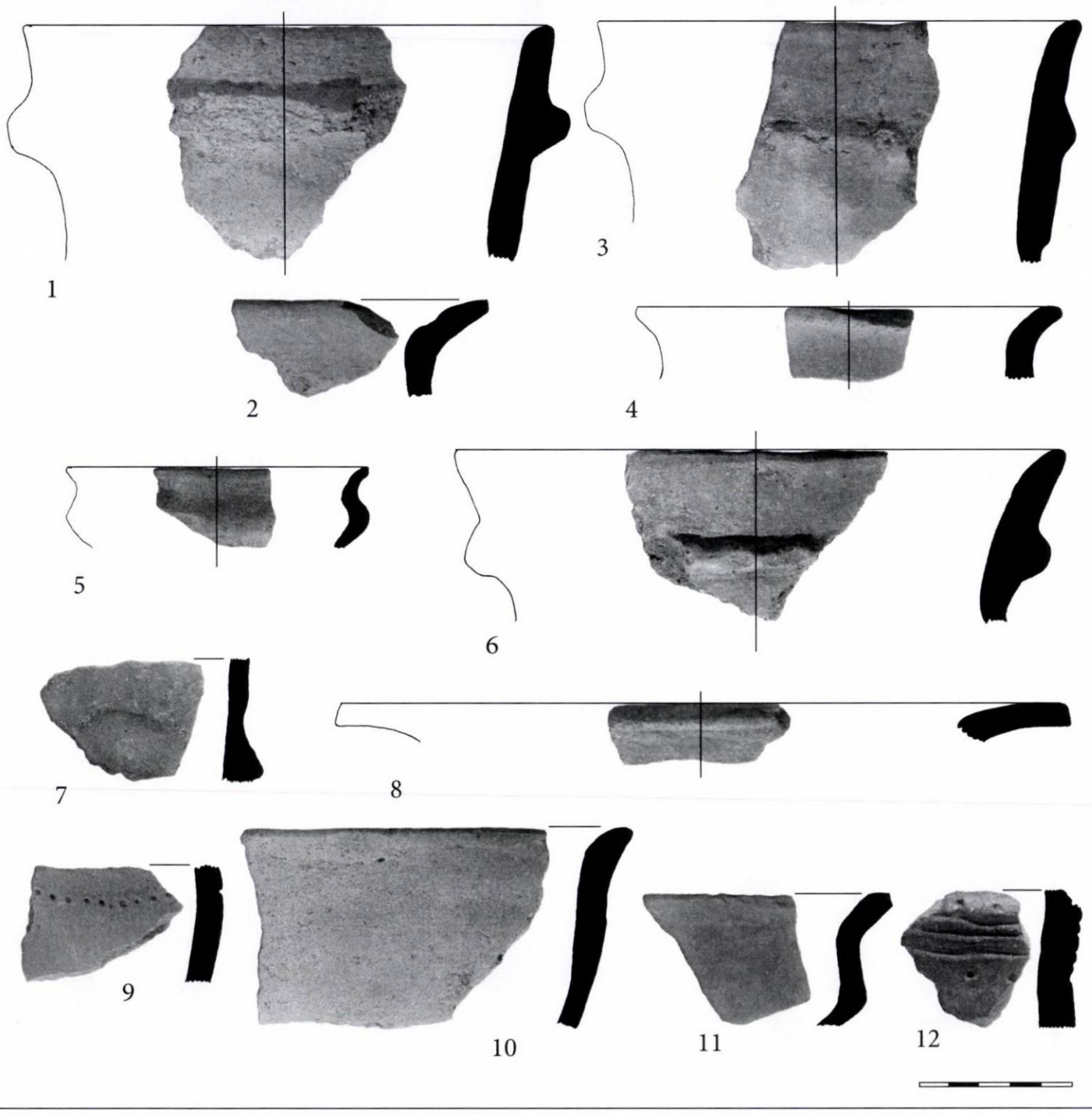

XVI. Margine-Drumul spre Cohani, 1–12. Material arheologic

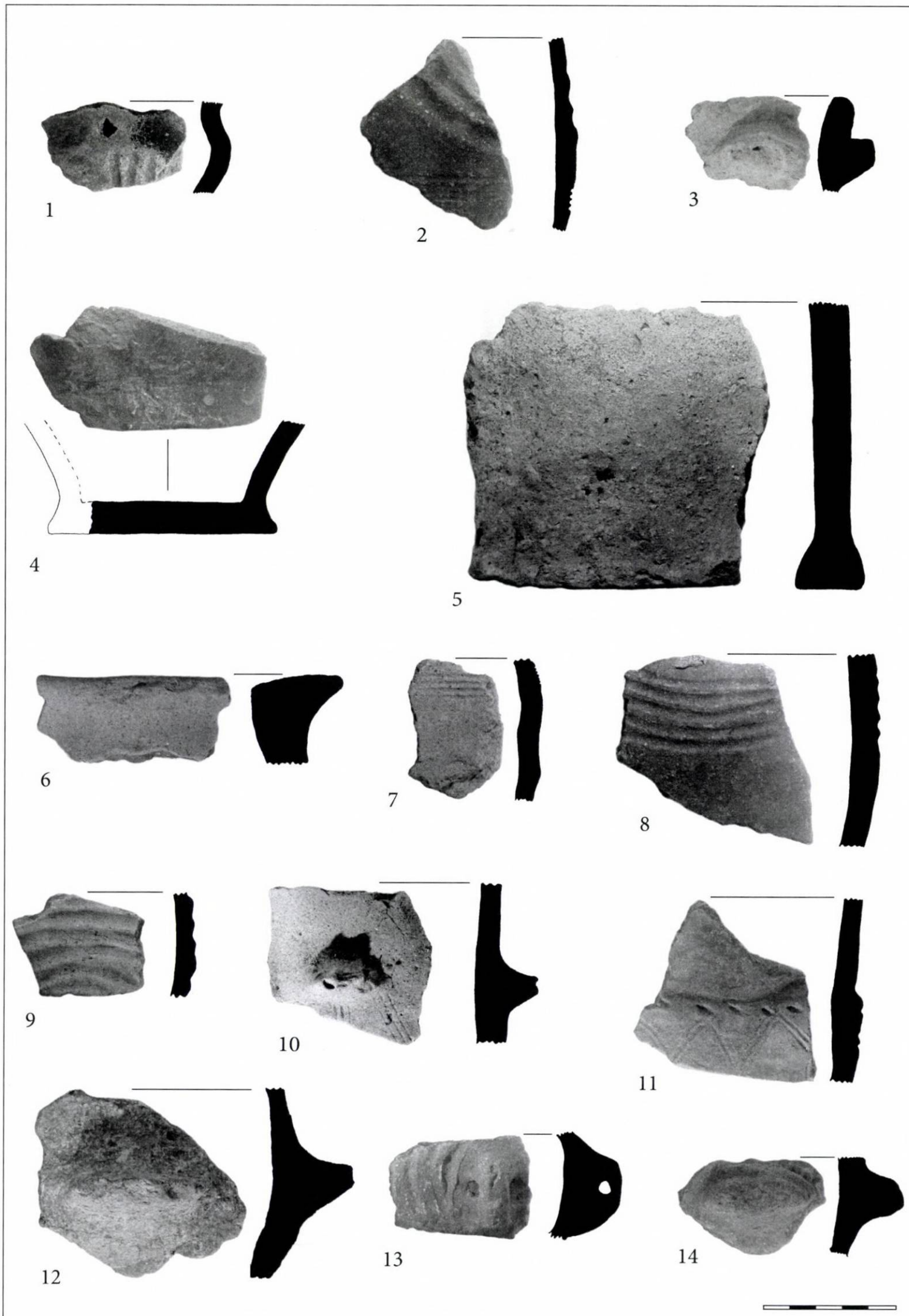

Planșa XVII. Margine-Drumul spre Cohani, 1–14. Material ceramic

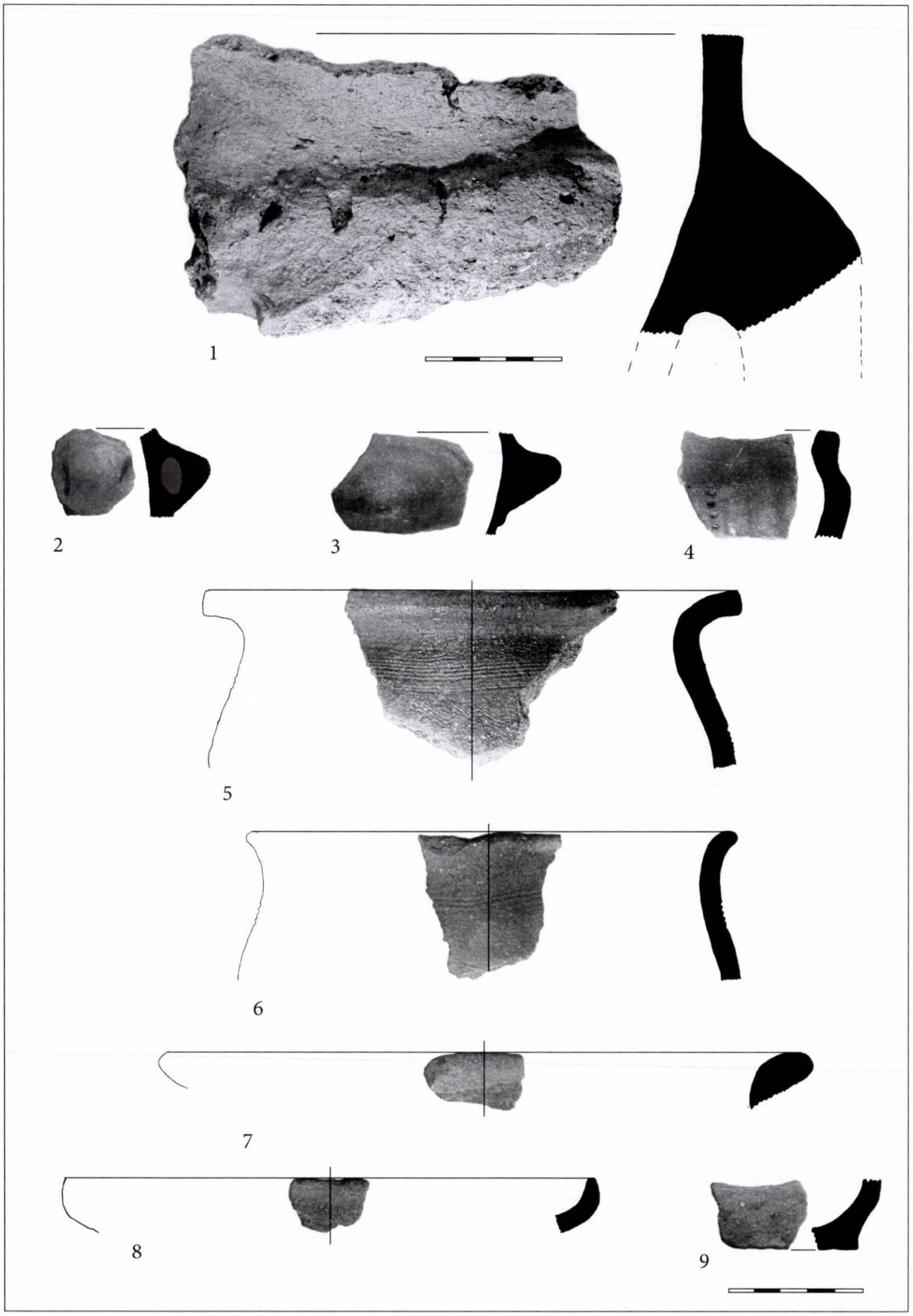

Planşa XVIII. Margine-Drumul spre Cohani, 1–9. Material ceramic

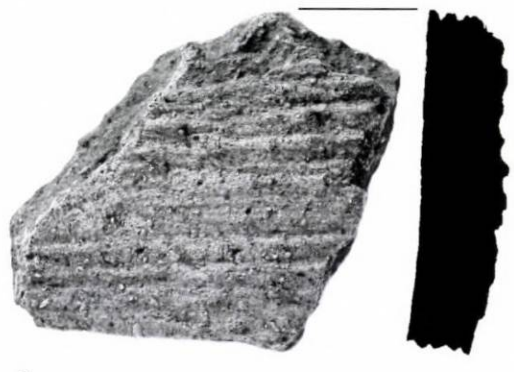
1

2

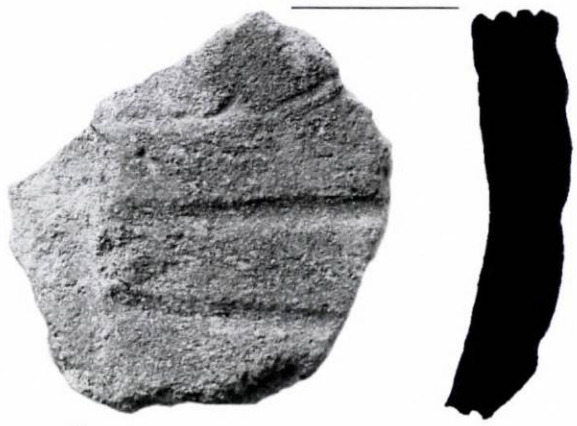
3

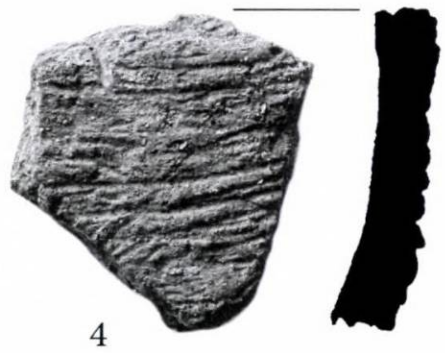
4

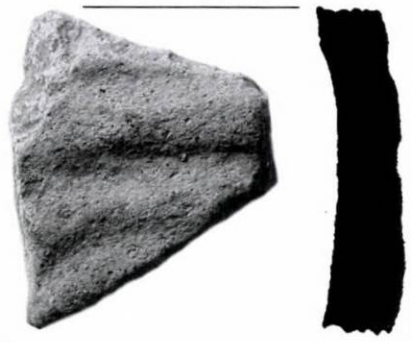
5

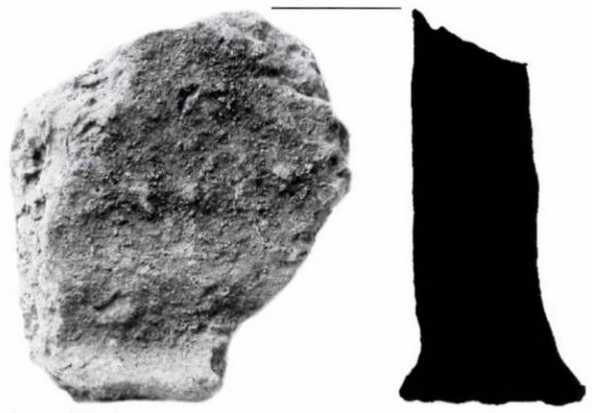
6

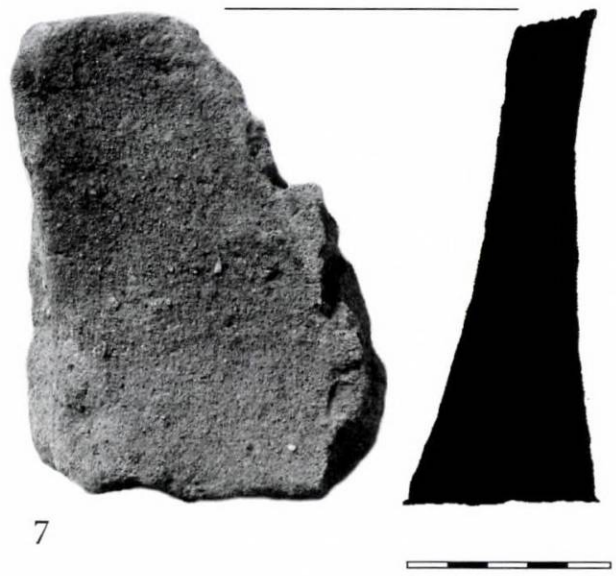
7

Planșa XIX. Petreu-Groapa de gunoi, 1–7. Material ceramic.

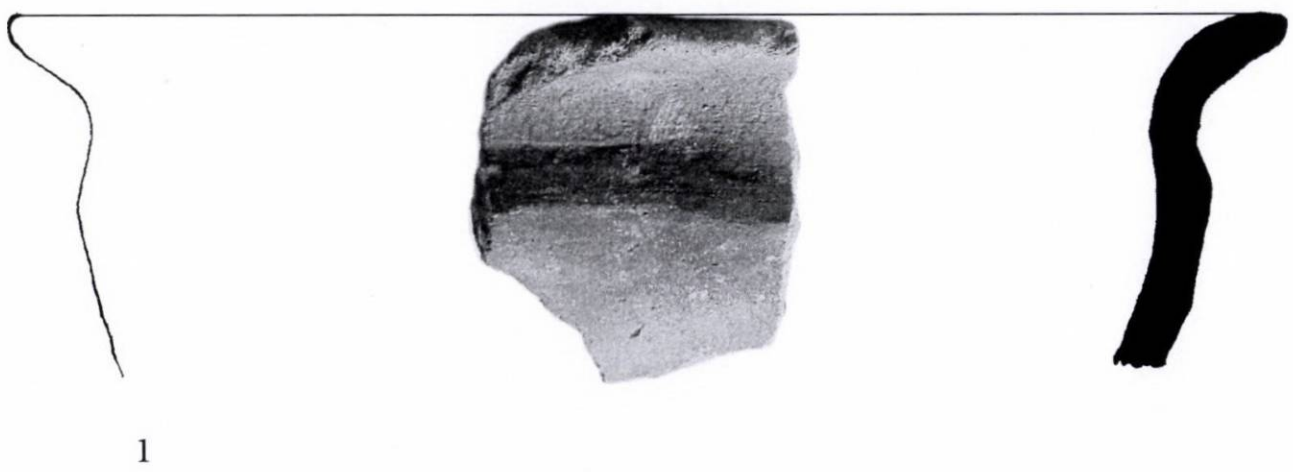

1

2

3

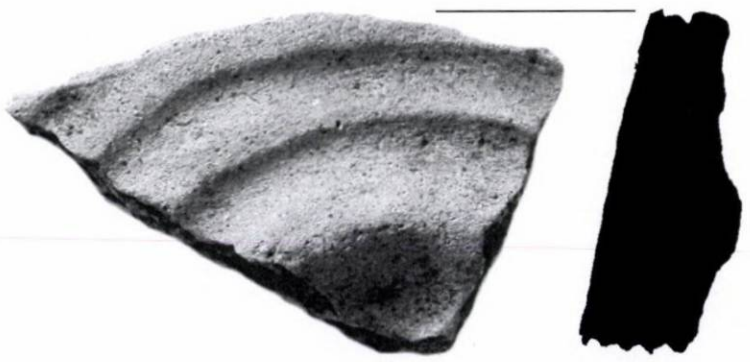

4

Planșa XX. Petreu-Groapa de gunoi, 1–4. Material ceramic.

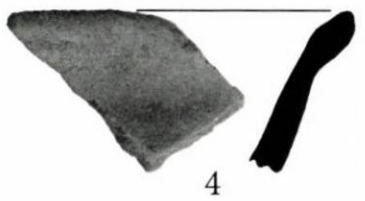
4

5

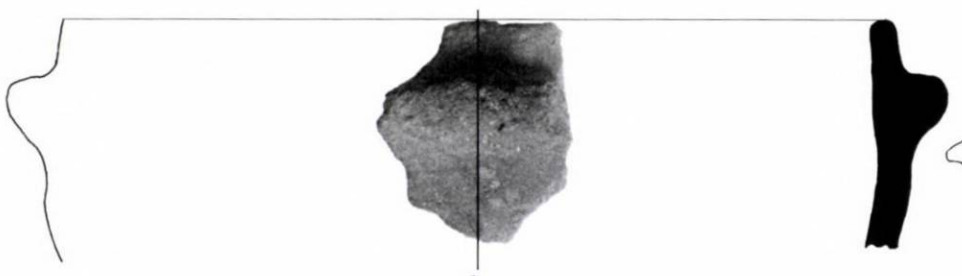
1

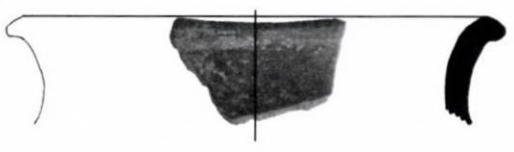
3

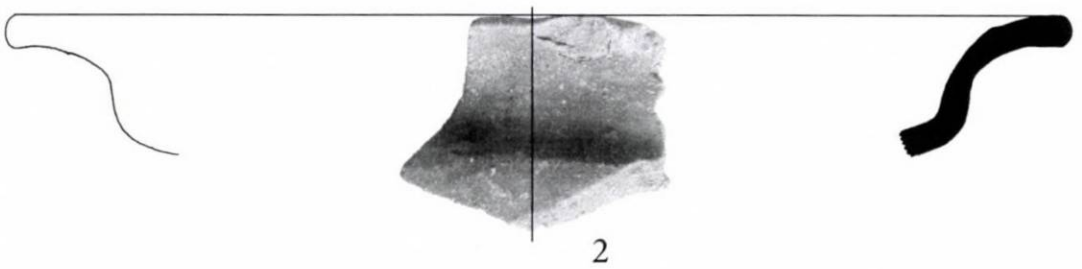
2

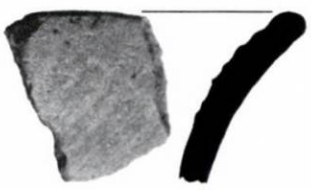
6

7

8

9

Planșa XXI. Poiana (Réti legelő-réti liget), 1–6. Material ceramic;
Suiog-Szunyog domb, 7–9. Material ceramic

Abbreviations/Abkürzungen

ActaArchCarp	Acta Archaeologica Carpatica, Krakow
ActaArchHung	Acta Arheologica Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
Acta TS	Acta Terrae Septemcastrensis. Sibiu
Acta Siculica	Acta Siculica, A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyve, Sepsiszentgyörgy
Acta Terrae Fogarasiensis	Acta Terrae Fogarasiensis. Făgăraș
AÉ	Archeologiai Értesítő, Budapesti
AlbaRegia	Alba Regia, Anales Musei Stephani Regis, Székesfehérvár Hungarica, Budapest
AMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AMP	Acta Musei Porolissensis, Zalău
Angustia	Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe
Antaeus	Anteus.Communicationes ex Instituto Arheologico Academiae Scientiarum Hungaricae, Budapest
Apulum	Apulum, Acta Musei Apulensis, Alba Iulia
AR	Archeologické Rozhledy, Praga
Arrabona	Arrabona. Múzeumi Közlemények, Győr
ArchAus	Arhaeologia Austriaca, Wien
ArchHung	Archaeologia Hungarica, Budapest
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iași
BAR	Britisch Archaeological Reports, Oxford
Banatica	Banatica, Muzeul Banatului Montan, Reșița
Bericht RGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission, Mainz a. Rhein
BiblSeptemcastrensis	Bibliotheca Septemcastrensis. Universitatea „Lucian Blaga" Sibiu. Institutul pentru cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural transilvănean în context european
BiblMarmatia	Bibliotheca Marmatia, Baia Mare
BiblThrac	Bibliotheca Thracologica, București
Biharea	Biharea Culegere de studii. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea
Carpatica	Carpatica, Universitatea Națională Ujgorod
Carpica	Carpica. Muzeul Județean Bacău. Bacău
CAB	Cercetări Arheologice București, București
CCAR	Cronica cercetărilor arheologice din România, București
CCDJ	Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, Călărași
CercArh	Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie a României, București
ComArchHung	Communicationes Archaeologicae Hungariae, Budapest
Corviniana	Corviniana. Acta Musei Corvinensis, Hunedoara.
Crisia	Crisia. Muzeul Țării Crișurilor. Oradea
Dacia	Dacia. Recherches et Découvertes Archéologiques en Roumanie, București
DMÉ	A debreceni Déri Múzeum Évkönyve, Debrecen
EphNap	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
Eurasia Antiqua	Eurasia Antiqua. Zeitschrift fúr Archáologie Eurasiens, Mainz am Rhein
FA	Folia Archaeologica, Budapest
Germania	Germania. Anzeiger der Römisch-Germanischen Komission des Deutschen Archäologischen Instituts, Mainz
HOMÉ	A Miskolci Hermann Ottó Múzeum évkönyve, Miskolc

Jahrbuch RGZM	Jahrbuch Römisch-Germanisches Zentralmuseum Mainz-Metzner
JAMÉ	A nyíregházi Jósa András Múzeum évkönyve, Nyíregyáza
JAnthrArch	Journal of Anthropological Archeology
Marisia	Marisia, Muzeul Judeţean Mureş, Târgu Mureş
Marmaţia	Marmaţia, Baia Mare
Materiale	Materiale şi cercetări arheologice, Bucureşti
Mem Antiqua	Memoria Antiquitatis, Piatra Neamţ
MFMÉ-StudArch	Móra Ferenc Múzeum Évkönyve-Studia Archaeologica, Szeged
ŐL	Ősrégészeti Levelek, Budapest
PA	Památky Archeologické, Praga
PAS	Prähistorische Archäologie in Südosteuropa
Patrimonium Apulense	Patrimonium Apulense, Alba Iulia
PBF	Prähistorische Bronzefunde
PraceMat	Prace i Materialy Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Lódzi, Lódz
Prace archeologiczne	Prace archeologiczne, Warszawa-Kraków
PrzA	Przeglad Archeologiczny, Poznan-Wroclaw
PZ	Prähistorische Zeitschrift, Berlin
RevBistriţei	Revista Bistriţei, Muzeul Judeţean Bistriţa, Bistriţa
Sargetia	Sargetia, Acta Musei Devensis, Deva
Savaria	Savaria, Szombathely
SCIV	Studii şi cercetări de istorie veche, Bucureşti
SCIVA	Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie, Bucureşti
SlovArch	Slovencká Archeológia, Nitra
StCom Satu Mare	Studii şi comunicări. Arheologie, Satu Mare
Študijné Zvesti	Študijné Zvesti. Archeologického Ústavu Slovenskei Akadémie Vied, Nitra
SUBB	Studia Universitatis Babeş–Bolyai, Cluj
SympThrac	Symposia Thracologica. Institutul Român de Tracologie, Bucureşti.
RégFüz	Régészeti Füzetek, Muzeul Naţional Maghiar, Budapesta
Savaria	Savaria, A Vas Megyei Múzeumok Évkönyve
Thraco-Dacica	Thraco – Dacica. Institutul Român de Tracologie, Bucureşti
UPA	Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologic
VP	Vychodoslovensky Pravek, Kosice

ISSN 2067–6956
EDITURA MUZEULUI SĂTMĂREAN SATU MARE